

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatih Fuat TUNCER

“TÜRKİYE – ARNAVUTLUK İLİŞKİLERİNDE KİMLİK VE ÖTEKİLİK SÖYLEMİ:
SÜREKLİLİK/DEĞİŞİM”

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya 2017

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Fatih Fuat TUNCER

“TÜRKİYE – ARNAVUTLUK İLİŞKİLERİNDE KİMLİK VE ÖTEKİLİK SÖYLEMİ:
SÜREKLİLİK/DEĞİŞİM”

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL

Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı

Doktora Tezi

Antalya 2017

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Fatih Fuat TUNCER'in bu çalışması, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Doktora Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan	:	Prof. Dr. B. Esra ÇAYHAN	(İmza)
Üye (Danışmanı)	:	Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL	(İmza)
Üye	:	Yrd. Doç. Dr. Kadriye Okudan DERNEK	(İmza)
Üye	:	Yrd. Doç. Dr. Serpil Bardakçı TOSUN	(İmza)
Üye	:	Yrd. Doç. Dr. Ertan EROL	(İmza)

Tez Başlığı: “Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Ötelilik Söylemi:
Süreklilik/Değişim

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 31.05.2017.

Mezuniyet Tarihi :

(İmza)
Prof. Dr. İhsan BULUT
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Doktora Tezi olarak sunduğum "Türkiye – Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Ötekilik Söylemi: Süreklilik/Değişim" adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerkere uygun bir biçimde tarafımca yazıldığı, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

(İmza)

Fatih Fuat TUNCER

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Fatih Fuat Tuncer
Öğrenci Numarası	20128605104
Enstitü Ana Bilim Dalı	Uluslararası İlişkiler
Programı	Uluslararası İlişkiler
Programın Türü	() Tezli Yüksek Lisans (x) Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Yrd. Doç. Dr. Ramazan İzol
Tez Başlığı	“Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Ötekilik Söylemi: Sürekliklik/Değişim”
Turnitin Ödev Numarası	822942523

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 233 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 07/06/2017 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 5

alıntılar dahil % 17 'tür.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(x) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

...../...../.....

Yrd. Doç. Dr. Ramazan İZOL

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	vii
SUMMARY.....	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE İNŞACILIK YAKLAŞIMI

1.1	Uluslararası İlişkilerde Temel Kuramlar ve Dış Politika Analizinde Yapı	
	Eden(Structure-Agent) Tartışması	6
1.1.1	Geleneksel Yaklaşımlar.....	6
1.2	Eleştirel ve Postmodern Yaklaşımlar	17
1.2.1	Eleştirel Yaklaşımlar	18
1.2.2	Postmodernizm.....	20
1.3	İnşacılık/Konstrüktivizm	22
1.3.1	İnşacılık Yaklaşımının Gelişimi.....	23
1.3.2	İnşacılık Yaklaşımının Genel Varsayımları	25
1.3.3	İnşacılık Yaklaşımında Farklı Bakış Açıları	26
1.4	Uluslararası İlişkiler ve Kimlik Tartışması	37
1.4.1	Kavram Olarak Kimlik.....	38
1.4.2	Dış Politika ve Kimlik.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUT VE TÜRK KİMLİKLERİNİN İNŞASI

2.1	Arnavut Kimliğinin İnşası	45
2.1.1	Osmanlı'dan Bağımsızlığa Giden Süreçte Arnavut Milliyetçiliği	46
2.1.2	Bağımsız Arnavutluk.....	64
2.1.3	Ahmet Zogu Dönemi.....	64
2.1.4	İtalyan ve Nazi İşgali Altında Arnavutluk	66
2.1.5	Enver Hoca Dönemi	67
2.1.6	Arnavutluk Cumhuriyeti Dönemi.....	70

2.2	Türk Kimliğinin İnşası.....	74
2.2.1	Osmanlı Dönemi	75
2.2.2	Milli Mücadele Dönemi	85
2.2.3	Kemalist Devrim ve Yeniden İnşa	87
2.2.4	Atatürk Sonrası Türkiye	94

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-ARNAVUTLUK İLİŞKİLERİ VE KARŞILIKLI İMGELER

3.1	Türkiye-Arnavutluk İlişkileri	115
3.2	1991 Sonrası İlişkiler.....	118
3.3	NATO ve AB Perspektifinde İlişkiler	130
3.3.1	NATO Perspektifinde Türkiye-Arnavutluk İlişkileri	130
3.3.2	AB Perspektifinde İlişkiler	133
3.4	Karşılıklı İmgeler.....	141
3.4.1	Örnek Olaylar	142
SONUÇ.....		197
KAYNAKÇA		202
ÖZGEÇMİŞ.....		231

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Arnavutluk'ta Osmanlı Algısı	176
Şekil 3.2 Kosova'da Osmanlı Algısı	176

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 3.1 “Türkiye Balkan Kartını Eline Aldı”	144
Görsel 3.2 “Yunanistan’da Türk Fobisi”	146
Görsel 3.3 “Ölüme Barışla Direnenler”	148
Görsel 3.4 “Kosova Kan Gölü”	149
Görsel 3.5 “Jetler Bombaladı”	149
Görsel 3.6 “Pandora’nın Kutusu Açıldı”	151
Görsel 3.7 “Barış Bekçileri Prizren’de”	153
Görsel 3.8 “Türk Askeri Arnavutluk’ta”	154
Görsel 3.9 “Vezirin Emirleri”	172
Görsel 3.10 “Arnavutluk Devlet Arşiv Belgelerinde Arnavutluk: Siyasi Hayat”	184
Görsel 3.11 “Davutoğlu: Arnavut Kökenli 28 Başbakanımız Vardı”	187
Görsel 3.12 “Yeni Osmanlı Projesi”	192

KISALTMALAR LİSTESİ

DSA	Dünya Sistemleri Analizi
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASALA	Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
BM	Birleşmiş Milletler
BMM	Büyük Millet Meclisi
DHKP-C	Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
DPA	Dış Politika Analizi
FETÖ	Fetullahçı Terör Örgütü
IMF	International Monetary Fund
IMRO	Internal Macedonian Revolutionary Organization
KFOR	Kosovo Force
MAP	Membership Action Plan
MC	Milletler Cemiyeti
NATO	North Atlantic Treaty Organization
OECD	The Organisation for Economic Co-operation and Development
PKK	Kürdistan İşçi Partisi
SAA	Stabilisation and Association Agreement and Interim Agreement
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
THKO	Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu
THKP-C	Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi

TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı
TİKKO	Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
UÇK	Ushtria Çlirimtare e Kosovës

ÖZET

Bu tez çalışması, inşacı yaklaşım çerçevesinde, Türkiye ve Arnavutluk dış politikalarının belirlenmesinde kimliklerin, kültürlerin, söylemlerin ve karşılıklı imgelerin etkisini ortaya koymaya çalışmaktadır. Çalışma, iki ülkelerin dış politikalarının etkilendiği unsurları inceleyerek karşılıklı ilişkilerin şekillenmesinde ötekilik söyleminin etkisini örnek olaylar üzerinden yorumlamaya çalışmıştır.

İki ülkenin birbirlerine yönelik yaklaşımlarında ve dış politikalarında herhangi bir değişimden veya süreklilikten söz edebilmek için önce iki devletin de kimlik inşa süreçleri çalışma içerisinde incelenmiş ve bu inşa süreçlerine etki eden olaylar irdelenmiştir. Bu süreçte de Tanzimat Fermanı'ndan bugüne her iki ülkenin ulus kimliğinin inşa sürecinde birçok değişime uğradığı, bu süreçte kimlik inşasını etkileyen “iç” ve “dış” birçok unsurun varlığına tez çalışması içerisinde değinilmiştir. Türkiye'nin ve Arnavutluk'un özellikle Soğuk Savaş süresince ve sonrasındaki kimlik ve müttefik algılamalarındaki değişimler tez çalışmasında saptanmıştır. Bugünkü Türkiye ve Arnavutluk ilişkilerinde ve karşılıklı imgelerin inşasında “içsel” yani tarihsel ortak geçmişin etkisi olduğu kadar “dışsal” yani “Batı kimliği” içerisinde yer almanın da etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal İnşacılık, Balkanlar, Türk Dış Politikası, Arnavutluk Dış Politikası, Uluslararası İlişkilerde Kimlik, Ötekilik Söylemi.

SUMMARY
DISCOURSE OF IDENTITY AND THE OTHER IN THE TURKEY – ALBANIA
RELATIONS: STABILITY/CHANGE

This study uses a constructivist approach to analyze the effects of identities, cultures, discourses and bilateral images in the foreign policy processes of Turkey and Albania. Through a study of the politically decisive events, we analyzed the effects of the discourse of the other in the context of bilateral foreign policy making.

In order to shed light on the changes and stability in the bilateral foreign policies, we studied the identity construction processes of two countries with an emphasis on events of significance in this context. Both countries have gone through several changes in their national identity construction processes since the Edict of Gulhane. There were “inner” and “outer” factors that effected the identity construction processes as well. Our study also focused on the alternations on the perceptions of identity and allies during and after the Cold War. We concluded that the contemporary bilateral images in the Turkey-Albania relations are effected by the two countries' historical past (“inner” factors) as well as their relations to the “Western identity” (“outer” factors).

Keywords: Social Constructivism, Balkans, Turkish Foreign Policy, Identity, Albanian Foreign Policy, Identity in International Relations, Discourse of the Other.

ÖNSÖZ

Şu an satırlarını okuduğunuz bu çalışma yaklaşık on yıllık bir serüvenin sonunda ortaya çıkmıştır. Bu serüven boyunca bana desteklerini esirgemeyen birçok kişinin bu tez çalışmasında en az benim kadar emekleri olduğunu düşünüyorum. Onların destekleri olmadan bu tez çalışmasının ortaya çıkmasının imkansız olacağını ve onlara teşekkür etmenin çok büyük gereklilik olduğunu düşünüyorum.

“Kosova’nın Bağımsızlığı ve Uluslararası Aktörlerin Yaklaşımı” ismini taşıyan lisans bitirme çalışmamda danışmanlığımı yapan Yıldız Teknik Üniversitesi’nden değerli hocam Doç. Dr. Çiğdem Nas’a, üniversite öğrencilik hayatım boyunca Balkanlara olan ilgimin oluşmasında büyük katkısı olan Yıldız Teknik Üniversitesi’nden değerli hocam Doç. Dr. Fuat Aksu’ya çok teşekkür ederim. Yine, bu süreçte ben olmamı sağlayan, kendisinden akademik çalışma disiplini ve asla pes etmemeyi öğrendiğim, üzerimdeki emekleri ile bugüne gelmemi sağlayan, Balkanlara yönelik ilgimi destekleyen ve beni her daim teşvik eden Yıldız Teknik Üniversitesi’nden değerli hocam Prof. Dr. Mehmet Hacısalıhoğlu’na çok teşekkür ederim.

Prof.Dr. Mehmet Hacısalıhoğlu’nun yürütücülüğünde gerçekleşen “Balkanlar ve Karadeniz Ülkelerindeki Tarih Ders Kitaplarındaki Osmanlı/Türk İmgesi” isimli TÜBİTAK projesinde beraber çalışma fırsatı bulduğum değerli hocalarım Prof. Dr. Gencer Özcan’a, Prof. Dr. Ozan Erözden’e, Doç. Dr. Bülent Bilmez’e, Yrd. Doç. Dr. Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu’na, Doç. Dr. Evren Balta’ya ve Doç. Dr. Yıldız Deveci Bozkuş’a çok teşekkür ederim. Ayrıca proje içerisinde bana yoldaşlık yapan ve doktora tez çalışmamın konusunun ortaya çıkmasında çok büyük katkısı olan ve bu süreçte sürekli fikirleri ile beni destekleyen bir anlamda gizli tez danışmanım olan değerli arkadaşım Betül Ayanoglu’na da çok teşekkür ederim.

Gerek yüksek lisans gerekse doktora çalışmalarım boyunca büyük desteklerini gördüğüm Akdeniz Üniversitesi’nden değerli hocalarım Prof. Dr. Esra Çayhan’a, Prof. Dr. Nurdan Akıner’e, Yrd. Doç. Dr. Ceren Uysal’a, Doç. Dr. Sanem Özer’e, Yrd. Doç. Dr. Senem Atvur’a, Prof. Dr. Işıl Kazan Çelik’e ve en çok da hem yüksek lisans tezimin hem de doktora tezimin danışmanlığı yürüten ve bu süreçte bana hem hoca, hem yoldaş hem de sırdaş olan Yrd. Doç.Dr. Ramazan İzol’a teşekkür ederim. Aynı zamanda Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölümünden her zaman desteklerini gördüğüm Hatice Hanım ve Sevim Hanım’a teşekkür ederim. Yine, hem Akdeniz Üniversitesi hem de Yıldız Teknik

Üniversitesi'nde derslerini alma şansını elde ettiğim bütün diğer hocalarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Arnavutluk, Kosova ve Makedonya üzerine çalıştığım süre boyunca her zaman desteklerini gördüğüm University of New York Tirana öğretim görevlisi Macit Koç'a, Arnavutça öğretmenim Etleva Hanım'a, Kosova'dan Orhan Lopar'a, TÜMED başkanı Cengiz Česko'ya ve Fetnan Derviş hocama, kıymetli arkadaşlarım Olsi Duzha'ya, Edison Frangu'ya, İra Topalli'ye ve gönüllü olarak tercümanlığımı yapan Helana Metka'ya çok teşekkür ederim.

Buradan teşekkür ederek haklarını teslim etmenin yetersiz olduğunu düşündüğüm arkadaşlarımın da isimlerini anmak gerekiyor. Bana kendi odalarını açarak ve kendi masalarını vererek bu tezi yazmamda çok büyük destekleri olan Pınar Buket Kılınç ve Asiye Gün Güneş'e, her zaman desteğini gördüğüm ve en zor anlarımda yanımda olan Taylan Seyirci'ye, bana sınırsız destek ve motivasyon sağlayan ev arkadaşım Can Başkaya ve bağlamasına, Erhan Pişkin'e ve İsmail Cem Karadut'a, Arda Dilmaç'a, Barış Aydın'a Yıldız'dan arkadaşlarım Gizem Özen'e, Can Güngör'e, Cansu Kılıçaraslan'a, Cem Akyol'a, Kerem Çoşkun'a, Erden Eren Erdem'e, Begüm Yazgı'ya ve Funda biraderlere çok teşekkür ederim. Ayrıca bu süreçte gerek desteği gerekse sabrı ile her zamanda yanımda olan Burcu Özer'e çok teşekkür ederim.

Son olarak da bu süreçte, maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, ilk günden itibaren beni desteklemekten ve yanımda olmaktan vazgeçmeyen herşeyden değerli olan anneme, babama ve kız kardeşime en büyük teşekkürü sunmayı bir borç bilirim. Tüm bu insanlar içerisinde adlarını yazmayı unuttuğum ancak bu süreçte bana katkı sağlayan herkese çok teşekkür ederim.

Fatih Fuat TUNCER

Antalya, 2017

GİRİŞ

Konu

Osmanlı'nın Balkanlar'ı fethinden bugüne ortak ve tarihi bir geçmişe sahip oldukları ve karşılıklı ilişkilerinin şekillenmesinde bu geçmişlerinin etkili olduğu görülen Türkiye ve Arnavutluk, kendi kimliklerinin inşasında sahip oldukları ortak geçmişi bir referans olarak kullanmaktadır. Türkiye ve Arnavutluk arasındaki bu tarihi geçmiş, bilimsel, objektif ve sabit bir olgu değil tam aksine devletlerin siyasi yumuşama ve gerilimlerine bağlı olarak değişkenlik gösteren bir araç olarak kullanılmaktadır.

Bu tez çalışması, Türkiye ve Arnavutluk'un Avrupalılaşma/Batılılaşma süreci ile ötekilik söylemleri arasında güçlü bir ilişki olduğu ve karşılıklı algıların dış politikayı etkileyebileceği hipotezini sınamak üzere ilgili ülkelerin dış politikalarını ve ötekilik söylemlerini karşılaştırmalı analize tâbi tutmayı amaçlamaktadır.

Amaç

Türkiye ve Arnavutluk dış politikalarının Avrupalılaşma/Batılılaşma yönünde ivme kazanması, Türkiye örneğinde 1952 NATO üyeliğine ve 1999 Helsinki Zirvesi'nde ülkenin AB adaylığının onaylanmasına; Arnavutluk örneğinde ise 2009 NATO üyeliğine ve 2014 AB adaylığının onaylanmasının siyasi öncelik olarak görülmesine dayandırılmaktadır. Özellikle Türkiye'nin bölgede Ahmet Davutoğlu dönemi ile birlikte söylem olarak etkin bir rol izlemeye çalıştığı ve Arnavutluk'a da bu ölçüde "stratejik ortak" payesi biçildiği görülmektedir. Ancak Türkiye'nin almış olduğu bu tavır Arnavutluk tarafından tam anlamı ile destek görmemekte ve "Yeni Osmanlıcılık" tartışmalarını alevlendirmektedir. Bu çalışma da farklı Avrupalılaşma/Batılılaşma tanımları ve araştırma boyutlarından hariç olarak; iki ülkenin birbirlerine yönelik tutumlarının ve Balkanlar'a dair geleneksel politikalarının ve karar alma süreçlerinin bu Avrupalılaşma/Batılılaşma serüvenine uygun olarak değişim geçirip geçirmediğini incelemeye çalışacaktır.

Kuramsal Çerçeve

Yaşadığımız dünyayı sosyal olarak inşa edilmiş ve sosyal bir bağlam olarak ele alan inşacı yaklaşım bu tez çalışmasının kuramsal altyapısını oluşturacaktır. Bu şekilde tartışmalara tarihsel, sosyal ve siyasi pratikleri de içeren daha kapsamlı bir perspektif kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu anlamda rasyonalistlerin sadece stratejik etkileşimle

bağlantılı olarak kısıtlı bir şekilde değerlendirdikleri ya da görmekten kaçındıkları sosyallik olgusu ana çalışma alanlarından biri olarak belirlenmiştir. İnşacılık, aktörler (devletler, devlet dışı aktörler, bireyler) ile uluslararası çevre arasındaki etkileşim sonucunda oluşan fikir ve normların devletlerin çıkarlarını, kimliklerini, tutum ve davranışlarını, dış politikalarını hatta uluslararası sistemin yapısını etkilediğini savunmaktadır. İnşacılık, milliyetçilik literatüründe yer alan “ilkçi” açıklamalara karşı, modern ulusal kimliklerin güncel-tarihsel kültürel gelişmeler içinde inşa edildiklerini veya Hobsbawm’ın belirttiği gibi icad edildiklerini savunmaktadır. Bu noktadan hareketle milli davaların ve kutsal meselelerin tartışmaya açılarak milli ve kutsal olmaktan çıkarılması, ilgili devletin sosyalleşme süreci ile kimlik ve önceliklerini yeniden inşa etmesi ile bağlantılandırılabilir. Uluslararası sistemde mevcut maddi şartlar değişmese de fikir ve kimlikler değiştiğinde sistemin kendisi de değişime uğrayabilmektedir. Bu açıdan fikir ve kimliklerin uluslararası sistemi ve dış politika çıktılarını şekillendirdiği söylenebilir.

Esasen inşacılık, “post” hareketlerin meydan okumasına karşı verilen bir cevap niteliğindedir. Bazı post-modern düşünürlerin uç boyutlardaki yakıp-yıkmaları reddedilirken, ampirik araştırmalar ve sosyal bilim benimsenmekte ve sosyo-politik dünyanın insanlarca inşa edilmiş olduğu görüşü öne sürülmektedir. Kuramsal açıdan en temelde insan bilincini ve bu bilincin uluslararası ilişkilerde oynadığı rol tartışılmaktadır. İnşacılar, gerçekliğin yapı taşlarının materyalist olduğu kadar fikirselle de olduğunu ileri sürerler. Bu fikirselle etmenler, normatif boyutlara sahiptir ve sadece bireysel değil kolektif düşünceleri de kapsamaktadır. İnşacılar, öznel arası yapıların, yani ortak kimlik, birikim, kültür, değer ve normların uluslararası ilişkilerde belirleyici ve değiştirici olduğu noktasından hareket ederler. Özellikle, 1980’li yıllarda iki kutuplu siyasetin sona ermesi ile sosyal inşacılığın farklı bir yaklaşım olarak uluslararası ilişkiler alanında önemini arttırdığı bilinmektedir. Soğuk Savaş sonrası Balkanlar’da yaşanan değişim, bu bölge üzerine yapılacak olan araştırmalarda inşacılığın kuram olarak gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Zira Soğuk Savaş’ın sona ermesinden sonra neo-realizm ve neo-liberalizm gibi materyal odaklı yaklaşımlardan farklı olarak, daha çok kimlik, norm ve fikirlerin uluslararası politikanın oluşumundaki yeri önem kazanmıştır.

Yöntem

Genel dış politika ile biz/öteki söylemleri arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma bir dizi örnek olayın ışığında gerçekleştirilecektir. Bu ilişkinin tespiti öncelikle medya(yazılı, görsel, sosyal) daha sonra sırasıyla Cumhurbaşkanlık, Başbakanlık, Dışişleri Bakanlıkları demeçleri ve iktidar partilerinin resmi internet sitelerinde yer alan siyasi bildiriler üzerinden

sağlanacaktır. Her iki ülkedeki resmi kurumların ve siyasilerin yaptığı açıklamaların ülke medyalarına nasıl yansıdığı da çalışma kapsamında incelenecektir.

Varsayım

Türkiye-Arnavutluk ilişkilerinde geçmişten bugüne çok büyük uyuşmazlıkların yaşanmadığı gerçektir. Ancak dönemsel olarak, iki ülke ilişkilerinin gerginleştiği, önemsizleştiği veya pozitif anlamda ivme kazandığı görülmektedir. Söz konusu gerginliğin veya iyi ilişkilerin oluşturulmasındaki en önemli nedenlerden birisini iki ülke halkının ve yöneticilerinin birbirlerine ilişkin değer yargılarının ve algılamalarının oluşturduğu kabul edilmektedir. Öğrenilmiş yargı ve algılamaların büyük ölçüde biz ve öteki ayrımına dayandığı ve karşılıklı ilişkileri şekillendirdiği söylenebilir. Bu çalışma da bu noktadan hareketle Türkiye-Arnavutluk dış politikalarının bu kimlik algılamalarına göre değişebileceği savını sorgulayacaktır.

Kapsam ve Sınır

Bu tez çalışmasının giriş bölümü hariç üç bölümden oluşması planlanmaktadır. Bu kapsamda uluslararası ilişkiler kuramları, Arnavut ve Türk kimliklerinin inşası, 1991'den günümüze Türkiye-Arnavutluk İlişkileri ve inşacılık kuramı kapsamında Arnavutluk ve Türkiye arasındaki “dost/öteki” imgeleri örnek olaylar dahilinde incelenecektir. Konuların genişletilebilir kapasitesi göz önüne alınırsa bir takım kısıtlamalar yapmak çalışma için zorunlu olmuştur.

Tez çalışmasının birinci bölümünde uluslararası ilişkiler kuramları, idealizm, realizm, neo-realizm, neo-liberalizm ve eleştirel kuramlar olarak sınıflandırılmıştır. Asıl odaklanılacak kuramın inşacılık kuramı olması sebebi ile bu diğer kuramlar içerisindeki tartışmalara tam anlamı ile değinilmemiş ve bu açıdan bir sınırlama uygulanmıştır. Asıl detaylı inceleme adı geçen kuramlara bir alternatif olarak sunulan inşacılık kuramı başlığı altında yapılacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Arnavut ve Türk kimliklerinin, Tanzimat döneminden bugüne kadar geçirdiği inşa sürecini incelemektedir. Bu bölümde de bazı kısıtlamalara gidilmiştir. Örneğin, Arnavut kimliğinin Osmanlı'dan bağımsızlığa giden süreçte oluşması sebebi ile bu dönem daha detaylı incelenmiş ve bağımsızlık sonrası süreç günümüze kadar ana başlıklar halinde irdelenmiştir. Aynı şekilde bugünkü Türk kimliğinin Cumhuriyet döneminde inşa edilmesi sebebi ile Kemalist Devrim dönemi daha detaylı incelenmiş ve süreç günümüze kadar ana başlıklar altında aktarılmıştır.

Tez çalışmasındaki bir diğer sınırlama ise üçüncü bölümde yapılmış ve bu bölümün ilk ana başlığı olan “Türkiye-Arnavutluk İlişkileri” başlığı “1991’den Günümüze” şeklinde sınırlandırılmıştır. Bu tarih sınırlamasının sebebi tez çalışmasını dönemsel olarak sınırlamak; her iki kimliğin “Batılı” üst kimliği altında, NATO ve AB perspektifinde incelenmesinin istenmesidir. Zira Soğuk Savaş süresince Enver Hoca tarafından kendine has bir sosyalist sistemle yönetilen ve dünyaya kapalı bir ülke olarak yaşayan Arnavutluk’ta ilk çok partili seçimler 1991 yılında yapılmış ve Arnavutluk bu tarihten sonra kendi geleceğini Batı’nın bir parçası olarak inşa etmek istemiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünün ikinci ana başlığı ise Arnavutluk ve Türkiye arasındaki “dost” ve “öteki” imgeleri ile alakalıdır. Bu bölümde incelenen olaylar örnek vakalar ile sınırlandırılacaktır. Yine inceleme inşacılık kuramı temelinde yapılacağından çalışma kuramsal olarak da sınırlandırılacaktır. Ayrıca söylem analizi için seçilen kaynaklar da sınırlandırılarak ana akım medya ağırlıklı bir inceleme yapılmaya çalışılacaktır.

İçerik

Tez çalışması giriş ve sonuç bölümleri dışında üç bölümden oluşmaktadır. Tezin giriş bölümünde tez çalışması hakkında genel açıklamalara yer verilmiştir. Bu açıklamalar kapsamında tezin çalışma konusu, amacı, teorik çerçevesi, sınırlılıkları ve yöntemi ele alınmış; tezin hangi varsayımdan hareketle yazıldığı ve içeriği hakkında genel bilgi verilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümü ise teorik çerçeve ile ilintilidir. Uluslararası İlişkiler ve İnşacılık Kuramı başlığı taşıyan bu bölümde temel uluslararası ilişkiler teorileri ve bu kuramların yapı-edem tartışması kapsamında dış politikaya yaklaşımları incelenecektir. Bu noktadan hareketle, idealizm, realizm, neo-realizm, neo-liberalizm ve eleştirel teorilerin dış politikayı açıklama biçimleri incelenecektir. İnşacılık ise daha önce değinildiği gibi tezin asıl teorik çerçevesini oluşturmaktadır. Bu sebeple inşacılık kuramının genel varsayımlarına değinilerek, yeni ve geçerli bir alternatif olarak inşacılık teorisi üzerinden uluslararası ilişkilere bakış ele alınmış ve dış politika analizi yapılmaya çalışılacaktır. Bunun için de kuramın başlıca teorisyenlerinin görüşlerine başvurulmuş ve bu kapsamda da ilk olarak Nicholas Onuf’un, Alexander Wendt’in ve Friedrich Kratochwill’in inşacılık üzerine yazdıklarına değinilecektir. İnşacılık kuramı içinde “kimlik” konusunun ayrıca bir öneme sahip olmasından dolayı yine bu bölüm içerisinde “uluslararası ilişkiler ve kimlik” tartışmalarına da değinilecektir.

Çalışmanın ikinci bölümü ise Arnavut ve Türk Kimliklerinin İnşası başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Arnavut ve Türk kimliklerinin inşa sürecinde geçirdiği dönüşümler tarihsel olarak anlatılmaya çalışılacaktır. Bu bölüm “Arnavut Kimliğinin İnşası” ve “Türk Kimliğinin İnşası” başlıkları altında incelenecektir.

Tez çalışmasının üçüncü bölümü ise “Türkiye-Arnavutluk İlişkileri ve Karşılıklı İmgeler” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm iki ana başlık ile incelenecek ve sırası ile Türkiye ve Arnavutluk ilişkileri ve karşılıklı imgeler ele alınacaktır. Bu bölümün ana başlıkları şu şekildedir:

- Türkiye-Arnavutluk İlişkileri
- Karşılıklı İmgeler

Üçüncü bölümün ilk ana başlığı Türkiye ve Arnavutluk devletlerinin karşılıklı ilişkilerini, birbirlerine ve bölgeye bakışlarını NATO ve AB perspektifi üzerinden incelerken, bölümün ikinci ana başlığı “karşılıklı imgeler” ise seçilmiş örnek olaylar üzerinden ilerleyecektir. Üçüncü bölümün “örnek olaylar” kısmı üç alt başlıktan oluşacaktır. Bu bölümde örneklem olarak üç örnek olay seçilmiştir. Seçilmiş örnek olaylar sosyal unsurlar ele alınarak inşacılık teorisi kapsamında değerlendirilecektir. Belirlenen örnek olaylar şunlardır:

- Kosova Krizi
- Tarih Yazımı Tartışması
- Yeni Osmanlıcılık Tartışmaları

Sonuç bölümünde ise çalışma bir bütün olarak değerlendirilerek baştaki varsayımın ne ölçüde doğrulandığı tartışılacak ve inşacılık yaklaşımının dış politika analizi için yeterli ve kapsamlı olabilirliği ortaya konulacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE İNŞACILIK YAKLAŞIMI

1.1 Uluslararası İlişkilerde Temel Kuramlar ve Dış Politika Analizinde Yapı-Eden(Structure-Agent) Tartışması

Çalışmanın teorik çerçevesini çizmeden önce “Uluslararası ilişkiler” tanımını kısaca yapmak faydalı olacaktır. Devletler, uluslararası, uluslar üstü ve diğer aktörler arası ilişkileri tanımlayan, yorumlayan ve bu aktörler arasında atılabilecek adımları tahmin etmeye çalışan bilim dalına uluslararası ilişkiler denilmektedir.¹ Bu bölümde uluslararası ilişkilerdeki temel kuramlar ve dış politika analizindeki “yapı” ve “eden” tartışılacaktır.

1.1.1 Geleneksel Yaklaşımlar

1.1.1.1 Bireyci Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkiler teorileri kapsamındaki “bireyci yaklaşımlar” genelde iki jenerasyona ayrılmaktadırlar:

- a) İlk jenerasyon: idealizm ve realizm
- b) İkinci jenerasyon: Dış Politika Yaklaşımları

Bu yaklaşımlar eden’e odaklandıkları için bireyci olarak sınıflandırılmaktadırlar.² Alt başlıklarda biraz daha detaylı incelenecek olan idealizm ve realizmde ‘eden’ devlet iken, Dış Politika Analizlerinde ‘eden’ hem devlet hem de bireylerdir.

1.1.1.1.1 İdealist Kuram

İdealizm kuramının uluslararası ilişkiler disiplini içerisindeki başlangıç noktası, çoğu metinlerde I. Dünya Savaşı sonundaki barış arayışı olarak ele alınsa da idealizmin “18.yüzyıl Aydınlanma Çağına” dayandığı kabul edilmektedir. ³ İdealizm, iki ayrı anlam taşımaktadır. Bunlar: Metafiziksel idealizm ve Siyasal idealizm olarak adlandırılmaktadır.⁴ Metafiziksel İdealizm, sadece fikirlerin var olduğu inancına dayanır. Yani, Platon’dan Kant’a ve Hegel’e gerçekliğin yapısının bilince dayandığı inancı ile hareket edilir.⁵ Heywood, siyasal idealizmi ise belirlenmiş ideallere ya da ilkelere kararlı bir biçimde bağlı olmalarıyla nitelenen teorileri ya da pratikleri ifade etmek olarak tanımlamaktadır. Yani, uluslararası siyasetin teorik bir

¹Aydın, 1996: 72-73.

² Ereker, 2010: 10.

³Hillam, 1980: 99.

⁴ Heywood, 2015: 135-136.

⁵Heywood, 2015: 136

ekolü olan idealizm uluslararası ilişkileri adalet, barış ve uluslararası hukuk gibi değerler üzerinden okumaktadır.⁶ Modern uluslararası ilişkiler disiplininin ilk kuramı olarak kabul edilen idealizmin disiplin içerisinde önem kazanması ise I. Dünya Savaşı sonrasındaki döneme rastlar. Özellikle dönemin ABD Başkanı Wilson'un görüşlerinden etkilenen kuramın asıl amacı yeni bir dünya savaşının önüne geçilmesi için yapılması gerekenleri ortaya koymak olarak görülmektedir. Milletler Cemiyeti fikrinin Wilson ilkelerinden ilham aldığı görülmektedir.⁷ Söz konusu 14 ilkedен en önemli 5 ilke ise şunlardır:

- Gizli diplomasi terk edilecek.
- Denizlerde mutlak serbestlik sağlanacak.
- Uluslararası ortamda ekonomik engeller kaldırılacak.
- Karşılıklı güven ortamında orduların mevcudiyeti azaltılacak.
- Sömürgelerin tüm talepleri serbest, şeffaf ve tarafsız olarak ele alınacak; ilgili halk ve egemen devletin taleplerinin eşit muamele görmesi sağlanacak.

“Wilson İlkeleri” olarak tarihe geçen bu beş temel ilke dikkatli olarak incelendiği zaman dikkati çeken ilk eksiklik bu ilkeleri takip edecek ve uygulanmasını sağlayacak olan tarafsız bir kurumun eksikliğidir. İşte tam da bu nedenle Milletler Cemiyeti 10 Ocak 1920 tarihinde İsviçre’de kurulmuştur. Milletler Cemiyeti ile Wilson ve diğer destekçilerine göre kolektif güvenlik ilkesi ile eski güç yaklaşımları ortadan kalkacak ve barışa dayalı bir düzen kurulması ile savaşların ortadan kalkması mümkün olabilecekti.⁸ Burada asıl amaçların “uluslararası kurumsallaşma” olduğu dikkati çekmektedir. Wilson oluşacak uluslararası kurumsallaşma ile uluslararası ortamın akılcı bir temele oturarak ilerleyeceğini düşünüyordu. Uluslararası ortamdaki bu ilerlemenin de ancak “açık ve şeffaf” bir diplomasi ile mümkün olacağını ve böylece savaşların ortadan kalkacağına inanılıyordu. Ancak sonraki süreçte Wilson’un beklentileri gerçekleşmemiş ve Milletler Cemiyeti, II. Dünya savaşına giden süreçte etkisiz kalmıştır. İlk girişimlerin başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen İdealizmin, ortaya attığı “uluslararası kurumsallaşma” fikri ile uluslararası ilişkiler disiplinine yaptığı katkı yadsınamaz bir gerçekliktir.

Çoğu uluslararası ilişkiler kitaplarında ve makalelerinde idealizmin, liberalizm başlığı altında ele alındığı görünecektir. Ancak bu çalışmada genel bir liberalizm anlatısı yapılmayacak olması ve liberalizmin günümüz gerçekliğine uygun bir şekilde “neo-

⁶ Heywood, 2015: 136.

⁷http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp (erişim tarihi: 19.08.2016).

⁸Kissenger, 1994: 218.

liberalizm” başlığı altında incelenecek olmasından dolayı bu bölümde “idealizm” başlığı kullanmanın daha uygun olabileceği düşünülmüştür. Zira İdealizm ve liberalizm sıklıkla birbiri ile karıştırılan kavramlardır. Ancak liberalizmin idealizmi temel aldığı da yadsınamaz bir gerçektir. Tarık Oğuzlu bu iki kavram arasındaki temel farkları şu şekilde açıklamaktadır:

“Liberalizmin bir uluslararası ilişkiler teorisi olarak ortaya çıktığı kesin bir tarih yoktur. Yalnız liberal düşünce yapısının disiplinin ilk iki on yılı zarfında 1920 ve 1930’lu yıllarda idealizm adı altında etkili olduğu söylenebilir. İdealizm ve liberalizm arasındaki farklara değinmek bu çalışmanın ilgi alanına girmiyor olsa da şunu belirtmek gerekir: İdealizm daha çok normatif bir düşünce akımını temsil ederken, liberalizm araştırma metodolojisi ve bilim felsefesi yaklaşımı bağlamında rasyonalist ve pozitivist bir kuramdır. İdealizm, uluslararası örgütlerin ve uluslararası hukuk’un devletlerarası ilişkilerde savaş durumunun yaşanmasının önlenmesini moral bir hedef olarak koyarken, liberalizm sistemin anarşik yapısına rağmen devletlerarası ilişkilerin neden çoğu zaman işbirliği ürettiğini inceler. İdealizm olması gerekenin altını çizerken liberalizm olanı inceler. Her iki düşünce akımı da insanın doğasına ilişkin olumlu bir bakış açısına sahiptirler ve gerek toplum içinde gerekse de uluslararası ilişkilerde daha iyinin ve daha doğrunun mümkün olduğuna inanırlar.”⁹

“Olmaması gerekeni anlatmaya çalışan” idealizm için modern uluslararası ilişkilerin temel kuramı olduğu söylenmektedir. Sonraki süreçte ise idealizme rakip/tamamlayıcı birçok kuram ortaya çıkmıştır.

İdealizm içerisindeki “yapı-eden” konusuna değinecek olursak; görüldüğü üzere idealist teori dış politikayı ‘eden’e odaklayarak analiz etmektedir.¹⁰ Ancak idealizmin uluslararası ilişkilerde kalıcı bir çözüme ulaşamadığı da bir diğer gerçekliktir. Bunun da en önemli sebebi idealizmin “yapı”yı göz ardı ederek sadece “eden”e odaklı bir analiz yapması olarak görünse de birçok yazar idealizmin “eden”i de tam anlamı ile açıklayamamasının da kuramın sonraki süreçte dünya üzerinde yaşananlara bir çözüm olamamasına neden olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin Fulya Ereker bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışmaktadır:

“İdealist teoride yapıyı oluşturan uluslararası sisteme ulus-devletlerin toplamı (ya da insan toplumunun bir toplamı) olmaktan öte bir anlam yüklenmediğinden, yapıya eden üzerinde bir etki olasılığı tanınmamıştır. Uluslararası kurumsallaşma, uluslararası sistemde rasyonel ulus devletlerin kendi çıktıkları sonucu oluşturulacak bir durum olarak görülmüştür. Yapıyı göz ardı eden ve edene odaklı analiz yapan bireyci bir yaklaşım olmasına karşın idealizm, eden’i açıklayıcı bir çerçeveye sahip değildir. İdealizm, insanın ve dolayısıyla devletin rasyonelliğini varsayarak, insanları/devletleri bu rasyonellikten uzaklaştıran etkiler mevcut olmadığında tüm

⁹ Oğuzlu, 2014: 98-99.

¹⁰ Ereker, 2010: 11.

edenlerin “aynı” rasyonel davranışları ortaya koyacakları argümanına dayandığından, edenleri farklılaştıran ve bu farklılıklara dayanarak onu açıklamayı sağlayan bir çerçeveden yoksun kalmaktadır”¹¹

1.1.1.1.2 Realist Kuram

Realizm de idealizm gibi en temel uluslararası ilişkiler kuramlarından biridir. Bir kuram olarak realizmin en eski ve en fazla benimsenen uluslararası ilişkiler teorisi olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. İdealizmde devlete yüklenen ‘eden’lik, realizmde de devam etmektedir. Ancak realizmde devlete daha insansı özelliklerin bahsedildiği söylenebilecektir. Yani; devletler de insanlar gibi güç çerçevesinde tanımlanan çıkarları peşinde koşmaktadırlar.

Bazı yazarlar tarafından kimi zaman “reel politik”, kimi zamansa “güç siyaseti” olarak ele alınan realizm hakkındaki düşüncelerini Jack Donnelly şu şekilde belirtmektedir:

“Her ciddi araştırmacı, siyasal realizmin önemini derinden takdir etmekle yetinmemelidir, aynı zamanda kendi görüşlerinin realist gelenekle nasıl bir ilişki içinde olduğunu da anlamak zorundadır. O nedenle, daha başlangıçta, kartlarımı açayım. Normatif açıdan realist teorinin sunduğu dünya resmine karşıyım ve dış politikanın kural koyucu bir teorisi olarak realizmi reddediyorum. Fakat realizm karşıtlığım, realist olmamdan daha fazla değildir. Benim burada savunacağım husus, realizmin uluslararası ilişkilerle ilgili sınırlı ama güçlü ve önemli bir yaklaşım ve bir dizi anlayışlar bütünü olduğudur.”¹²

Burada Donnelly’nin ifade etmek istediği uluslararası ilişkilerdeki her kuramın realizm ile yakından ilintili olduğudur. Ancak daha önce de değinmiş olduğumuz gibi bu çalışma realizmin veya diğer temel uluslararası ilişkiler kuramlarının ne olduğunu tam anlamı ile ele almayı iddia etmediği için çalışmanın bu bölümünde realizmin kısaca irdelenmesi yeterli olacaktır.

Genel olarak realistler, Donnelly’nin de ifade ettiği gibi “egoizm”ın yani “insan bencilliği”nin ve “güç ve güvenlik siyasetinde otoriteyi gerektiren” uluslararası hükümetin yokluğunun yani “anarşi”nin siyaset üzerinde yaptığı kısıtlamalara vurgu yapmaktadır.¹³ Teorisyenler bu düşüncüyü Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes’a kadar dayandırmaktadırlar. Genel olarak insan doğası kötüdür ve uluslararası ortamda bu kötülükten dolayı hep bir anarşi içerisinde. Bu sebeple de devletler için güç ve güvenlik en önemli kavramlardır. Modern realizmin kurucusu ise Hans Morgenthau olarak kabul edilmektedir.

¹¹ Ereker, 2010: 11.

¹² Donnelly, 2012: 49.

¹³Donnelly, 2012: 50.

Özellikle I.Dünya Savaşı sonrası oluşan düzen başarısız olmuş ve idealizme olan eleştiriler artmıştır. İdealizm, realistleri ütopyacı olmakla suçlanmış ve gerçekleri görmezden geldiği için realistler idealistler tarafından dünya siyasetine çözüm getirememekle eleştirilmiştir. Morgenthau da II.Dünya Savaşı sonrası dönemde görüşleri ile ön plana çıkmış ve bir anlamda modern realizmin kurallarını belirlemiştir. Morgenthau'ya göre uluslararası politika da insan doğası gibi bencil ve karmaşıktır. Onun için uluslararası politika güç ve çıkarı dayalı evrensel kurallarla yönetilmektedir. Yani uluslararası politika güç mücadelesinin yaşandığı bir arena olarak değerlendirilebilecektir. Morgenthau'ya göre realizmin 6 önemli ilkesi bulunmaktadır.¹⁴ Bu ilkeler ve kısa cümleler ile tanımlı ise şunlardır:

- Siyasal Gerçekçilik: Siyasetçiler karar alırken oldukça dikkatli olmalı ve bulundukları ortamın gereğini yerine getirmelidir.
- Çıkar: Siyasetçi nüfuzunu kullandığı toplumun/devletin çıkarını her şeyden çok önemli olduğunu unutmamalıdır.
- Güç: Siyasi gerçeklik önemlidir ancak değiştirmek gerekiyorsa da en önemli araç güçtür onun için de uluslararası ortamda ne kadar güçlü olursanız siyasal gerçeklik o kadar lehinize olur.
- Ahlak: Siyasetçinin ahlakı bireyinki ile aynı olamaz. Siyasetçinin ahlakını toplumun çıkarı ve güvenliği belirler.
- İlmîlilik: Çıkarı maksimize etmek uğruna düşman kazanılmamalı ve uluslararası topluma karşı gerekli ölçüde ılımlı olunmalıdır.
- Siyasal olan ve olmayan arasındaki İlişki: Siyasetçi politikasının haklı olduğunu savunmak için etik değerleri kullanılmalıdır. (“Adalet için savaşıyoruz” ve “Mazlumlar için” gibi.)

Özellikle II.Dünya Savaşı sonrası dönemde etkin olan realizm Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru eleştiriler almıştır. Sürekli bir güvenlik endişesi altında olan toplumlar bu düzenden rahatsız olmaya başlamışlardır. Bu dönemde de “neo-realizm” gibi akımlar ortaya çıkmıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile realizmin yenilgiye uğradığı kabul edilmektedir.

Sonuç olarak realizmin de kaba bir deyişle uluslararası ilişkilerin “derdine derman olmadığı” gerçektir. Zira realizm de idealizm gibi “eden”e odaklanan ve yapıyı göz ardı eden bireyci bir yaklaşım olarak dar bir çerçeveye sıkışmıştır. Her iki teoride de yapının ve

¹⁴<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/morg6.htm>, (erişim tarihi: 05.05.2016).

özellikle de kimliğin göz ardı edildiği dikkat çekmekte ve uluslararası ilişkilerde her veriyi sabit ve aynı aldıkları görülmektedir. Özellikle realist kuram içerisindeki “eden” olan devlet ulusal çıkar peşinde koşmaktadır. Ancak bu çıkarların nereden kaynaklandığı sorusu havada kalmaktadır.

1.1.1.1.3 Dış Politika Analizi

Bireyci yaklaşıma dayanan temel uluslararası ilişkiler kuramları olan idealizm ve realizmi inceledikten sonra bireyci yaklaşım içerisinde ikinci kuşak olarak değerlendirilebilecek Dış Politika Analizi’ne(DPA) değinmek gerekli görünmektedir. Yaklaşımın temeli Richard Snyder, James Rosenau, Graham Allison, Irving Janis ve Alexander Rosenau gibi teorisyenler tarafından atılmıştır. Daha önce değindiğimiz gibi realizm ve idealizm kuramlarında “edenlik” görevi devlete yüklenmektedir. DPA’da her iki yaklaşımdan farklı olarak “edenliği” hem devlete hem de bireye yüklese de sonuç olarak bireyci olarak değerlendirilebilecek olan farklı yaklaşımları kapsamaktadır.¹⁵ Mustafa Aydın, DPA’yı genel olarak şu şekilde tanımlamaktadır:

“Dış politika analizi ve özellikle dış politika çıktı ve kararlarını belirleyen faktörlerin araştırılması konusu(yani karar-verme kuramının uluslararası ilişkilere uygulanması), oldukça iddialı ve pek çok açıdan realizmin temel prensiplerine başarılı bir meydan okuma çabasıydı. Dış politikanın nasıl yapıldığını araştırırken, realizmin devletin bütüncül bir aktör olduğu, gücünü maksimize etmek veya ulusal çıkarını savunmak için rasyonel hareket ettiği, dış politikalarının ülkelerin iç karakterleri ve dinamiklerinin bir sonucu olmasından çok sisteme yönelmiş tepkiler olarak ortaya çıktığı gibi bazı merkezi varsayımları reddeder. Bunların yerine, dış politika analizi, dış politika yapımı sürecinin kompozisyonunu önce bürokratik ve bireysel parçalanmışlık ve devletin içindeki rekabet bazında, daha sonra da devlet içindeki kanun yapıcılar, basın, kamuoyu, ideoloji gibi daha geniş faktörlerin girdileri bazında inceler. Bunu yaparken de, devletlerin bu şekilde belirlenen dış politikalarının, aralarındaki önemli farklılıklara rağmen, "gözlemciye belli genellemeler yapma olanağı sağlayan yeterli düzeyde benzer ve dolayısıyla karşılaştırılabilir davranış kalıplarına sahip olduğu" varsayımından yola çıkar.”¹⁶

Mustafa Aydın’ın makalesinde görüleceği üzere DPA, realizme meydan okuması dolayısı ile önemlidir. Zira, DPA daha önceki analiz yöntemlerini değiştirmeye çalışmış ve önemli ölçüde başarılı da olmuştur. Ancak bu meydan okuma sadece realizme karşı değil aynı

¹⁵Ereker, 2013: 47.

¹⁶Aydın, 1996: 96.

zamanda idealizme yöneliktir. DPA bir anlamda sonraki kuşak uluslararası ilişkiler kuramlarının yani daha farklı disiplinlerin ortaya çıkmasında önemli bir ateşleyici olarak yorumlanabilecektir. Ereker bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“DPA, disiplinde dış politikanın analiz edilme yöntemini önemli oranda değiştirmiş, kendisinden önceki yaklaşımların bakış açılarını bir bakıma tersine çevirmiştir. Bu, ilk olarak davranışsalci akımın etkisiyle “bilimsel” bir dış politika kuramı ortaya koymaya çalışan karşılaştırmalı dış politika analizleri tarafından gerçekleştirilmiştir. Diğer yanda ise klasik gerçekçiliğin bütüncül aktör varsayımına karşı, soyut varlıklar olan devletlerin kendi başlarına değil, karar alıcıları aracılığıyla hareket ettiklerini öne süren karar verme yaklaşımı dönüşümün etkisini sağlamlaştırmıştır. En önemli dürtüsü “bilimsel” bir dış politika kuramı yaratmak olan karşılaştırmalı dış politika analizlerinin temelinde de karar verme anlayışı yatmaktadır.¹⁸ Bu çerçevede genel olarak DPA’nın temelinde karar verme yaklaşımı olduğu söylenebilir.”¹⁷

Yapı-eden tartışması içerisinde DPA’yı ele alacak olursak, realizm ve idealizm gibi birey odaklı yaklaşımlarda olduğu kadar olmasa da DPA’nın da yapıyı önemli ölçüde göz ardı ettiğini söylemek haksız olmayacaktır. Ancak DPA’nın bürokratik sistemi incelemeye alması ve bu süreci açıklaması realizm ve idealizmden farklı olarak yapıyı bir anlamda dikkate aldığını göstermektedir. Ancak diğer bireyci yaklaşımlarda da olduğu gibi bu yapılara sadece birey yani karar verici üzerinden yaklaşılmakta, sadece içsel olarak yapıya değinilmekte ve dış yapı dikkate alınmamaktadır.¹⁸ Yani, DPA’da uluslararası sisteminin yapısının dikkate alınmaması dış politika ve dünya sistemi arasında bir kopukluğa neden olmaktadır.

1.1.1.2 Bütüncül Yaklaşımlar

Bir önceki bölümde bireyci yaklaşımlar kısaca açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde de bütüncü/yapısalcı yaklaşımlardan bahsedilecektir. Genel olarak bütüncü yaklaşımların temel özelliği bireyci yaklaşımların tam karşısı olmaları ve sorun/çözüm bağlamında bireyci yaklaşımın çözemediği problemleri çözebilecekleri iddiasını taşımalarıdır. Bireyci yaklaşımlardaki “eden” odaklı bakış açısı burada yerini yapıya odaklı bir bakış açısına bırakmaktadır. Bütüncü yaklaşımları inceleyen çoğu çalışmada yaklaşım Waltz’ın neo-realizmi ve dünya sistemleri analizi olmak üzere iki başlığa odaklanırken, bu çalışma içerisinde Waltz’a rakip olarak neo-liberalizm kuramı ile meydan okuyan Robert Keohane’nin de görüşleri de incelenecektir.

¹⁷ Ereker, 2013: 50.

¹⁸ Ereker, 2013: 51.

1.1.1.2.1 Neo-Realist Kuram

Realizme gelen eleştiriler sonrası realistler kendi kuramlarını yeniden formüle etmek durumunda kalmışlardır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde yaşananlar bunu gerekli kılmıştır. İki kutuplu yapı ve uluslararası ortamdaki ilişkinin tamamen “güvensizlik” ve “daha güçlü olmak” üzerine kurulması liberaller tarafından ağır bir şekilde eleştirilmiştir. Tam da bu noktada Kenneth Waltz, 1979 yılında yazmış olduğu “Uluslararası Politika Teorisi” kitabı ile bütün bu eleştirilere cevap vermeye çalışmış ve realizmi yeniden formüle ederek bugünkü adı ile “neo-realizm” kuramının temellerini atmıştır.¹⁹ Waltz yazmış olduğu kitapla genel olarak realizmin eksiklerini tamamlamak istemiş ve realizmin sadece ulus devlete odaklanan yapısını değiştirmeye çalışmıştır. Waltz’a göre ulus devletler kadar uluslararası yapı da önemlidir. Waltz, uluslararası bu siyasi yapıyı tanımlarken 3 temel yaklaşımda ele almaktadır:²⁰

- Uluslararası sistem kesinlikle anarşik ve kendi kendine oluşan bir yapıdır. Devletlerin asıl amacı bu kaotik ortamda ayakta kalabilmektir.
- Bu sistemin temel aktörleri devletlerdir. Oluşturulan uluslararası ve uluslar üstü yapılarda da devletler için önemli olan kendi çıkarlarıdır.
- Her devlet farklı özellikler gösterebilmesine rağmen sistem içerisinde aynı eşitlikte değildir ancak her devletin sahip olduğu kapasite farklıdır.

Waltz’un diğer klasik realistlerden farkı, uluslararası sisteme karşı yapısal yaklaşımıdır. Hobbes’cu klasik realizm kuramının “anarşi” ve “egoizm”e karşı eşit vurgu yaptığı göz önüne alınırsa Waltz’ın yapmış olduğu “uluslararası/ulus üstü yapı” vurgusu bize aradaki nüans farkını gösterecektir. Donnelly, Waltz’a göre “hiyerarşi” ve “anarşi”nin başlıca iki siyasal belirleyici ilke olduğunu belirtir.²¹ Donnelly, bu durumu Waltz’un düşüncelerinden yola çıkarak şu şekilde açıklamaktadır:

“Yerleşik, uzlaşılmış kuralların geçerli olduğu bir ortamda yürütülen siyasetle anarşik bir ortamda yapılan siyaset arasında’ çok belirgin farklar vardır... Waltz; anarşinin birimler arasındaki işlevsel farklılaşmayı büyük ölçüde ortadan kaldırdığını iddia eder. Anarşik/uluslararası düzenlerde her bir birim, ‘kendi başının çaresine bakabilecek bir konuma sahip olmak zorundadır, çünkü bunu yerine getirebilecek başka hiç kimse bulunmaz.’ Devletlerarasındaki farklar, ‘işlev değil, güç ve yeteneklerle ilgilidir’. ‘Ulusal siyaset, belirli

¹⁹ <https://tr.scribd.com/doc/40007016/Kenneth-Waltz-Theory-of-International-Politics>, (erişim Tarihi: 07.05.2016).

²⁰ <http://www.e-ir.info/2012/07/18/anarchy-and-war-a-critique-of-waltzs-third-image/>, (erişim tarihi: 08.05.2016).

²¹ Donnelly, 2012: 56.

özel işlevleri yerine getiren farklılaşmış birimlerden oluşur. Uluslararası siyaset birbirinin etkinlik ve davranışlarını taklit eden benzer birimlerden meydana gelir.”²²

Yapı-eden tartışması açısından Waltz’un neo-realizm’ini ele alırsak ilk olarak gözümüze çarpan “edenin” bu teori içerisinde yer almamasıdır. Bu durumu, Ereker şu şekilde açıklamaktadır:

“... Yapısalcı bir teori olarak neorealizmde eden’e yer yoktur. Dış politika çıktılarını ortaya koyan aktörler devletlerdir fakat bu devletlere ‘yapı’ya etki edebilecek, onu değiştirip dönüştürecek edenlik yüklenmemiştir. Yapının birimleri aynılaştıran bir unsur olarak ele alınmış olması bu düşüncenin kaynağını oluşturmaktadır. Uluslararası sistemin yapısı tüm devletlerin aynı güdülerle (örneğin güvenlik) hareket etmelerine sebep olan kendini kurtarma (self-help) sistemini getirdiğinden, devletler içsel olarak farklılıkları önemsiz olan bütüncül aktörlerdir. Böylece neorealizmde birimler bütüncül aktör varsayımı yoluyla yapı karşısında önemsizleştirilmiştir.”²³

Sonuç olarak Waltz’ın neo-realizminin yapısalcılığı çoğu kuramcı tarafından sorunlu bulunup eleştirilse de yapıya eden karşısında öncelik vermesinden dolayı önemlidir.

1.1.1.2.2 Neo-Liberal Kuram

İdealist kuramın Soğuk Savaş’ın ortasına kadar realist kuramın gerisinde kaldığı söylenebilir. Ancak 1960’ların sonuna doğru “doğu” ve “batı” bloku arasındaki gerginliğin azalması ve “devlet dışı” aktörlerin dünya siyasetinde önemli bir yer tutmaya başlaması ve “karşılıklı bağımlılık” gerçekliği ile askeri güvenliğin asıl mesele olmaktan çıkması ile liberal düşünce yeniden tartışılmaya başlanmıştır.²⁴ Özellikle 1980’li yıllarda Soğuk Savaş’ın sonunun geldiği öngörülmekteydi. Dolayısı ile II.Dünya Savaşı sonrası liberalizm hakkında tartışmanın bir benzeri bu kez de realizm hakkında yaşanmıştır. Waltz önderliğinde gelişen “neo-realizm” teorisine liberaller de Robert Keohane önderliğinde gelişen “neo-liberalizm” teorisi ile cevap vermişlerdir. Tarık Oğuzlu bu tartışmayı şu şekilde açıklamaktadır:

“Neoliberaller, neorealistlerin devleti temel aktör gören ve anarşiyi sistemin temel özelliği olarak tanımlayan varsayımını benimsemiş olsalar da, devletler aralarında yine de işbirliğinin mümkün olduğunu iddia etmişlerdir. Uluslararası örgütler ve kurumların varlığı, devletlerarası

²² Donnelly, 2012: 56.

²³ Ereker, 2010: 23.

²⁴ Oğuzlu, 2014: 99.

ilişkilerde güven ortamının oluşmasına katkıda bulunurken, devletleri verdikleri sözleri tutmaya ve birbirlerinin niyetlerine güven duymaya teşvik etmektedir.”²⁵

Liberaller ile realistler arasındaki bir diğer tartışma da “hegemonya” konusudur. Robert Keohane de 1984 tarihli “After Hegemony” kitabı ile “hegemonik istikrar kuramı”na alternatif bir yaklaşım üretmeye çalışmıştır.²⁶ Keohane, uluslararası sistemdeki hegemon bir devletin önemini inkar etmez.²⁷ Ancak bu devletin gücünü yitirmesi ile sistemin kaosa girmesine gerek olmadığını zira diğer devletlerin uluslararası ortamdaki kurallara ve hukuka uyması ile uluslararası sistemin barış içerisinde işlemeye devam edeceğini savunmaktadır.²⁸ Buradaki “kurallar” ve “hukuk” ilkesi önemlidir çünkü artık devlet dışı aktörler önem kazanmıştır. Özellikle ekonomik krizlerde çıkan sorunlarda karşılıklı bağımlılık önem kazanmış ve uluslararası örgütler liberaller için sistem içerisinde temel yapı taşı olmuşlardır.

Çoğu yazar, Soğuk Savaş’ın sona ereceğini tahmin edememişti. Özellikle realistler ve liberaller, soğuk savaş içerisinde bu düzenin sona ermeyeceği ancak dönüşebileceği fikri ile çözümü ararken bir anda çift kutuplu yapının sona ermesi ile yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. Özellikle Francis Fukuyama’nın 1992 yılında yayınlanan “Tarihin Sonu” isimli çalışması hegemonya tartışmasını yeniden ortaya çıkarmıştır. Buna göre Keohane’nin hegemon sonrası tahminlerinin dışında tek hegemonun etkili olduğu bir dünya söz konusudur. Bu hegemon da Amerika Birleşik Devletleri’dir. 1990 sonrası dönemde NATO ve Avrupa Birliği’nin bir diğer hegemonun etki alanı olan Doğu Avrupa, Ukrayna ve Kafkasya ülkelerindeki bugünkü etkisi göz önüne alınırsa Fukuyama’nın tezinin bugün dahi tartışılabilir olması anlaşılabilecektir.²⁹

Genel olarak özetleyecek olursak, neoliberalizm devletin temel aktör olmasına karşı çıkar. Özellikle piyasanın devlet tarafından değil özel sektör tarafından yönetilmesini savunur. Uluslararası örgütler ve ulus üstü aktörler yani çok uluslu şirketler ve neoliberaler için hayati önem taşımaktadır. Neoliberaler devlet içerisindeki kişisel hürriyeti olumlu şekilde tanımlar ve özel mülkiyeti savunur. Devletin sadece kriz anında çözüm için piyasaya müdahale edebileceğini savunur. 2008 yılında başlayan ve 2009 yılında bütün dünyaya yayılan ekonomik kriz ve sonrasında ABD ve diğer Avrupa devletleri tarafından yapılan şirket

²⁵ Oğuzlu, 2014: 99.

²⁶ Oğuzlu, 2014: 99.

²⁷ Şener, 2014:408.

²⁸ Oğuzlu, 2014: 99.

²⁹ Fukuyama ile bu konuda gerçekleştirilmiş bir röportaj için bkz: <http://dfwatch.net/interview-francis-fukuyama-on-the-war-in-ukraine-and-nato-expansion-68239-31015>, (erişim tarihi:11.05.2016).

kurtarmaları düşünüldüğü zaman neoliberallerin kriz anındaki devletten beklentileri anlaşılabilir. ³⁰

Yapı-eden tartışması açısından neo-liberalizmi ele alacak olursak neo-liberalizmin de soğuk savaş sonrası ortaya çıkan küreselleşmenin etkisi ile yapıya odaklandığı daha doğrusu yapının durumunu tartışırken edeni göz ardı ettiği görülecektir. Hiç kuşkusuz ki bu durumun ortaya çıkmasında neo-realistlerin ve neo-liberalilerin yöntemlerinin indirgemeci olması etkilidir. Yani uluslararası rejimlerin devletlerarası işbirliğindeki önemi ve etkisi sadece araçsal ve davranışsal değişiklikler üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu sebeple de aktörlerin kimlik ve çıkarlarındaki değişimi açıklamak zordur. ³¹

1.1.1.2.3 Dünya Sistem Analizi

Literatürde yer alan bir diğer bütüncül yaklaşım ise Immanuel Wallerstein'in 'Dünya Sistem Analizi'dir. Wallerstein'in geliştirdiği bu tez ile dünyayı alışagelmış anlama ve algılama şeklimizi değiştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Dünya sistem analizi, genel olarak dünya sistemi içerisindeki birimlerin birbirleri ile nasıl bir ilişki kurduğunu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Dünya sistem analizinin diğer yaklaşımlardan farkı standart analiz birimi olarak ulus devletin yerine "dünya sistemini" koymasındır. ³²

Wallerstein'in geliştirdiği bu analizde Marksizm'den etkilendiği bilinmektedir. Analizde dünya ülkeleri merkez(core), çevre(periphery) ve yarı-çevre(semi-periphery) olarak üç ayrı gruba ayrılmaktadır. ³³ Bu sınıflamayı şu şekilde yapabiliriz.

- Merkez Ülkeler: Sanayileşmiş kapitalist ülkeler.
- Çevre Ülkeler: Sanayisi gelişmemiş ancak hammadde satarak sanayi ürünlerine sahip olmaya çalışan.
- Yarı-Çevre Ülkeler: Tam anlamda sanayileşmemiş, hem merkez hem de çevre ülke özelliklerini taşıyabilen ülkeler. ³⁴

Dünya sistem analizinin diğer sosyal bilimler yaklaşımlarına nazaran getirdiği farklılıkları inceleyecek olursak, öncelikle sosyal bilimleri tek bir disiplin olarak değerlendirdiğini görebiliriz. Wallerstein dünya sistemleri analizi ile bir anlamda tarih, ekonomi, sosyoloji ve antropoloji gibi bilim dalları arasındaki yapay farklılıkları kaldırır. Zira

³⁰ Küresel ekonomik kriz ve devlet tartışmaları için bkz: Patomaki, 2009: 437.

³¹ Küçük, 2009: 779.

³² Ereker, 2010: 26.

³³ <http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Essays/Wallerstein1.htm> (erişim tarihi:30.09.2016).

³⁴ <http://yarin1ist.tripod.com/temmuz2002/6.htm>, (erişim tarihi: 03.01.2012).

bu yapay farklılıkların hepsi II. Dünya Savaşı sonrası üretilmiştir. Dünya sistemi analizi hakkında dikkati çeken bir diğer husus da ülkeler ya da bölgelere sıkışık kalmayıp dünya sistemini incelemesidir. Wallerstein’a göre dünyadaki bütün ekonomiler ve toplumlar organik olarak birbirlerine bağlıdır. Dünya sistemi analizi beklentilerin aksine ortaya bir kalkınma modeli koymamaktadır.

Wallerstein’in makalesinde analiz birimi olarak ele alınan dünya-sistemi aslında tarihsel-sistemdir. Tarihsel-sisteme göre sistemler öncesiz veya sonrasız değildir. Yani her sistemin başlangıcı olduğu gibi dönüşümü de olabilecektir.³⁵ Dünya Sistem Analizi bir anlamda devletlerin davranışlarını açıklama çabasıdır.³⁶ Dünya sistem analizinin bir yanı sıra sosyal ilişkilere de göz kırıyor olması; literatürde geleneksel uluslararası ilişkiler yaklaşımları arasındaki yeri tartışmasını da ortaya çıkarmıştır. Fulya Ereker bu durumu şu şekilde izah etmektedir:

“DSA’nın geleneksel UI yaklaşımları başlığı altında incelenmesi konusunda literatüre hakim olan tereddüt büyük oranda bundan kaynaklanmaktadır. Fakat Wallerstein’in bu sosyal ilişkilerin eden’den bağımsız geliştiğini öne sürmesi, bir düzeyde dünya sistemini devletten bağımsız işleyişe sahip kabul etmesini gerektirdiğinden aslında yapıyı maddeleştirmiş olmaktadır.”³⁷

1.2 Eleştirel ve Postmodern Yaklaşımlar

Uluslararası ilişkiler disiplininde özellikle 1980’li yıllardan itibaren ana akım teorilerin dışında yeni teoriler de kendine yer bulmaya başlamıştır. Faruk Yalvaç bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Pozitivizm sonrası birçok düşünce biçimi eleştirel olarak nitelendirilir. Bu, inşacılık, eleştirel güvenlik çalışmaları, tarihsel sosyoloji, postmodernizm, feminizm, eleştirel ekonomi politik, eleştirel jeopolitik ve yeşil teori, gibi çok farklı bir yelpazeyi kapsar.”³⁸

Eleştirel teoriler başlığı altında incelenecek olan tüm yaklaşımların ortak noktası hiç kuşkusuz ki dünya politikasının sosyal olarak inşa edilmiş olması ve yapı-eden tartışmasını bir taraftan değil birbiri ile ilişkili yorumlamalarıdır. Yani eleştirel teori içerisinde asıl tartışma, geleneksel teorilerin aksine yapı veya eden örnekleme değil ikisi arasında nasıl bir kavramsallaşma kurulacağıdır.³⁹

³⁵ Wallerstein, 2004: 18.

³⁶ Carlsnaes, 1992: 252.

³⁷ Ereker, 2010: 28-29.

³⁸ Yalvaç, 2014: 149.

³⁹ Ereker, 2010: 30.

Bu başlık altında sırası ile kuram olarak “eleştirel teori” ve “post modernizm” yaklaşımları incelenecektir. İnşacı Kuram ise yaklaşımlardan ontolojik olarak ayrılması sebebi ile ayrı bir başlık altında daha detaylı incelenecektir.

1.2.1 Eleştirel Yaklaşımlar

1990’lı yıllar sonrası dönemde eleştirel teoriyi dayanak noktası olarak alan çalışmalarda bir artış yaşandığı görülmektedir. NATO’nun Kosova’ya müdahalesi, ABD’nin Irak işgali, 11 Eylül terör saldırıları, Arap Baharı, Suriye Sorunu ve IŞİD terörü gibi örnekler Uluslararası İlişkilerin son dönemine damga vuran olaylardır. Bütün bu yaşananların yorumlanması sürecinde eleştirel teoriye olan ilgi artmıştır. Eleştirel teoriyi Richard Devetak kısaca şu şekilde tanımlamaktadır:

“Özetle eleştirel teori, Batı sosyal, siyasal ve felsefi düşünce birikiminin değişik kollarından hareketle bir teorik çerçeve kurarak, teorinin doğası ve amaçları üzerine kafa yorar ve toplumdaki açık ve kapalı adaletsizlik ve tahakküm biçimlerini açığa vurur. Eleştirel teori, sadece geleneksel teorileştirme biçimlerini yerinden edip meydan okumakla kalmaz; aynı zamanda insan özgürlüğünü kısıtlayan güçlü yerleşik sosyal yaşam biçimlerini sorunlaştırır ve yerinden etmeye çalışır. Eleştirel uluslararası teori ise, bu eleştirinin uluslararası alana genişletilmiş bir biçimidir.”⁴⁰

Bugünkü “uluslararası ilişkiler” disiplinindeki eleştirel teorinin temellendiği iki önemli kaynak vardır. Bunlardan ilki Frankfurt Okulu ve diğeri de Antonio Gramsci’nin görüşleridir. Frankfurt Okulu ekolünden gelenlerin kültürel temaları daha fazla vurguladığı görülürken, Gramsci ekolü ise kültürel kodlara ilgisiz olamamakla beraber daha çok üretim ilişkilerine yoğunlaşmışlardır. “Frankfurt Okulu” olarak adlandırılan ekolün oluşmasında Kant, Hegel, Marx, Freud, Weber gibi birçok düşünürün görüşleri etkili olmuştur.⁴¹ Özellikle Max Horkheimer, Walter Benjamin, Herbert Marcuse, Thedor Odorno, Freidrich Pollock, Leo Löwenthal ve Jürgen Habermas gibi teorisyenleri bünyesinde bulunduran Frankfurt okulunun bugünün uluslararası ilişkilerine önemli etkileri yadsınamaz bir gerçekliktir. Richard Devetak, Frankfurt Okulu’nun eleştirel teorisinin kökeninde, tarihsel ve sosyal gelişimi anlamının ve ortadaki çelişkilerin izini sürerek çağdaş toplumun ana özelliklerini kavrama amacı olduğunu belirtir.⁴² Eleştirel teorinin bir diğer iddiası da sadece çelişkileri anlamak ve çözümlemek değil aynı zamanda da bu çelişkilerin üstesinden gelebilmektir. Frankfurt okulunun Marksist

⁴⁰ Devetak, 2012: 217.

⁴¹ Yalvaç, 2014: 150.

⁴² Devetak, 2012: 215.

bir gelenekten yola çıktığı hatırlanacaktır. Karl Marx'ın, "Filozofların tek yaptığı, dünyayı çeşitli şekillerde yorumlamaktır; oysa asıl olan, onu değiştirmektir" sözünün aslında eleştirel teorinin manifestosu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁴³

Eleştirel teoriyi yapı-eden konusu üzerinden inceleyecek olursak; eleştirel teorinin özellikle bu konu üzerine eğildiğini göremeyiz. Ancak detaylı bir okuma yapıldığında, "yapı ve eden" arasındaki ilişki görülebilecektir. Örneğin bir önceki paragrafta kısaca değindiğimiz Frankfurt Okulu, geleneksel teorilerden bu bakımdan ayrılmaktadır. Zira bu ekol sosyal gerçekliği verili almaz ve tarihsel olarak insanlar tarafından inşa edildiği kabulü ile yola çıkar.⁴⁴ Dünya, Max Horkheimer'in de vurguladığı gibi tamamıyla insan eylemlerinin bir ürünüdür.⁴⁵ Eleştirel teori bir anlamda 'insan' ile geleneksel teorilere meydan okumaktadır. Ancak bu meydan okumadaki insan vurgusu kesinlikle yapının önemsizleştirildiği anlamına gelmemektedir. Örneğin Jürgen Habermas'da bu yapı vurgusunu görmek mümkündür. Habermas kendi yaklaşımında öncelikle pozitivizmi eleştirerek başlar; çünkü modern toplumlarda politika artık klasik anlamını yitirmiştir. Zira politika, sosyal düzene göre değil bilimsel rasyonalite çerçevesinde dizayn edildiği için Habermas'a göre özgürleştirici özelliğini kaybetmiştir.⁴⁶ Yapılması gereken de bu teknokrat yaklaşımdan uzaklaşarak insanın içerisindeki özneliğin ortaya çıkarılması yani insanın özgürleştirilmesidir.⁴⁷

Gramscici ekole değinecek olursak hiç kuşkusuz ki Robert Cox'un yazdıkları yapı/eden ikilemini inceleyebilmemiz açısından önemli olacaktır. Fulya Ereker, Habermas'tan Gramsci'ye geçerken bu konuda şöyle bir vurgu yapmaktadır:

"Yapıyı eden karşısında vurgulamak Eleştirel Teori içinde Habermas'a özgü bir durum değildir. Eleştirel Teorinin Gramsci'ci koluna ve uluslararası ilişkilerdeki yansıması olan yaklaşımlara baktığımızda bunun daha çok baskın olduğu görülmektedir. Zaten, Gramsci'ler çoğunlukla doğrudan yapısalcı yaklaşımlar içinde sınıflandırılırsalar da, yapısalcılıktan farkları olduğu kadar, yapılanmacı yaklaşımlarla da ortak özellikleri olması yaklaşımı kararsız bir yerde tutmaktadır"⁴⁸

Robert Cox, Gramsci'nin 'Hapishane Defterleri'ni okurken esas odaklanılan konunun devlet olduğunu belirtir. Yapı/Eden bağlamında Cox'un Gramsci okuması üzerine yazdıklarını alıntılanak faydalı olacaktır:

⁴³ Çoban ve Buz, 2008: 77.

⁴⁴ Ereker, 2010: 30.

⁴⁵ https://monoskop.org/images/7/74/Horkheimer_Max_Critical_Theory_Selected_Essays_2002.pdf, (erişim tarihi: 01.10.2016).

⁴⁶ Saretzki, 2015: 87.

⁴⁷ Ereker, 2010: 31.

⁴⁸ Ereker, 2010: 31.

“...Esas odaklandığı konu devletti; fikir yürüttüğü konular sivil toplum ve devlet ilişkileri, siyaset, etik ve üretim ideolojisiydi. Bu nedenle Gramsci’nin doğrudan uluslararası ilişkiler alanında herhangi bir iddiası olması beklenemez. Yine de, o zamanlar uluslararası örgütlerin anlamı hakkında çalışma yaparken Gramsci’nin düşünme biçiminden çok faydalandım. Özellikle Gramsci’nin hegomanya kavramının değeri büyüktü; bu kavramla birlikte kendi geliştirdiği veya diğer yazarlardan devşirdiği kavramlar da çok önemliydi.”⁴⁹

Cox, Gramsci’den ödünç aldığı hegomanya kavramı ile devletler ve uluslararası örgütleri açıklamaya çalıştığını belirtmektedir. Burada dikkati çeken Habermas’da da olduğu gibi yapının eden karşısında vurgulanmasıdır. Buna rağmen Cox, tüm önceliği yapıya vermez. Zira Cox’a göre tarihsel yapılar kolektif insan eylemlerinin ürünleridir.⁵⁰ Ancak yapının zamanla insan düşüncelerini ve eylemlerini de biçimlendirdiği göz ardı edilemeyecektir. Cox’un yapı/eden konusunda etkileşimi savunduğu tam olarak söylenemese de tarihsel olarak yapı ve edene dair vurguları dikkat çekicidir. Ancak edenin yapılara içkin sayıldığı görülecektir. Ereker bunun sebebini yaklaşımın temelinde yatan tarihsellik fikrinden kaynaklandığını savunmaktadır.⁵¹ Bunun yanında bir de eden-in sınıf kavramında sıkışmış olması eden kavramının Cox’un eleştirel teorisinde eksik kaldığı düşüncesini doğurmaktadır.

1.2.2 Postmodernizm

Post-modernizm kavramı uluslararası ilişkiler literatürü içerisinde son yıllarda giderek daha fazla tartışılmaktadır. Ancak Post-modernizm kavramının anlamı ve neyi ifade ettiği konusunda kesin bir görüş bulunmamaktadır. Post-modern teoriler, eleştirel teoriler içerisinde ele alınabilecekken eleştirel teorinin birçok yaklaşımına ve özellikle de yeni sosyal ve siyasal egemenlik yapılarına temel oluşturabileceği varsayımı ile özgürleşim projesine karşı çıkmaktadırlar.⁵² Kavram ilk olarak 1960’lı yıllarda kullanılmaya başlanmıştır. Ancak, Jean François Lyotard’ın “Post-modern Durumu” kitabı ile disiplinler arası bir tartışma ortaya çıkmıştır.⁵³ Lyotard, kavramı “gelişmiş toplumlarda bilginin durumu ya da anlatılara inanılmazlık” olarak açıklamaya çalışırken, Fredric Jameson, “geç kapitalizmin kültürel mantığı olarak” tanımlamaktadır.⁵⁴ Sanattan, mimariye, edebiyattan, psikolojiye ve uluslararası ilişkilere kadar geniş bir yelpazede kendine mevzi açan post-modernizm ve post-

⁴⁹ Cox, 2013: 551.

⁵⁰ Cox, 2013: 555.

⁵¹ Ereker, 2010: 33.

⁵² Ereker, 2010: 32.

⁵³ Lyotard, 2013.

⁵⁴ Jameson, 2011.

modernist olarak adlandırılan yazarlar bir anlamada kendilerinden önceki kuramlara meydan okumaktadırlar.

Post-modernizm üzerine ortak bir uzlaşma olmadığı için birçok farklı tanımlamanın karşımıza çıktığına değinmiştik. Örneğin Faucault, post-modernizmi “bilmeceli ve rahatsız eden bir dönem” olarak tanımlar.⁵⁵ Zaten onun içindir ki post-modernizmi eleştirir ve rahatsız edici sorular sorar. Siyaset bilimci Marshal Berman bu dönemi “katı olan her şeyin buharlaştığı dönem” olarak tanımlar. Bu kadar farklı tanımlamaların olmasını ünlü filozof Gellner şu şekilde açıklamaktadır:

“....Her şey bir yana , açık olan şu ki postmodernist inancın 39 ilkesi ya da postmodernist manifesto diye bir şey yok ki , ona bakıp içerdiği tasarımları tam anlamıyla belirleyebildiğimizden emin olalım.”⁵⁶

Postmodernleri eleştirel teoriden ayıran bir diğer nokta da postmodernistlerin eleştirel teoriyi modernizm ve aydınlanma projesini savunmakla suçlamalarıdır.⁵⁷ Bu sebepten ötürü postmodern yaklaşımlar kendilerini bir yerde konumlamaktan kaçınırlar. Böylece geleneksel teorilerin konumlandıkları yerleri rahatça sorgulayabilecek ve böylece verili tüm sınırlara meydan okuyabileceklerdir.⁵⁸ Eleştirel teorinin verili bilgiye savaş açması ile ortaya çıkan “bildiklerimizi nasıl ve neden biliriz” sorusu aslında bir anlamda geleneksel teorilerin kesin çözümlerini dinamitlemek gibidir. Bu durumu uluslararası ilişkiler açısından düşünecek olursak; postmodernizm bir anlamda dış politikanın genel geçer doğrularından çok söylemsel pratiklerin nasıl inşa edildiği ile ilgilenmektedir. Onun içindir ki son yıllarda uluslararası ilişkilerde farklı araçlar ve metotlar tartışmaya açılmıştır. Özellikle yapı-bozumu, söylem analizi ve gösterge bilimi gibi disiplinler arası çalışmalar günümüz uluslararası ilişkiler yaklaşımlarını da derinden etkilemektedir. Elbette daha öncede değindiğimiz gibi hiçbir şeyin ve “postmodernistler uluslararası ilişkileri nasıl açıklamaktadır” sorusunun kesin bir cevabı yoktur. Burcu Bostanoğlu bir makalesinde bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Postmodern teorinin uluslararası yaklaşımını Nietzsche’nin “İdollerin Alacakaranlığı” yapıtından bir deyişle açıklamak kolay olacaktır: “Dünyada gerçeklerden fazla idol var. Zaman, soruları bir çekiçle kırmak zamanı...” Postmodernist uluslararası ilişkiler kuramı, ikonoklastik yaklaşımını Uluslararası İlişkilerin egemen teorisinin hakim devlet görüşüne indirdiği “soru çekiçleri” ile uygulama çabasıdadır. Realizmin içi dıştan; düzeni anarşiden; kimliği farklılıktan ayıran anlayışı yanında sorgulanan başlıca kavram, devletlerin egemenliği;

⁵⁵ Özal, 2016: 3.

⁵⁶ Gellner, 1994: 41.

⁵⁷ Ereker, 2010: 34.

⁵⁸ Ereker, 2010: 35.

sorgulama nedeni de bizzat “egemen” deyiminin bir devlete de, kişiye de, gerçeğe de uygulansa, içerdği tarihsiz(ahistoric) evrensel ve aşkın çağrışımlardır.”⁵⁹

Postmodernizmin yapı-eden konusuna ilişkin özellikle çıkarımlarda bulunduğu söylenemeyecektir. Ancak tüm sentezlere karşı oldukları noktasından hareketle postmodernistlerin yapı-eden konusunda da herhangi bir sentezde bulunmadıkları çıkarımına varılabilecektir. Öncelik konusunda ise yapı veya eden arasında bir tercih içerisinde bulunmayan postmodernistler Ereker’in de kendi tez çalışmasında ifade ettiği gibi bunun “karar verilemez” olduğunu savunmaktadırlar.⁶⁰ Postmodernizmde pratikler söylemi inşa etmektedir. Postmodernistlere göre yapıları da edenleri de inşa edenler bir anlamda pratiklerdir. Buradan hareketle yapıyı da edeni de söylemler yaratmaktadır. Postmodernlerin verili bilgiye karşı oldukları noktasından hareketle verili bir eden veya yapıya da kapılarını kapattıkları görülecektir.

1.3 İnşacılık/Konstrüktivizm

Çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturacak olan inşacı yaklaşıma geçmeden önce uluslararası ilişkilerdeki geleneksel, eleştirel ve postmodernist yaklaşımları yapı-eden kapsamında incelemiştik. Çalışmanın giriş bölümünde de değinildiği gibi inşacılık, “post” hareketlerin meydan okumasına karşı verilen bir yanıt niteliğindedir. Postmodernizmin eleştirel teoriden ayrılması gibi inşacılık da ampirik analize yaptığı vurgu nedeniyle bir anlamda ilk dalga eleştirel teoriden ayrılmaktadır.⁶¹ İnşacılar, post-modern teorisyenlerin yakıp yıkmalarına karşı bir “orta yol” olduğunu savunmaktadırlar.⁶² Daha önceki bölümlerde değindiğimiz yapı-eden kavramlarından hangisinin öncelendiği tartışması inşacılıkta yerini ontolojik bir eşitliğe bırakmaktadır.

İnşacılık yaklaşımı, tüm sosyal bilimler çalışmalarını derinden etkilemiştir. Onun için birçok çalışmada kavram çoğunlukla ‘sosyal inşacılık’ olarak adlandırılmaktadır. Edebiyat, sosyoloji, felsefe, psikoloji, iletişim ve uluslararası ilişkiler gibi birçok disiplinde etkisini gösteren ‘sosyal inşacılık’ yaklaşımını ilk olarak psikolojinin ele alması şaşırtıcı değildir. Örneğin psikoloji üzerine çalışan akademisyen Vivien Burr, sosyal inşacılığı şu şekilde tarif etmektedir:

⁵⁹ <http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/mart04/index.htm>, (erişim tarihi: 23.09.2016).

⁶⁰ Ereker, 2010: 35.

⁶¹ Reus-Smit, 2012: 292.

⁶² Ateş, 2008: 215.

“Sosyal inşacılık, kendimiz de dahil olmak üzere dünyayı anlamakta kesin doğru addedilen yollara karşı eleştirel bir duruşta ısrarcıdır. Bizi gözlemlerimizin dünyanın yapısını bize sorunsuz şekilde verdiği düşüncesine karşı eleştirel dünyaya ve geleneksel bilginin dünyanın nesnel ve tarafsız gözlemine dayandığı görüşüne meydan okumaya davet eder. Dolayısıyla sosyal inşacılık, geleneksel bilimde pozitivizm ve görgüllük olarak işaret ettiğimiz görüşün dünyanın doğasının gözlem yoluyla açığa çıkartılabileceği ve var olanın bizim var olduğunu algıladığımız şey olduğunu varsayımlarının tam tersidir. Sosyal inşacılık dünyanın bize nasıl bir görüldüğü hakkındaki varsayımlarımıza her zaman şüpheyile yaklaşmamız için uyarır.”⁶³

İnşacılar/konstrüktivizm, aktörler ile uluslararası çevre arasındaki etkileşim sonucunda oluşan fikir ve normların devletlerin çıkarlarını, davranışlarını ve dış politikalarını etkilediğini savunur. Hatta daha da ileri giderek bu fikir ve normların sürekli güncellenerek uluslararası sistemin yapısını da etkilediğini ifade ederler. İnşacılar göre gerçeklik sosyal olarak inşa edilmiştir ve “değişmez” değildir. Bu durumu Alexander Wendt şu şekilde ifade etmektedir:

“Konstrüktivistler, kimliklerin ve çıkarların inşası ile ilgilenir ve bu şekilde sistem kuramına ekonomikten ziyade daha sosyolojik bir yaklaşımı benimserler. Bu temelde devletlerin yapısal veya dışsal olarak verili olmadığını ve tarihsel olarak beklenmeden oluşan etkileşimler ile inşa edildiğini savunurlar.”⁶⁴

Wendt’in bu açıklamasından hareketle, inşacılığın “ilkçi” ve “değişmez” açıklamalara karşı çıktığı ve modern-ulusal kimliklerin güncel-tarihsel kültürel dinamikler içinde oluşturulduğu görülecektir. Bu çalışmada Arnavutluk-Türkiye ilişkilerindeki ötekilik söyleminin inceleneceği noktada Wendt’in görüşleri daha da anlam kazanmaktadır. Zira İnşacılık kuramına göre uluslararası sistemde mevcut koşullar değişmese bile fikirler ve kimlikler değiştiğinde sistemin kendisi de değişebilecektir. Bu da bize, fikir ve kimliklerin uluslararası sistemi ve dış politika çıktılarını şekillendirebileceğini göstermektedir.

1.3.1 İnşacılık Yaklaşımının Gelişimi

Soğuk Savaş sonrası dönemde uluslararası ilişkiler teorileri bağlamında birçok tartışma yaşanmış ve daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi birçok ekol ortaya çıkmıştır. Wendt bu tartışmalar bağlamında aslında aranması gerekenin bir tür “ortak hareket” olduğunu vurgular.⁶⁵ Eleştirel teori ve post modern yaklaşımın meydan okumalarına karşı

⁶³ Burr, 2012: 3-4.

⁶⁴ Wendt, 2013b: 551.

⁶⁵ Wendt, 2013b: 679.

ortaya çıkan bu “ortak hareket” ve “orta yol” vurgusunun inşacıları, birçok benzerliğe rağmen eleştirel teori ve post-modern yaklaşımlardan ayırdığını görürüz. Örneğin; birçok düşünür, inşacılığı meydana getiren ve ona kendine has havasını veren kültürel ve entelektüel omurganın “post-modernizm” olduğunu reddetmez.⁶⁶ Bu noktadan hareketle çalışma içerisinde geleneksel, eleştirel ve postmodern yaklaşımların sırasıyla ve yapı-edem kavramları kapsamında incelenmiş olması aslında bir anlamda inşacılığa giden yolun ilerleyiştir. Zira inşacılık, bireysellik ve toplumsallık, iletişim ve kültür, bilgi ve deneyim ve eleştirel ve radikal/marjinal düşünme gibi kavramlar ile günlük yaşamdaki sorulara cevap aramaya çalışmaktadır.⁶⁷

İnşacılık yaklaşımının Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki etkisi özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde yadsınamayacak düzeydedir. Çünkü inşacı yaklaşımdan önceki kuramcılar rasyonalist yaklaşımın dayandığı neo-pozitivizmi eleştirip daha yorumlamacı, söylemsel ve tarihi analiz tarzlarını teşvik ederken, inşacılar ampirik olarak yaşadığımız dünyanın daha iyi bir şekilde çözümlenmesinde bu yöntemleri kullanmayı tercih etmektedir.⁶⁸ Reus-Smit’e göre uluslararası ilişkilerde inşacılığın ortaya çıkışının dört sebebi vardır.⁶⁹

1. Kendi teori ve dünya siyaseti anlayışını yeniden üstün kılma dürtüsüyle hareket eden rasyonalistlerin, eleştirel yaklaşımları teorik eleştirinin ötesine geçerek uluslararası ilişkilerin somut analizini yapmaya davet ettiler.

2. Soğuk Savaş’ın sona erişi neo-liberal ve neo-realistlerin açıklayıcı iddialarını akamete uğrattı. Böylece alternatif bakış açılarına zemin hazırladı ve eleştirel teorisyenleri meta-teorik eleştirinin dar kalıplarından uzaklaştırdı.

3. 1990’ların ilk yıllarında eleştirel uluslararası ilişkiler teorisini benimseyen, fakat aynı zamanda da kavramsal gelişim açısından bir yenilenme ve ampirik olarak desteklenmiş teorik gelişim potansiyeli gösteren genç kuşak akademisyenler ortaya çıktı. Rasyonalistlerin yaşanan sistemik dönüşümü açıklayamaması, bu yeni nesil düşünürleri o zamana kadar neo-realist ve neo-liberal bakış açısından ele alınan eski soruları ve meseleleri (kitle imha silahlarının kontrol edilmesi, stratejik kültürün rolü ve doğası ve anarşinin etkileri gibi) yeniden ele almaya teşvik etti.

4. Konstrüktivist bakış açısının gelişim göstermesi, yaygın rasyonalist teorisinin analitik başarısızlıklarından mutsuz olan ana akım teorisyenlerin bu yeni bakış açısını

⁶⁶ Burr, 2012: 10.

⁶⁷ Ercan, 2009: 218.

⁶⁸ Reus-Smit, 2012: 292.

⁶⁹ Reus-Smit, 2012: 293.

benimsemekte istekli davranması sayesinde gerçekleşti ve disiplin içindeki teorik tartışmalarda da merkezi bir konuma doğru yol almasına sebep oldu.

İnşacılığın genel varsayımlarına geçmeden önce kuramın gelişimini ve ortaya çıkış sebeplerini incelemeye çalıştık. Sonuç olarak inşacılık daha çok psikoloji, iletişim ve sosyoloji gibi disiplinlerde uygulanan bir yaklaşım olsa da gün geçtikçe uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde büyük bir önem kazanmaktadır.

1.3.2 İnşacılık Yaklaşımının Genel Varsayımları

İnşacılığın çeşitliğine yönelik bir açıklama yapmanın en büyük zorluklarından biri de kuramın görece yeni, güncellenen ve gelişen bir yaklaşım olmasıdır. Özellikle inşacılık kuramına yönelik çalışan teorisyenlerin teorik ve yöntemsel konumlarını tarif etmeye çalışırken kullandıkları terimlerin çokluğu ve yayılımı bu durumu ortaya çıkarmaktadır.⁷⁰ Ancak kendi aralarındaki farklılıklara rağmen ortak genel varsayımlarından bahsetmek tabii ki mümkündür.

Öncelikle, inşacılar eleştirel teoriyi benimseyen kuramcılar gibi dünyanın sosyal olarak inşa edildiği görüşündedirler. Fakat bu noktada post-modernler gibi gerçekliğin sadece dille inşa edildiği görüşünden ayrılmaktadırlar. Zira inşacılara göre dilden bağımsız bir gerçeklik vardır ve epistemolojik açıdan bu gerçeklik hakkında bilgi sahibi olunabilecektir.⁷¹

İnşacıların kendi aralarındaki bir diğer ortak varsayımı ise yapı ve eden inşasında ‘düşünsel’ faktörlerin önemine vurgu yapmalarıdır. Özellikle Wendt, sosyal yapıların büyük oranda kurallar, dil ve kültür gibi düşünsel faktörler tarafından tanımlandığını savunmaktadır. Yani bu düşünceler, normlar ve kültürler uygun kimlik ve çıkarları inşa ederler. Bu şekilde de uluslararası yapının gelişimi etkilenebilecek ve şekillendirilebilecektir.⁷² İnşacılar düşünsel unsurları ön plana çıkarırken materyal unsurların rolünü önemsizleştirmez, ancak sosyal unsurları daha ön planda tutmaya çalışırlar.⁷³

İnşacı kuramın belki de en önemli özelliği hatta anahtar kavramı ise kimlik politikalarına özel bir önem vermeleridir. Kimlikleri edenler olarak tanımlayan inşacılık kimlik inşasının önemine özel olarak eğilmektedir. İnşacılar, sosyal ilişkilerin temelinde sosyal aktörlerin kimliklerinin yer aldığını savunurlar. Ancak bu verili bir kimlik değildir.⁷⁴

⁷⁰ Burr, 2012: 15.

⁷¹ Ereker, 2010: 37-38.

⁷² Wendt, 2013a: 23.

⁷³ Karakoç, 2013: 144.

⁷⁴ Karakoç, 2013: 142-143.

İnşacılar kimliklerin inşasının ve değişiminin sosyal aktörlerin temel çıkarlarını ve tercihlerini belirlediğini savunmaktadırlar.

İnşacı kuramın bir diğer varsayımı/ön kabulü ise yapı ve edenin karşılıklı olarak birbirini inşa ettiği varsayımdır. Wendt'e göre, bir yandan sosyal yapılar edenlerin pratiklerine göre inşa edilirken; diğer yandan ise bu edenlerin çıkarları da yapılar tarafından inşa edilmekte ve açıklanabilmektedir.⁷⁵

1.3.3 İnşacılık Yaklaşımında Farklı Bakış Açıları

Bir önceki başlıkta inşacılık yaklaşımındaki genel kabullere ve varsayımlara değinmiştik. Ancak inşacılık teorisyenleri arasında tek bir inşacılık görüşünden bahsetmek mümkün değildir. Bu durum da inşacıların kendi aralarında sınıflandırılmasına sebep olmaktadır. Örneğin inşacılar birbirini fazlaca rasyonalist olmakla suçlarken rasyonalistler inşacılık yaklaşımını “gereksiz” ve “tehlikeli” olmakla suçlamaktadır.⁷⁶ Ereker, bu ayrışmaya şu şekilde değinmektedir:

“Bu sınıflandırmalarda genel eğilim, modernist-postmodernist, ya da geleneksel-postmodernist, radikal-ılımlı veya radikal-orta yolcu inşacılık ayrımları yapmak yönünde olsa da hem bu çalışmanın özelinde, hem de genel olarak kanımca inşacı/constructivist yaklaşım olarak adlandırmaya en uygun olanlar modernist, ılımlı ya da orta yolcu olarak tanımlanan yaklaşımlardır. Ne var ki bu orta yolcu inşacıların da kendi aralarında tam bir görüşbirliği olduğunu söylemek olanaklı değildir. Bu çerçevede karşımıza yeni bir sınıflandırma çıkmaktadır: sert (hard) ve ılımlı (soft) inşacılar.”⁷⁷

Ereker, sert inşacılığa, İnşacılığı uluslararası ilişkiler kuramına kazandıran Nicholas Onuf'u örnek gösterirken; ılımlı inşacılığa da inşacılığın günümüz uluslararası ilişkilerinde bu kadar tartışılmasına ve tanınmasına neden olan Alexander Wendt'i örnek göstermektedir.⁷⁸ Helin Sarı Ertem ise kendi çalışmasında bu sınıflandırmayı Ereker'den farklı olarak üçe ayırmaktadır. Ertem'e göre Onuf, değiştirici-refleksif, Kratochwill'i kuralcı-normatif, Wendt'i ise açıklayıcı-pozitivist inşacı olarak tanımlamaktadır.⁷⁹ John G. Ruggie de inşacılığı üç ana akıma ayırmayı uygun görmektedir. Bunlardan ilki, Onuf, Kratochwill ve Adler'i kapsadığını belirttiği neo-klasik konstrüktivizm yaklaşımı, entelektüel kökleri Nietzsche, Foucault ve Derrida gibi isimlere dayanan ve günümüzde Ashley, Campbell ve Derrrian gibi yazarları

⁷⁵ Wendt, 1987: 339.

⁷⁶ Ertem, 2012: 190.

⁷⁷ Ereker, 2010: 39.

⁷⁸ Ereker, 2010: 39.40.

⁷⁹ Ertem, 2012: 190.

kapsayan post-modernist ekol ve son olarak da bu iki ekolün arasında/ortasında yer alan ve Wendt'i kapsayan üçüncü kategori.⁸⁰ Bu çalışmada ise inşacılık yaklaşımı Ertem ve Ruggie'nin yaptığı ayrıma benzer şekilde üç farklı söylem açısından incelenecektir.

1.3.3.1 Nicholas Onuf: İnşacılık ve Kurallar

Uluslararası İlişkiler disiplinine inşacılık kuramı ile kez tanıştıran yazar olması nedeniyle Nicholas Onuf bir anlamda uluslararası ilişkilerde inşacılık yaklaşımının kurallarını ve kapsamını belirleyen yazar olarak değerlendirilebilecektir. Özellikle, 1989 yılında çıkarmış olduğu *World of Our Making* kitabı ile Onuf, 1980'ler sonrası uluslararası ilişkilerde yaşanan tartışmalara yeni bir bakış açısı kazandırmayı başarmıştır.⁸¹ Onuf, inşacılığı Uluslararası ilişkilere uyarlarken yaklaşımının büyük oranda Habermas'ın eleştirel sosyal teorisine dayandığını belirtir.⁸² Onuf'un yaklaşımı uyarlarken aslında ilk amacı post-yapısalcı tahribat karşısında Uluslararası İlişkileri yeniden inşa etmektir. Onuf, bu yapmaya çalıştığının disiplin içerisinde yeni bir kuram inşa etmek olmadığını vurgulamakta ve inşacılığı diğer teorileri bir arada tartışmaya olanak sağlayacak olan bir çerçeve olarak tanımlamaktadır.⁸³

Onuf, çizmiş olduğu bu çerçeve içerisindeki yaklaşımına “başlangıçta edim vardı” savı ile başlar. Onuf'un bu çıkışı inşacılığı disiplin içerisinde bir çerçeve yapma iddiasına dayanmaktadır. Çünkü bu şekilde gerçekliği verili olarak ele alan ve başlangıcı olgular olarak gören teorilerle, sözleri ve fikirleri başlangıç alan ve tüm olguları dile bağlayan dil dışındaki gerçekliği kabul etmeyen teorilerin tam ortasında inşacılık kendine bir yer açabilecektir.⁸⁴ Onuf'un başlangıca edimi almasındaki bir diğer sebep de bireylerin ve toplumların birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettiklerinin kabulünü oluşturmaktır. Onuf, bu insanın süreklilik arz eden iki yönlü bir süreç olduğunu vurgular.⁸⁵ İnsanlar, kendi sosyal dünyalarını ve uluslararası ilişkilerini kurmaları sebebi ile Onuf'un yaklaşımındaki edenlerdir. Onuf, inşacılığında temel önermeler sırasıyla: yapı ve edenlerin karşılıklı inşası, söz edimlerinin belirleyiciliği ve kültürdür.⁸⁶ Bireyleri ve toplumu birbirine bağlayan şey ise kurallardır. Sezgin Kaya bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Hukuksal kuralların da içinde yer aldığı bu sosyal kurallar, ilgili sürecin sürekli ve karşılıklı bir biçimde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu bağlamda kurallar, bir insana neyi

⁸⁰ Ruggie, 1988: 881.

⁸¹ Onuf, 1989.

⁸² Onuf, 1989: 274.

⁸³ Onuf, 1989: 137.

⁸⁴ Ereker, 2010: 40.

⁸⁵ Onuf, 1998: 59.

⁸⁶ Karakoç, 2013: 147.

yapıp neyi yapmaması gerektiğini söyleyen genel ifadeler olarak da değerlendirilebilir. Kurallar ayrıca hem kurumların oluşumunda belirleyici bir etkiye sahiptir, hem de kurumlar ile amilleri birbirine bağlayan bir fonksiyon icra ederler. Dolayısıyla sosyal yapının işleyişinde kurallar kadar kurumların da önemli bir rolü bulunmaktadır. Kurumlar, aslında ilgili kural ve uygulamalardan oluşmaktadır. Amillerin niyetleri doğrultusunda gerçekleşen faaliyetler ile kuralların oluşturduğu örüntüler, genel anlamda kurumları meydana getirmektedir. Kurumlar aynı zamanda katılımcıların çıkarlarını yansıtan sosyal düzenlemeler olarak da değerlendirilebilir.”⁸⁷

Onuf, sosyal inşa sürecinin konuşma ve konuşmanın türevi olan kurallarla oluşturulduğunu vurgular. Yani, dil ve kurallar, Onuf’un inşacı yaklaşımında temel analiz araçlarıdır.⁸⁸ Ereker, Onuf’un bu düşüncesini şu şekilde yorumlamaktadır:

“Onuf’un yaklaşımında insanlar dünyalarını konuşarak kurarlar, konuşmak yapmak demektir. Bu argüman temelinde söz edimi(speech acts) yatmaktadır. Söz edimi, başka birisini bir eylemde bulunmaya yönelten konuşmayla gerçekleştirilen bir eylemdir. Bir söz edimi sık sık benzer sonuçlarla tekrarlanırsa artık bir mutabakata dönüşür ve insanlar sürekli yaptıkları bir şeyi artık aynı şekilde yapmaya devam etmeleri gerektiğine karar vererek bu mutabakatı bir kurala dönüştürmüş olurlar.”⁸⁹

Onuf, söz ediminde de üç ayrı sınıflamaya gitmektedir. Bunlar, ‘iddiacı söz edimler(assertive speech acts)’, ‘yönlendirici söz edimler(directive speech acts)’ ve ‘vaat edici söz edimler(commisive speech acts)’.⁹⁰ Kısaca açıklamak gerekirse; iddiacı söz ediminde konuşmacı dinleyenin söylenenleri kabul edeceğini umut ederken, yönlendirmeci söz ediminde ise konuşmacı bir şeyin yapılmış olması gerektiğine inanırken, vaat edici söz ediminde konuşan bir şeyi yapmayı vaat etmektedir.

Onuf, yaklaşımında insanları edenler olarak ele almaktadır. Ancak insanların eden olmasında kuralların önemli bir etkisi vardır. Zira daha önce de değindiğimiz gibi yapı ve edenlerin karşılıklı inşası kurallar vasıtasıyla gerçekleşir.⁹¹ Bu durumu uluslararası ilişkilere uyarlayacak olursak, dış politikanın da kuralların yönetiminde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.⁹²

⁸⁷ Kaya, 2008: 95-96.

⁸⁸ http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%20%204-2-14.pdf. (erişim tarihi: 21.10.2016).

⁸⁹ Ereker, 2010: 41.

⁹⁰ http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%20%204-2-14.pdf. (erişim tarihi: 21.10.2016).

⁹¹ Onuf, 1989: 49.

⁹² Karakoç, 2013: 151.

Onuf'un inşacılığındaki temel önermelerden birinin de kültür olduğuna değinmiştik. Onuf'un kuralcılığı kültürü de belirlemektedir. Edenlerin, kuralları sosyal olarak inşa etmesi gibi kültürler de kuralları etkilemektedir. Onuf, her kültürün belirtmiş olduğunu üç farklı sınıflandırmaya ayırdığı kuralların hepsi ile yakından ilintili olduğunu belirtir. Yani, kültürleri farklılaştıran aslında üç farklı kurala dayanma oranlarıdır.⁹³ Aslında, Onuf'un belirtmek istediği kültürlerin kuralları dönüştürme gücüdür. Aynı şekilde sosyal bir olgu olarak kültür de kurallar tarafından dönüştürülebilecektir. Karakoç bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“... Kültür kuralların dış boyutunu oluşturmaktadır; fakat aynı zamanda amillerin bilincini etkileyen ve söylemlerinden kurallar inşa etmelerini sağlayan iç boyutunu da oluşturmaktadır. Böylece kültür, kuralları destekleyen bu iç ve dış boyutun uygulamada içselleştirilmesinden meydana gelmektedir. Onuf'un yaklaşımında en az yer vermiş olduğu kültürel unsurun en önemli faktör olan kurallar etrafında ele alındığı görülmektedir. Farklı kuralların farklı oranlarda karışmasından oluşan kültürler kuralların dönüşümüne olanak sağlarken kültürler de böylece değişime uğrayabilmektedir. Bu kültürel çerçeve, etnik kimliklerin etkinlik derecelerini belirleyen kuralların değişim yollarını keşfetme olanağı sunmaktadır”⁹⁴

Onuf'un kural odaklı inşacılığı ile sosyal kimlikler, kültür ve politikaların devlet kimliği ve global siyaset üzerindeki etkisini anlamaya ve yorumlamaya uygun bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır.⁹⁵ Bu çalışmanın da çıkış noktasının devletlerin kimliğinin ve eylemlerinin değişebildiği savını ispatlamak olduğunu düşünülürse, Onuf'un kültür, söz edim ve kural odaklı yaklaşımının bu konuda yapılacak bir analiz için ne derece gerekli olduğunu görülecektir.

1.3.3.2 Alexander Wendt: Uluslararası Politikanın Sosyal Teorisi

İnşacılık yaklaşımını Uluslararası İlişkiler disiplinine uyarlayanın Onuf olduğunu bir önceki bölümde değinmiştik. Bu noktadan hareketle İnşacılığın, Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde bu kadar çok tartışılmasını sağlayan teorisyenin de Alexander Wendt olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır. Özellikle 1999 yılında yayınlanan “Social Theory Of International Politics” (Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi) kitabı ile Wendt'in 21.yüzyıl

⁹³ Onuf, 1989: 126.

⁹⁴ Karakoç, 2013:155.

⁹⁵ Karakoç, 2013:156.

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde en çok tartışılan isim olduğunu belirtmek doğru olacaktır.⁹⁶

Wendt, inşacılığa dair çerçevesini belirlerken bir yandan Onuf gibi yapılanma kuramını, diğer taraftan ise bilimsel realizmi temel almaktadır. Wendt'in ontolojik olarak post-pozitivist bir duruşa sahipken, epistemolojik olarak bir pozitivist olduğu söylenebilecektir.⁹⁷ Wendt bu durumun sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Sosyal bilimler, özellikle uluslararası ilişkiler, epistemolojik reçetelerin ve sonuçların en iyi ihtimalle yeterince olgunlaşmamış olduğu bir haldedir. Farklı sorular farklı çıkarım standartları içerir; klasik fiziğin standartlarına uymadığı için belirli soruları reddetmek soru odaklıdan ziyade yöntem-odaklı sosyal bilimin tuzağına düşmek demektir. Öte yandan aynı şekilde mantıklı pozitivist araştırma kavramlarından vazgeçmek bizi “Bilimden” vazgeçmeye zorlamaz. Bunun ötesinde epistemolojiye bu derecede önem vermek için çok da fazla neden yoktur. Bilim felsefeleri uluslararası ilişkiler kuramları değildir. İyi haberse güçlü liberaller ile modern ve post-modern inşacıların iki grubu da yeni-gerçekçi-akılcı ittifaktan farklılaştıracak uluslararası ilişkilerin özü hakkında genel olarak benzer sorular sormalarıdır. Güçlü liberallerin ve inşacıların epistemoloji üzerine tartışmaların ötesini görebilirlerse birbirilerinden öğrenecekleri çok şey vardır.”⁹⁸

Kendi inşacılık çerçevesini büyük ölçüde “neo” yaklaşımların eksiklerine göre tanımlayan Wendt'in birçok çalışmasında da bu “yeni-gerçekçilik” ve “yeni-liberaller” teorilerine eleştiriler getirdiği görülmektedir.⁹⁹ Özellikle, geleneksel teorilerdeki “anarşi” tartışmalarına “anarşi, devletler anarşiden ne anlıyorsa odur!” diyerek meydan okuyan Wendt bu durumu sorularla destekleyerek şu şekilde açıklamaktadır:

“Gerçekçi ve liberal kuram arasındaki tartışma uluslararası ilişkiler kuramında bir uyuşmazlık eksenini ortaya çıktı. Geçmişte insan doğası üzerine karşıt kuramlarla süregelen bu tartışma, günümüzde devlet eylemlerinin ne derecede “yapı”(anarşi ve güç dağılımı), “süreç”(etkileşim ve öğrenme) ve “kurumlar” tarafından etkilendiği üzerinedir. Merkezi siyasi otoritenin eksikliği devletleri çekişmeli güç politikasına mı iter? Uluslararası rejimler bu görüşün üstesinden gelebilir mi, gelebilirse hangi şartlarda? Anarşinin yapısında sabit olan ve değişim uygun olan nedir?”¹⁰⁰

⁹⁶ Wendt, 1999.

⁹⁷ Ereker, 2010: 45.

⁹⁸ Wendt, 2013a: 35.

⁹⁹ Wendt, 2012: 3-4.

¹⁰⁰ Wendt, 2012: 4.

Wendt'e göre inşacılık şu ana iddialarda bulunan bir yapısal uluslararası sistem kuramıdır.¹⁰¹

1. Devletler, uluslararası siyaset kuramının temel analiz birimleridir.
2. Devletler sistemindeki ana yapılar, maddi olmaktan ziyade öznel arasındır.
3. Devlet kimlikleri ve çıkarları insan doğası veya iç siyaset tarafından dışsal olarak sisteme verilmekten ziyade önemli ölçüde bu toplumsal yapılar tarafından inşa edilirler.

Wendt, bu iddialardan ikincisinin realizme karşı çıkarken, üçüncü iddianın da biçimsel olarak rasyonalist sistem kuramlarına karşı çıktığını belirtmektedir. Wendt'e göre ulaşılabilecek sonuç, bir tür yapısal idealizm veya "idea-izm" olacaktır.¹⁰² Wendt'in ortaya sürdüğü iddialara bakarak şunu söyleyebiliriz: Onuf inşacılığın kurallarını ortaya koyarken Wendt'in de amacı "devletler sisteminin ontolojisini yazmak" olarak açıklanabilecektir.¹⁰³ Wendt'in ontolojisi sosyal gerçekliğin inşa edildiği görüşünden beslenmektedir. Ereker bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

"...Bu ontolojik konumuyla yapılandırma teorisini takip eden Wendt, yapı ve edenlerin eşit ontolojik konumlara sahip olduğu ve birbirlerini karşılıklı olarak inşa ettikleri görüşüne katılarak, inşacı yaklaşımının temellerini hazırlar. Fakat Wendt, yapı-eden konusunda aslında yapılanma teorisinden daha fazla bilimsel realizme dayandığından, yapılara "gerçeklik" atfetmektedir. Bu bağlamda yapılar, gözlemlenememelerine karşın edenler üzerindeki etkileri gözlemlenebildiğinden "gerçek" olarak analiz edilebilir ve dolayısıyla da nedensel mekanizmaların ortaya çıkarılmaya çalışıldığı 'bilimsel' analizlere dahil edilebilirler. Bir başka deyişle, birbirini karşılıklı olarak inşa eden yapı ve edenler varsayımı nedensel etkilerin analizine olanak vermediğinden, Wendt "gerçeklik" yüklediği yapılara ontolojik bir bağımsızlık sağlar ve böylece inşacı analizlere geleneksel teorilerin nedensel etkilerini de dahil etmiş olur. Bu bağdaştırma, sosyal 'bilim'den yana olan epistemolojik olarak pozitivistlerin tarafında yer aldığını öne süren ve aynı zamanda gerçekliğin sosyal olarak inşa edilmiş olduğunu savunan Wendt için kaçınılmaz görünmektedir."¹⁰⁴

Wendt, devlerin toplumsal olarak inşa edildiği iddiasının farklı biçimler alabileceğini vurgular. Bu durumu da şu şekilde açıklamaktadır:

"...Fazla toplumsal bir yaklaşımdan kaçınmak amacıyla, sembolik etkileşimcilikteki "bireysel ben" ve "sosyal ben" arasındaki ayrıma paralel olarak devlet aktörlerinin tüzel ve toplumsal

¹⁰¹ Wendt, 2013b: 682.

¹⁰² Wendt, 2013b: 682.

¹⁰³ Ereker, 2010: 44.

¹⁰⁴ Ereker, 2010: 45-46.

oluşumları arasında bir ayrım yapmaktayım. Her iki durumda da çıkarların kimliklere dayalı olduğunu ve böylece rekabet içindeki nedensel mekanizmalar değil, bir durumda güdüsel iken, diğer durumda bilişsel ve yapısal olan müstakil olaylar olduklarını ve bu şekilde hareketi açıklamakta farklı roller oynadıklarını savunmaktayım.”¹⁰⁵

Wendt’in kendi inşacılık yaklaşımında da Onuf’a benzer şekilde kimlik konusuna özel bir önem verdiği görülmektedir. İkisi arasındaki temel fark kimliği yorumlama şekilleridir. Wendt, Onuf’a kıyasla tüzel kimliği ön plana çıkarmaktadır. Ereker, Wendt’e göre kimliğin edenlerin/aktörlerin motivasyonel ve davranışsal eğilimlerini yansıtan unsur olduğunu aktarır.¹⁰⁶ Wendt’e göre kimlik, uluslararası ilişkilerin inşacı çerçeveden okunabilmesi için anahtar kavramdır. Kimlik ve kültür kavramı, Wendt için o kadar önemlidir ki uluslararası ilişkiler kapsamında yapılacak değerlendirmeler kültür ve kimlik okuması ile başlamalı ve daha sonra güç ve çıkarlara yönelmelidir.¹⁰⁷ Ereker, Wendt’in kimlik yaklaşımına şu şekilde değinmektedir:

“Wendt’e göre kimlik (ve çıkarlar) öznelerarası pratikler yoluyla yaratıldığından, uluslararası politikanın işlediği yapı da verili alınamaz, sosyal olarak inşa edilmiştir. Başka bir deyişle, uluslararası ilişkilerin üzerinde işlediği yapı, kimliklerin öznelerarası pratikler yoluyla inşa edilmiş aktörlerin, yine öznelerarası niteliğe sahip sosyal pratikler yoluyla(etkileşim) inşa edilmiştir.”¹⁰⁸

Wendt, özellikle tüzel kimliklerin önemine vurgu yapmaktadır. Wendt, tüzel kimliğin aktör bireyselliğini oluşturan esas ve kendini düzenleyen özelliklere atıfta bulunduğunu belirtir. Bunu da insanlar ve örgütler kapsamında açıklar. Yani Wendt’e göre, insanlar için bu durum, beden ve deneyim olarak bilinçlilik anlamına gelirken, örgütler için kurucu bireyler, fiziksel kaynaklar ve hangi bireylerin “biz” olarak işlev gördüğüne ilişkin ortak inanç ve kurumlar anlamına gelmektedir. Wendt tam da bu noktada yine bir meydan okuma yapmakta ve bir devletler sistemi teorisinin, artık bir toplumdan çok devletlerin varlığını değil, insanların varlığını açıklamaya ihtiyacı olduğunu vurgular.¹⁰⁹

Tüzel kimliğe geçmeden önce Wendt’in devlet ve devlet çıkarına ilişkin bakış açısını yorumlamak gerekmektedir. Wendt’e göre Uluslararası İlişkiler, devletlerarası etkileşimler ve devletler ile uluslararası yapının karşılıklı etkileşiminden meydana gelmektedir.¹¹⁰ Wendt,

¹⁰⁵ Wendt, 2013b: 682.

¹⁰⁶ Ereker, 2010: 46.

¹⁰⁷ Kaya, 2008: 100.

¹⁰⁸ Ereker, 2010: 46.

¹⁰⁹ Wendt, 2013b: 682.

¹¹⁰ Ereker, 2010: 46.

devletlerin edenleri yükleyebileceğimiz gerçek aktörler olduğunu savunur. Yani devletler gerçektir zira gözlemlenebilir etkiler yaratmaktadırlar. Bu noktadan hareketle Wendt'in yaklaşımında devletler de insandır.¹¹¹

Wendt'e göre devletler, davranışları kurumsal, tip, rol ve kolektif kimliklerden kaynaklanan çeşitli çıkarlar tarafından güdülenen aktörlerdir.¹¹² Wendt, devletlerin üzerine herhangi bir çıkarın yazılabileceği boş bir levha/kara tahta olmadığını ve devletlerin doğaları gereği realist olamayacağını vurgular.¹¹³ Wendt, ulusal çıkar kavramını şu şekilde yorumlamaktadır:

“Ulusal çıkar kavramı yeniden üretim gereksinimleri ya da devlet toplum bileşik yapılarının güvenliğine gönderme yapar. Bu tanımın önemli bir özelliği nesnel çıkarlara gönderme yapmasıdır. Uluslararası İlişkiler akademisyenlerinin çoğunun çıkarlar hakkında düşündüğü bu değildir. Sistem teorisyenleri çoğunlukla çıkarların öznel bir şekilde tercihler olarak anlaşıldığı iktisadi bir söylem benimsemişlerdir ve daha çok psikolojiye yönelmiş olsa da, dış politika karar alımı ve ulusal rolleri çalışanlar çıkara ilişkin “kavrayışlar”a da odaklanmaktadırlar. Bu yaklaşım, -hedefimiz, en muhtemel nedeni öznel devletler olan davranışı açıklamak olduğunda-bir anlam ifade eder.”¹¹⁴

Wendt, Alexander George ve Robert Keohane'ye atıfla üç adet ulusal çıkarın belirlendiğini belirtir. Bunlar: fiziksel olarak varlığını sürdürme, özerklik ve ekonomik refahtır. Wendt ise bu çıkarlara “kolektif özsaygı” maddesini dördüncü olarak eklediğini söyler.¹¹⁵ Sonuç olarak, Wendt, devletin kurumsal/tüzel kimliğinin dört temel çıkar ve arzı ürettiğini belirtir:¹¹⁶

1. Devletin diğer aktörlerden farklılaşmasını da içeren fiziksel güvenlik;
2. İstikrarlı toplumsal kimlikler yaratan ontolojik güvenlik veya dünyayla ilişkilerdeki tahmin edilebilirlik;
3. Kaba kuvvet yoluyla beka sağlamanın üstünde ve ötesinde diğerleri tarafından bir aktör olarak tanınma;
4. Devletin kolektif düzeyde bir havuz gibi topladığı daha iyi yaşama ilişkin insan istekleri anlamında gelişme.

¹¹¹ Ereker, 2010: 46.

¹¹² Wendt, 2012: 290.

¹¹³ Wendt, 2012: 290.

¹¹⁴ Wendt, 2012: 291.

¹¹⁵ Wendt, 2012: 291.

¹¹⁶ Wendt, 2013b: 682-683.

Wendt, bazı devlet kimlikleri ve çıkarlarının temel olarak iç toplumdan (“liberal”, “demokratik”), diğerlerinin ise uluslararası toplumdan (“hegemon, “dengeleyici”) kaynaklandığını belirtir.¹¹⁷ Wendt, toplumsal kimliklerin özneler arası temelinin, işbirliğine veya çatışmaya açık olabileceğine değinir. Yani asıl odaklanılması gereken, “ben” ve “öteki” algısının normatif olarak bütünleşip bütünleşmediği değil, örnek olarak gösterdiği toplumsal yapıların benliğin kavranışına ne kadar derin etki ettiğidir.¹¹⁸ Wendt, bu noktada Soğuk Savaş’taki ABD ve SSCB’yi örnek göstermektedir. Yani bu iki kutup belirli/farklı kimlikleri temsil ettiği için Soğuk Savaş toplumsal bir yapı olmaktadır.¹¹⁹ Onun içindir ki dünyanın ücra noktasındaki bir ülkenin SSCB yanlısı bir tutuma girmesi, ABD’nin bu duruma tüm imkanlarını kullanarak engel olmaya çalışmasına sebep olmaktadır. Fidel Castro’nun devrilmesi ve Küba’daki Sovyetler nüfuzunu sona erdirmek için ABD’nin onlarca kez suikast ve işgal planı yapması bu duruma örnek gösterilebilecektir.

Wendt, düşmanlığın sosyal bir ilişki olduğunu belirtir. Wendt, bu durumu şekilde açıklamaktadır:

“İnşacı sosyal kuramın temel bir prensibine göre insanlar nesnelere karşı, ki bunlara diğer aktörler de dahildir, onlara ifade ettiği anlam üzerinden hareket ederler. Devletler düşmanlarına karşı dostlarına göre farklı davranırlar çünkü düşmanlar tehdit edicidir fakat dostlar değildir. Anarşi ve güç dağılımı kimin hangisi olduğunu söylemek için yeterli değildir. Tıpkı İngiliz füzelerinin ABD için Sovyet füzelerine göre farklı bir öneme sahip olması gibi ABD’nin askeri gücü de benzer “yapısal” pozisyonlarına rağmen Kanada için farklı Küba için farklı bir öneme sahiptir... Hareketlerimizi şekillendiren yapıları meydana getiren şey kolektif anlamlardır.”¹²⁰

Uluslararası İlişkiler disiplini içerisindeki inşacı yaklaşımın iki ana teorisyeni olan Wendt ve Onuf arasındaki en temel fark, “yapının ne olduğu” sorusunda yatmaktadır. Wendt ve Onuf, sosyal yapıların özneler arası anlamlarla inşa edildiği noktada birleşirken, “anlamların ne olduğu” konusunda ayrılmaktadırlar.¹²¹ Wendt’e göre temel analiz birimi devlettir. Zira Wendt devlete insani özellikler yüklemiştir. Onuf ise devletin kendisinin bir sosyal inşadan ibaret olduğu için tek başına bir anlam yaratamayacağını savunur. Onun için de yaklaşımında eden olarak insanları belirler.¹²² Böylece Onuf’un kural odaklı yaklaşımında,

¹¹⁷ Wendt, 2013b: 683.

¹¹⁸ Wendt, 2013b: 683.

¹¹⁹ Wendt, 2013b: 683.

¹²⁰ Wendt, 2013a: 8-9.

¹²¹ Ereker, 2010: 49.

¹²² Karakoç, 2013: 145.

Wendt'ten farklı olarak eden olarak sadece devlete değil, çıkar gruplarına, hükümet dışı aktörlere ve etnik kimliklere de yer açılmaktadır.¹²³ Wendt, yapı ve edene eşit oranda önem verirken; Onuf, eden ve yapının yanında kurallara da eşit önem vermektedir.

1.3.3.3 Friedrich Kratochwill: Bütüncül İnşacılık

Onuf, inşacılık yaklaşımını Uluslararası İlişkiler disiplinine ilk uyarlayan teorisyenlerden biri olmuş, Wendt ise inşacılığın Uluslararası İlişkiler disiplini içerisinde bu kadar yoğun tartışılmasını sağlayan isim olmuştur. Özellikle Wendt'in pozitivist, devlet merkezli ama aynı zamanda idealist inşacılık anlayışı Uluslararası İlişkiler'de daha etkili olmuştur.¹²⁴ Ancak birçok isim inşacılığa Wendt'e göre daha farklı bakış açıları getirmeye çalışmış ve Uluslararası İlişkiler üzerine inşacılık çerçevesinden yeni açıklamalar ve katkı sunmuşlardır.¹²⁵ Özellikle, Soğuk Savaş sonlarına doğru ve sonraki dönemde Doğu Avrupa ve Balkanlar'da yaşanan dönüşüm, kimlik temelli yeni tartışmalar ve Yugoslavya Savaşı gibi olaylar inşacılık yaklaşımına ilgiyi arttırmıştır. Fukuyama'nın "Tarihin Sonu" tezi ve Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezi bu dönemde sıkça tartışılıyorken inşacıların yaşananlara yaklaşımı sonraki dönemde yaşananları açıklamak açısından daha ilgi çekicidir. Özellikle Friedrich Kratochwil bu dönem yaşanan dönüşüme dair yazdıkları ve söyledikleri ile ön plana çıkmış önemli inşacı teorisyenlerdendir. Bu başlık altında ise Kratochwil'in inşacı yaklaşımı incelenecektir.

Kratochwil, Onuf gibi kural ve norm odaklı bir yaklaşım benimserken, Doğu Avrupa'da yaşananlar gibi güncel olaylarla teorisini açıklayarak ilgi çekmekte ve inşacılığın uygulanabilirliğini ispatlamaya çalışmaktadır. Jülide Karakoç, Kratochwil'i şu şekilde tanıtmaktadır:

"...Kratochwil ise 1989 yılı ile Doğu Avrupa ülkelerinin komünist rejimlerinin yıkılmasıyla, uluslararası sistemin bir dönüşüm geçirdiğini ileri sürmektedir. Bu çerçevede, süper güçlerin ilişkilerinde belirleyici olan, dolayısıyla uluslararası sistemin temelini oluşturan normların değişimi söz konusu olmuştur. Bütün aktörlerin davranışlarıyla sistemde değişime neden olduklarını söyleyen Koslowski ve Kratochwil, esas değişimin ise gruplar, bireyler gibi iç aktörlerin inanç ve kimliklerindeki değişimle yaşanmakta olduğunu eklemektedir. Çünkü böylece onların politik faaliyetlerini oluşturan kurallar da değişmektedir."¹²⁶

¹²³ Karakoç, 2013: 145.

¹²⁴ Yalvaç, 2011: 80.

¹²⁵ Yalvaç, 2010: 19.

¹²⁶ Karakoç, 2013: 136.

Kratochwil'i eğer inşacılar içerisinde Onuf ve Wendt'ten ayırıp bir sınıflandırmaya dahil etmek gerekirse bu sınıfa bütüncül/yorumlayıcı inşacılık denilebilecektir. Ancak, inşacılar arasında farklılıklar olsa da Wendt, Onuf ve Kratochwil, “dünya siyasetinde, materyal dünyanın tersine toplumsal dünyaya daha fazla ağırlık verilmesi” konusunda ortaktırlar.¹²⁷ Bütüncül inşacı yaklaşımından kasıt Kratochwil'in yazdıklarında, ulusal ve uluslararası kimliği tek bir sosyal ve politik düzenin iki yüzü olarak gören birleştirici bir analitik bakış açısı kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Hopf, İnşacılığın problemlerini incelerken, inşacı yaklaşımın da diğer yaklaşımlar gibi açıklanamayan anormalliklere sahip olduğunu vurgular. Bunu belirtirken de Kratochwil'in herhangi bir kültür teorisinin bir politika teorisinin yerini alamayacağı gözleminden yararlanır.¹²⁸ Çünkü Kratochwil, inşacılığın bir teori değil yaklaşım olduğunu düşünmektedir.¹²⁹ Kratochwil'in, Uluslararası İlişkilere normatifliği yeniden kazandırmak için uluslararası ilişkilerde kuralların rolü ve mantığı hakkında karmaşık bir argüman ortaya koyduğu söylenebilecektir. Kratochwil, geleneksel uluslararası ilişkiler teorilerindeki epistemolojik duruştan memnuniyetsiz olduğunu belirtmektedir. Zira, pozitivizme ve elde edilen nesnel bilimin kavranmasına olan bağımlılık siyasetin normatif karakterinin dikkate alınmasını dışlamaktadır.¹³⁰ Koslowski ve Kratochwil'e göre tüm siyasi sistemler aktörlerin uygulamaları ile yeniden düzenlenmekte ya da değiştirilmektedir. Yani uluslararası sistemin temelde değişimi, aktörler ve aktörlerin uygulamaları ile uluslararası etkileşimi oluşturan kuralları ve normları değiştirdiklerinde ortaya çıkmaktadır.¹³¹ Kratochwil, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“...Aktörlerin eylemlerinin yorumlanması, kolektif varlığının indirgenemez bir parçasıdır. Dolayısıyla gözlemciler olarak bizler, açık davranışlarının “gerçeklerini” görünceye dek gidebiliriz. Bunun ötesinde ise, toplumsal uygulamanın kurucu unsurları olan ve yorumlayıcı bir epistemolojinin açığa çıkarmaya zorunlu kıldığı, birbiri ile etkileşim kuran kurallar alanı yatmaktadır.”¹³²

Kratochwil, uluslararası ilişkilerin norm ve kurallar temelinde analiz edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu noktadan hareketle Kratochwil, uluslararası ilişkilerde eylemlerin özneler arası bağlama oturtulabiliyorsa anlamlı olabileceğini ve özneler arası

¹²⁷ <http://www.e-ir.info/2011/02/03/constructivism-an-introduction/>, (erişim tarihi: 22.10.2016).

¹²⁸ Hopf, 1998: 196.

¹²⁹ Hopf, 1998: 196.

¹³⁰ Zehfuss, 2009: 99.

¹³¹ Koslowski, ve Kratochwil, 1994: 224.

¹³² Kratochwil, 1988: 72.

anlamların da normlara dayandığını belirtmektedir.¹³³ Kratochwil, normların ve kuralların “ilkçi” veya “sosyal gerçek” gibi tanımlarla ele alınmasına karşı çıkmaktadır. Zira, normlar ve kurallar belirli bir sosyal ve politik ortamda “eylemi yönlendiren araçlar” olarak görülmelidir. Kratochwil’in başlangıç noktası, kuralların ve normların karar verme süreci boyunca seçimleri etkilediği, insan eyleminin kural tarafından yönetildiği ve kuralları yöneten normların arka planına göre anlaşılır hale geldiğidir.¹³⁴

Wendt ve Onuf gibi Kratochwil de kendi inşacılık yaklaşımında kimlik konusu ile özel olarak ilgilenmektedir. Çalışma boyunca da birçok kez değindiğimiz gibi inşacı yaklaşım, kimliği çıkarların temeli olduğu varsayımı ile ele alır. Kratochwil de bu noktada Huntington’dan uzaklaşmaktadır. Çünkü var olan kimlikler değişmez değildir ve “medeniyetler çatışması”nı doğurmak zorunda değildir.

Kratochwil’in inşacılığa getirdiği en önemli farklılıklardan birisi de hem normların hem de kuralların bulunduğu reçetelerden dünyanın nasıl etkilendiğini anlamaya çalışması ve toplumsal edim kavramını insan iletişimi yönlerini de içerecek şekilde genişletmesidir. Kratochwil, toplumsal edimlerle ilgili olmayan deyimlere ve sözlere de dikkat etmemiz gerektiğini çünkü alakasız bile olsa bu deyimlerin de edimleri temsil ettiğini belirtir.¹³⁵

1.4 Uluslararası İlişkiler ve Kimlik Tartışması

İnşacı yaklaşımını kuramsal çerçeve olarak belirleyen çalışmanın bu bölümünde U-uluslararası ilişkilerde kimlik tartışmasına değinilecektir. Soğuk Savaş’ın son zamanlarında ve sonraki dönemde uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde daha önce de değindiğimiz gibi yeni tartışmalar ve yaklaşımlar önem kazanmıştır. Bu dönem ortaya çıkan tartışmalarda dikkati çeken, ‘kimlik’ ve ‘öteki’ gibi kavramların sıkça kullanılıyor olmasıdır. Epistemolojik açıdan bakıldığında ‘kimlik’ tartışmasının uluslararası ilişkilere yönelik akademik çalışmalarının daimi/gizli sorunlarından biri olduğu görülür. Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak ‘kimlik’ kavramsal olarak incelenecek, sonrasında da dış politika yapımında kimliğin etkisi inşacı perspektiften açıklanmaya çalışılacaktır.

¹³³ Kratochwil, 1991: 24.

¹³⁴ <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/587bb11f-7957-4e96-8842-7ad620c2ee21.pdf>. (erişim tarihi: 29.10.2016).

¹³⁵ <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/587bb11f-7957-4e96-8842-7ad620c2ee21.pdf>. (erişim tarihi: 29.10.2016).

1.4.1 Kavram Olarak Kimlik

Kimliği, bir insanın kişiliğini, kim olduğunu ya da herhangi bir grubun niteliğini belirleyen onları ötekilerden ayıran özellikler olarak tanımlayabiliriz.¹³⁶ Bu noktadan hareketle bireysel ve sosyal kimliklerin ortak bir mantığa dayandığını söyleyebiliriz. Sefa Şimşek, bu mantığı şu şekilde açıklamaktadır:

“Başka insanlarla olan benzerlikler üzerine kurulan sosyal kimlik bireyi çok yakından ilgilendirir ve çeşitli yönlerden ona hizmet eder: bir grup tarafından tanınma, onaylanma, desteklenme ve üyelik verilme gibi. Başka insanlarla olan farklılıklar üzerine inşa edilen bireysel kimlik de genel anlamda toplumu ve özel olarak onun içinde bulunan çeşitli grupları referans çerçevesi olarak kabul eder. Bireysel kimlikle toplumsal kimliği birbirinden ayrı olarak tasarlamak imkansızdır. Jeffrey Weeks’ın belirttiği gibi: “...kişisel konum duygusu bireyselliğinize değişmez bir öz verir. Ama aynı zamanda sizin toplumsal ilişkilerinize, diğerleriyle olan karmaşık bağlarınıza ilişkindir...”¹³⁷

Eleştirel yaklaşımların uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde etkili olmasıyla birlikte ‘kimlik’ de en etkileyici ve en belirleyici kavramlardan biri olmuştur. Kimlik, bir özellik ve bir nitelik belirtisidir. Yani kimlik, varlık olmanın kaçınılmaz bir sonucudur. Ancak bu kaçınılmazlık kimliğin verili olduğu anlamına gelmez. Ereker, kimliğin sosyal bir fenomen olduğunu belirtir ve ‘farklılık’la ilişkisi yolu ile inşa edildiğini vurgular.¹³⁸ Muhittin Aşkın ise bu durumu bireylerin kimliği üzerinden şu şekilde açıklar:

“Birer özellik, birer nitelik gösteren kimlikler her şeyden önce farklılıkları da ortaya koyar. Kimliğe yüklenebilecek işlem ise bir sınıflama işlemidir ve bu işlem farklılıkları belirtir. Kimlik en geniş anlamıyla, bireyin tüm özelliklerini kapsar, hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü, kimlik kavramıyla ilgili konulardır.”

Kimlik, toplumların ya da bireylerin kendileri hakkındaki imgelerin toplamından oluşmaktadır.¹³⁹ Bireyin veya toplumun kimliğinin bilincine varabilmesi için kimden ve neyden farklı olduğunu bilmesi önemlidir. Tam da bu noktada karşımıza ‘öteki’ kavramı çıkmaktadır. Kelime anlamı olarak öteki; bilinenden ayrı, ‘öbürü’ ve ‘diğeri’ olan manasına gelmektedir. Yani, “tanımlanmış ve meşruiyet kazanmış” bir dairenin içinden bakıldığında, o dairenin dışından kalanlar, içeridekiler tarafından ‘öteki’ olarak değerlendirilmektedirler.

¹³⁶ Kekevi ve Kılıçoğlu, 2012: 1185.

¹³⁷ Şimşek, 2002: 31.

¹³⁸ Ereker, 2010: 57.

¹³⁹ Ünlü, 2007: 36.

Ötekinin tasvir edilen daire dışında kalıyor oluşu, onu dikkatli olunması gereken bir unsur haline getirmektedir.¹⁴⁰

Kimliğin öteki ile var olduğu görülmektedir. Ancak daha önce de değindiğimiz gibi kimlik verili değildir ve inşa edilmiştir. İnşacı bakış açısına göre kimlik ve öteki de yeniden inşa edilebilir ve tanımlanabilir kavramlardır. Uluslararası ilişkilere uyarlıysak, Fuat Keyman'ın yazdıkları bu durumu açıklar niteliktedir:

“Bu anlamda, Sovyetler Birliği'nin çözülmesi ve Doğu Bloku'nun tarihten silinmesinin sonuçları Soğuk Savaşın bitiminden çok daha derin ve systemseldir. Ötekisini kaybeden kimlik kendi hegemonyasını da kaybetmektedir. Güçler dengesine dayalı iki-kutuplu düzenin yıkılması, aynı zamanda Westphalia modelinin de krizini gündeme getirdi. Hep bir ötekine gönderimle ayrıcalıklı konuma getirilmiş devlet ve devlet egemenliği söyleminin yeniden üretiminin ötekinin yok olmasıyla girdiği bir kriz yaşanmaya başlandı. İşte bu ortamda, komünizm tehlikesinden "yeşil tehlikeye" geçişi anlamlandıran "yeni öteki İslam" anlayışıyla kendini devam ettirmeye çalışan dünya düzeni karşısında altından kalkamayacağı bir sorun buldu: etnik milliyetçilik.”¹⁴¹

Aslıhan Ünlü, kimliği ‘mikro’ ve ‘makro’ olarak iki düzeyde sınıflandırmaktadır.¹⁴²

- Mikro düzeyde sınıflandırılan kimlik: Bireylerin içinde bulundukları konuma, davranışlarına, hayatı anlamlandırma biçimlerine bağlı olarak çeşitlilik gösteren bir “ben ve öteki” kategorileştirmesidir.

- Makro düzeyde sınıflandırılan kimlik: Din, meslek, aile vb. gibi kurumsal yapılar aracılığıyla bireyi topluma bağlayan bir kültürel kişisel anlam kodu olarak görülür.

-

Türkçe kimlik çalışmaları literatüründe sıkça atıf yapıldığını gördüğümüz Cengiz Güleç ise kimliğin üç boyutundan bahseder:¹⁴³

- Kişisel kimlik: “Ben kimim?” sorusunu sormaktadır.
- Psikososyal kimlik: “Biz kimiz?” sorusunu sormaktadır.
- Ulusal/Kültürel Kimlik: “Bizler hangi ulus ya da kültüre aitiz?” sorusunu sormaktadır.

¹⁴⁰ Özmakas, 2003: 40.

¹⁴¹ Keyman, 2006: 6.

¹⁴² Ünlü, 2007: 36.

¹⁴³ Güleç, 1992: 11-14.

Daha önce psikoloji ve sosyoloji disiplini içerisinde tartışılan kimlik, 1980’li yıllardan itibaren toplumsal ve siyasal bir değer kazanmıştır.¹⁴⁴ Sonraki süreçte ise “ulus kimlik” kavramı gelişmiştir. Kimlikler gibi ulusal kimlikler de verili değildir. Anderson; ulusal kimliklerin kendi içerisindeki adaletsizlik ve sömürü ilişkilerini göz ardı edecek bir dayanışmanın temeli olarak hayali olarak kurgulandığını ve bu kurgulama ile bütüncül halini aldığını belirtmektedir.¹⁴⁵ Ulus devletin kendini tanımlamasındaki en önemli dayanak noktası olan ulusal kimlik kavramı günümüzde çokça tartışılmaktadır. Bu durumu Haluk Özdemir şu şekilde açıklamaktadır:

“Yüzyıllarca yönetimin çerçevesini çizmiş olan coğrafi devletler yönetim ilkelerini dayandırdıkları temellerden küreselleşme sonucunda yoksun kalmaktadır. Coğrafi olarak tanımlanmış sınırlı bir bölgede ulusal kimlik temelinde egemenlik yetkilerinin kullanımı ile gerçekleşen yönetim anlayışına dayalı ulus devletler, değişen koşullara uygun olarak yeni yönetim stratejileri geliştirmek zorunda kalmaktadır.”¹⁴⁶

Ulusal kimlik de diğer bireysel ve toplumsal kimlikler gibi ‘biricik’ özelliklere sahiptir. Bu açıdan ulusal kimlik milliyetçilik ideolojisi ile bağdaştırılmaktadır. Zira milliyetçilik ideolojisinin temelinde ulus bilinci yer almaktadır. Kimilerine göre dünyamız “global köy”e dönüşmüş olsa da milliyetçilik halen yaşayan ve kendini sürekli yeniden tanımlayan ve yeni “ötekiler” keşfeden bir kavramdır. Milliyetçilik/ulusçuluk doktrini üç temel önermede bulunmaktadır:¹⁴⁷

- Dünya, uluslara/milletlere bölünmüştür: Her ulus öteki uluslar arasında kendini eşsiz kılan tarihe ve kültüre sahiptir.
- Her birey bir ulusa/milllete mensuptur: Ulusa bağlılık diğer tüm bağlılıklardan üstündür.
- Uluslar, sosyal ve politik gücün tek yasal kaynağıdır: Onun için ulus mensubu bireyler birlik olmalıdır.

Birçok çalışmada devlet kimliği ve ulusal kimlik kavramları birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak devlet kimliği ve ulusal kimlik birbirlerinden farklı anlamlar taşıyan kavramlardır. Devlet kimliği, devletin ne olduğu ve neyi temsil ettiğini kapsarken, ulus kimlik bir ulusa mensup olmakla ilgilidir. Ancak bu iki kavram sürekli çarpışmakta ve birbirini

¹⁴⁴ Ünlü, 2007: 36.

¹⁴⁵ Anderson, 1991: 7.

¹⁴⁶ Özdemir, 2006: 177.

¹⁴⁷ Şimşek ve Ilgaz, 2007: 194.

karşılıklı olarak inşa etmektedir.¹⁴⁸ Sonuç olarak ulusal kimlik, ulus ve ulus devletin çakışmasının bir ürünü olarak değerlendirilebilecektir. Zira Ulusal kimlik, bireyle ulusu ve devleti birleştiren/kaynaştıran ortak bir algılayıştır.¹⁴⁹

Uluslararası ilişkilerde kimliğe yönelik üç farklı yaklaşım söz konusudur. Bunlar; özcü yaklaşım, araçsal/etno-sembolcü yaklaşım ve sosyal-inşacı yaklaşım olarak sınıflandırılmaktadır.¹⁵⁰ Özcü yaklaşıma göre; siyasi kimlikler verili ve sabit bir kültürel temele dayanır. Huntington'un 'medeniyetler çatışması' tezi bu özcü yaklaşım olarak değerlendirilebilecektir. İnşacı yaklaşım ise siyasi kimliklerin, verili olmadığını savunur. Bu kimlik, aktörlerin kendilerini nasıl tanımladığına ve bu tanımlamaların ne dereceye kadar kabul gördüğüne bağlı olarak sosyal ve siyasal süreçler sonucunda şekillenmektedir. Yani kimliklerin inşa süreci temelde sosyal bir süreçtir, bir kimliğin var olabilmesi için bir diğerinin tanınmasına ihtiyacı vardır. Örneğin, Kuzey Kore'nin kendini demokratik bir ülke olarak tanımlaması ancak uluslararası toplum tarafından kabul görürse bir anlam kazanacaktır. Araçsal yaklaşım ise kimliğin siyasi elitler tarafından siyasi emellerine destek ve meşruiyet kazandırmak için şekillendiğini savunmaktadır. Yani, kimlik sembollerle manipüle edilmektedir. Yugoslavya Savaşı'na giden süreçte Miloseviç'in Kosova Savaşı'nın 600.yılında aynı meydanda yaptığı konuşma bu duruma örnek verilebilecektir.¹⁵¹

1.4.2 Dış Politika ve Kimlik

Kimliğin, dış politika üzerine etkisi 1980'li yıllardan bugüne tartışılan bir olgudur. Özellikle eleştirel teori, post-modernizm ve inşacı yaklaşım bu dönemden itibaren kültür odaklı yaklaşımlarıyla ön plana çıkmışlardır. Ancak, devlet kimliğinin uluslararası ilişkiler disiplininde bu kadar tartışılır hale gelmesi inşacı yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. İnşacı yaklaşım, devletleri kimlikleri olan sosyal aktörler olarak tanımlar. Wendt, durumu şekilde açıklar:

“Devletler devlet-toplum ilişkilerinin yapısını yansıtan farklı şekiller alabilir: Demokratik, monarşik, komünist ve benzeri. Ancak, burada bütün devletlerin her zaman ve mekanda ortak olarak sahip oldukları şeyle ilgileniyorum: “Asli devlet” ya da “başlı başına devlet”. Bu, devletteki değişikliklerin uluslararası siyaset açısından bir önemi olmadığı anlamına gelmez. Kesinlikle dış politikayı ve benim görüşme göre devletler sisteminin mantığını da etkiler.”¹⁵²

¹⁴⁸ Ereker, 2010: 60.

¹⁴⁹ Şimşek ve Ilgaz, 2007: 194.

¹⁵⁰ Altunoğlu, 2010: 3.

¹⁵¹ <http://www.hurriyet.com.tr/kosova-nin-yolu-8259322>, (Erişim Tarihi: 23.10.2016)

¹⁵² Wendt, 2012: 252.

Erman Akıllı da, bir devletin dış politikasına yön veren ögeler/değerler/normların, uluslararası sistemin konjonktürel durumuna göre dönemsel olarak farklılık gösterebildiğini söylemektedir.¹⁵³ Devlet kimliğini ulusal kimlikle karıştırmamak önemlidir, çünkü devlet kimliği ulusal kimliklere göre daha kısıtlıdır. Uluslararası ilişkilerde kimlikler ağırlıklı olarak, demokratik/otoriter, büyük devlet/küçük devlet, batılı/doğulu, Hristiyan/Müslüman ve gelişmiş/gelişmekte olan/az gelişmiş olarak sınıflandırılır. Çalışmanın ilk bölümünde ele aldığımız geleneksel yaklaşımların kimliğe bakış açısı inşacı yaklaşıma göre farklıdır. Örneğin realist teoriye göre kimlik devletler arasındaki ittifak özelliklerini ortaya koyar. Liberal teori ise kimliğe iç siyaset odaklı yaklaşır ve kimliğim içerideki güç dengelerine ilişkin olduğunu söyler.

İnşacı yaklaşım ise devlet kimliklerinin devletlerin çıkarlarını ve tehdit algılarını etkilediğini ve şekillendirdiğini savunmaktadır.¹⁵⁴ Örneğin, Arnavutluk'un NATO üyeliği ve AB üyeliği hedefi Batılı kimliğini tescil etmekle ilgilidir. Yine Arnavutluk'un NATO üyelik tercihi, güvenlik çıkarlarının Batı kimliği ile tanımlandığını gösterir. İnşacı yaklaşıma göre bir devletin dış politikada sergilediği davranışlarını anlayabilmek için o devletin çıkarlarını, bunun için de o devletin kimliğini incelemek gerekmektedir.

İnşacı yaklaşım için kimlik ve çıkarların nasıl inşa edildiği ve sürecin nasıl ilerlediğini incelemek en önemli konulardan biridir.¹⁵⁵ İnşacı yaklaşıma göre devlet kimlikleri sabit değildir ve tarihsel süreç içerisinde yaşanan dönüşümler ile yeniden şekillenebilir. Örneğin, II.Dünya Savaşı'ndaki Japonya'nın kimliği, 1979 İslam Devrimi öncesindeki İran'ın kimliği ve Enver Hoca'nın ölümünden önceki süreçteki Arnavutluk'un kimliği bugünkü kimlikleri ile aynı değildir. Bu devletlerin kimlikleri ve çıkarları, tarihsel süreçteki toplumsal, siyasi ve kültürel dönüşümler ile yeniden tanımlanmıştır. Bu noktada "ulusal çıkar" konusu önemlidir. Bahar Rumelili, bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

"Devletler kimliklerini onaylatmak gayesiyle bu normların belirlediği davranış standartlarına uygun davranırlar, çıkarlarını da bu normlar doğrultusunda tanımlarlar. Bu tabi ki devletlerin hiçbir koşul altında normlara aykırı hareket etmeyecekleri anlamına gelmez; inşacılar, nasıl toplumsal normların ihlal edilmesi onların var olmadığı anlamına gelmiyorsa, uluslararası normların da aynı şekilde görülmesi gerektiğini söylerler. Uluslararası sistemde, toplumsal düzeyde var olan bağlayıcı kurallar ve bunları zorla uygulamaya yetkili bir devlet otoritesi yoktur; yine de normlar uluslararası sosyal-kültürel yapının içinde yer aldıkları için devletler

¹⁵³ Akıllı, 2013: 9.

¹⁵⁴ Rumelili, 2016: 170.

¹⁵⁵ Ereker, 2010: 61.

keyfî bir şekilde onları göz ardı edemezler. Normlar, onları ihlal eden devletleri iç ve dış muhataplarına karşı kendini açıklama ve savunmaya mecbur kılar.”¹⁵⁶

Wendt’in inşacı yaklaşımına değindiğimiz bölümde Wendt’in yaptığı ulusal çıkar kavramına değinmiştik. İnşacı yaklaşımın belirleyicilerinden Wendt, aslında yaklaşımını daha önce de belirttiğimiz gibi Waltz’a karşı oluşturmaktadır. Bu durumu da şu şekilde ifade etmektedir:

“Waltz, varlığını sürdürmenin, devletlerin tek ulusal çıkarı olduğunu varsaymaktadır. Böyle sığ bir modelin bizi ne kadar ileri götürebileceğinin görülmesinin analitik olarak bir değeri bulunsa da ampirik olarak devletlerin en azından üç tane başka çıkarı olduğuna dair bir sav öne sürülebilir”¹⁵⁷

Wendt’in değindiği üç başka çıkar ise sırasıyla şunlardır: “özerklik”, “ekonomik refah” ve “kolektif öz saygı”.¹⁵⁸ Bu çıkarları Wendt’in aktardığı şekilde kısaca açıklamak gerekirse, özerklik; devlet-toplum bileşik yapısının ve hükümetin seçilmesi üzerinde denetim uygulama yetisine işaret eder. Yani devletin varlığını sürdürmesi yeterli değildir, bu yapının özgürlüğünü de koruması şarttır. Ekonomik refah ise bir toplumda üretim tarzının ve bundan dolayı devletin kaynak temelini sürdürülmesine işaret etmektedir. Kolektif özsaygı ise bir topluluğun saygı ya da statü anlamında kendini iyi hissetme ihtiyacına tekabül etmektedir.¹⁵⁹

Ulusal kimlik oluşumunda, ana dil, din, coğrafya gibi objektif ve aynı zamanda kolektif hafıza, kültürel pratikler ve semboller gibi sübjektif unsurların gerekli olduğunu belirtmiştik. Devlet kimliğinin oluşmasında da “kolektif hafıza” hayati bir öneme sahiptir. Zira, devlet kimliği de kolektif hafızayı oluşturan sembollerle oluşturulmaktadır. Kimlikler içsel ve uluslararası alanda kurumsallaşırken karşılıklı etkileşim halindedir.¹⁶⁰ Bu durumu uluslararası alanda ele almak için, uluslararası örgütler üzerine eğilmek faydalı olacaktır. Bahar Rumelili, bu durumu şekilde ifade etmektedir:

“İnşacı yaklaşım uluslararası örgütlerin devletleri çok daha derinden etkilediğini iddia eder. Uluslararası örgütler, uluslararası sistemin sosyal-kültürel yapısında yerleşik, daha yoğun sosyal etkileşime sahne olan mekânlardır. Bu örgütlerde normlar daha belirgin, kimlikler daha tanımlı ve biz-hissi daha gelişkindir. Bu sebepten, uluslararası örgütler devletleri sosyalleştiren, normları yayan ve üye devletlerin kimlik tanımlarını ve çıkar anlayışlarını

¹⁵⁶ Rumelili, 2016: 154.

¹⁵⁷ Wendt, 2012: 292.

¹⁵⁸ Wendt, 2012: 292.

¹⁵⁹ Wendt, 2012: 292-294.

¹⁶⁰ Ereker, 2010: 65.

dönüştüren ortamlar sunar. Bu ortamlar içinde devletler, yerindelik/uygunluk mantığına uygun hareket etmeye başlar ve çıkarlarını ve çeşitli davranış seçeneklerinin sonuçlarını örgüt normları ve ortak anlayışlar çerçevesinde hesaplarlar. İnşacı bakış açısından bakıldığında, bir güvenlik ittifakı olarak kurulmuş olmasına rağmen NATO, zaman içinde üye devletler arasında biz-hissi ve güvenlik sorunlarına ortak bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu biz-hissi ve ortak anlayış ise ortak tehdit ortadan kalktıktan sonra bile, üye devletler arasında güvenlik işbirliğinin devamını sağlamıştır.”¹⁶¹

Rumelili’nin bu yaklaşımı akıllara Wendt’in “güvenlik cemaati” tanımını getirmektedir. Bu tanıma göre “kolektif kimlik oluşumu” ile uluslararası ilişkilerin sosyo-kültürel yapısında sistematik bir dönüşüm sağlanabilecektir. “Dostluk ilişkisi” bir kimlik oluşumunda ve dış politika yapımında bir norm halini alırsa “güvenlik cemaati” genişleyecek; savaş, çatışma ve düşmanlık ihtimalleri sıfıra inecektir.¹⁶²

İnşacı yaklaşımın dış politika analizine yaklaşımına değinmek bu çalışmanın bütünlüğü için önem arz etmektedir. Dış politika analizi, uluslararası ilişkilerde kuramsal tartışmalardan genel anlamda uzak duran bir alt-alan olarak değerlendirilmektedir.¹⁶³ İnşacıların oluşturduğu dış politika analizinde, diğer uluslararası ilişkiler yaklaşımlarından farklı olarak devletlerin politika tercihlerinin nedenini açıklamak yerine bu tercihlere neden olan anlam dünyaları ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.¹⁶⁴ İnşacı dış politika analizi, devletlerin dış politika tercihlerinde ulusal ve uluslararası düzeydeki sosyal-kültürel yapıların etkileşimini ve bu etkileşimin etkisini vurgulamaktadır.¹⁶⁵

¹⁶¹ Rumelili, 2016: 160-161.

¹⁶² Wendt, 1995: 78.

¹⁶³ Rumelili, 2016: 166.

¹⁶⁴ Rumelili, 2016: 167.

¹⁶⁵ Rumelili, 2016: 167.

İKİNCİ BÖLÜM

ARNAVUT VE TÜRK KİMLİKLERİNİN İNŞASI

İkinci bölümde “Uluslararası İlişkiler ve İnşacılık Yaklaşımı” başlığı altında, Uluslararası İlişkiler kuramları incelenmiş ve “yapı-eden” tartışması üzerinden tez çalışmamız için en doğru analiz yönteminin “inşacı yaklaşım” olduğu ortaya konmuştur. Özellikle “kimlik” ve “öteki” gibi kavramların analize dahil edilecek olması bu çalışma için inşacı yaklaşımın bir zorunluluk olduğunu ispatlar niteliktedir. Bu noktadan hareketle çalışmanın bu bölümünde Türkiye ve Arnavutluk’ta devlet ve ulus kimliklerinin nasıl inşa edildiğini inceleyebilmek açısından Osmanlı Devleti sonrası Türkiye ve Arnavutluk siyasi tarihleri dönemsel olarak incelenecek ve bu süreçte her iki kimliğin de inşa süreci irdelenecektir. Zira ikili ilişkileri ve karşılıklı söylemleri inceleyebilmek için uluslararası süreçlerle sınırlı kalmak çalışmayı eksik bırakacaktır. Onun için içsel süreçlere de değinmek iki devletin kimlik inşa sürecinin “bileşik kimlik”leri üzerinden daha iyi okunmasını sağlayacaktır. Böylece iki devlet ilişkilerinde oluşacak “öteki” ve “biz” duygusu daha anlaşılabilir olacaktır.

2.1 Arnavut Kimliğinin İnşası

Arnavut Ulusçuluğu konusunda yapılmış çalışmalarda, Arnavut milliyetçiliği genellikle 19. yüzyıl Hristiyan milliyetçilikleri ile aynı doğrultuda incelenmiştir. Bunun için özellikle Türk yazarlar bu ulusçuluğun içindeki dinsel ve mezhepsel ayrımı fazlaca dikkate almadan Müslüman kimlik vurgusunu Arnavut milliyetçiliğinin temel dayanak noktası yapmışlardır. Örneğin Murat Yılmaz’ın ‘Kosova Bağımsızlık Yolunda’ adlı eserinde, Arnavut milliyetçiliğinin tarihsel geçmişinde özellikle Osmanlı karşıtı olmadığı savunulmuş ve Müslüman kimlik birleştirici olarak vurgulanmıştır.¹⁶⁶ Yine yararlanılan kaynaklarda Prizren Birliği hakkında, bazı yazarlar tarafından fazla önemi olmayan bir hareket olarak bahsedilirken; kimi yazarlar bu hareketin en başından beri özerklik yanlısı bir hareket olduğunu öne sürmüş, konuya daha tarafsız olarak yaklaşabilen yazarlar ise bu hareketin dış tehditlere karşı doğan bir hareket olduğunu savunmuşlardır. Örneğin tez çalışmasının bu bölümü için ana kaynaklarından birini oluşturan Nuray Bozbora’nın eserinde Arnavut milliyetçiliği incelenirken, Osmanlı devlet yapısı içinde Arnavutların kendi içindeki özerklik arz eden durumu ayrıntıları ile ele alınmış ve Prizren Birliği hakkında diğer kaynaklara göre

¹⁶⁶ Yılmaz, 2005.

en detaylı ve yorumsuz anlatım yapılmıştır.¹⁶⁷ II. Meşrutiyet döneminde meydana gelen gelişmeler ele alınırken, Jön Türk Hareketi ile Arnavutlar arasındaki ilişki incelenmiş ve bunun için de Mehmet Hacısalihoglu'nun "Jön Türkler ve Makedonya Sorunu(1980-1918)" adlı eserinden yararlanılmıştır.¹⁶⁸ Aynı şekilde yararlanılan bir diğer önemli kaynak da Barbara Jelavich'in 18. ve 19. yüzyıllarda yaşanan gelişmeleri anlatan "Balkanlar Tarihi" isimli kitabı olmuştur.¹⁶⁹ Çalışmanın bu bölümü için, Arnavut milliyetçiliğinin kültürel boyutu incelenirken de Miranda Vickers'in "The Albanians A Modern History" isimli kitabından faydalanılmıştır.¹⁷⁰ Yine aynı şekilde Osmanlı reformlarının bölgede yarattığı etki araştırılırken de özellikle Makedonya konusunu ayrıntılı bir şekilde işleyen Andrew Rossos'un "Macedonia And The Macedonians" adlı eserinden faydalanılmıştır.¹⁷¹ Bu bölümde Nuray Bozbora'nın eserinden sonra en önemli kaynak olarak kullanılan eser ise Stavro Skendi'ye ait olan "The Albanian National Awakening" adlı eserdir.¹⁷² 1878-1912 dönemini ayrıntıları ile ele alan Skendi'nin eseri, yine kullanılan birçok kaynakta da referans olarak verilmesi sebebi ile bu konuda yayımlanan en önemli eserlerden birisidir.

2.1.1 Osmanlı'dan Bağımsızlığa Giden Süreçte Arnavut Milliyetçiliği

Balkanlarda 19.yüzyıl'da etkili olan milliyetçi hareketler içinde Arnavut Ulusçuluğu diğer Balkan milliyetçiliklerine göre farklı bir etkileşim ve gelişim göstermiştir. İlk olarak Sırp, Bulgar, Romen ve Yunan gibi etnik ve dini farklılıklar taşıyan gruplar Osmanlı İmparatorluğuna karşı milliyetçi cephe oluşturmuşlardır. Hiç kuşkusuz ki bu milliyetçi hareketlerin ortaya çıkmasında ve gelişiminde Kiliseler önemli bir role sahiptir. Bu oluşumlar zamanla siyasal birliktelik doğurmuş ve sonucunda bağımsızlık mücadelesine dönüşmüştür. Bunun sonucunda ortaya çıkan yeni Balkan devletleri, Osmanlı'nın Balkanlar'daki kalan son topraklarını yani Arnavutların yaşamış olduğu bölgeyi paylaşmak istemişlerdir. Bu durum Arnavut milliyetçilik hareketinin oluşumunda oldukça etkili olmuştur. Yani Arnavut Milliyetçiliği, diğer Balkan milliyetçiliklerine ve bunların yayılmacı politikalarına karşı ortaya çıkmıştır. Bunun için de Balkanlar'daki diğer ulusal hareketlere göre daha geç oluşumunu tamamlayabilmiştir.¹⁷³

¹⁶⁷ Bozbora, 1997.

¹⁶⁸ Hacısalihoglu, 2008.

¹⁶⁹ Jelavich, 2006a.

¹⁷⁰ Vickers, 2006.

¹⁷¹ Rossos, 2008.

¹⁷² Skendi, 1997.

¹⁷³ Bozbora, 1997: 17.

Rusya'nın, diğer Balkan milliyetçilikleri için girişmiş olduğu mücadele ve savaş sonrasında Osmanlı'ya imzalattığı Ayastefanos Antlaşması, diğer büyük Avrupa devletlerinde yarattığı Rus korkusundan çok, Arnavutları etkilemiştir. Bunun içindir ki Arnavut milliyetçiliğinin temeli olarak kabul edilen Prizren Birliği, Ayastefanos Antlaşmasını yeniden düzenlemek amacı ile toplanması kararlaştırılan Berlin Konferansı öncesi ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴ Osmanlı-Rus savaşı sonunda Balkanlardaki paylaşımına karşı ortaya çıkan Arnavut hareketi olan Prizren Birliği, aynı zamanda tüm Arnavutların, Osmanlı hakimiyeti altında tek bir vilayet içinde özerk bir yönetime kavuşması gerektiğini savunmuştur.¹⁷⁵ Özerklik yanlısı bu söylem, uzun süre Osmanlı himayesinde kalmak koşulu ile Arnavutların siyasi hedefi olmuştur. Ancak daha sonra, Osmanlı'nın bekleneni karşılayamayacağı görülünce, bu eğilim ayrılıkçı bir harekete dönüşmüştür.

Prizren Birliği içinde, Arnavutların Müslüman ve Hristiyan dinleri ve bu dinlerin içinde mezheplere ayrılmış olmaları, ortak noktanın dil olmasını gerektirmiştir. Bunun içindir ki Arnavut milliyetçilik hareketi oluşumundan itibaren laik bir eğilim taşımaktadır. Bunun üzerine sonraki dönemde Arnavut dili ve alfabesi üzerine çalışmalar yapılmıştır. Özellikle Sami Frasheri (Şemseddin Sami) önderliğinde gelişen bu kültürel çalışmalar, Arnavut ulusal hareketinin gelişiminde önemli bir siyasal işleve sahip olmuştur.¹⁷⁶ Sami Frasheri, Balkanlar'daki dini milliyetçiliği Arnavutların dini olarak bölünmüş olması sebebi ile bir anlamda dil ve kültür ile aşmaya çalışır. Örneğin, Frasheri'nin bugün dahi onun tarafından yazılıp yazılmadığı şüpheli olan “Shqipëria ç'ka qenë, ç'është dhe ç'do të bëhet” (Arnavutluk ne idi, şimdi ne ve ne olacak?) adlı eserinde bu durumu şu şekilde ifade eder:¹⁷⁷

“Doğduğunuz yerde, insanlar için din ulustan daha önemlidir; bu nedenle örneğin bir Yunan dinini/mezhebini değiştirdiğinde milletini/ulusunu da de değiştirmiş olur ve Katolik olursa ben Frenkim der, Müslüman olursa ben bir Türk'üm der.”¹⁷⁸

Arnavut milliyetçiliğinin doğuşunda Osmanlı'ya karşı hissedilen aidiyetin, diğer Balkan milliyetçiliklerine tezat oluşturmalarının sebebi biraz da Arnavutların gerek Osmanlı

¹⁷⁴ Bozboru, 1997:172.

¹⁷⁵ Jelavich, 2006a: 394.

¹⁷⁶ Vickers, 2006: 28.

¹⁷⁷ Çalışmanın “yeni Osmanlıcılık tartışmaları” bölümünde Şemseddin Sami (Frasheri) hakkındaki tartışmalara değinilecektir. Ancak, Frasheri'nin 1899 yılında Bükreş'te yayınlattığı bu kitabın gerçekliği bugün tartışmaya açılmıştır. Birçok Türk akademisyen Frasheri'nin bu kitaptaki cümleleri sarf edebilecek kadar Türk karşıtı olmadığını belirterek bu kitabın yıllarca Komünist dönemde kimlik inşasının “kutsal kaynağı” olarak kullanıldığını ancak bu kitabı onun yazdığına dair herhangi bir belge olmadığını belirtir. Konu ile Arnavutluk'ta çıkan bir haber için bkz: <http://klankosova.tv/sipas-akademikut-turk-sami-frasheri-nuk-e-shkroi-shqiperia-cka-qene-ceshte-dhe-cdo-te-behet/>, (erişim tarihi: 21.01.2017).

¹⁷⁸ Frashëri, 1899: 67.

İmparatorluğu öncesinde gerekse sonrasında içinde bulunduğu farklı ekonomik, siyasal, kültürel ve toplumsal koşullardır.¹⁷⁹ Örneğin Yunan ve Bulgar milliyetçilik hareketinin oluşumunda, Osmanlı “millet sisteminin” dini cemaatlere tanıdığı görece özerk yapı etkili olmuş ve bu milletler kendi kültürel ve dinsel kimliklerini büyük ölçüde koruyabilmişlerdir. Yani millet sistemi diğer gayrimüslim unsurların, egemen sınıf altında asimilasyona uğramasını önemli ölçüde engellemiştir. Bu durum da bu milletlerin tarihi geçmişlerini daima canlı tutmasını ve diğer büyük Hristiyan devletlerin etkisi altına girmesini kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda da özellikle Arnavutlar dışındaki Balkan milletlerinde ayrılıkçı hareketler daha kolay ve sağlam bir şekilde ortaya çıkmıştır. Arnavut Milliyetçiliğini incelemeye başlamadan önce İlber Ortaylı’dan yapacağımız bir alıntı süreci anlamak için faydalı olacaktır:

“Modern Arnavutluk tarihi bilinmez bilinenlerle dolu; 1878’de Prizren’de şehrin ortasında Bayraktar Camii’nin yanındaki küçük binada bağımsızlık bildirgesi okunduğunda etrafta kaç yüz kişi vardı, bilinmiyor. Arnavut bağımsızlığı, 1878’de Rumeli’yi kaybetme tehlikesi olan imparatorlukta, Arnavutların Slav ve Helen denizi ortasında ezilmemek için başvurdukları bir politikaydı. Bazı tarihçilerin bulgusuna göre Sultan Abdülhamid böyle bir harekete Slavların baskısına karşı destek olmayı bile tercih etmiştir. Ve o sayede de durumun çıkmazını anlayan Bismark, Ayastefanos’u canı gönülden reddederek yeni bir anlaşma için Berlin Kongresi’ni toplamıştır. 1912-13’te de aynı şey oldu. Arnavutluk, etrafındaki dünyadan Osmanlı Türk’ü çekilince kurtuluşu bağımsızlığını ilan etmekte buldu.”¹⁸⁰

2.1.1.1 Tanzimat Fermanı Öncesi Arnavutlar

Tanzimat Fermanının açıklanmasına kadar Osmanlı hakimiyeti içinde Arnavutlar tarafından önemli rahatsızlıklar çıkarılmamıştır. Burada Arnavutların, büyük ölçüde Müslüman olmaları ve Osmanlı devlet sistemi içinde önemli makamlara yükselmeleri sebebi ile Osmanlı ile kendilerini özdeşleştirmiş olmalarının önemi büyüktür. Bunun içindir ki son ana kadar Arnavutlar, Osmanlı’ya karşı bağımsız devlet hedefi taşımamışlardır. Bu durum biraz da, Osmanlı içinde Arnavutların kabile tipi örgütlenme biçiminin büyük ölçüde korunması ile ilgilidir.

Arnavutlar, geleneksel ve dinsel temele dayanan Osmanlı devlet yapısı içinde uzun yıllar boyunca hem kabile tipi örgütlenme yapılarını koruyabilmiş hem de büyük ölçüde İslamiyet’i benimseyerek, imparatorluğun asli unsuru olup, devlet kademesinde yönetici

¹⁷⁹ Bozbora, 1997: 165.

¹⁸⁰ <http://www.milliyet.com.tr/prizren-de-yasayan-osmanli/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/17.04.2011/1378682/default.htm>, (erişim tarihi: 09.12.2016).

kadrolara yükselebilmişlerdir. Kendi aralarında siyasal birlik bulunmayan Arnavutların Osmanlı İdaresi altına girmeleri feodal beylerin yani büyük ailelerin “Osmanlı Vasalı” olması ile gerçekleşmiştir. Böylece daha önceki düzenleri çok da bozulmadan, bu sistem uzun süre Osmanlı içinde devam edebilmiştir. Bu süreçte Osmanlıya karşı birçok ayaklanma olduysa da bunlar siyasal bir birlikten uzak olmaları sebebi ile başarıya ulaşamamıştır.¹⁸¹ Ancak bugün bile Arnavutların en önemli tarihi referansı olan İskender Bey, kısa süreli de olsa Osmanlıya karşı en önemli isyan hareketini başlatabilmiştir. Osmanlı devşirmesi olan İskender Bey (George Kastrioti), Osmanlı yönetimine karşı ayaklanırken birçok Arnavut beyinin yanı sıra Venedik ve Papa’nın desteğini almıştır.¹⁸² Ancak beyler arası güç mücadelesi sebebi ile bu hareket de beklenen başarıya ulaşamamıştır. Osmanlı aynı taktikle uzun yıllar bu tür ayaklanmaları önemli bir etki yaratmadan önce bastırabilmiştir. Yine İskender Bey, bugün Arnavutlar arasında en önemli tarihsel ve siyasal referans noktası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arnavutluk’ta, Osmanlı hakimiyetinin yerleşmesinden sonra, Osmanlı, bölgeyi merkeze daha sıkı bağlayabilmek için, vasallık sistemini sona erdirip, “Timarlı Sipahi” uygulamasına geçmiştir. Yine feodal beyler daha önceki yerel-geleneksel sistemlerini bu sistem ile de sürdürebilmiştir. Buradaki en önemli nokta timar sistemi ile büyük beylerin etkisinin kırılıp, küçük beylere de toprak verilip Osmanlı’ya bağlılığın artırılmasıdır.¹⁸³ Ancak dağlık bir bölge olan ve coğrafi olarak ulaşılması zor olan Kuzey bölgesinde yaşayan Arnavut kabileler diğer Arnavutlara göre daha bağımsız bir şekilde yaşamışlardır. Öte yandan Osmanlı öncesi Katolik ve Ortodoks Hristiyanlık arasında bölünmüş olan Arnavutlar büyük ölçüde Müslümanlaşmışlardır.¹⁸⁴ Bu durum Arnavutların yönetici sınıf içinde yer almalarını ve en üst makamlara kadar tırmanabilmelerini sağlamıştır. Buna rağmen kuzeyde Katolik Arnavut kabileler ve güneyde Ortodoks Arnavut kabilelerin varlığını sürdürmesi diğer Balkan milletlerine nazaran dinsel sebeplerle milli bir birlik kurulmasını engellemiştir. Yine aynı şekilde kuzey bölgelerinde Sünni çoğunluk ve güney bölgelerinde ise Bektaşî çoğunluğun bulunması Arnavutların Osmanlı’ya karşı bir birlik oluşturmalarını önemli şekilde engellemiştir. Özellikle Prizren Ligi çalışmalarında muhafazakar Sünni paşaların Sultan yanlısı hareket etmesinde bu durumun etkisi görülecektir.

18. yy’de ise Osmanlı’da daha önce baş göstermeye başlamış olan mali bunalım belirginlik kazanmıştır. Bunun için Osmanlı, diğer bölgelerde de olduğu gibi “ayanlık”

¹⁸¹ Bozboru, 1997: 165.

¹⁸² Vickers, 2006: 7.

¹⁸³ Bozboru, 1997: 62.

¹⁸⁴ Bozboru, 1997: 62.

sistemini Arnavutluk'ta da uygulamaya koymak zorunda kalmıştır. Bunun sonucunda da Arnavutluk'ta güçlü ailelerin başını çektiği “paşalık” yönetimleri ortaya çıkmıştır. Bu durum siyasal bir birlik oluşturmak yerine çatışmayı beraberinde getirmiştir. Kuzeydeki Bushati ailesinin himayesindeki İşkodra Paşalığı ve Güneydeki Tepedelenli Ali Paşa himayesindeki Yanya Paşalığı; Arnavutluk'taki diğer paşalıklar içerisindeki en önemli iki paşalık konumuna gelmiş ve aralarındaki güç mücadelesi sebebi ile Osmanlı'ya karşı ulusal bir birlik kurmak yerine, birbirlerine üstünlük kurabilmek amacı ile Osmanlı ile ittifak arayışı içinde olmuşlardır.¹⁸⁵ Bu durum Sultan II. Mahmut döneminde son bulmuş ve bu paşalıklara son verilmiştir.¹⁸⁶ Paşalıklara son verilmesinden sonra, Arnavutluk dört ayrı yönetsel birime ayrılmıştır. Bu dört ayrı vilayet sadece Arnavutları değil diğer etnik unsurları da içine alarak oluşturulmuştur. Buna göre; İşkodra, Manastır, Kosova ve Yanya vilayetleri ile dört ayrı idari birim oluşturularak bölge İstanbul'a daha sıkı bir şekilde bağlanmak istenmiştir.¹⁸⁷ Bu merkezileştirme çalışmaları sebebi ile merkezden bu bölgelere memurlar atanmıştır. Bu durum yüzyıllardır kendi kabile reisleri tarafından yönetilen Arnavutlar arasında tepki doğurmuştur. Merkezileşmeye karşı birçok yerel isyan ortaya çıkmışsa da başarılı olamamış ve ulusal bir hareket geliştirememiştir. Bu isyanların daha büyük ses getirmesi ise Tanzimat sonrası dönemde ortaya çıkacaktır.

2.1.1.2 Tanzimat Fermanı ve Etkileri

3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile ortaya çıkan yeni yönetim ve adalet anlayışının tüm milletlere getirdiği eşitlik ve hürriyet anlayışı Arnavutları oldukça etkilemiştir.¹⁸⁸ Zira Osmanlı içinde diğer etnik unsurlara göre ayrıcalıklı bir konumları olan Arnavutlar bu fermanla ayrıcalıklarının birçoğunu kaybettikleri gibi diğer milletlere getirilen ana dilde eğitim gibi haklardan da yararlanamamışlardır.¹⁸⁹ Tanzimat fermanı ile ortaya çıkan en önemli sonuç Osmanlı millet sistemi içinde başlayan çözülmelerdir.

Islahatların gayrimüslim toplumlara getirdiği siyasal haklar ile ruhani liderlerin sivil hayattaki otoritelerine büyük ölçüde son verilmiştir. Bunun sonucunda Osmanlı yönetiminin idaresi altında bulunan ruhani otoritenin kendi cemaatlerine getirdiği yönetim şekli son bulmuştur. Böylece etnik ve kültürel özelliklere dayalı bir özgürlük hareketi de ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da etkisini kaybetmek istemeyen kilise ve din adamları da

¹⁸⁵ Bozbora, 1997: 116.

¹⁸⁶ Bozbora, 1997: 131.

¹⁸⁷ Bozbora, 1997: 135.

¹⁸⁸ Bozbora, 1997: 154.

¹⁸⁹ Egro, 2013: 37.

milliyetçi hareketin liderliğine kalkışmışlardır. Tanzimat Fermanı ile gayrimüslim tebaa Müslümanlarla aynı sosyal ve siyasal haklara sahip olurken, aynı zamanda özel hukuk alanında yarı özerk vatandaşlık seviyesine yükselmiştir. Ancak bu durum Hristiyan tebaanın Osmanlıya daha sıkı bağlanması yerine Osmanlıdan özgürleşme hareketlerine katılmasını ortaya çıkarmıştır.¹⁹⁰

Hristiyan tebaa içinde yaşanan bu gelişmeler, Arnavutlar gibi dinsel açıdan birçok parçaya bölünmüş bir millet için oldukça tehlikeli bir hal alabilir ve Arnavutlar arasında bir bölünmeye sebep olabilir. Arnavutlar çoğunlukla Müslüman oldukları için kendilerini Osmanlı'ya bağlı hissetseler de, Osmanlı Devleti'nin büyük devletler karşısında bulunduğu durum, Arnavutların kendilerini Balkan komşuları karşısında tehlikede hissetmelerini sağlamıştır. Tanzimat dönemi içinde yaşanan bu koşullar, Arnavutların geleceği üzerine düşünen aydın ve yurtseverlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu durum da beraberinde Arnavut kültürel hareketinin doğmasını sağlamıştır.¹⁹¹

2.1.1.3 Tanzimat Sonrası Arnavut Kültürel Hareketi

Arnavutların Tanzimat Fermanı ile içine düştükleri durum ve neticesinde gelişen Balkan milliyetçiliklerine karşı kendilerini konumlandırma gereksinimi Arnavut kültürel hareketinin doğmasına yol açmıştır. Arnavutların diğer komşularının milliyetçiliklerine nazaran dini bir birlik içinde olmayışları, dil üzerinden bir kültür hareketi doğmasını sağlamıştır. Bu durum da harekete laik bir nitelik kazandırmıştır.¹⁹²

Kültürel hareket ve çalışmalar ilk olarak, yurt dışında yaşayan Arnavutlar arasında başlamıştır. Örneğin Naum Vekilharci, Jeronim de Rada ve Thimi Mitko gibi Osmanlı sınırları dışında yaşayan Arnavut aydınlar, bu hareket üzerine ilk çalışmaları yapmışlardır.¹⁹³ Daha sonra bu Arnavut aydınların söylemleri ve görüşleri, Osmanlı içindeki aydınları da etkilemiştir. O dönem Arnavut aydınları için en önemli sorun milli bilincin Osmanlı içinde gelişmemiş olmasıdır. Aydınlar bu durumu din tekeline bağlamış ve Arapça ve Latince dışında Arnavutça eğitim veren okulların açılmasını istemişlerdir.¹⁹⁴ Özellikle Vekilharci bu konuda ilk öneriyi getiren aydınlardan biridir. Vekilharci, öncelikle Arnavutların geleceğine yönelik eğitim yolu ile bilinçlendirme yolunu önermiş ve bu bilinçlenme sonunda da silahlı mücadele ile bir ulusal kurtuluş mücadelesinin gerektiği olduğunu belirtmiştir. Romanya'da

¹⁹⁰ Rossos, 2008: 59.

¹⁹¹ Bozbora, 1997: 166.

¹⁹² Egro, 2013: 34.

¹⁹³ Skendi, 1967: 121.

¹⁹⁴ Egro, 2013: 37.

yaşayan Vekilharcı, bu düşünceleri çerçevesinde ilk olarak 1825 yılında Arnavutça bir alfabe hazırlamıştır. Daha sonra da 1850 yılında Romanya’da Arnavut Kültür Derneği’ni kuran Vekilharcı’nın bu çalışmaları ayrılıkçı bir Arnavut hareketi istemeyen hem Osmanlı Devleti hem de Fener Rum Patrikhanesi tarafından tepki ile karşılanmıştır.¹⁹⁵

Vekilharcı dışındaki diğer aydınlar ise İtalya’da yaşayan Jeronim de Rada ve Mısır’da yaşayan Thimi Mitko’dur. Jeronim de Rada, 1848 yılında İtalya’da ilk Arnavut gazeteyi çıkaran kişi olması açısından oldukça önemlidir.¹⁹⁶ Yine aynı şekilde Rada, Arnavut dili, edebiyatı ve folkloru üzerine çalışmalar yapmış ve Arnavut kültürel hareketinin oluşumuna önemli katkılar sağlamıştır. Thimi Mitko ise Mısır’da Arnavut şiiri üzerine yapmış olduğu çalışmalar ile kültürel bilincin oluşum sürecinde önemli katkı yapmıştır.¹⁹⁷

Yurtdışında gelişen bu kültürel hareket etkisini içeride de göstermiş; Arnavutluk ve İstanbul’da birçok Arnavut aydın bu kültürel oluşuma katkıda bulunmaya çalışmışlardır. Başta Şemsettin Sami olmak üzere birçok aydın, Arnavut dili ve edebiyatı üzerine çalışmalar yapmış ve dernekleşme faaliyetlerinde bulunmuşlardır.¹⁹⁸ Aydınlar özellikle eğitim konusunda Osmanlı Devleti’nden isteklerde bulunmuşlardır. Çünkü Tanzimat reformları ile Hristiyanlara sağlanan kendi dillerinde eğitim hakkı Arnavutlara tanınmamıştır. Bu talepler artınca, 1871 yılında Arnavut aydınlar bu isteklerini bizzat Sultan’a iletmışler ancak olumlu yanıt alamamışlardır.¹⁹⁹ Bu isteğin olumsuz yanıt bulmasının sebebi ise Fener Rum Patrikhanesinin gittikçe azalan nüfuzunu daha da kaybetmek istememesi olarak görülmektedir. Zira Sırp, Bulgar ve Romenler kendi ulusal kiliselerini kurarak Rum Patrikliğinin gücünü azaltmıştır. Bunun için de Fener Patrikhanesi Ortodoks Arnavutların da etki alanından çıkmasını istememiştir.²⁰⁰ Bir diğer önemli sebep de hiç kuşkusuz ki Osmanlı yönetiminin bu duruma sıcak bakmaması ve Müslümanların da milliyetçi duygularla ayrışmasını istememesidir.

Arnavut aydınlar tarafından dile getirilen eğitim talebinin merkezi yönetim tarafından kabul edilmemesi, Arnavut kültürel hareketi içerisinde en önemli tartışmayı oluşturmuştur. Yani Tanzimat ile diğer Hristiyan unsurlar için terk edilen ‘eğitimin dinsel aidiyete göre olması’ uygulaması Arnavutlar için geçerli olmamıştır. Kültürel faaliyetlerine devam eden

¹⁹⁵ Bozboru, 1997: 160.

¹⁹⁶ Tërshana, 2016: 78.

¹⁹⁷ Skendi, 1967: 176.

¹⁹⁸ Manjola, 2016: 79.

¹⁹⁹ Bozboru, 1997: 163.

²⁰⁰ Manjola, 2016: 80.

Arnavut aydınların bu Arnavutça eğitim talebi, 1876'da I. Meşrutiyet'in ilanı ile tekrar gündeme gelmiştir.²⁰¹

2.1.1.4 Prizren Birliği ve Arnavutlar

Arnavut muhalefedinin, Tanzimat dönemi boyunca ıslahat reformlarına karşı gerek yerel ayaklanmalar ile gerekse kültürel hareket biçiminde kendini göstermiş olması oldukça önemlidir. Ancak bu muhalefetin somut bir oluşuma dönüşmesi ise 1878'de Prizren Birliği'nin kurulması ile gerçekleşebilmiştir.²⁰² Bunun nedeni Osmanlı'ya olan tepki değil, Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumdur. İç ve dış gelişmeler ile Balkanlar'da yeni toprak paylaşımları gündeme gelmiş ve bu durum en çok Arnavutları rahatsız etmiştir. Çünkü bağımsız bir Yunanistan, özerk bir Sırbistan ve özerk bir Karadağ'ın varlığı ve bu devletlerin emelleri Arnavutları rahatsız etmiştir. Özellikle Avusturya'nın Bosna-Hersek'e yerleşme planı, İtalya ve Fransa'nın "Yugoslavya Devleti" istekleri ve Rusya'nın Panslavist politikası; Arnavutları kendi topraklarını koruma telaşına düşürmüştür.²⁰³

Balkanlarda başlayan ayaklanmalar Osmanlı ile Rusya'yı savaşın eşiğine getirmiş ve bu durum Arnavut aydın ve yurtseverleri bir araya getirmiştir. Bunun için 1877 yılında Yanya'da Abdul Frasheri liderliğinde bir toplantı düzenlemiştir.²⁰⁴ Bu toplantıda Arnavutlar, yaşadıkları toprakların Osmanlı tarafından korunamazsa bizzat kendileri tarafından özerk bir idare kurularak bu toprakların müdafaasının kendileri tarafından sağlanması kararını almışlardır. Bunun dışında Arnavut topraklarının tek bir vilayet altında toplanması, yönetimin yalnızca Arnavutlara bırakılması, eğitim ve yargı alanında Arnavutçanın geçerli olması ve Arnavut askerlerin sadece Arnavutluk'ta görev yapması istenmiştir. Bu istekler Babiali'ye sunulmuş ancak kabul edilmemiştir. Sonuç olarak, Arnavutlar Osmanlı-Rus savaşında Osmanlı ile beraber savaşmıştır. Bu savaşta Osmanlı mağlup olmuş ve sonucunda Balkanlarda yeni toprak paylaşımlarını gündeme getirecek olan 3 Mart 1878 Ayastefanos Antlaşması imzalanmıştır.²⁰⁵ Bu antlaşmaya göre Makedonya'yı da içine alan büyük Bulgaristan Prensliği'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Arnavutlar için bu antlaşma tam bir yıkım olmuştur. Çünkü Arnavutların yoğun olarak yaşadığı Makedonya, Bulgarlara

²⁰¹ Bozbora, 1997: 163.

²⁰² Zeyrek, 2012: 301.

²⁰³ Zeyrek, 2012: 316.

²⁰⁴ Skendi, 1967: 36-37.

²⁰⁵ Rossos, 2008: 68.

verilirken, Arnavutların yoğun olarak yaşadığı kuzey ve batı Arnavutluk toprakları da Sırbistan ve Karadağ’a bırakılmıştır.²⁰⁶

Ayastefanos Antlaşması’nın getirdiği düzenden memnun olmayan Avrupalı büyük devletlerin çabaları sonucunda, bu durum Berlin Antlaşması ile düzeltilmeye çalışılmıştır.²⁰⁷ Şartların yeniden düzenlendiği bu antlaşma ile Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olmuş; Ülgün(Ulcinj), Plavya(Plav) ve Gosiva(Gusine) gibi önemli Arnavut yerleşimleri Karadağ’a bırakılmıştır.²⁰⁸ Bulgaristan Prenslığı’ne bırakılan topraklar (Makedonya) tekrar Osmanlı’ya verilmiştir. Ancak bu antlaşma ile Doğu Rumeli’ye bir Hristiyan vali atanması kararlaştırılmış ve Makedonya için yeni reformlar yapılması öngörülmüştür. Bu antlaşma ile ayrıca Avusturya’ya Bosna-Hersek’i işgal ve yönetme, Yeni Pazar sancağını ise yönetme hakkı tanınmıştır.²⁰⁹

Berlin Kongresi neticesinde alınan kararlar büyük ölçüde Bismark’ın belirlemiş olduğu prensiplere uygun olarak belirlenmiştir. Buna göre Doğu Rumeli, Makedonya ve Arnavutluk dışındaki topraklarda yeni bağımsız devletler kurulmuştur. Hristiyan nüfusun yoğun olarak yaşadığı Makedonya ve Doğu Rumeli gibi topraklarda da Osmanlı’dan reform yapılması istenmiştir.²¹⁰

Arnavutlar konusuna geri dönecek olursak, Berlin Antlaşması ile çoğunluğu Müslüman Arnavut yerleşimli bu bölge Osmanlı’nın doğal sınırları içinde kabul edilmiştir. Karadağ’a ilhakı kararlaştırılan bölgeler konusunda da Arnavutlar tarafından büyük itirazlar gelse de; bu itirazlar kabul görmemiştir. Özellikle Bismark’ın kendi ağzından “Arnavut diye bir millet yoktur” açıklaması, Arnavutlar için büyük bir hayal kırıklığı yaratmıştır.²¹¹

Prizren Birliği, Ayastefanos Antlaşmasının getirdiği yeni düzeni tekrar tartışmak için düzenlenen Berlin Kongresi’ni etkileyebilmek için Arnavutlar tarafından oluşturulmuştur. Prizren birliği Berlin Kongresi’nden üç gün önce 10 Haziran 1878’de 300 Arnavut delege tarafından kurulmuştur.²¹² Bu birlik Balkanlar’da kaybedilen Arnavut topraklarını korumak ve savunmayı amaçlamıştır. Delegeler, birlik bünyesinde aldıkları kararlarla “her türlü işgale ve asimilasyona karşı Arnavut milleti olarak ortak mücadele vereceklerini” belirtmiş ve Berlin Kongresi öncesi katılımcı devletleri etkilemeye çalışmışlardır.²¹³

²⁰⁶ Ülger, 2003: 31.

²⁰⁷ Rossos, 2008: 68.

²⁰⁸ Zeyrek, 2012: 316.

²⁰⁹ Bozbora, 1997: 187.

²¹⁰ Bozbora, 1997: 187.

²¹¹ <http://www.dunyabulteni.net/haberler/369041/shpetim-idrizi-ile-camerya-soykirimi-uzerine> (erişim tarihi: 01.11.2016).

²¹² Bozbora, 1997: 191.

²¹³ Egro, 2013: 35.

Bütün çabalara rağmen, Berlin Kongresi'ne katılanların Arnavutları dikkate almamaları, Arnavutlar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bunun üzerine oraya çıkan en büyük tartışma Arnavutların geleceğinin ne olacağı sorusudur. Bu konu birlik üyesi Arnavutlar arasında büyük tartışmalara sebep olmuştur. Bunun sebebi de bütün Arnavutları bir arada toplayan bu birlik içinde birçok farklı gurubun bir arada bulunmasıdır. Özellikle yapılan tartışmalarda çoğunluğu muhafazakar paşa, bey, din adamlarından oluşan Sultan yanlısı grup, birliğin sadece Arnavutları değil; Balkanlardaki tüm Müslümanları temsil etmesi gerektiğini savunmuştur.²¹⁴ Abdul Frasheri önderliğindeki bir diğer grup ise birliğin hiçbir din ve mezhep ayrımı gözetmeksizin sadece Arnavutlar için mücadele etmesini savunmuştur.²¹⁵ Yine bu milliyetçi grubun bir diğer amacı da sadece Arnavut topraklarını müdafaa etmek değil aynı zamanda Arnavutların özerkliği için de mücadele etmektir.²¹⁶ Sultan II. Abdulhamid ise etkisi altında tuttuğu muhafazakar üyeler aracılığı ile birliğin milliyetçi ve ayrılıkçı bir yapıya bürünmesini önlemeye çalışmıştır. Yine de Abdul Frasheri, Güney Arnavutluk'ta Bektaşi tekkelerinden destek alarak milliyetçi görüşlerini yaymaya çalışmıştır.²¹⁷ Özellikle Karadağ'a ilhakı söz konusu olan topraklar için Prizren Birliği'nin örgütlediği Arnavut silahlı birlikleri büyük bir direniş göstermiştir. Ancak büyük devletlerin baskısı sonucu, direnişi dağıtmaya gelen Osmanlı Askerleri büyük tepki ile karşılanmış ve birçok bölgede ayaklanmalar başlamıştır. Bunun sonucunda da birlik içinde milliyetçi kesimin etkinliği artarken, sultan yanlısı kesimin etkinliği azalmıştır.

Yaşanan bu olaylar karşısında Prizren Birliği, Arnavutluk topraklarının tek bir vilayet altında birleştirilmesini ve özerklik talep etmiştir. Ancak Sultan bu isteği kabul etmemiştir. Yine de Sultan, Prizren Birliği'ni dağıtma yoluna gitmemiştir. Osmanlı siyasetinin buradaki amacı bütün yaşananlara rağmen birlik aracılığı ile toprak ilhakına karşı Arnavut direnişinden faydalanabilmektir. Böylece hem Arnavutların düşmanlığı kazanılmayacak hem de yabancı devletlere karşı sorumluluk taşınmayacaktı. Özellikle Ülgün'ün(Ulqin) Karadağ'a verilmesi kesinlik kazandıktan sonra 1881'de birlik kendini 'Geçici Arnavut Hükümeti' olarak ilan etmiş ve yirmi bin kişilik bir ordu kurmuştur. Buna rağmen Sultan, harekete geçmemiş ve Yunanistan ile olan sınır meselesinin halledilmesini beklemiştir.²¹⁸ 1881 yılında Yunanistan ile sınır meselesi halledildikten sonra, İstanbul milliyetçi birlik taraftarlarına karşı ordu birliklerini yollamış ve merkezi idareyi tekrar sağlamıştır. Bu hareket sonrası Abdul Frasheri

²¹⁴ Bozbora, 1997: 192.

²¹⁵ Pacukaj, 2013: 764.

²¹⁶ Bozbora, 1997: 193.

²¹⁷ Bozbora, 1997: 193.

²¹⁸ Bozbora, 1997: 202.

başta olmak üzere milliyetçiler etkisiz hale getirilirken, en başından beri Osmanlı'ya ve sultana destek çıkan muhafazakar paşalar ise mevki ve makamla ödüllendirilmişlerdir.²¹⁹ Ayrıca milliyetçilere destek çıkan Bektaşî tekkelerine karşı da aleyhlerinde propagandaya girişilmiştir.

Prizren Birliği dağıtıldıktan sonra, Sultan II. Abdulhamid yine de Arnavutları kendine bağlayacak olan bir takım reformlara izin vermiştir. Örneğin Türk garnizonlarının sayısı ve gücü düşük tutulmuş, vergileme ve askerlik konusunda kimi bölgeler muaf tutulmuş ve kimi yerlerde merkez memurlarının yerel işlere oldukça az müdahalede bulunması sağlanmıştır. Ancak bu tutarsız uygulamalar birçok sorunu beraberinde getirmiştir. Tutarsız uygulamalar sonucu ortaya çıkan ayaklanmalar, bazı haklar ve liderlerine makam verilerek bastırılmış, bu da diğer ayaklanmalara zemin kazandırmıştır.²²⁰

Özerklik meselesinden sonra en önemli konu olan Arnavutça eğitim meselesindeki belirsizlik ise bu dönem de sürmüştür. Osmanlı Sultanı sadece yerel taleplerle sınırlı olmak üzere bazı okullara izin verse de, gerek gücünü giderek kaybeden Fener Rum Patrikhanesi'nin itirazı sebebiyle gerekse Müslüman tebaa arasında Sultan tarafından milliyetçi ayrılıklar istenmemesi sebebiyle okul konusu belirsiz kalmıştır. Ancak yurtdışında faaliyet gösteren Arnavut kültür derneklerinin girişimleri ve Korçe(Görice)halkının isteği sonucu 1885'te Korçe'de sultanın izni ile özel okullar açılrsa da daha sonra bu okullar tek tek kapatılarak Arnavutça eğitimin milliyetçi bir harekete dönüşmesi engellenmek istenmiştir.²²¹ Ancak Katoliklerin yoğun olarak yaşadığı Kuzey bölgesinde gerek İtalyanlar gerekse Avusturyalılar tarafından açılan okullarda Arnavut dilinde eğitim verilmiştir.²²² Bu durum, İtalyan ve Avusturyalıların Rus destekli Slav yayılmasına karşı Arnavut milliyetçiliğini desteklemesi ile ilintilidir.²²³

2.1.1.5 Makedonya Rahatsızlığı ve Peja Toplantıları

Prizren Birliği'nin dağıtılmasından sonra bir süre gündemden kalkan 'Arnavutluk'a özerklik meselesi', Makedonya'da Bulgar ağırlıklı olmak üzere etnik çetecilik faaliyetlerinin artması ile yeniden gündeme gelmiştir.²²⁴ Özellikle Bulgar IMRO örgütünün faaliyetleri ile bölgede Sırp, Yunan ve Bulgar çekişmesi başlamıştır.²²⁵ Bu rekabetten zarar göreceğine

²¹⁹ Skendi, 1967: 101-102.

²²⁰ Bozbora, 1997: 199.

²²¹ Bozbora, 1997: 220.

²²² Skendi, 1967: 131.

²²³ Bozbora, 1997: 220.

²²⁴ Hacısalıhoğlu, 2008: 101.

²²⁵ Emiroğlu, 2006: 72.

inanan Arnavutlar bölgede yaşanan gelişmelere şüphe ile yaklaşmış ve kendilerinin tehdit altında hissetmişlerdir. Bu ayrılıkçı hareketler Osmanlı'yı Berlin Kongresi'nde alınan reform kararı için harekete geçirmeyi hedeflemektedir. Ancak Sultan II. Abdulhamid bu reformların Girit ve Doğu Rumeli de daha önce olduğu gibi Osmanlı açısından olumsuz etki yaratmasından çekinmektedir.²²⁶ Osmanlı'nın çekincesi Makedonya'nın da reformlar sonucunda Bulgaristan'a ilhak olmasıdır.

Makedonya'da gerilimin giderek artması ve Bulgaristan'ın Berlin Antlaşması'nda yer almamasına rağmen özerklik konusunu gündeme getirmesi başta Avusturya ve Rusya olmak üzere diğer büyük devletlerin tepkisini çekmiştir. Bunun için de Osmanlıya reformlar konusunda büyük baskı yapmışlardır. Arnavutlar ise bu yeni reform hareketini tepki ile karşılamıştır. Çünkü aynen Berlin Antlaşması'nda olduğu gibi burada da Arnavutlar söz konusu değildir. Arnavutlar bu durumu topraklarının parçalanması olarak değerlendirmiş ve kendilerinin Slavların insafına bırakıldığını düşünmüşlerdir. Bunun üzerine Arnavutlar reformlara karşı olduklarını Sultan'a bildirmişlerdir. Muhafazakar kesim Müslümanların yaşadığı bölgelerin reform dışı bırakılmasını yeterli görürken, milliyetçi kesim ise tekrar Arnavutların tek bir vilayet altına toplanmasını ve Arnavutça eğitim konusunu gündeme getirmişlerdir. Ancak Sultan tüm bu istekleri cevapsız bırakmış ve bunun üzerine 1897 yılında Peja'da (İpek) 500 Arnavut delegenin katıldığı bir toplantı yapılmıştır.²²⁷ Ancak daha önce olduğu gibi bu toplantı da önemli kararlar alınması noktasında etkili olamamıştır. Çünkü Prizren Birliği örneğinde yaşandığı gibi Arnavutlar tek bir siyasi birlik oluşturamamış ve padişah yanlısı bey ve paşalar milliyetçi kesimin tek bir karar çıkarmasını engellemişlerdir. Peja toplantısı 1899 yılında da tekrarlanırsa da ortaya yine bir siyasi birlik çıkmamıştır.²²⁸ Bu toplantı öncesi Sultan'ın Arnavutları yabancı müdahalesine yol açacak herhangi bir eylem yapmamaları konusunda uyarması ve bunu da İslam adına yapmalarını istemesi oldukça etkili olmuş ve muhafazakar kesim milliyetçi kesimin ortak bir siyasi proje çıkarmasını engellemiştir.

2.1.1.6 II.Meşrutiyet ve İttihat-Terakki Dönemi

Büyük devletlerin Makedonya konusunda reform için bastırması sonucu 1903'de 'Mürtsteg Programı' ve '1905 tarihli Mali Reform Programı' yapılmıştır.²²⁹ Ancak bu

²²⁶ Girit'e özerklik verilmiş ancak sonrasında Yunanistan topraklarına katılmıştır. Doğu Rumeli ise 1885'te Bulgaristan'a ilhak olmuştur.

²²⁷ Bozbora, 1997: 210.

²²⁸ Bozbora, 1997: 211.

²²⁹ Skendi, 1967: 204.

reformlar Makedonya'daki etnik gerilime somut bir çözüm getirememiştir. Bunun üzerine İngiltere ve Rusya bir araya gelerek 1908 yılında Reval görüşmeleri sonucunda yeni bir reform programı hazırlamışlardır. Zürcher, 1908'deki devrimin doğrudan nedeninin Makedonya sorunu olduğunu söylemektedir.²³⁰Buna göre; bölgede yabancı asker sayısı çoğaltılacak ve uluslararası denetime tabi bir vali bölgeyi yönetecektir.²³¹ Yani padişah sadece görünüşte bölgenin hükümdarı olarak kalacaktır.²³²

Reval görüşmeleri sonucunda ortaya atılan kararlar Arnavutlar tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Bunun üzerine 1908 Haziran'ında binlerce Arnavut, Firzovik şehrinde bir ayaklanma başlatmıştır.²³³ Bu isyan II. Abdulhamid rejimine karşı olan İttihat ve Terakki örgütü tarafından da desteklenerek, II.Meşrutiyet'in ilanı için kullanılmıştır. Burada Arnavut aydınlarının ve milliyetçilerinin Jön Türk hareketine sıcak bakmaları ve bu hareket içinde aktif olarak yer almaları etkili olmuştur.²³⁴ Ancak Arnavutlar açısından burada dikkat çeken nokta Jön Türk hareketinde Prens Sabahaddin'in temsil ettiği "adem-i merkeziyetçi" kanat içerisinde yer almalarıdır.²³⁵ Jön Türk hareketi içindeki fikir ayrılıklarını bir kenara bırakarak 1907 yılında, anayasal düzenin kurulması ve II.Abdulhamid'in devrilmesi için gerekirse silahlı eylem kararı almışlardır. Makedonya'daki gelişmelerden oldukça rahatsız olan 3.Ordu içerisindeki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti de bu karara destek vererek İttihat Terakki ile birleşme kararı almıştır. Bundan sonra bu örgütün en büyük amaçlarından biri de bölgedeki Arnavutların da desteğini almak olmuştur. Bunun içinde bölgedeki birçok ayrılıkçı Arnavut komitesi örgüt içine alınmıştır.²³⁶

Reval görüşmeleri sonucu ayaklanan Arnavutlara, İttihat Terakki tarafından Arnavutça eğitim sözü, eski ayrıcalıkların geri verileceği ve halife sultana dokunulmayacağı sözü verilmiş; böylece Firzovik ayaklanması II. Meşrutiyet'in ilanı için kullanılmıştır.²³⁷ Bunun öncesinde de Resneli Niyazi bir grup silahlı askeri ile dağa çıkarak isyana destek vermiştir.²³⁸ Bütün bu yaşananlar sonucunda Sultan II. Abdulhamid II. Meşrutiyet'i ilan etmek zorunda kalmıştır.²³⁹

²³⁰ Zürcher, 2005: 135.

²³¹ Bozbora, 1997: 237.

²³² Zürcher, 2005: 135.

²³³ Bozbora, 1997: 237.

²³⁴ Pacukaj, 2013: 766.

²³⁵ Skendi, 1967: 336.

²³⁶ Hacısalihoglu, 2008: 175.

²³⁷ Bozbora, 1997: 237.

²³⁸ Zeyrek, 2012: 303.

²³⁹ Hacısalihoglu, 2008: 200.

II. Meşrutiyet dönemi Arnavutlar için oldukça iyi başlamış; birçok Arnavut kültür dernekleri ve Arnavut Meşrutiyet kulüpleri açılmış ve Arnavutça dergi ve gazeteler yayınlanmıştır. Belki de en önemlisi Arnavutça eğitime izin verilmiştir.²⁴⁰ Ancak giderek milliyetçilerin güç kazandığı ve merkezi yönetimi güçlendirmek isteyen İttihat ve Terakki, gizliden gizliye Arnavut milliyetçileri kontrol altında tutabilmek için Arnavutluk'ta içerisinde İttihatçı subayların yer aldığı Osmanlı İttihat Cemiyetleri kurmuş ve Arnavutça eğitimi engellemek için muhafazakar Arnavutları kışkırtmıştır.²⁴¹ Ancak İttihatçıların bütün bu önlemlerine karşılık ortada ortak bir siyasi proje üretebilecek bir Arnavut hareketi yoktur. Zira birçok milliyetçi Arnavut hareketi Arnavutlar arasında farklı algılanmaktadır. Arnavut milliyetçilere yine en büyük engel kendi bölgelerine hakim olan muhafazakar Müslüman Arnavutlar olmuştur. Örneğin Sultana bağlılığın oldukça yüksek olduğu İşkodra'da bu tür hareketlere izin verilmemiştir. Bunun dışında yine Arnavut milliyetçilerin en önemli eksik olarak gördükleri Arnavutça eğitim için ortak bir alfabe çalışması uzun süre Ortodoks ve muhafazakar Müslüman kesim tarafından geciktirilmiştir. Ancak yine de 1908 yılının Kasım ayında Manastır'da yapılan toplantıda tek bir alfabe konusunda uzlaşılmış ve böylece güney ve kuzey arasındaki iletişim kolaylaşmıştır.²⁴²

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yaşanan bir diğer önemli olay da Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve Avusturya'nın Bosna-Hersek'i işgal etmesi olmuştur. Bu durum Arnavutlar arasında İttihat ve Terakki tarafından korunamayacakları korkusunu doğurmuştur. Ancak buna rağmen Arnavutlar bu konuda da İttihat ve Terakki ile beraber hareket etmiştir.

Daha önce değindiğimiz İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Arnavutlar arasındaki güvensizlik ve gizli çekişme 1908 Genel seçimleri sonucunda oluşan İttihat ve Terakki iktidarı döneminde gün yüzüne çıkmıştır. Bunun sebebi ise seçim programında İttihatçıların, merkezîyetçi ve Osmanlıcı bir politika kullanmaları ve dini okullar dışında Türkçe eğitimi savunduklarını belirtmeleridir. Bunun için Arnavutlar seçimde İttihatçı adaylar yerine Arnavut mebus adaylarına oy vererek meclise sokmuşlardır.²⁴³ Bu gerilimin sonucunda Arnavut mebuslar da İttihat ve Terakki altında girdiği mecliste İttihatçılara muhalif olan Ahrar Partisi ve Osmanlı Demokrat Partisine geçmişlerdir. Arnavut mebuslar bu dönem boyunca mecliste İttihat yönetimini eleştirmiş; milli eğitim ve milliyet meselesini sık sık

²⁴⁰ Bozbora, 1997: 276.

²⁴¹ Zeyrek, 2012: 303.

²⁴² Skendi, 1967: 370-373.

²⁴³ Zeyrek, 2012: 304-305.

gündemde tutmuşlardır. Meclis dışındaki Arnavut milliyetçiler ise meclise hitaben bildiriler yayınlayarak özerklik yanlısı taleplerde bulunmuşlardır.²⁴⁴

31 Mart ayaklanması İttihat ve Terakki iktidarına karşı ilk muhalif ayaklanma olmuştur.²⁴⁵ Bu ayaklanmanın bastırılması sonrasında İttihatçıların uyguladığı baskıcı politikalar, Arnavutları da olumsuz etkilemiştir.²⁴⁶ İttihat ve Terakki, II.Meşrutiyet'in sağladığı birçok özgürlüğü kaldırmış ve merkezi politikasını uygulamaya sokmuştur.²⁴⁷ Bunun sonucunda da Arnavut kültür dernekleri yasaklanmış, Arnavutça basın susturulmuş ve Arnavutça eğitim veren okullar kapatılmıştır. Ancak buradaki en çok dikkat çeken nokta muhafazakar kesimin de büyük tepkisini çekecek olan silahsızlandırma, memurlara itaat, vergileme ve düzenli askerlik gibi kararlardır. Böylece tüm Arnavutların tepkisi çekilerek, yıllardır oluşturulamayan Arnavut birliği biraz da İttihatçıların sayesinde büyük ölçüde sağlanmıştır.

Bütün bu gelişmeler ile Arnavut kesim ile iktidar arasında gerilim giderek artmış, Arnavut mebuslar mecliste sürekli İttihat ve Terakki aleyhine söylemlerde bulunmuş ve Arnavutluk'ta isyanlar başlamıştır.²⁴⁸ Bu isyanlar önce 1910 yılında başlamış ancak yoğun olarak 1911 yılında kuzey bölgesinde gelişmiş daha sonra güneyde de yayılmış ve 1912 yılında genel bir isyana dönüşmüştür.²⁴⁹ Arnavut mebuslar bu isyanın sebebini İttihat ve Terakki yönetiminin bölgedeki yanlış politikaları olarak göstermiş ve merkezden bu bölgeye tahkik heyetlerinin gönderilmesini talep etmişlerdir. Ancak tüm bu talepler Babıali tarafından kulak arkası edilmiş ve bölgedeki sorun, cehalet ve silaha düşkünlük gibi komik nedenlere bağlanmıştır.

Arnavutluk'taki bu ayaklanmalar hiç şüphesiz ki İttihat ve Terakki iktidarının birçok alanda merkezileştirici uygulamalarına karşı yerel eşraf tarafından gerçekleştirilse de bu ayaklanmaların İstanbul tarafından silahlı bir şekilde bastırılması bölgedeki gerilimi daha da arttırmıştır. Özellikle Katolik Arnavut ayaklanmacılara Karadağ'ın destek vermesi, Slavlar ve Arnavutlar arasındaki çekişmeden rahatsız olan Rusya tarafından da olumlu karşılanmıştır. Ancak ortaya çıkan durum, bölgedeki çıkarlarının Rusya lehine bozulmasını istemeyen Avusturya-Macaristan'ı devreye sokmuştur.²⁵⁰ Bunun sonucunda da Katolik Arnavutlara yönelik bir takım ayrıcalık içeren reform paketi Avusturya-Macaristan'ın baskısı ile

²⁴⁴ Bozbora, 2008: 132.

²⁴⁵ Hacısalıhoğlu, 2008: 292-294.

²⁴⁶ Bozbora, 1997: 276.

²⁴⁷ Hacısalıhoğlu, 2008: 301.

²⁴⁸ Zeyrek, 2012: 311-312.

²⁴⁹ Bozbora, 2008: 135.

²⁵⁰ Bozbora, 2008: 138.

uygulamaya koyulmuştur.²⁵¹ Katolik Arnavutların tüm Arnavutluk'a özerklik getirecek olan talepleri ise İngiltere'nin desteklemesine rağmen Almanya tarafından sıcak karşılanmamıştır. Bunun yerine ayaklanan kabilelere bir takım ayrıcalıklar verilmiştir. 1911 Ağustos'ta tanınan bu ayrıcalıklar ile Tuz'a Hristiyan bir kaymakam atanmış, Arnavutça eğitim veren okullar açılmış, ayaklanmaların bastırılması sırasında tahrip edilen yerler için tazminat ödenmesi kararlaştırılmış, Arnavutluk dışında askerlik hizmeti kaldırılmış ve iki yıl bölge halkı vergiden muaf tutulmuştur.²⁵² Katolikler içinde gelişen bu isyan hareketi az da olsa hala İttihat ve Terakki yönetiminden umutlu olan Güneyli Müslüman ve Ortodoks Arnavutlar arasında fazla destek görmese de 1911 baharında başlayacak olan Güney isyanına cesaret vermiştir.²⁵³

Güney isyanı ise Kuzey isyanının aksine yerel çıkarları ön planda olmayan, belirli bir siyasi projeyi hedefleyen Arnavut aydın ve liderleri tarafından daha örgütlü bir şekilde başlatılmıştır. Güneyliler, Yanya, İşkodra, Kosova ve Manastırdan oluşan tek bir vilayet altında özerk bir yönetim talebini İstanbul'a kabul etmek üzere isyana başlamıştır. Ancak kuzey bölgesindeki isyanın üzerine güneydeki isyana karşı hazırlıksız yakalanan İstanbul yönetimi buradaki isyancılara karşı daha uzlaşmacı olmuştur. Kuzeylilere olduğu gibi Güneylilere de bir takım haklar tanınması formülü çoğunluk tarafından kabul görmüştür. Bu durum özerklik yanlısı milliyetçi aydınların çabalarını boşa çıkarmıştır. Sonuç olarak İttihat ve Terakki iktidarını bu dönemde oldukça zorlayan isyanlar tek bir lider ve tek bir merkez tarafından yönetilmese de bölgede yeni isyanları doğuracak kalıcı bir istikrarsızlığın da temelini atmıştır.²⁵⁴

2.1.1.7 Özerklik ve Bağımsızlığa Giden Süreç

Kuzey ve güney isyanlarında ayaklanan kabilelere bir takım hakları verilmesi ancak bu sözlerin çoğunun İttihatçılar tarafından yerine getirilmemesi ve isyana katılmayan kabilelerin bu haklardan mahrum bırakılması Arnavutluk'ta ayaklanma eğilimlerini sürekli canlı tutmuştur. Özellikle kuzeyde Karadağ'ın kışkırtması ve güneyde milliyetçi aydınların özerkliği hala tek çözüm olarak görmeleri Arnavutluk'taki huzursuzluğun devam etmesine sebep olmuştur. Bu rahatsızlık, 1912 seçimlerinde İttihat ve Terakki'nin izlediği politikalar ve seçim sonucunda meclisin yine ağırlıklı olarak İttihatçılardan oluşması ile devam etmiştir. Ancak en önemli rahatsızlık ise 1911 Trablusgarb savaşı ile yeni toprak kayıplarının gündeme

²⁵¹ Zeyrek, 2012: 308.

²⁵² Zeyrek, 2012: 308.

²⁵³ Zeyrek, 2012: 308.

²⁵⁴ Zeyrek, 2012: 308.

gelmesi ve olası savaşlarda Arnavutluk'un Osmanlı tarafından savunulup savunulamayacağı konusudur.²⁵⁵

Arnavutlar bütün bu yaşananlar sonucunda İttihat ve Terakki yönetimine karşı olan muhalefetlerini sertleştirmiş ve en büyük muhalif parti olan Hürriyet ve İtilaf Fırkası ile olan ilişkilerini arttırmışlardır.²⁵⁶ Bu sebeple de Arnavutlar, iktidar değişikliğini hedefleyen 'Halaskar Zabitan' hareketini desteklemiş ve bu örgütün gerçekleştirdiği iktidar değişikliğinin taraftarı olmuşlardır.²⁵⁷ Ancak meclisin dağıtılması, iktidarın değişmesi ve yönetimin iyileştirilmesi gibi konularda Arnavutlarla işbirliği yapan Halaskar-ı Zabitan hareketi, özerklik konusunu gündeme getirmekten kaçınmıştır. Arnavutlar İttihat ve Terakki'den sonra yeniden hayal kırıklığına uğrayınca yeni hükümeti kuran Ahmet Gedik Paşa hükümetini istifaya zorlamışlardır.²⁵⁸ Bunu başaran Arnavutlar, bununla kalmayıp; Babıali'ye sürekli özerklik konusunda taleplerini memorandum şeklinde iletmişlerdir. Bu da Arnavutlar ile İstanbul arasındaki bağların koptuğunu büyük ölçüde kanıtlamaktadır.

İstanbul'dan istedikleri özerklik yönetimini alamayan Arnavutlar, kuzey-güney ayrımını büyük ölçüde sona erdirmişlerdir. Örneğin kuzeyliler önderliğinde 9 Ağustos 1912 tarihinde Babıali'ye sunulan 14 maddelik memorandumda güneyli muhafazakarların da hassasiyetlerinin karşılanmasına özen gösterilmiştir.²⁵⁹ Buna rağmen Sultan'ın cevabını istemeyen bir takım isyancıların bölgede işgallere başlaması üzerine Babıali 14 Eylül 1912'de Arnavut taleplerini kabul etmiştir.²⁶⁰ Bu dönemde Trablusgarb topraklarını Osmanlı'nın kaybetmesi üzerine, milliyetçi Arnavut aydınlar, Balkan devletleri karşısında Osmanlı'nın kendilerini koruyamayacağından endişelenmişlerdir.²⁶¹ Özellikle Balkan devletleri Osmanlı ile Arnavutlar arasındaki uzlaşmanın kendilerinin Makedonya'daki çıkarlarını zarara uğratacağını düşünmüşlerdir. Bunun için de Karadağ-Sırbistan-Bulgaristan-Yunanistan ittifakı kurulmuş ve olası bir savaşta beraber hareket etme kararı almışlardır.

Bütün bu gelişmeler neticesinde Osmanlı'dan umudu kesen Arnavutlar dış destek arayışına başlamışlardır. Bunun için de Avusturya'dan Arnavutluk'un özerkliğini güvenceye alınmasını ve olası bir Balkan savaşını Osmanlı'nın kaybetmesi neticesinde bağımsızlıklarının tanınmasını istemişlerdir. Hatta bazı Katolik kabileler Avusturya'nın direk müdahalesini ve işgalini bile talep etmişlerdir. Avusturya'nın bu konudaki tutumu işgale karşı olup, Arnavut

²⁵⁵ Bozbora, 2008: 136.

²⁵⁶ Zeyrek, 2012: 304.

²⁵⁷ <http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/284174/ordu-icinden-muhalefet-halaskaran-zabitan-kurtarici-subaylar> (erişim tarihi: 04.11.2016).

²⁵⁸ Bozbora, 2008: 135.

²⁵⁹ Skendi, 1967: 434-435.

²⁶⁰ Skendi, 1967: 449.

²⁶¹ Skendi, 1967: 444.

haklarını koruyacağı şeklinde olmuştur.²⁶² Avusturya, Slav yayılmacılığına karşı, Arnavutların Osmanlı içinde kalmasını ve bölgedeki statükonun devamını savunmuştur. Ancak Arnavutların İtalya'ya yanaşmasından korkan Avusturya, Osmanlı'yı Sırp ve Yunan tehlikesine karşı uyararak Arnavutlar ile beraber hareket etmesi konusunda uyarmıştır.

Arnavutların olası bir Balkan savaşı konusundaki beklentileri gerçek çıkmış ve Balkan ittifakı Osmanlıya savaş açmıştır. Savaşın başında Osmanlı tarafında savaşmayı seçen Arnavutlar, savaşın Osmanlı aleyhine gelişmesi neticesinde, Arnavut liderler aracılığı Arnavutluk'un bütünlüğü ve bağımsızlığı için silahlanma kararı almış ve dört vilayet için tek bir yönetim talebinde bulunmuşlardır. Arnavutlar bu kararlarını 16 Ekim 1912'de büyük devletlere iletmışlerdir.²⁶³ Bunun ardından Mebusan meclisinde Berat mebusu olan İsmail Kemal'in girişimi ile 28 Kasım 1912'de Avlonya'da (Vlora) üç dini mezhebi temsilen 83 delegenin katıldığı bir kurul toplanmıştır. Bu kurul kendisini Ulusal Arnavut Meclisi ilan etmiş ve Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan ve ilgili devletlere bildirmekle görevli bir hükümet kurmuştur.²⁶⁴ Ancak savaş sırasında işgale uğrayan topraklar nedeni ile bu yeni hükümetin yetki alanı sadece Avlonya, Berat ve Lusinje üçgeni ile sınırlı olabilmiştir. Avusturya ve İtalya'nın desteği Arnavutluk'un bağımsız olmasında etkili olmuştur. I. Balkan savaşı sonucunda toplanan Londra Barış Konferansı'nda alınan karar ile çizilen yeni Arnavutluk sınırları, büyük devletlerce seçilen Alman bir prensin yönetimine verilmiştir.²⁶⁵

I. Balkan savaşında Bulgaristan lehine değişen denge sebebi ile diğer Balkan devletleri ve Bulgaristan arasında yeni bir savaş başlamıştır. Bu savaşın açılmasında Makedonya'nın yeniden bölüşülmesi isteği, Arnavut topraklarının Yunanistan ve Sırbistan arasında istenildiği gibi bölüşülememesi ve Arnavutluk'un bağımsızlığı etkili olmuştur. Arnavutluk'un işgal altında bulunan topraklarının kaderi ise sınır belirleme komisyonlarına bırakılmıştır.²⁶⁶

Sonuç olarak Arnavut milliyetçiliğinin İslami kesim tarafından yapılan tam anlamı ile Türklere karşı olmadığı önermesi çok da doğru değildir. Arnavut milliyetçiliğinin kesinlikle diğer Balkan milliyetçiliklerine tepki olarak doğduğu doğrudur. Ancak bu milliyetçilik hareketinin ayrılıkçı bir harekete dönüşmesinde hiç kuşkusuz ki İstanbul'un payı büyüktür.

1912'de modern bir cumhuriyet kurarak tarih sahnesinde yeri alan Arnavutluk'un bağımsızlığının Osmanlı tarafından tanınması ise İhsan Burak Birecikli tarafından şu şekilde aktarılmaktadır:

²⁶² Zeyrek, 2012: 319.

²⁶³ Bozbora, 2008: 136.

²⁶⁴ Skendi, 1967: 458-461.

²⁶⁵ Emiroğlu, 2006: 76.

²⁶⁶ Bozbora, 2008: 136.

“Babîâli, Arnavutluk’u resmen tanımasa da, ortaya çıkan bazı durumların zorlamasıyla Arnavutluk hakkında bir tutum benimsemek zorunda kalmıştı. İki ülke arasında çekilmiş telgrafların ücretlerinin taksimi münasebetiyle Otranto-Avlonya yoluyla sevk olunan telgrafların hangi tarihe kadar Osmanlı devletine ve hangi tarihten itibaren Osmanlı Devleti’nden ayrılmış bir devlet ülkesine çekilmiş addolunacağını bilmesi meselesi gündeme gelmişti. Bunun üzerine, Osmanlı Hariciye Nezareti, Arnavutluk’un 11 Ağustos 1913 tarihinde kurulmuş ve bu tarihten itibaren Osmanlı Devleti’nden ayrılmış addolunması gerektiğini 10 Haziran 1914 tarihli bir yazıyla Sadrazamlığa bildirmiş ve bu öneri, 11 Ağustos 1913 tarihi, Meclis-i Mahsus-i Vükela’da görüşülerek kabul edilmişti.”²⁶⁷

2.1.2 Bağımsız Arnavutluk

Bağımsızlıktan sonra Arnavutluk da diğer bağımsızlıklarını kazanan Balkan devletleri gibi bir prens arayışına girişmişti. Prensini dini ve mezhebi tartışılırken, diğer ülkelerde olduğu gibi Arnavutluk’a Alman ve Protestan bir Prens atılmış ve monarşi yönetimi I.Dünya Savaşı’na kadar sürmüştür.²⁶⁸ I.Dünya Savaşında birçok devletin işgaline uğrayan Arnavut toprakları dağılmış durumdaydı. Özellikle Sırp, İşkodra ve Dıraç(Durres) üzerinde hak iddia etmekte iken İtalyanlar bugünkü Arnavut topraklarının büyük kısmını işgal etmişlerdi. Arnavutlar bir anlamda Berlin Kongresi sonrası düşülen duruma geri dönmüştü. Bunun üzerine Arnavutlar Kuvayi-millie benzeri çeteler oluşturmuş ve işgalcilere karşı milli mücadele yürütmüşlerdir. Özellikle ülkedeki İtalyan işgaline karşı mücadele eden bu gruplar ve Arnavut aydınlar 21 Ocak 1920’de bağımsız bir Arnavutluk için mücadele fikrinde uzlaşmışlardır. İtalyanların Avlonya(Vlora) topraklarındaki hakimiyeti de sona erince, 3 Ağustos 1920’de imzalanan Tiran Antlaşması ile Arnavutlar tekrar bağımsızlıklarını kazanmışlardır.²⁶⁹

2.1.3 Ahmet Zogu Dönemi

1920-1925 yılları arası Arnavutlar için iktidar mücadelesine sahne olmuştur. Bu dönem iktidar mücadelesinde Ahmet Zogu ismi ön plana çıkmış ve sonraki süreçte Zogu, Yugoslavların da desteği ile iktidarı ele geçirmiştir. Zogu’nun önderliğinde Tiran’da kongre toplanmış; anayasa değiştirilmiş ve 21 Ocak 1925 tarihinde Arnavut Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Zogu da 31 Ocak 1928’de Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁷⁰ 1928’de anayasanın tekrar değiştirilerek krallığa geçiş ile Zogu, 1 Eylül 1928’de I.Zog ünvanı ile Arnavutluk Kralı

²⁶⁷ Birecikli, 2009: 1040.

²⁶⁸ Birecikli, 2009: 1041.

²⁶⁹ Cana ve Sala, 2015: 1465-1468.

²⁷⁰ Elsie, 2010: 238.

olmuştur.²⁷¹ Zogu dönemi Arnavutluk için Kemalist döneme benzer bir şekilde yeniden inşa dönemi olmuştur. Özellikle iktisat, toplum ve kültür alanında yapılan reformlar ile modern Arnavutluk'un inşası üzerine çalışılmıştır. Bülent Bilmez, bu dönem Arnavutluk'taki ulus inşa sürecini şu şekilde aktarmaktadır:

“Bağımsızlık öncesinde, daha Osmanlı yönetimi altındayken ulus-inşa sürecinde bazı Arnavut yazarların tekil Arnavut tarihi yazma girişimlerinin hepsi, sadece Avrupa'daki yüzeysel bilgi birikimini aktaran oldukça amatör/popüler çalışmalar ve tanıtım/propaganda kitapçıkları niteliğindeydi. 1912 yılında bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'ta modern devletin gerçek anlamda inşasına (içerideki sorunlar ve uluslararası konjonktürden dolayı) ancak 1925 yılından sonra Kral Zogu'nun diktatöryal yönetimi sırasında başlanabilmişti. 1939 yılında ülkenin İtalya'nın işgaline girdiği yıla kadar devam eden bu dönemde yayınlanan süreli yayınlarda modern Osmanlı tarihiyle ilgili (çoğu otobiyografik) ilk çalışmalar yayınlanırken, başından beri büyük rağbet gören antik çağ (etnogenesis) ve İskender Bey'in tarihine ek olarak, Osmanlı'nın son döneminde Arnavut ulusçu hareketinin (ortaya çıkış ve gelişme) tarihiyle ilgili (yine genelde otobiyografik) çalışmalara ve belge yayınlarına da rastlanmaktaydı.”²⁷²

İtalyanlarla iyi ilişkiler kurmaya çalışan Zogu, İtalyanlarla 1926'da Dostluk ve Güvenlik Paktı imzalamış ve Arnavutluk Zogu döneminde İtalyanlardan büyük ekonomik yardım görmüştür.²⁷³ Bu durum Mussolini'nin 7 Nisan 1939'da Arnavutluk'u tekrar işgal etmesine kadar sürmüştür. Bu ilhak biraz da Mussolini'nin Hitler'e karşı geri kalmamak için giriştiği bir harekattır. Bu ilhakın sebebini Barbara Jelavich şu şekilde aktarmaktadır:

“Kamuoyunda sergilenen pek çok tantanalı karşılıklı saygı gösterisine rağmen Hitler ile Mussolini arasındaki ilişki sorunsuz değildi. Kıdemli diktatör olarak Mussolini ortağının hızlı yükselişine ve görünürde kolay kazandığı başarılarla içerliyordu. İtalya'nın hızla Mihver'in küçük üyesi haline geldiğini ve Alman liderlerin bunun pekala farkında olduğunu biliyordu. Almanya'nın Çekoslovakya'yı yok edişi, Roma'ya danışılmadan ve önceden haber verilmeden gerçekleştirilmişti. Mussolini öfkeliydi; tepkisi: “Hitler ne zaman bir ülkeyi işgal etse bana mesaj gönderir” şeklinde oldu. Bu hadiselerin İtalyan kamuoyunda uyandırdığı etkiye harşı hassas olan Mussolini, bunu telafi etmek için Arnavutluk'un ilhakına girişmeye karar verdi.”²⁷⁴

²⁷¹ Elsie, 2010: 238.

²⁷² Bilmez, 2009: 179-182.

²⁷³ Elsie, 2010: 207.

²⁷⁴ Jelavich, 2006b: 229.

2.1.4 İtalyan ve Nazi İşgali Altında Arnavutluk

İtalya, 25 Mart 1939'da ültimatom vermiş, Kral Zogu direnmek istese de Yunanistan'a kaçmak zorunda kalmış ve 7 Nisan'da Arnavutluk'a girmiştir.²⁷⁵ Bu tarihten itibaren İtalyan işgalinde yeni Arnavut Krallığı kurulmuş ve İtalyan Kraliyet ailesinden III.Vittorio Emanuele, İşkender Bey tacını takarak Arnavutluk Kralı ilan edilmiştir.²⁷⁶ Bu krallık tamamen sembolikti ve kontrol tamamen Mussolini'nin elindeydi. Bu dönem, İtalyanların Arnavutluk topraklarındaki madenleri ve Arnavutların iş gücünü sömürdüğü bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Ancak İtalyanların Arnavut Krallığını Kosova ve Makedonya'nın da bir kısmını içerecek şekilde genişletmesi Arnavutlardan destek de g rm ştir. Bu Osmanlı sonrası sona eren 'Büyük Arnavutluk' hayalinin yeniden tesisi gibi olmuş ve İtalyanların Arnavutça okullar açıp, Arnavut bayrağına Kosova'da izin vermesi Kosovalı Arnavutlar tarafından sevinçle karşılanmışsa da savaşın gidişatı bu durumu tersine d nd rm ştir.²⁷⁷ Hitler'in ilerlemesi ile Romanya da Naziler tarafından işgal edilince Mussolini bunu radyodan öğrenmiş ve bir kez daha Almanların gerisinde kalmamak için Yunanistan işgaline karar vermiştir. 28 Ekim 1940'da toplanı için Floransa'ya gelen Hitler'e Yunanistan işgaline başladığını müjdelemek isteyen Mussolini beklenmedik bir sonuçla karşılaşacaktı. İtalyanların Arnavut işgalini Yunanistan işgali ile taçlandırmak gayesi Yunanlılar tarafından p sk rt l nce Naziler İtalyanlara destek vermek için Yugoslavya  zerinden Arnavutluk'a ve Yunanistan'a girdiler.²⁷⁸ Arnavutluk  zeline dönmeden Balkanların savaştaki durumuna değinmek gerekirse 1941 sonu itibari ile bütün yarımada düşman işgali altındadır.²⁷⁹ Bu durumu Jelavich, şu şekilde aktarmaktadır:

“1941 yazında savaş Balkan yarımadasını böyle içine çekmişti. Bütün devletler savaşa katılmıştı. Arnavutluk, Yunanistan ve Yugoslavya düşman işgali altındaydı. Bulgaristan, Yugoslavya ve Yunanistan'la savaşıyordu ve Makedonya'yla Trakya'yı işgal etmişti. Romanya, Almanya'ya birlikte Sovyetler Birliği'ne karşı savaşıyordu. 1939'da devletlerin benimsediği tarafsızlık politikasının böylece devam ettirilmesinin imkansız olduğu görüldü. Avrupa krizinin daha önceki dönemlerinde olduğu gibi, stratejik konumdan dolayı yarımadaya hakimiyet büyük güçlerin mücadelesinde büyük bir ödül haline geldi.”²⁸⁰

Savaş koşullarının Arnavutlar aleyhine gelişmesi ve Arnavut topraklarının tamamen bir savaş alanına dönmesi milliyetçi Arnavutların “Balli Komb tar”(Ulusal Cephe) altında

²⁷⁵ Jelavich, 2006b: 230.

²⁷⁶ Elsie, 2010: 208.

²⁷⁷ Elsie, 2010: 486.

²⁷⁸ Jelavich, 2006b: 240.

²⁷⁹ Jelavich, 2006b: 249.

²⁸⁰ Jelavich, 2006b: 250.

toplanmasını sağlamıştır. Arnavut Komünistlerin de Tito desteği ile kısa adı LNC olan Ulusal Kurtuluş Hareketi'ni kurmasından sonra İtalyan ve Alman işgalcilere karşı direniş başarıya ulaşmıştır. Ancak bu sefer de I.Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanana benzer bir şekilde milliyetçiler ve komünistler arasında bir iktidar mücadelesi başlamıştır. Bu mücadeleyi ise 1944 Kasım'ında kurduğu hükümet dünya tarafından tanınan Enver Hoca kazanmıştır. Hiç kuşkusuz ki Enver Hoca'nın zaferinde Kosova konusunda Tito ve Sovyetler ile çatışmaması önemli rol oynamıştı. Milliyetçiler Kosova'dan vazgeçmek istemiyordu. Ancak konjonktür Enver Hoca'dan yana idi ve artık 1944'ten 1985'e kadar sürecek olan Enver Hoca dönemi başlıyordu. Jelavich, Enver Hoca'nın bu yarışta galip çıkmasının sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Arnavutluk'un siyasi geleceği, başka yerlerde meydana gelen olaylar tarafından belirlendi. I.Dünya Savaşı sırasında, Arnavutların konumu şüpheli idi. Komşuların Arnavutluk toprakları üzerindeki hakları yeniden iddia etmeye kararlı oldukları görünmekteydi. Müttefik güçler sürgündeki Arnavut hükümetini ya da Kral Zogu'yu hiçbir zaman tanımadı. Aslında, Arnavutluk meselesi Müttefik güçlerin devlet adamları tarafından hiçbir önemli konferansta gündeme alınıp tartışılmadı. LNC'nin Yugoslav bağlantısı nedeniyle, Yugoslavya'nın Arnavutluk'un koruyucusu olarak İtalya ile yer değiştireceği konusunda çok büyük bir olasılık vardı. İçişleri düşünüldüğünde, LNC en önemli silahı gücün kontrolüne sahipti ve ülkenin büyük bir bölümünde hakimiyetini sağlamıştı. Ayrıca muzaffer Yugoslav partizan hareketinin desteğine de sahipti.”²⁸¹

2.1.5 Enver Hoca Dönemi

Enver Hoca'nın ilk işi 1946 Ocak ayında meclisi toplamak ve devleti yeniden düzenlemeye başlamak oldu. Yugoslavya ve Sovyetler Birliği anayasalarına büyük benzerlik taşıyan bir anayasa kabul edildi. Bu anayasaya göre Arnavutluk'ta monarşi kaldırılmış ve bir halk cumhuriyeti ilan edilmiştir.²⁸² Yeni yönetimin ilk karşılaştığı sorun toprak sorunudur savaş sonrası toplanan Eylül 1946'da Paris Barış Konferansı'nda Enver hoca komşularının toprak isteği karşısında Kuzey Epir yani Çamerya meselesini ve diğer bölgeleri gündeme getirmiş ve kendilerinin toprak açısından borçlu değil alacaklı olduğunu vurgulamıştır. Bu alacak konusu bugün Arnavut kimliğini etkileyen en önemli mesele olarak hala gündemdedir.²⁸³

²⁸¹ Jelavich, 2006b: 292.

²⁸² Jelavich, 2006b: 316.

²⁸³ “Büyük Arnavutluk” tartışmaları bugün hala sürmektedir. Bu tartışmanın sebebi Arnavutluk dışında kalan Arnavutlardır. Bu konuda yazılmış bir makale için bkz: Progonati, 2013: 159-182.

Enver Hoca dönemi aslında başlı başına bir kimlik inşası dönemidir. Düşman atılmış ancak dış dünyaya hala Arnavutların bir millet olarak rüştü ispat edilmiş değildi. Ayrıca, Tito'nun desteğine rağmen Kosova konusunda Yugoslavların Arnavutlara toprak verme gibi bir niyetleri yoktu. Bu durum Kosova'nın 2008 yılında bağımsız olarak Sırbistan'dan ayrılmasına kadar devam edecektir. Bülent Bilmez, makalesinde Arnavutluk'ta tarih yazımının ilk olarak kurumsallaştığı ve bilimsel/akademik çalışmaların sistemli hale gelmesinin ilk olarak sosyalist dönemde olduğunu vurgulamaktadır.²⁸⁴ Bu dönem, Arnavutluk kültürünü ve milli kimliğini inşa edecek olan enstitülerin ve üniversitelerin kurulduğu görülmektedir. Özellikle, 1972 yılında bütün enstitüleri bünyesinde toplayacak olan Arnavut Bilimler Akademisi'nin (Akademia Shkencave e Shperisë) bu süreçte en önemli rolü aldığı görülmektedir. Bülent Bilmez, bu akademinin amacını şu şekilde açıklamaktadır:

“Üniversitelerin eğitim-öğretimin yanı sıra bilgi üretim merkezi olarak da çalıştığı doğru olmakla birlikte, reel sosyalist ülkelerin hemen hepsinde olduğu gibi sosyalist Arnavutluk'ta akademik bilgi üretimi, öncelikle ‘Bilimler Akademisi’ ve ona bağlı enstitüler üzerinden gerçekleştirilmekteydi. Bu akademilerin kuruluş nedeni sadece mevcut araştırma kurumları (enstitüler ve merkezler) arasında koordinasyonu sağlamak değildi; aynı zamanda (ve aslen) tüm kurumları tek bir çatı altında toplayarak, hâkim (ve alternatifsiz) anlatı olan resmi ideolojinin de üretim ve yayılmasını sağlamaktı.”²⁸⁵

Bu süreçte, Bilmez'in değindiği resmi ideolojinin üretim ve yayılmasına özel önem verildiği görülmektedir. Akademinin kurulmasına kadar diğer enstitülerin dil, tarih, edebiyat ve sosyoloji üzerine toplantılar ve yayınlar yaptıkları görülmektedir. Örneğin, Tiran Üniversitesi'ne bağlı Tarih ve Dil Enstitüsü'nün “Genel Arnavutluk Tarihi”ni (Historia e Shqipërisë) 1959 ve 1965 yılında iki cilt olarak yayınladığı görülmektedir. Yine, 1964 yılından itibaren “Tarih İncelemeleri” (Studime Historike) ve “Dil İncelemeleri” (Studime Filologjike) dergilerinin bu enstitü tarafından yayınlanmaya başlaması ile Enver Hoca'nın yeni bir kimlik inşası için gereksinim duyduğu araçlar yaratılmış oluyordu. Tarih ve Dil Enstitüsü'nün Arnavut dili üzerine düzenlediği dil konferansları ile de Arnavutluk'ta yaşanan Gega ve Tosk lehçesi karmaşıklığının önüne geçilmeye çalışılmıştır.²⁸⁶ Bu, enstitünün amacını Bilmez şu şekilde açıklamaktadır:

“Tarih ve Dil Enstitüsü, dil ve tarih üzerine çalışmalarıyla, modernleşme (total standardizasyon) sürecinin bir parçası olan ulus inşa (ve pekiştirme) sürecinde en önemli rolü

²⁸⁴ Bilmez, 2009: 189.

²⁸⁵ Bilmez, 2009: 190.

²⁸⁶ Bilmez, 2009: 191-193.

oynamıştır. Dil ve Edebiyat Seksiyonu, farklı ağız ve şivelerin tasfiyesi ve tüm ülke için geçerli standart dilin üretimi için yaptığı gramer, sözlük vb. çalışmalarının yanında, konumuz açısından önemli olan edebiyat tarihiyle ve Arnavut dili ve alfabesiyle ilgili modern dönemdeki çalışmaların tarihiyle ilgili araştırmalar da sürdürmüştür. Tarih seksiyonu ise resmi tarih anlatısının inşası ve yaygınlaştırılmasında en etkili kurum olmuştur.”²⁸⁷

Kosova meselesine geri dönecek olursak Kosova, Enver Hoca’nın büyük destek gördüğü Tito’nun Yugoslavya’sından 1948 yılında uzaklaşarak Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler geliştirmesine neden olmuştur.²⁸⁸ Bu yakınlaşma devlet kimliğini Sovyet kimliğine benzer şekilde düzenlemekle sonuçlanmıştır. Diğer yandan, Zogu’nun CIA tarafından kullanılması, komşu devletler tarafından gelen toprak ve güvenlik tehditleri, Enver Hoca’yı Stalin ile yakınlaştırmıştır. Bu yakınlaşmanın Kruşçev döneminde de devam etmesi 1955 yılında Arnavutluk’un Varşova Pakti’nin kurucu üyesi olmasını sağlamış ve bu üyelik de Arnavutluk’a daha önce sahip olmadığı güvende olma hissini biraz da olsa vermişti.²⁸⁹

Kruşçev’in Tito ile olan yakınlığı Enver Hoca’yı tedirgin etmiş özellikle Kosova konusunda Sovyetlerden beklenen desteği bulamaması ile Enver Hoca yeni müttefik arayışına yönelmişti. Çin de Arnavutluk gibi Yugoslavya’nın revizyonist tutumundan rahatsızdı. Ayrıca Çin, Sovyetlerin komünist liderliği tekellerine almasına karşı bir siyaset yürütüyordu. Çin ve Sovyetler arasında kalmaktansa, Arnavutluk Çin tarafını seçmişti. Bu tutum Sovyet yardımlarını durdursa da Çin imdada yetişmiş ve gerekli yardımı Arnavutluk’a sağlamıştı. Bu tutum, 1968 Çekoslovakya işgalinden sonra Arnavutluk’un resmi olarak Varşova paktından çekilmesi ile iyice açığa çıkmıştır.²⁹⁰

Çin ile olan ilişkiler aslında Enver hoca döneminde Arnavut kimliğinin inşasını da derinden etkilemiştir. O tarihe kadar Avrupa, Balkanlar ve Osmanlı ile kültür etkileşimine giren Arnavutlar bu kez Asya’nın doğu yakası ile bir kültürel etkileşime giriyordu. Jelavich bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Daha önce Arnavutluk nasıl Yugoslav ve Sovyet örneklerini takip ediyorsa şimdi de Çin’i kendisine model olarak aldı. Daha önce de gördüğümüz gibi, 1965-1969 yılları arasında Çin, Kültürel Devrim hareketine girişmişti. Benzer hareket Arnavutluk’ta da yaşandı; ancak birçok açıdan farklılıklara sahipti. Hoca partisinin kontrolünü tamamen elinde bulundurmaktaydı; gençlerin ya da ordunu harekete geçirilmesine gerek yoktu. Bununla birlikte bu fırsat, sisteme

²⁸⁷ Bilmez, 2009: 191-193.

²⁸⁸ https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin16_p3_1.pdf, (erişim tarihi: 23.12.2016).

²⁸⁹ Jelavich, 2006b: 409.

²⁹⁰ Arnavutluk’un Varşova paktındaki durumu ve pakta yaklaşımı için detaylı bir çalışma için bkz: Mihallari, 2014: 5-11.

duyulan ilginin arttırılması ve gençler arasında devrimsel heyecanı daha da yükseltmek için kullanıldı. Yeni saldırılar din, gericilik ve batıl inançlar üzerine idi.”²⁹¹

Jelavich’in değindiği din üzerine olan tartışma, Arnavutluk’un 1967 yılında dünya üzerinde resmi olarak Ateist olan ilk devlet olması ile açığa çıkmıştır.²⁹² Bu durum aslında “Arnavutların dini Arnavutluk’tur!” söyleminin bir tezahürü idi. Bu yeni politika ile birlikte ülkedeki cami ve kiliseler kapatılmış ve dönüştürülmüş. Balkan milliyetçiliklerinde dinin ne kadar önemli olduğu göz önüne alınırsa Enver Hoca bu politika ile Arnavutlar içerisindeki dini bölünmenin önüne geçmeye çalışsa da aslında bugün itibari ile Arnavutların, Arnavutluk dışarısında kalan Arnavutlardan soyutlamaya çalıştığı görülebilecekti. Arnavutluk’ta din önemli bir konudur ve her ulus devletin kimlik oluşumunda etkili olduğu gibi Arnavutluk’ta da Enver hocanın bu hamlesi önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu sadece din ile geçerli kalmamış ve kültürel alana da Enver Hoca damga vurmuştur. Arnavut dilinin sadeleştirilmesi ve Türkçe kelimelerden arındırılması gibi uygulamaların Arnavutluk Arnavutlarının hem dışarıdaki Arnavutlardan hem de geçmişten koparılmasına yönelik olduğunu birçok yazar tarafından dile getirilmektedir.²⁹³

Maocu Çin ile olan ilişkiler de Enver Hoca tarafından 1978’de sona erdirilmiş ve bu tarihten itibaren Arnavutluk dış dünyaya kapalı kendine has bir sisteme bürünmüştür. Enver hoca tarafından düzenlenen bu sisteme ve ideolojiye “Hocaizm” (Hoxhaism) adı verilmiştir. Artık ülkeden dışarı çıkmak ve ülkeye girmek ilgal oldu. Bu durum da Arnavutların komünist rejim düşene kadar dış dünyadan habersiz olarak yaşamalarına sebep olmuştur.²⁹⁴ Ülkede başlayan bu dışa kapalılık ve muhbirlik akımı herkesin birbirine şüphe ile yaklaşmasına ve ‘vatan haini’/ ‘işbirlikçi’ olarak değerlendirilen ‘tehlikeli’ vatandaşların işçi olarak kamplarda çalıştırılarak cezalandırılmasına sebep olmuştur.²⁹⁵ Bu dış dünyaya kapalılık halinin bugün itibari ile Batı’ya karşı koşulsuz bir hayranlığa dönüştüğü görülecektir. Bu durum Enver Hoca’nın 1985’teki ölümüne kadar sürecektir.

2.1.6 Arnavutluk Cumhuriyeti Dönemi

Enver Hoca’dan sonra Ramiz Alia başa geçmiş ve Arnavutluk’un izolasyonu bir nebze de olsa sona ermeye başlamıştır. Soğuk Savaş’ın da sona ermesiyle Arnavutluk’taki sistemin devam edemeyeceğini gören Alia, 1990 yılında çok partili seçimlere gitme kararı almıştır.

²⁹¹ Jelavich, 2006b: 411.

²⁹² Kovaci, 2014: 5.

²⁹³ <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=99073> (erişim tarihi: 25.12.2016).

²⁹⁴ Kovaci, 2014: 7.

²⁹⁵ Kovaci, 2014: 7.

Ancak, ülkedeki ekonomik ve demokratik durum çok kötü bir hal almış ve ülkedeki gösteriler her geçen gün artmıştır. Alia'ya güvenmeyen muhalefet rejim ve anayasa değişikliği istiyordu. Düzenlenen protestolar kaosa dönüşmüş, gıda fiyatları tavan yapmış ve ülkede ekmek kuyrukları oluşmuştu. Bu süreçte yaşanan kargaşada birçok Arnavut, İtalya ve Yunanistan'a kaçmıştır.²⁹⁶

1991'de düzenlenen seçimleri, İşçi Partisi(daha sonraki adı ile Sosyalist Parti) önderliğinde Fatos Nano kazansa da ülkedeki muhalefet seçimlere hile karıştırıldığını iddia etmiş ve gösteriler Nano hükümeti düşene kadar Tiran'da başlayıp tüm ülkeye yayılmıştır.²⁹⁷ 1992 Mart'ında yeni seçimler yapılmış ve Demokratik Parti'nin seçimleri kazanması ile ülkede yaşanan kaos sona ermiştir. Ülkede acil bir özelleştirme ile IMF reçeteleri kabul edilmiş ve hızlıca Batı ve dünya kurumları ile entegrasyon sağlanmaya çalışılmıştır.²⁹⁸ Bu hızlı Batılılaşmanın alanında uzman kadrolarca yapılmaması ülkede büyük bir yozlaşmayı getirmiştir. Ülkede yaşanan devalüasyon ve banker krizi, bütün dünyayı şok eden 1997 yılındaki iç savaşı ortaya çıkarmış ve ülkede çok büyük yağmalar yaşanmıştır. Başbakan Berisha ülkede olağan üstü hal ilan etse de bu çatışmalarda yaklaşık 2.000 insan yaşamını yitirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ülkeye güvenliği sağlamak üzere asker göndermiş ve yeni seçimlerin güvenli bir şekilde yapılmasını sağlamıştır.²⁹⁹ Nedim Emin bu sıkıntıların geçiş dönemi ile ilgili olduğunu belirtmekte ve yaşanan krizin sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Enver Hoxha döneminde kapalı bir ekonomiye sahip Arnavutluk serbest piyasa ekonomisine zorlu bir geçiş süreci yaşamıştır. Komünist döneminin kalıntıları kendini en fazla ekonomik alanda hissettirmiştir. Hoxha döneminde en katı izolasyonu yaşayan ve bu sebeple ülkenin tüm ekonomi kurumlarının iflasına neden olan gelişmeler Arnavutluk'un ekonomik dönüşüm sürecini zorlu kılmıştır. Avrupa'nın en fakir ülkelerinden biri olan Arnavutluk'un 1990'dan sonra piyasa ekonomisine geçiş tecrübesi esnasında iç dinamikler olduğu gibi, ülke, dış dinamiklerin de negatif etkisi altında kalmıştır.”³⁰⁰

1997'deki erken seçimleri Sosyalist Parti kazanmış ve iktidara neo-liberal reformlarla dönmüştür. 1998 yılında yapılan yeni anayasa ile güçler ayrılığı ilkesi güvence altına alınmış ve parlamenter demokrasiye bağlılık vurgulanmıştır. Ülkede sivil toplum örgütleri oluşmaya başlamış ve medya devletin tekeline çıkarak çeşitlenmeye başlamıştır. Reform programları

²⁹⁶ Kovaci, 2014: 8.

²⁹⁷ Kovaci, 2014: 8.

²⁹⁸ Kovaci, 2014: 8.

²⁹⁹ George, 1997: 30.

³⁰⁰ Emin, 2014: 35.

başarı kazansa da bu durum 1999'daki Kosova krizine kadar sürmüş ve ülkeye gelen 400.000 Kosovalı Arnavut mülteci sebebi ile ülkede yeniden bir ekonomik kriz baş göstermiştir.³⁰¹ Bu durum sadece ekonomik krizi değil ülkedeki kimlik inşasını da derinden etkilemiştir. Enver Hoca döneminde unutulmuş dışardaki Arnavutlar, Yugoslavya İç Savaşı'nın tetiklediği Kosova ve Makedonya'daki Arnavutlar sorunu ile tekrar gündeme gelmiştir. Dışardaki Arnavutlar konusu Arnavutluk Cumhuriyeti Anayasası'nda da yer bulmuştur. Örneğin 1998'de yeniden güncellenen Arnavutluk Anayasa'sının 8.maddesinin 1. ve 3. Bendinde dışardaki Arnavutların haklarının da koruyucusunun Arnavutluk olduğu vurgulanmaktadır.³⁰²

1997'den 2005'e kadar süren Sosyalist Parti döneminde öncelik ülkedeki mali yapının düzeltilmesi olmuştur. Özellikle dış borçları açısından bir düzelme olduğu görülmektedir.³⁰³ Bu dönem AB ile ilişkilerin düzeldiği görülmektedir. 2003 yılında 'İstikrar ve Katılım Sürecine' başlayan Arnavutluk potansiyel aday ülke olarak kabul edilmiştir.³⁰⁴ 2005'teki seçimleri yeniden Berisha liderliğinde Demokratlar kazanmıştır.³⁰⁵ 2013 yılına kadar süren sekiz yıllık iktidar döneminde Arnavutluk, Batı kurumları ile entegrasyon için çalışmış ve 2009 yılında NATO üyesi olmuştur. Böylece Varşova Paktından NATO'ya üyelikle sonuçlanan bu durum hem devlet kimliği hem de ulus kimliğinin inşasını önemli ölçüde etkilemiştir. Yine bu dönem AB üyelik süreci için önemli adımlar atılmış. 2009 yılında AB'ye tam üyelik için resmen başvurulmuştur.³⁰⁶ 2010 yılında da AB tarafından Arnavutluk pasaportuna vize serbestisi tanınmıştır.³⁰⁷

2013 yılındaki seçimleri Sosyalist Parti liderliğindeki "Avrupalı Arnavutluk İttifakı" kazanmış ve Edi Rama Arnavutluk Başbakanı olarak göreve başlamıştır.³⁰⁸ Edi Rama, yönetiminde Arnavutluk çok büyük siyasi çalkantılar geçirmemiş ve daha oturmuş bir sistemle yönetiliyor görünmektedir. Rama'nın ülkedeki çok kültürlülüğü bir zenginlik olarak gördüğü ve kimlik politikalarını buna göre düzenlediği görünmektedir. Örneğin, Paris'te yaşanan Charlie Hebdo Saldırısı sonrası düzenlenen anmaya Arnavutluk'taki Bektaşî, Sünnî, Ortodoks ve Katolik topluluklarının dini liderlerini alarak katılmış ve tüm dikkatleri üzerine

³⁰¹ Kovaci, 2014: 9.

³⁰² http://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/law-library-files/Albania_Constitution_1998_amended_2008_EN.pdf, (erişim tarihi: 19.12.2016).

³⁰³ Detaylı bilgi için Dünya Bankası Verileri bkz: <http://www.worldbank.org/en/country/albania/overview>, (erişim tarihi: 24.12.2016).

³⁰⁴ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=49992&l=1>, (erişim tarihi: 24.12.2016).

³⁰⁵ Emin, 2014: 19.

³⁰⁶ <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/haber-arsivi/news-single-view/article/ab-genislemesi-2014-oencelikleri.html>, (erişim tarihi: 24.12.2016)

³⁰⁷ <http://www.dw.com/tr/bosna-hersek-ve-arnavutluka-vize-serbestisi/a-5628020>, (erişim tarihi: 24.12.2016).

³⁰⁸ <http://www.dw.com/tr/arnavutlukta-se%C3%A7imi-muhalefet-kazand%C4%B1/a-16910709>, (erişim tarihi: 24.12.2016).

toplamaştır.³⁰⁹ Bu durum da Arnavutluk kimlik inşasında artık dış Arnavutlar kadar bu kültürel çeşitliliğinde olumlu anlamda etkili olduğunu göstermektedir.

Arnavut siyasetini ve kimliğini belirleyen önemli siyasi ve kültürel unsurlara değinmeden bu bölüm eksik kalacaktır. Bunlardan birincisi sosyo-ekonomik unsurlardır.³¹⁰ Özellikle 1991 sonrası dönem sosyo-ekonomik unsurların Arnavut siyasetini sistemi tıkama noktasına getirebilecek noktada etkilediği görülecektir. 1997’de iç savaşa dönüşen ekonomik ve siyasi kriz buna en büyük örnektir. Bir diğer unsur da Arnavut toplumunun toplumsal ve kültürel olarak ayrımını belirleyen ‘kuzeyli/Geg’ ve ‘güneyli/Tosk’ ayrımıdır.³¹¹ İki topluluğu ayıran en önemli unsur, kullandıkları lehçedir. Gegler daha geleneksel dağlı kültüre ve muhafazakar yapıya sahipken, güneydeki Tosklar daha şehirli kültüre ve modernist yapıya sahiptir.³¹² Geg ve Tosklar arasındaki bu kültürel fark, Arnavut kimliğini de etkilemekte ve parti kimliklerine de yansiyarak ülkede çift kutuplu bir siyaseti yönlendirmektedir. Nedim Emin bu kültürel ayrımın siyasete etkisini şu şekilde aktarmaktadır:

“Arnavutluk siyasetinde bu kültürel farklılık siyasetteki kamplaşmaya da yansımaktadır. Zira Sali Berisha’nın 1990’lardaki Arnavutluk’ta devrim niteliğindeki demokratikleşme adımları sonucunda Gegler ilk defa ülke siyaseti ile doğrudan temas kurmuştur. Enver Hoxha dönemindeki yönetici elitler genelde güneyli Tosklar’dan seçilirken, Gegler yönetime pek dâhil edilmemiştir. Sali Berisha 1992’de iktidar olduğunda ona destek veren Gegler kısa sürede yönetici zümreye dâhil olmaya başlamıştır.⁴⁰ Daha önce Hoxha’nın İşçi Partisi mensuplarından oluşan yönetici elitler, Berisha tarafından tasfiye edilmek istenirken, Demokratların kadrolaşma politikasının merkezinde Gegler olmuştur. Berisha’nın bu hamleleri ülkede ciddi bir tepki meydana getirmiş ve yaşanan krizlerden sonra 1997’de daha fazla güneylileri yani Toskları temsil ettiği düşünülen Sosyalistler Arnavutluk siyaset sahnesine yeniden dönmüştür.”³¹³

Son dönem Arnavut siyasetinde bu ayrımın gittikçe ortadan kalktığını söylemek mümkündür. Çünkü popülist söylemler ülkedeki gerginliği arttırmakta ve yozlaşmaya sebep olmaktadır. Özellikle Edi Rama liderliğindeki sosyalistlerin Geg ve Tosk ayrımından öte ‘birleştirici’ bir dil kullanmaya çalıştığı görülmektedir. Örneğin ‘Arnavut Rönesans’ı’ gibi bir sloganla bu ayrımın üstesinden gelinerek bir birliktelik kurulmaya çalışılmaktadır.³¹⁴ Bu

³⁰⁹ <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-albanian-prime-minister-paid-a-classy-sartorial-tribute-at-the-charlie-hebdo-paris-rally-9971728.html>, (erişim tarihi: 25.12.2016).

³¹⁰ Emin, 2014: 27.

³¹¹ Elsie, 2010: 163.

³¹² Emin, 2014: 27.

³¹³ Emin, 2014: 28.

³¹⁴ <http://europe.newsweek.com/edi-ramas-albanian-rennaissance-331699>, (erişim tarihi: 24.12.2016).

Rönesans söylemi Osmanlı'dan bağımsızlığa giden süreçteki Arnavut birlikteliğini hatırlatan bir vurgudur. Özellikle AB üyeliği hedefi ve Kosova konusunda iki toplumun da ortak duygulara sahip olması, partilerin birbirine yakın söylemlere geçmesi ise geçmiş dönemde yaşanan bu kutuplaşmayı ortadan kaldırıyor gibi görünmektedir.

2.2 Türk Kimliğinin İnşası

Bugünkü Arnavut kimliği, büyük ölçüde Osmanlı'dan kopuş sürecinde ve Osmanlı'dan Arnavutları ayrıştırma çabası ile inşa edilmiştir. Bugünkü Türk kimliği ise Arnavutluk'tan farklı olarak Osmanlı İmparatorluğunun mirası üzerine oturmaktadır.³¹⁵ Yani, Arnavut kimliği büyük ölçüde bağımsız Arnavutluk'tan önce inşa edilmişken, Türk kimliği büyük ölçüde bağımsız Türkiye döneminde inşa edilmiştir. Tez çalışmasının bu bölümünde Cumhuriyet Türkiye'si'nin ilk dönemindeki ulus inşa tecrübesi anlatılacaktır. Zira cumhuriyetin ilk dönemindeki inşa bugünkü Türk kimliğinin kapsamını belirlemekte ve bugün Türkiye'deki kimlik tartışmaları bu ilk dönem inşası üzerinden yürütülmektedir. Arnavut kimliğinin inşasında aslında aşağıdan yukarıya yani ulusun devleti oluşturduğu bir durum söz konusudur. Ancak Türk kimliğinde ise birçok yazar bunun tam tersinin olduğunu devletin ulusu oluşturduğunu savunmaktadır.³¹⁶ François Georgeon, “Osmanlı Türk Modernleşmesi” (1900-1930) adlı eserinde bu tartışmanın sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Türk milliyetçiliği bugünün bir gerçekliği olmakla birlikte, geçmişi çok gerilere uzanmaz; ortaya çıkışı 19. Yüzyıl ile 20.yüzyıl arasındaki eşiğe tarihlendirilebilir. Ayrıca şaşırtıcı bir hızla gelişmiş bir oluntu söz konusudur: Türk milliyetçiliğinin ilk formülasyonları ile 1923'te ulusal bir Türk devleti kurulması arasında çeyrek yüzyıldan az bir zaman geçmiştir. Bu nedenle, bugünkü Türk milliyetçiliğini anlamak için, Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışının ve Türkiye Cumhuriyeti devletinin kuruluşunun damgasını taşıyan bu ilk oluşum dönemi üzerine düşünmek ilginç olabilir.”³¹⁷

Türk Milliyetçiliği ve Türk Kimliği üzerine yapılmış olan iki önemli çalışmadaki kronolojik sıralama dikkat çekicidir. Bunlardan ilki Hüseyin Sadoğlu'nun “Türkiye'de Ulusçuluk ve Dil Politikaları” kitabıdır. Sadoğlu kitabında Türk ulusçuluğunun inşasını üç döneme ayırmıştır. Bunlar sırasıyla: Tanzimat Dönemi, Jön Türk Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi. Bir diğer önemli çalışma da Feroz Ahmad'ın yazmış olduğu “Bir Kimlik Peşinde Türkiye kitabıdır”. Ahmad ise kitabında kimlik peşinde koşan bir Türkiye'nin serüvenini

³¹⁵ Alakel, 2011:13.

³¹⁶ Alakel, 2011: 13.

³¹⁷ Georgeon, 2003.

anlatmaktadır. Bunu yaparken de kronolojiyi Osmanlı'nın kuruluşu ile almakta ve kitabın basım yılına kadar serüveni anlatmaktadır. Çalışmanın bu bölümü de Tanzimat'tan başlayıp Cumhuriyet dönemindeki kimlik inşa çalışmalarını günümüze kadar anlatmayı amaçlamaktadır.

2.2.1 Osmanlı Dönemi

2.2.1.1 Tanzimat Dönemi

Yeni bir Türk kimliğinin inşa serüveninin aslında Tanzimat dönemi ile başladığı söylenebilecektir. Bu durumun sebebi ise Türk aydın grubunun Tanzimat'la birlikte misyon sahibi bir grup olarak ortaya çıkmasıdır.³¹⁸ Arnavut kimliğinin inşasında olduğu gibi Türk kimliğinin inşası da dil etrafında şekillenmiştir. Arzu Öztürkmen kitabında bu durumu şekilde açıklamaktadır:

“Esasen, Osmanlı aydınlarının dikkatini bir “Türk kimliğinin” üzerine çeken, Türkleri diğer Asyalılardan ayıran faktörlerin izini süren Çin kültürü uzmanları ve şarkiyatçıların araştırmaları oldu. Tanzimat döneminde birçok aydın yeni yeni oluşan siyasi ve toplumsal fikirlerin daha etkin iletişimi için dilde sadeleşme gereğini vurguladı. Bunların başında Namık Kemal(1829-1888), Şinasi(1826-1871) ve Ziya Paşa(1829-1888) gelir.”³¹⁹

Tanzimat ile ortaya çıkan ve Jön Türkler olarak adlandırılan grubun çalışmaları, Cumhuriyet sonrası dönemde oluşturulan Türk kimliğinin temellerini atmıştır. Jön Türk grubu birbirinden farklı birçok görüşü içerisinde barındırmaktadır. Ancak, Öztürkmen'in değindiği isimlere ek olarak Muhbir Gazetesinde yazdığı yazılarla laikliği savunan, Türklere ve Türkçe'ye vurgu yapan Ali Suavi, Osmanlı'nın asıl gücünün Türklerden oluştuğunu savunan Ahmet Cevdet Paşa,³²⁰ Meclis- Mebusan'ın ilk başkanı olan ve Meşveret Gazetesi'ni çıkaran Ahmet Rıza ve Osmanlı'nın tek bir millet olamayacağını vurgulayan ve “üç tarzı siyaset” makalesi ile Türk milliyetçiliği içinde önemli bir yer tutan Yusuf Akçura gibi isimler de Tanzimat döneminde etkili olan aydınlar olmuştur.³²¹ Jön Türkler için genel olarak burjuva ideolojisi yaratma hedefinde oldukları söylenebilecektir. Şavkılı ve Aydın bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Genç Türkler, Kemalist ideolojinin temeli niteliğinde olan burjuva ideolojisi yaratma hedefini gütmekteydi. Bu düşünce de Avrupa'daki meşrutiyet ve demokrasi isteklerinin baş temsilcisinin burjuva olmasından kaynaklıdır. Aynı ideoloji Cumhuriyet Türkiye'sinde de

³¹⁸ Genç, 2007: 136.

³¹⁹ Öztürkmen, 1998: 22-23.

³²⁰ Ahmet Cevdet Paşa hakkında detaylı bir inceleme için bkz: Oklay, 2014: 233-251.

³²¹ Öztürkmen, 1998: 25.

yansımasını bulmuş 1931 yılına dek bu amaç iktisadi politikanın amacını oluşturmuştur. 08.11.1928 tarihinde kurulan IV. İsmet İnönü hükümetinin programında toplu bir kalkınma için ve yeni devletin inşası için devletin en büyüğünden en küçüğüne kadar bütün memurları millet mektepleri teşkilatında ihtiyaca göre çalıştırmak gereğinden bahsedilmiştir³²²

Müslüman nüfusun tanzimat reformlarından olumlu olarak etkilenmemesi, Jön Türk/Yeni Osmanlılar hareketinin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu durum, Arnavut aydınlarının Tanzimat'tan memnuniyetsizliğini akıllara getirmektedir. Feroz Ahmad, bu memnuniyetsizliği şu şekilde anlatmaktadır:

“Müslümanlar Tanzimat reformlarının bu faydalarından hiçbirine sahip olamadılar. Kendileriyle ilintilendirebilecekleri bir ‘bir ulusal ibadethane’ yoktu, çünkü İslam bir evrensel din olarak devam etmekteydi. İktisat alanında, kullanan Hristiyan tüccarlara karşı rekabette zorlandılar. Böylelikle de artık ticaret ve üretimi bırakarak devlet memuriyetinde ve askerlikte görev aramaya başladılar. Ancak, 1860'lara gelindiğinde, Osmanlı bürokratik kadroları doyma noktasına ulaşmışlardı; iş bulmak zorlaşmakla kalmamıştı, aynı zamanda yükselmek de himayeye bağlıydı. Bu yeni eğilimden etkilenenler, yani yeni entelektüel sınıf, imparatorluğun zayıflamasından ve kendilerinin kötü durumlarından, Osmanlı Hristiyanlarına verilen ödünler gerekçesiyle Tanzimat devlet adamlarını sorumlu tuttular.”³²³

Feroz Ahmad'ın değindiği bu memnuniyetsizlik Babıali'nin 1875 Ekim ayında iflas etmesiyle daha belirgin bir hal almıştır. 1854 yılında, Kırım Savaşı için Avrupa'dan ilk kez borç alan Osmanlı, bu borcu ödeyemez duruma gelmiştir. Bu durum öyle vahimdir ilk kez 4 Ağustos 1854 yılında alınan borç ancak 100 yıl sonra 25 Mayıs 1954'te kapatılabildiği³²⁴. Özellikle 1875 Bosna-Hersek ayaklanması ile iyice bozulan ekonomik, mali ve siyasi durum yavaş yavaş ancak şiddetli bir şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun çözülmesini getiriyordu.³²⁵ Bu isyana bir de 1876 yılındaki Bulgar ayaklanması ve Sırp ve Karadağlıların savaş ilanı eklenince Osmanlı tarihinde ve ulus inşa sürecinde büyük etki bırakacak olan 1878 Osmanlı-Rus Savaşı kaçınılmaz olmuştur.³²⁶ Savaş sonrası imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Türk kimliğinin Osmanlı içinde yalnızlaşması başlamış olacaktı. Bu anlaşmaya göre Bulgaristan özerk olacak, Sırbistan, Karadağ ve Romanya bağımsız olacak, Kars, Ardahan ve Batum

³²² Şavkılı ve Aydın, 2014: 4

³²³ Ahmad, 2014: 44.

³²⁴ Burak, 2003: 292.

³²⁵ Ahmad, 2014: 48.

³²⁶ Bağçeçi, 2014: 213-216.

Rusya'ya bırakılacak ve Bosna-Hersek yönetimi de Avusturya-Macaristan'a bırakılacaktı.³²⁷ Bu antlaşma ile bir anlamda Arnavutluk ve Makedonya da imparatorluktan fiziki olarak kopuyordu. Aslında bu durum Arnavut ve Türk kimlik inşasının da birbirinden yollarını ayırmak zorunda kalması olarak yorumlanabilecektir. Alman Şansölyesi Bismarck ve İngiltere bu durumu Berlin Kongresi ile bir nebze de olsa toparlamışsa da Türk kimliğinin inşasında önemli bir yere sahip olacak Ermeni sorununu Türk tarihine eklemiştir. Buna göre Ermenilerin yaşadığı vilayetlerde ıslahat ve reformlar yapılacaktır.³²⁸ Bütün bu olaylar sonucunda Osmanlı İmparatorluğu topraklarının yüzde 40'ını ve nüfusunun yüzde 20'sini yitirmiştir.³²⁹

2.2.1.2 II.Abdülhamid ve Meşrutiyet

Bütün bu yaşananları, aydınlar endişe ile izliyordu. Reformculara göre çözüm büyük güçlerin desteğini kazanmaktan geçiyordu; onun için de Sultan Abdülaziz tahttan çekilmeye zorlandı. Başa gelen V.Murat'ın akıl problemi olduğunun ortaya çıkması ile taht II.Abdülhamid'e geçti.³³⁰ II.Abdülhamid ile 23 Aralık 1876'da anayasal monarşiye geçildi. Ancak bu durum çok kısa sürdü Rus savaşı ile meclis 1878 Şubat'ında kapatıldı.³³¹ Bundan sonraki süreç Türk kimliğinin oluşumunu derinden etkilemiştir. Bir kimlik peşine düşen Osmanlı/Türkiye'nin durumunu Ahmad şu şekilde anlatmaktadır:

“Batı'nın 19. Yüzyılın ikinci yarısında dünya üzerinde kurduğu hakimiyet, insanları Batı'ya ve Batılılaşmaya yabancılaştırıp kendi kaderlerini kendi yöntemleriyle tayin etmeye cesaretlendirmişti... Namık Kemal gibi Osmanlı düşünürleri bu hareketin ön saflarındaydılar ve Abdülhamid bu eğilimi, İslam dünyasında saygınlığını arttırdığı ve muhalefetin gücünü zayıflattığı için destekliyordu. İslam, Hindistan, İran, Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya'da Batı emperyalizminin baskısı altındaydı. Dünya üzerindeki Müslümanlar, Osmanlı İmparatorluğu'nu dünyada Batı'ya kafa tutabilecek son İslam gücü ve Abdülhamid'i de İslam dünyasının direnişini yöneten 'yeryüzünün halifesi' olarak görüyorlardı.”³³²

Tanzimat dönemi, kaynaklarda Osmanlıcılık ideolojisinin etkili olduğu dönem olarak görülmektedir. İslamcılık da Berlin Kongresi sonrası dönemde Abdülhamid önderliğinde İmparatorluğu ayakta tutmak için savunulmuştur. Türkçülük ideolojisi ise Arnavut ve

³²⁷ <http://www.milliyet.com.tr/ayastefanos-antlasmasi/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/02.03.2014/1844812/default.htm>, (erişim tarihi: 24.12.2016).

³²⁸ Kolbaşı, 2009: 28.

³²⁹ Ahmad, 2014: 50.

³³⁰ Ahmad, 2014: 50.

³³¹ Burak, 2003: 294.

³³² Ahmad, 2014: 52-53.

Boşnakların İmparatorluk'tan kopuşu ve Araplarla İslam temelli bir birlik sağlanamayacağı gerçeği üzerine hayata geçmiştir. Özellikle Balkanlar'da yükselen milliyetçilik Türk milliyetçiliğinin doğuşunu da tetiklemiştir. Gaspıralı İsmail(1851-1914), Yusuf Akçura(1876-1935) ve Ahmet Ağaoğlu(1868-1939) gibi öncüler Rusya'daki Slavist ideoloji üzerinden Türkçülük ideolojisinin temellerini atmaya başlamışlardır.³³³

19. Yüzyılı büyük çalkantılarla geçiren imparatorluğun 20.yy'a girişi Ahmad'ın deyimi ile 1 Ocak 1900'de değil anayasayı 30 yıl sonra tekrar yürürlüğe koyduğu 23 Temmuz 1908'de olmuştur.³³⁴ II.Meşrutiyet'in ilanına giden süreç aslında yine Türk kimliğinin inşası sürecidir. II.Meşrutiyet'in yürürlüğe girmesindeki ana sebep II.Abdülhamid'e karşı yürütülen muhalefettir. Türkçe'yi resmi dil olarak kabul eden 1877'de Kanun-i Esasi'nin yürürlükten kaldırılmasından sonra Jön Türkler adı ile tanınan gizli örgütler kurulmuştur.³³⁵ İbrahim Temo öncülüğünde oluşan bu oluşumu daha sonra 1889 yılında Paris'te Ahmet Rıza tarafından kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti izlemiştir.³³⁶ İttihat-Terakki 1906'da Selanik'teki Osmanlı Hürriyet Cemiyeti ile birleşerek daha da büyüdü. İttihat ve Terakki'nin ilk dönemlerinin çoğunlukçu bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Zira cemiyet hem Hristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından desteklenmiştir. Muhalefetin bastırması ile II.Abdülhamid pes etmiş ve II.Meşrutiyet yürürlüğe girmiştir.³³⁷ İlk seçimler 1908 yılı sonu yapılmış ve 285 kişiden oluşan meclisin büyük çoğunluğunu 160 milletvekili ile İttihat ve Terakki kazanmıştır.³³⁸ İttihatçıların bu zaferi kendilerine hükümet kurma görevi getirmemiştir. Sadrazam Kamil Paşa'nın istifasını sağlayarak Hüseyin Hilmi Bey'in sadrazamlığa gelmesini sağlayan İttihat-Terakki, kendi dışındaki bütün muhalefeti susturma yoluna gitmiştir. Bu durum da tarihe 31 Mart Ayaklanması olarak geçen olaya sebep vermiştir.³³⁹

Bu dönemde kimlik inşasına dair önemli gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin Ömer Seyfeddin liderliğinde "Yeni Lisan Hareketi" bu dönemde ortaya çıkmıştır. Yine bu dönem çıkarılan Genç Kalemler dergisi "Türkçe mi, Osmanlıca mı?" sorusunu sorarak milli kimliği inşa sürecinin dilsel taşlarını döşüyorlardı.³⁴⁰ Yine bu dönem Türk Ocağı'nın temelini oluşturan Türk Yurdu Cemiyeti 31 Ocak 1911 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur. Yusuf

³³³ Ahmad, 2014: 53.

³³⁴ Ahmad, 2014: 61.

³³⁵ Sadoğlu, 2003: 97.

³³⁶ Burak, 2003: 298.

³³⁷ Burak, 2003: 298.

³³⁸ Burak, 2003: 304.

³³⁹ Burak, 2003: 305.

³⁴⁰ Sadoğlu, 2003: 142-143.

Akçura, Ahmed Ağaoğlu ve Ahmed Hikmet gibi Türkçü ideologlardan oluşan bu dergi “Türklerin Faidesine Çalışır” serlevhasıyla çıkmaktaydı.³⁴¹

13 Nisan 1909’da (Hicri:31 Mart 1327) ayaklanan protestocular, şeriatın yeniden uygulanmasını, kabinenin azledilmesini ve Müslüman kadınların toplumsal hayattan yeniden tecridini istiyorlardı.³⁴² Olaylar sonucunda Hüseyin Hilmi Paşa istifa etmiş ve padişah tarafından yerine Tevfik Paşa görevlendirilmiştir. Duruma seyirci kalmayan İttihatçılar ise etkili oldukları 3.Orduyu Selanik’ten ‘Hareket Ordusu’ adı altında İstanbul’daki bu isyanı bastırmakla görevlendirdi. Harekat ordusu ayaklanmadan 11 gün sonra yani 24 Nisan’da İstanbul’un kontrolünü ele alarak yönetimi tekrar ele geçirdi.³⁴³

31 Mart ayaklanması Sultan Abdülhamid’in sonu olmuş ve tahttan indirilmiştir. II.Abdülhamid’in yerine V.Mehmet (Reşat Efendi) ve sadrazamlığa da tekrar Hüseyin Hilmi Paşa getirilmiştir.³⁴⁴ Bütün bu olaylar sırasında dikkat çeken olay Adana vilayetindeki Ermenilerin katledildiği iddiasıdır. Ermenilere olaylardan dolaya tazminat ödenmesi kararı dikkat çekmektedir.³⁴⁵ Bütün bunlar yaşanırken yavaş yavaş modern Türk kimliğinin kendi ötekilerini tespit edip kendi yolunu inşa ettiği görülmektedir.

İttihatçıların mecliste de muhalefetsiz kalması ile istedikleri yasalar kolayca geçebiliyordu. Ahmad, İttihatçıların bu süreçteki amaçlarını şu şekilde açıklamaktadır:

“Bunların üç amacı vardı, birincisi, 1908 Temmuz’undan beri ortaya çıkan gelişmeleri anayasaya aktarmak; ikincisi imparatorluğu ve imparatorluğun idari mekanizmasını modernleştirip bütünleştirmek; üçüncüsü, büyük güçlerin hoşlanacağı yasalar çıkararak yabancıların imparatorluk hukukundan muaf tutulmasına yol açan durumu ortadan kaldırıp, bu devletlerin kendilerine tanınmış olan kapitülasyonlardan vazgeçmelerini sağlamak.”³⁴⁶

II.Abdülhamid döneminin Türk milliyetçiliği açısından bir değerlendirmesini yapmak gerekirse Ernur Genç’in bu konuda yazdıklarına göz atmakta fayda vardır:

“II. Abdülhamid dönemi, yasakçılığına rağmen, milliyetçilik akımının Türkiye’de biçimlenmeye başladığı bir dönemdir. Türk ulusu fikri, Türk aydınları arasında hızla gelişmiş, fakat kendisiyle birlikte yeni bir tehlike de getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun ağırlık merkezi Balkanlar yitirilmiş, İslam’ın anayurdu Arap ülkeleri kendi yollarına gitmeye başlamışlardır. Ancak, İmparatorluğun kayıpları henüz yenidir ve nispeten küçük ulus-devlet’i tatminkar görmeyen bir çok kimse için Türk ulusu fikri çekici değildir. Bu çerçevede, Pan-

³⁴¹ Sadoğlu, 2003: 154-155.

³⁴² Ahmad, 2014: 65.

³⁴³ Ahmad, 2014: 66.

³⁴⁴ Burak, 2003: 305.

³⁴⁵ Ahmad, 2014: 67.

³⁴⁶ Ahmad, 2014: 69.

Türkist çevrelerde ve özellikle Tatar sürgünler arasında, çok dilli ve çok etnili Osmanlı İmparatorluğu'nu ihya etmekten ziyade, çok geniş bir coğrafi alanda Türklerin birliğini içeren romantik bir ideal amaç edinilmiştir. Bu çerçevede Türkçülük öncelikle bir 'aydın' hareketidir ve amacı da aydınların siyasal taleplerinin kitlenin doğal talebi olmasını sağlamaktır. Türkçülük, milliyetçi hareketlerin, bilhassa imparatorluk sınırların yarattığı depremlere karşı geliştirilen bir cevaptır. Diğer bir boyutuyla da, Türkçülüğü şartlandıran problematik, Rusya Müslümanları içinde belirginleşmiş ve başka bir cevabın hazırladığı Osmanlı entelektüel evrenine ithal edilmiştir.”³⁴⁷

II.Abdülhamid dönemi Türk tarihi için her zaman tartışmalı bir dönem olmuştur. Kimilerine göre 'Kızıl Sultan' kimilerine göre ise 'Ulu Hakan' olarak değerlendirilen II.Abdülhamid'in Türk kimliği inşasına bıraktığı etki her dönem yeniden güncellenerek yorumlanmaktadır. Örneğin, Erik Jan Zürcher bu tartışmayı şu şekilde yorumlamaktadır:

“... Sultan II.Abdülhamid(her ne kadar meşrutiyet yönetimine geri dönüleceğine dair hileli sözler 1880'e kadar sürdürüldüyse de) 30 yıl sadece sultan olarak değil, mutlak bir hükümdar olarak da hüküm sürdü. Hükümdarlığı büyük tartıma konusu oldu. 19.yüzyıl Avrupalısı onu, özellikle hükümdarlığın sonuna doğru, kan dökücü ve gericici bir tiran olarak görüyordu. Bu izlenimin oluşmasında Ermenilerin 1890'larda kanlı şekilde bastırılması etken olmuştu. Abdülhamid'i 1908-1909'da iktidardan alaşağı eden Jön Türkler'in mirasçısı Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihçileri de, onu İmparatorluğun yeniden hayat bulmasını bir kuşak süresince durduran bir gericici olarak görmektedirler. 1960'lardan bu yana ise Türkiye'nin modern tarihçileri, onun saltanat döneminin Tanzimat'ın bir devamını hatta doruğunu simgelediğini ve İmparatorluğa ve halka getirmiş yararlarını vurgulayan farklı bir tablo çizmektedirler.”³⁴⁸

Zürcher, yukarıda değindiği her iki görüşün de doğru olduğunu ancak her iki görüşün de işin sadece bir yönünü anlattıklarını vurgulamaktadır.³⁴⁹ Bundan sonraki süreç ise Osmanlı'nın elinde tuttuğu topraklarda, domino taşlarının birer birer yıkılmasına benzer bir şekilde ilerlemektedir. François Georgeon, 1908-1914 yılları arasındaki dönemi Osmanlı Devleti'nde Türk milliyetçiliğinin yükseldiği dönem olarak adlandırmaktadır.³⁵⁰ Yani, Türk milliyetçiliğinin kaderi açısından, Jön-Türk Devrimi ile I. Dünya Savaşı arasındaki bu dönem belirleyici olmuştur. Kimlik inşası açısından başlıca dernekler ve başlıca dergilerin Trablusgarp Savaşı ile Balkan Savaşları arasındaki dönemde kurulduğu görülmektedir.

³⁴⁷ Genç, 2007: 153.

³⁴⁸ Zürcher, 2005: 117.

³⁴⁹ Zürcher, 2005: 117.

³⁵⁰ Georgeon, 2003: 23.

Örneğin, Batı’da Türk milliyetçiliği üzerine yayımlanan ilk eserlerden biri olan “Ulusal Bir Ruh Arayışındaki Türkler” başlıklı Tekin Alp makalesi bu dönemde ortaya çıkmıştır.³⁵¹ Yine, bu dönem 1908 yılında diğer milliyetlerin kültür kulüplerine bir tepki olarak “Türk Derneği” ve Türk Bilgi Cemiyeti’nin kuruldukları görülmektedir.³⁵²

2.2.1.3 Dağılmaya Giden Süreç

1909 anayasa değişikliği Türk olmayan gayri-Müslim nüfus arasında büyük ölçüde rahatsızlık yarattığı gibi Arnavutluk’ta da büyük isyanlara neden olmuştur.³⁵³ Sonraki süreçte de 1911’de Trablusgarp’ın İtalya tarafından işgali yaşanmış ve 1912 Ekim’inde de Balkan Savaşları başlamıştır. Bütün bu yaşananlar ve imparatorluk içinde yalnızlaşma Türk milliyetçiliğini de derinden etkilemiştir. Hüseyin Sadoğlu kitabında bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Yaşanan siyasal gelişmeler karşısında Türkçülük tepkisel bir ivme kazanırken, aynı zamanda siyasallaşma eğilimine girmişti. Resmi olarak 22 Mart 1912’de kurulan Türk Ocağı, o zamana kadar Türkçü örgütleri kuşku ile karşılayan birçok insanı üye olarak kaydediyordu.”³⁵⁴

Sadoğlu, Türk Ocağı’nın, Tanzimat’tan itibaren uygulanmaya çalışılan “İttihad-ı Anasır” siyasetinin karşısına Türklük temelinde bir ulus inşası projesi ile çıktığını söylemektedir.³⁵⁵ Bu bağlamda Türk yurdu dergisi üzerinden bir Türkçeleştirme politikası ve Türk lehçelerinin birleştirilmesi projesinin izlendiği görülmektedir.³⁵⁶ Yani, imparatorluk koşar adım dağılmaya giderken bir yandan da içeride yeni bir ulus kimlik inşası devam ediyordu. Özellikle İtalyanların Ege adalarını işgal edip Çanakkale Boğazı’nı tehdit etmesi, İttihatçıların iktidarı Halaskar Zabitan grubuna kaptırmasına sebep olmuştur.³⁵⁷

Osmanlı içerisindeki bu iktidar savaşı Balkan devletleri için fırsat yaratmış ve 1912’de Balkan Savaşlarının ilki başlamıştı. Birkaç hafta içerisinde Osmanlı, Balkanlardan atılmıştı.³⁵⁸ Edirne’nin elden çıkacak olması büyük bir psikolojik bunalım yaratmıştı. Zürcher, Edirne konusundaki bunalımı şu şekilde aktarmaktadır:

“Bu aşırı hassas bir meseleydi, çünkü Edirne bir Müslüman şehriydi ve Osmanlı İmparatorluğu’nun eski başkentiydi. Üstelik, şehir Ekim’den beri Bulgarlar tarafından kuşatılmış bulunuyor buna rağmen direniyordu. Hükümetin büyük güçlere boyun eğeceği 22

³⁵¹ Georgeon, 2003: 27.

³⁵² Georgeon, 2003: 29.

³⁵³ Ahmad, 2014: 70.

³⁵⁴ Sadoğlu, 2003: 157.

³⁵⁵ Sadoğlu, 2003: 161.

³⁵⁶ Sadoğlu, 2003: 166-168.

³⁵⁷ Ahmad, 2014: 70.

³⁵⁸ Ahmad, 2014: 71.

Ocak'ta anlaşılınca İttihatçılar kendilerine bir gerekçe bulmuş oldular ve ertesi gün darbeye giriştiler.”³⁵⁹

Bu durumdan yararlanan İttihatçılar “Babıali Baskını” olarak tarihe geçen darbe ile iktidarı yeniden ele geçirdiler. Edirne'nin ittihatçılara rağmen yine de düşmesi İttihatçıların prestijini sarsmış olsa da 28 Haziran 1913'te II.Balkan Savaşı'nın başlaması ile Edirne, Enver Paşa tarafından 22 Temmuz 1913'te yeniden Osmanlı topraklarına katılmıştı.³⁶⁰ Balkan Savaşlarının Osmanlı'ya insani, ekonomik ve kültürel açıdan verdirdiği kayıp çok büyük olmuştur. Zürcher'in bu durumun vahametini şu şekilde yorumlamaktadır:

“1878'de olduğu gibi İstanbul yine her şeyini yitirmiş Müslüman mültecilerin akınına uğradı. Ağır tifo ve kolera salgınları oldu, mülteciler arasında ölüm oranı çok yüksekti. Mültecileri yerleştirmek çok büyük sorunlara yol açmış ve birçoğu birkaç yılını gecekonduarda geçirmişti. Ama işin önemi daha da derinlere gidiyordu: yitirilen bölgeler(Makedonya, Arnavutluk, Trakya), beş yüz yılı aşkın zamandır İmparatorluğun nüvesini oluşturmuş bölgelerdi. Buraları en zengin ve en gelişmiş eyaletlerdi ve Osmanlı yönetici seçkinlerinin çoğu buralardan çıkmıştı. Herşeyin ötesinde Selanik İTC'nin beşiği idi”³⁶¹

Balkan Savaşları sebebiyle İstanbul'a göç etmek zorunda kalan Genç Kalemler Dergisi'nin kadrosu ve Ziya Gökalp'ın İstanbul'da Türk Ocağı'na katılmaları ve Türk Yurdu dergisinde yazmaya başlamaları da Balkan Savaşlarının Türk ulus fikrini tetiklediğini göstermektedir.³⁶² Genç, yazdığı makalesinde Jön Türkler arasındaki, hatta Cumhuriyet Dönemindeki en etkili milliyetçi örgütün Türk Ocağı olduğunu vurgulamaktadır. Genç, 1912'de resmi olarak kurulan derneğin Osmanlı'nın dağılması sürecinde Pan-Türkist bir eğilim gösterdiğini, Cumhuriyet döneminde ise bu özelliğini yitirerek Türk toplumsal yaşamını yönlendirmeye yönelik bir tutama girdiğini belirtmektedir.³⁶³

Osmanlıların Balkan Savaşı boyunca ve sonrasındaki dönemde Avrupa'dan izole edilmesinden dolayı İttihatçılar, Avrupa'da oluşmaya başlayan iki bloktan birine katılmanın gerekli olduğunu düşünüyorlardı. Avrupa'da oluşmaya başlayan iki kanat vardı: üçlü itilaf ve üçlü ittifak. İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu İtilaf kanadına katılmak isteyen İttihatçılar geri çevrilince rotayı Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya'nın oluşturduğu

³⁵⁹ Zürcher, 2005: 159-160.

³⁶⁰ Ahmad, 2014: 74-75.

³⁶¹ Zürcher, 2005: 161.

³⁶² Genç, 2007: 155.

³⁶³ Genç, 2007: 157.

İttifak grubuna çevirdiler.³⁶⁴ İlk başta kararsız kalan Almanlar, Sırbistan ve Avusturya arasındaki savaş ve Osmanlı'nın İngiltere'ye karşı "ümme" ve "cihat" kartını açmasının faydalı olabileceğini düşünerek bu iş birliğini kabul etti ve 2 Ağustos 1914'te gizli ittifak imzalandı.³⁶⁵

Ahmad, I.Dünya Savaşı'nı Osmanlılar için iki temel aşamaya ayırmaktadır: Kasım 1914'ten Rusya'da devrimin başladığı Mart 1917'ye kadar olan 'kriz ve canlanma yılları' olarak nitelendirilebilecek süre, Mart 1917'den Ekim 1918'e süren 'umut belirmesi ve yenilgi' dönemi.³⁶⁶ Savaşın gidişatı Osmanlı ve Almanya aleyhine gelişti. Osmanlılar, Rum ve Ermenilerin düşmanla işbirliği yaptığını düşünüyorlardı. Bunun için de 27 Mayıs 1915'te Rum ve özellikle Ermenilerin düşmandan uzak bölgelere yerleştirilmesi yani 'tehir' kararı meclisten geçirildi.³⁶⁷ Bu konun ve sonrasında yaşananlar Türk kimliğinin oluşmasında etkili olurken, Ermeni kimliğinin inşasındaki en önemli yapı taşı olmuştur. Bu ideolojik oluşum süreci Ahmad şu şekilde anlatmaktadır:

"Burada belirtmek gerekir ki, devlet tarafından desteklenen ideoloji pan-İslamizm ve Osmanlıcılık'tı; genelde belirtildiği gibi Türk milliyetçiliği değildi. İttihadçı çevrelerde artan bir milliyetçi bilinçlenme vardı ve bu, bir Rusya Türkü olan Yusuf Akçura'nın çevresinde toplanmış olan Türk Yurdu grubunda kendini ifade ediyordu. Ancak bu grup düşüncelerini çok açık ifade edebilse ve özellikle basında sesi çok duyulsa da, hükümet politikasında, özellikle de dış politikada hükümet ideolojisi üzerinde etkisizdi. Bunun sebebi sadece kısmen pragmatikti ve daha çok hem yönetici seçkin sınıfın hem de seferberlikte olan genel halk kitlelerinin bilinç düzeyiyle ilgiliydi. İmparatorlukta halkın büyük kısmı Müslüman'dı ve henüz simgeleri olmayan milliyetçilik yerine dini dayanışma isteğinden daha kolay etkileniyorlardı. Halifelik ve saltanatı kuşaklardır birleştirmiş olan Osmanlı Hanedanı'nın sahip olduğu karizma da dini çağrılarını kolaylaştırıyordu."³⁶⁸

Savaş, 1918 Ekiminde artık sürdürülemez bir hal almış ve Talat Paşanın istifası ile yerine Ahmet İzzet Paşa'nın geçmiştir. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'nin imzalanması ile I.Dünya Savaşı defteri Osmanlı için kapanmıştır. Vahdettin'in tahta geçmesiyle II.Abdülhamit dönemindekine benzer bir sansür dönemi başlamıştır. Muhaberatı sansür, basında sansür ve edebiyatta sansür olarak sınıflandırılabilir bu dönem, I.Dünya

³⁶⁴ Ahmad, 2014: 77.

³⁶⁵ Ahmad, 2014: 78.

³⁶⁶ Ahmad, 2014: 81.

³⁶⁷ Çelik, 2008: 146.

³⁶⁸ Ahmad, 2014: 84.

Savaşı sonrası çıkış arayan milli hareketin yer altında örgütlenmesine sebep olmuştur.³⁶⁹ Genel olarak, II.Meşrutiyet döneminde yaşanan tüm bu olaylar tüm Osmanlı'nın yapısını değiştirmiştir. Ahmad bu durumu şu şekilde özetlemektedir:

“Özetle, Meşrutiyet dönemi Osmanlı halklarının, özellikle de kendilerini Osmanlı yerine Türk olarak görmeye başlayanların zihniyetini değiştirdi. Yazar Vala Nurettin, devrimin kırk altıncı yıl dönümünde şöyle yazıyordu: “Eğer Türkler İkinci Meşrutiyet dönemini yaşamasaydı, vatan ve millet kavramları yaygınlaşamayacaktı. Memleket ve halk padişahın malı olarak kalacaktı. Halk, hala, ‘Hatmetmeapları en iyisini bilir; onun hikmetinden sual olunmaz’ diye düşünecekti. Bu şartlar altında bir milli mücadele mümkün olmazdı. Büyük ihtimalle bugün ortada bir Türk Cumhuriyeti olmaz ve Türkiye Ortadoğu’da ancak bir krallık olabilirdi.”³⁷⁰

II. Meşrutiyet’te Türk kimliği ile alakalı en önemli tartışma ise alfabe ile ilgili olmuştur. Alfabenin ıslahı veya değiştirilmesine yönelik girişimler bu dönemde başlamış ve yoğunluk kazanmıştır. Özellikle, Arnavutların, Latin alfabesine geçmeleri, Türk aydınları tarafından ilgi ile takip edilmiştir. Bir kısım aydın Türkçe’nin de Latin alfabesine geçmesini savunurken, Namık Kemal gibi aydınlar da sadece ıslah edilmesinin yeterli olduğunu savunmaktaydı.³⁷¹ Örneğin, 1911 yılında Islah-ı Huruf Cemiyeti kurulmuş ve bu amaçla Yeni Yazı adında bir dergi bile çıkarılmıştır. Recaizade Mahmut Ekrem ve Celal Nuri İleri gibi isimleri bünyesinde bulunduran dernek amacını “harfleri tadil ve ıslah ile mükemmel hale getirmek” olarak açıklıyordu.³⁷² Bu dönem ilginç olan, Türkçülerin Arap alfabesindeki ısrarcı tutumudur. Ziya Gökalp gibi Türkçü aydınlar, Arap harflerinden vazgeçilmesinin Müslümanların arasındaki bağı kopartacağına inanıyorlardı.³⁷³ Bu tutum aslında Araplarla ilgili olmaktan çok Rusya’daki Türk Müslümanların Arap alfabesini kullanması ile ilgiliydi. Çünkü Türkçülük akımı, daha önce de değindiğimiz gibi büyük ölçüde Rusya Türklerinden besleniyordu. Bu durum, 1926’da Tüm Sovyet Müslümanlarının Latin alfabesine geçme kararı aldığı I.Türkoloji Kongresine kadar devam etti.³⁷⁴

I.Dünya Savaşı sonunda Osmanlı İmparatorluğu, halife olan padişahın tahtında kalması dışında neredeyse çökmüş bir vaziyette idi. Ancak, II. Meşrutiyet ile canlanan yerel Burjuva sınıfı haklarından vazgeçmek ve ülkeyi teslim etmek niyetinde değillerdi. Ahmad, bu yeni sınıfının savaştan sonraki amacını şu şekilde anlatmaktadır:

³⁶⁹ Korkmaz, 2011: 31.

³⁷⁰ Ahmad, 2014: 89.

³⁷¹ Sadoğlu, 2003: 218.

³⁷² Sadoğlu, 2003: 220.

³⁷³ Sadoğlu, 2003: 221.

³⁷⁴ Sadoğlu, 2003: 221.

“...Ancak Jön Türkler dönemi tüm eksikliklere rağmen bir Müslüman, seçkin karşıtı ve yani canlanan bir burjuva sınıfı yaratmıştı ki, bunlar haklarını korumak amacıyla savaşılmaya, yeni bir vatanseverler ülkesi kurmaya hazırdı. Bu grubun üyeleri, Trakya ve Anadolu’da Müslümanlar için galip devletlerden ‘adalet’ isteyen Müdafaa-i Hukuk cemiyetlerini kurdular. Bunlar yerel isteklere aracılık eden yerel örgütlerdi, çünkü henüz ortada ne bir ‘ulus’ kavramı ne de bu ‘ulus’un yerleşeceği bir toprak kavramı vardı. 15 Mayıs 1919’da Batı Anadolu’da İzmir’e çıkan Yunan güçleri, kısa sürede ‘ulusal’ hale dönüşecek daha yaygın bir direniş hareketinin etkeni oldu.”³⁷⁵

2.2.2 Milli Mücadele Dönemi

Çoğu yazar, I.Dünya Savaşı sonrası dönemi Türk ulusunun inşasında ‘Kemalist’ dönem olarak ele almaktadır. Hiç kuşkusuz ki bunda Mustafa Kemal Atatürk’ün 15 Ekim 1927’de CHP Kurultayında okumaya başladığı Nutuk’ta 19 Mayıs 1919’u başlangıç noktası olarak almasının büyük etkisi vardır. 1934’te Türklerin atası/babası anlamına gelen Atatürk soyadını alacak olan Mustafa Kemal, 1919’dan itibaren Anadolu Müslümanlarını harekete geçirmiş ve direnişi örgütlemiştir. Çanakkale Savaşı ile askeri şöhreti yakalayan Mustafa Kemal, sonraki dönemde İttihatçılar ile ayrı düşmüş ancak Saray ile de yakın olmamıştır. Ancak, Mütareke şartlarından birisi Osmanlı Ordusu’nun silahsızlandırılmasıydı. Saray da bunu denetlemek amacı ile İngiltere’nin de onayıyla Mustafa Kemal’i Anadolu’daki 9.Ordu’ya müfettiş olarak atamıştı.³⁷⁶ 19 Mayıs’ta Samsun’a çıkış ile başlayan süreç aslında bir anlamda da yeni modern Türk kimliğinin inşası sürecidir. Atatürk bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“1919 yılı Mayısının 19’uncu günü Samsun’a çıktım. Genel durum ve görünüş: Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu topluluk, genel savaşta yenilmiş, Osmanlı ordusu her tarafta zedelenmiş, şartları ağır bir ateşkes anlaşması imzalanmış, Büyük harbin uzun yılları boyunca millet yorgun ve fakir bir halde... Efendiler, ben bu kararların hiçbirini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün deliller ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Gerçekte içinde bulunduğumuz o günlerde, Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkesi tamamen parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türk’ün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son sorun bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşılmaktan başka bir şey değildi; Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet bunların hepsi anlamını yitirmiş bir takım sözlerdi... Sağlam ve gerçek karar... Millî egemenliğe dayanan tam bağımsız, yeni bir Türk devleti kurmak... Ne denli zengin ve gönenmiş olursa olsun bağımsızlıktan yoksun bir millet,

³⁷⁵ Ahmad, 2014: 93.

³⁷⁶ <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/mustafa-kemal-pasanin-dokuzuncu-ordu-mufettisligine-tayininde-osmanli-genelkurmayinin-rolu>, (erişim tarihi: 01.02.2017).

uygar toplumlar karşısında uşak durumunda kalmaktan öteye gidemez... Aşağılık durumuna düşmemiş olanların isteyerek başlarına bir emir veren getirmeleri hiç düşünülemez... Türk'ün onuru, kendine güveni ve yetenekleri, çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir millet tutsak yaşamaktansa yok olsun daha iyidir.”³⁷⁷

“Türk onuru, kendine güveni ve yetenekleri, çok yüksek ve büyüktür” düşüncesi ile Samsun’a çıktığını söyleyen Mustafa Kemal aslında bir anlamda “Ne Mutlu Türküm Diyene” sözünü inşaa ediyordu. Mustafa Kemal’in buradaki kastı aslında Anadolu’nun tüm İslami unsurlarını(Türkler, Kürtler, Çerkezler, Araplar ve Lazlar) kapsıyordu. Özellikle Misak-ı Milli’nin 28 Ocak 1920’de Osmanlı Meclisi’nde kabul edilmesinden sonra Türk kavramı da tartışılmıştır.³⁷⁸ 19 Şubat 1920’de yapılan tartışmada Türk kavramının tüm farklı Müslüman unsurları barındırdığına karar verilmişti. Hatta bir kesim Anadolu Yahudilerini de Türk kavramının içine alıyorlardı.³⁷⁹ Ahmad, Türkçedeki millet, mili, milliyetçi terimlerinin bağımsızlık savaşı ve sonrasında milliyetçiden çok vatanperver, dışlayıcıdan çok bütünleştirici anlamlarda kullanıldıklarını vurgulamaktadır.³⁸⁰ Ahmad, bu konuyu daha da açarak şu şekilde açıklamaktadır:

“Osmanlı veya Kemalist vatandaşlık anlayışı asla etnik olmamıştır. Osmanlı kimliği, etnik köken veya dinden bağımsız olarak hanedan etrafından odaklanmıştı; Müslümanlar, Hristiyanlar, Yahudiler hanedana itaat ettikleri ve zaman içinde gelişmiş olan kültüre bağlı kaldıkları sürece Osmanlı sayılırlardı. Aynı şekilde, Türk vatandaşlığı da Misak-Milli tarafından tanımlanmış, oluşan devletin sınırları içinde yaşamaya (doğmaya değil, yaşamakta olmaya) dayanmaktaydı. Kurtuluş Savaşı boyunca, gayri-Müslimler de (Rum ve Ermeniler) kendi devletleri için savaştıklarından din önemli bir rol oynadı; yalnızca Osmanlı Yahudileri milliyetçilere katıldılar.”³⁸¹

Mustafa Kemal’in birlikleri silahsızlandırmak yerine, Amasya’da bir direniş genelgesi yayınlaması, sarayın onu azletmesi ile sonuçlanmıştır. Müdafa-i Hukuk örgütleri Mustafa Kemal’in çevresinde bir araya gelmişlerdi. 23 Temmuz 1919 Erzurum Kongresi ve 4 Eylül Sivas kongrelerinde başkan seçilen Mustafa Kemal ulusal direnişin tek lideri haline gelmişti. Bu arada İngilizler de, bu milliyetçi okumaya İstanbul’u işgal ederek cevap vermişler ve 18 Mart 1920’de işgali kınamak için son kez toplanan Mebusan Meclisi 11 Nisan 1920’de

³⁷⁷ Atatürk, 1981: 19.

³⁷⁸ Özüçetin, 2004: 72.

³⁷⁹ Ahmad, 2014: 100.

³⁸⁰ Ahmad, 2014: 98-99.

³⁸¹ Ahmad, 2014: 100.

Padişah tarafından feshedilmişti.³⁸² Ankara’da 23 Nisan 1920’de Büyük Millet Meclisini açarak bu duruma cevap veren milliyetçiler, aslında bir anlamda yeni devletin iskeletini inşa ediyorlardı. 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması’nın imzalanması ile Misak-ı Milli tamamen parçalanmış oluyordu.³⁸³ Bu aslında aynı zamanda milli mücadelenin dış politikasının resmi metninin parçalanması anlamına gelmekteydi.

Mustafa Kemal liderliğindeki Kuva-i Milliye’den dönüşen yeni Türk ordusu, 13 Eylül 1921’deki Sakarya Savaşı zaferi ile aslında Türk milliyetçiliğinin de Mustafa Kemal önderliğindeki kaderini çizmiştir. Sonraki süreçte, 30 Ağustos 1922’de işgal kuvvetleri tamamen yenilgiye uğratılmış, 11 Ekim’de Mudanya Mütarekesi imzalanmış, BMM 1 Kasım 1922’de Padişahlığı kaldırmış, 17 Kasım 1922’de Vahdettin bir İngiliz savaş gemisi ile ülkeyi terk etmiş ve 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet ilan edilerek düşmana karşı verilen ‘milli mücadele’ sonlanmıştır. Milli mücadele dönemi dış politikasına değinmek gerekirse II. Meşrutiyet dönemi dış politika ve diplomasi kültüründen oldukça farklı olduğunu görürüz. Dönemin dış politikasında şunu görürüz: tek ilke vardır oda bağımsızlıktır.

2.2.3 Kemalist Devrim ve Yeniden İnşa

François Georgeon, 20.yüzyıl başındaki Türk milliyetçiliğinin genellikle Mustafa Kemal tarafından kurulan ulusal devlete kadar deyim yerindeyse tek bir çizgi halinde uzanan, uyumlu bir hareket olarak sunulduğunu ancak gerçeğin farklı olduğunu belirtir.³⁸⁴ Bu durumu da şu şekilde açıklar:

“Türk ulusal hareketinin tarihi, duraksamalardan, el yordamıyla ilerlemelerden, çeşitli ve çoğunlukla birbirine zıt savlar arasındaki gerilimlerden oluşmuştur. Teritoryal düzeyde, geniş bir Türk dünyası yandaşlarıyla (Pantürkizm, Turancılık) Anadolu’ya odaklanmış bir devletin savunucuları arasında çatışmalar yaşanmıştır. Ulus kavramı konusunda, Türk devletini kuranlarla bir Anadolu devletinden yana olanlar arasında anlaşmazlık çıkmıştır, vb...”³⁸⁵

Georgeon, Gökalp ve Akçura gibi ideologların dahi Mustafa Kemal’in Türk devletine vereceği biçimi göremediğini belirtir. Yani bundan sonraki dönem ise Mustafa Kemal önderliğinde Türk ulusal kimliğinin inşası süreci olarak adlandırılabilir. Ahmad, bundan sonraki dönemi şu şekilde yorumlamaktadır:

“1923 sonrası Kemalizm’in siciline bakarsak rejimin gelenekselcilikten baş döndürücü bir hızla modernliğe doğru ilerlediğini görürüz. Hükümet demokratik olmayabilirdi ama en

³⁸² Karakaş, 1999: 97.

³⁸³ Özüçetin, 2004: 66.

³⁸⁴ Georgeon, 2003: 91.

³⁸⁵ Georgeon, 2003: 91.

azından yeni ataerkil padişahlık da değildi. Kemalistler, laikliği yani dinin devletten ayrılması ilkesini değil, devletçe denetlenen İslam'ı getirdiler. İslam'ı, reform programlarını ve devrimlerini, gerektiğinde Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından meşrulaştıracak şekilde kullanmaya niyet ettiler. Bilgi ve bilim, 'hayatta en hakiki mürşit' olarak tanımlanmaya başladı. Şehir kadınları da modernleşme rejiminde bir şekilde çağdaşlaşmadan yararlanmaya başladılar³⁸⁶

I.Dünya Savaşı ve cumhuriyetin ilanı arasındaki dönemden askeri ve siyasal zaferle çıkan Mustafa Kemal ve onun liderliği etrafında birleşmiş olan Kemalist kadro, hedeflerini 'Batıllaşma' olarak belirlediler. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan süreç aslında yeni bir devletin inşa süreci olarak değerlendirilebilecektir. Bu süreç aynı zamanda modern bir kimlik yaratma ve modernleşme sürecidir. Ereker bu süreci şu şekilde yorumlamaktadır:

“Cumhuriyetle birlikte modernleşme/batıllaşma, Cumhuriyet öncesi dönemin batı karşısında devleti kurtarma projesinin parçası olmaktan, Batı ailesine dahil olmak modernleşmeyi öngören bir biçime evrilmiştir. Bu bağlamda, Tanzimat'tan beri süregelen modernleşme çabalarının ve en son olarak da İT'nin devleti kurtarmak adına bir araç olarak gördüğü batıllaşma, Cumhuriyet döneminde Kemalizm'le birlikte ideolojileşmiştir. Bu tür ideolojik algılayışla kimlik inşa edici pratik olarak anlaşılan batıllaşma, kimliğin güvencesini sağlayan unsur olarak da işlev görmüştür.”³⁸⁷

Cumhuriyet'in ilanından önce Ankara'nın yeni devletin başkenti ilan edilmesi muhafazakarları endişe içinde bırakmıştı. Bir tarafta halifenin cumhurbaşkanı olmasını isteyenler diğer tarafta Amerikan mandasının işleri daha da kolaylaştıracağını düşünen burjuva destekli grup ve tam karşılarında da Kemalistler vardı.³⁸⁸ Daha sonraki süreçte bu muhalif ortamın tehlike yaratmaması adına istiklal mahkemelerinin kurulduğu görülecektir. Ahmad, 3 Mart 1924'te hilafetin kaldırılması ve Osmanlı hanedanı üyelerinin sürgüne gönderilmesi ve bu duruma muhalefet eden muhafazakarların tutuklanması ile ülkede çağdaşlığın ve laikliğin yerleştirilmesi seferberliğinin başlamış olduğunu belirtmektedir.³⁸⁹ Ernur Genç, Cumhuriyet döneminin, Kemalizm, devlet ve aydınlar arasındaki etkisini şu şekilde yorumlamaktadır:

“Cumhuriyet, bize Mardin'in dediği gibi, “her başlangıcın kendinden önceki bir 'son'un devamı olduğunu” gösteren bir örnektir. Nitekim Jön Türklerin arkasından gelen Atatürk nesli,

³⁸⁶ Ahmad, 2014: 104.

³⁸⁷ Ereker, 2010: 78.

³⁸⁸ Ahmad, 2014: 105.

³⁸⁹ Ahmad, 2014: 106.

Jön Türklerin fikirlerinden esinlenmiş olan kimselerdir. Devamlılığın kaynağı ise, yalnız bir önce-sonra ilişkisi değil, yüzyıllarca süren bir yaklaşımın (“devlet ideolojisi”nin) şekillendirici etkisidir. Türkiye’de bu yaklaşım/düşünce tarzı en yavaş değişen şey olmuştur. Yine Mardin’in yerinde saptamasıyla, hem Atatürk hem de Osmanlı ideologları açısından ‘hürriyet’, “devlet kurma, koruma ve eski devlet elitini saf dışı etmekle örtüşen bir ideal”dir. Osmanlı ile Cumhuriyet’in aralarında bir köprü olmakla birlikte ayrımlaşmaları ise, ikincisinin “vatan” ve “vatandaş” kavramlarına ilişkin yeni tanımından doğar. “Vatandaş” kavramı Cumhuriyet’in bir kazanımı ve yeni bir şeydir; ancak özü itibarıyla, yine de “eskinin, yeniye doğru gitmek için bir atlama tahtası olarak kullanılmasının ürünüdür”. Cumhuriyet projesi içerisinde, artık “devlet” “imparatorluk”tan ayrı bir konumda algılanmakta ve Batı’nın ulus-devlet modeli kullanılmaktadır.”³⁹⁰

Atatürk dönemi kimlik inşasını inceleyen birçok yazar ve sosyolog, Atatürk’ün gerçekleştirdiği devrimin kaynağının “toplumsal ve ekonomik” olmaktan çok “siyasal ve ideolojik” olduğunu vurgulamaktadır.³⁹¹ Kaynak böyle iken sonuçlarının toplumsal ve ekonomik bir devrime doğru ilerlediği görülecektir. Burada Kemalist ideolojinin iki ana koşulu vardır: birincisi Emperyalizm Karşıtlığı ikincisi ise Batılılık. Aslında bu Osmanlı’nın sömürülmesi ile ekonomik çöküş yaşaması ve Batı tarafından ‘hasta adam’ haline getirilmesi ile ilgilidir. Emre Kongar, Batılılık idealini “aslında emperyalizm karşıtlığı, Batılılığın kaçınılmaz bir sonucudur. Çünkü ‘Batı gibi olmak anlamına gelen Batılılık için ön koşul emperyalizme karşı olmaktır” şeklinde açıklar.³⁹² Bu durumu şu şekilde düşünersek; I. ve II. Meşrutiyet ve milli mücadele döneminde en büyük öteki olan ‘batı’ algısı yeniden üretilmeye çalışılmaktadır. Yani kimlikler sosyal olarak yeniden inşa edilmektedir. Ereker bu durumu şu şekilde açıklar:

“Türkiye Cumhuriyeti bağlamında devletin ‘etkili öteki’si konumundaki Batı, yeni Cumhuriyet’in kimliğinin kesinliğini sağlamada önemli rol oynamıştır. Batılı olmak, Batı ailesine dahil olabilmek, yani etkili öteki tarafından kabul edilmek/tanınmak yeni devletin kimliğinin güvencesi olmuştur. Kimlikleri güvence altına almanın diğer yüzü olan ötekileştirme ise yeni devletin inşasında “kendiyi farklılık” (difference withitself) şeklinde tezahür etmiştir. Bu bağlamda, yeni Türkiye Cumhuriyeti’nin kimliğinin ötekisi, Osmanlı geçmişi olarak Türkiye’nin tarihsel ve toplumsal gerçekliğine içsel olmuştur. İslam da bu geçmişi gerçekleştiren referans noktası olarak algılandığından, Osmanlı’yı ötekileştirmek İslam’ı da aynı konuma itmiştir. Bu şekilde, Türkiye Cumhuriyeti inşa edilirken bir yandan

³⁹⁰ Genç, 2007: 158-159.

³⁹¹ Genç, 2007: 160.

³⁹² Kongar, 1985: 23.

devlet-toplum inşası ve modernleşme, batılılaşma kavrayışıyla gerçekleştirilmeye çalışılırken, diğer yandan yeni devleti Osmanlı/İslam geçmişinden ayıran sınırlar çizilmeye başlanmıştır.”³⁹³

Mustafa Kemal, devrimin lideriydi ve aynı zamanda komutanıydı. Ancak Kurtuluş Savaşı içerisinde önemli başka liderler de vardı bu liderler eğer muhalefet tarafından desteklenirse devrim Mustafa Kemal’in belirlediği çizgiden çıkabilirdi. Özellikle Kazım Karabekir ve Ali Fuat Cebesoy gibi paşaların muhafazakar özellikleri, saltanat ve halifelik konusundaki farklı görüşleri Kemalistler için bir engel yaratabilirdi. Mustafa Kemal bu durumun önüne askerlerin aynı zamanda milletvekili olamayacağını öngören bir yasa değişikliği ile geçmeye çalıştı. Bu duruma tepki olarak Ali Fuat Cebesoy, Kazım Karabekir, Rauf Orbay, Refet Bele, Adnan Adıvar ve İsmail Canbulat tarafından 17 Kasım 1924 tarihinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası(TCF) kuruldu. Mustafa Kemal de buna Halk Fırkasının başına Cumhuriyet kelimesi ekleyerek karşılık verdi.³⁹⁴

TCF’nin muhalefeti uzun sürmedi, çünkü toplumdaki bütün muhalif kesimler TCF’nin programına ve ideallerine bakmaksızın TCF çatısı altında toplanıyordu. Özellikle Kürt aşiretlerinin Şeyh Sait liderliğinde ayaklanması Kemalistlere muhalifleri susturmak fırsatını veriyordu.³⁹⁵ Tekke ve zaviyelerin kapatılması, şapka kanunu ve yeni medeni kanuna artan muhalefetin TCF çatısı altında toplanması ve Şeyh Sait isyanının da bu kanunlara ve yeni rejime muhalif olarak ortaya çıkması TCF’nin kapatılmasına neden olacaktı. Parti programının 6.maddesinde “dini fikir ve inançlara saygılıdır” denilmesi Şeyh Sait isyanı ile ilişkilendirilmiş ve 5 Haziran 1925’te parti kurulalı bir yıl olmadan kapatılmıştır.³⁹⁶ Mustafa Kemal’in bu süreçte partideki paşalara karşı açıktan bir tavır almadığı görülmektedir. Ancak 1926 Haziran’ında İzmir’de Mustafa Kemal’e yönelik planlanan suikast girişimi eski ittihatçıların asılmasına sebep olurken, diğer muhalefete de gözdağı veriyordu.³⁹⁷

TCF’nin kapatılması ile aslında kuruluş sancıları sona eriyordu. Döneme kimlik inşası açısından bakacak olursak, yeni Türk kimliğinin yapısına laiklik, cumhuriyetçilik ve Mustafa Kemal’e sadakat gibi ilkelerin vazgeçilmez biçimde yerleştirildiği görülecektir.

Ahmad, bu dönemi “yeni rejim sonunda güvendeydi; eski rejim, milliyetçi muhafazakarları ve eski İttihatçılarıyla birlikte yenilmişti” şeklinde ifade etmektedir.³⁹⁸ Yani,

³⁹³ Ereker, 2010: 80.

³⁹⁴ Ekincikli, 2012: 160.

³⁹⁵ Ahmad, 2010: 106.

³⁹⁶ Ekincikli, 2012: 161.

³⁹⁷ Ahmad, 2014: 107.

³⁹⁸ Ahmad, 2014: 107.

geçmişin ipleri tamamen koparılmıştı, geride artık ne İttihatçılar ne de Hilafetçiler kalmıştı. Genç bu durumun Türk aydınları üzerindeki etkisini şu şekilde anlatmaktadır:

“Cumhuriyet dönemi Türk aydınları, kendilerini geçmişlerinden tamamen koparınca çok ciddi sorunlarla karşılaşmışlardır. Onlar, ilkin Cumhuriyet’in ilk yıllarında en temel olarak iki alan dahilinde bir yön şaşkınlığı yaşamışlardır. Bunlardan ilki, yeni “devlet”te (Türkiye Cumhuriyeti’nde) üstlendikleri rolle ilgilidir. Bununla birlikte, söz konusu alanda karşılaştıkları güçlükler aşılamaz nitelikte değildir; çünkü, yeni “devlet” daha önceki devlet ideolojisinin genel/geniş ana hatlarını koruyarak devralmıştır. Ancak ikincisinde (Osmanlı aydınından başlayarak “gündelik dünya”nın parçalanması) onlar çok daha ciddi sorunlarla karşı karşıyadırlar. Bu ikinci alandaki sorunlar, Mardin’in deyişiyle, esasında “İslam kültürü evreniyle iplerin koparılması ve buna bağlı olarak kişiliğin tanımlanmasıyla ilgili sorunları kapsamaktadır”. Nitekim aydının toplumsal kimliğine ilişkin sorunlar da bu bağlamda ortaya çıkmıştır. Eski Osmanlı aydınlar sınıfı hem mekanizmayla, hem de organizmayla bütünleşmiştir. 1930 ve 40’ların geçiş sürecindeki yeni aydının da ise, bu çerçevelerden yalnız biri, yani “devlet” vardır. Zamanla yeni aydınlar bir parça güven kazanmışlar; fakat Osmanlı aydınlarının sahip olduğu, daha az göze çarpan kültürel unsurlardan mahrum olmanın sıkıntısını sürekli yaşamışlardır. Bu da kişisel tedirginliğe ve aydınların kavrayışlarında sığığa yol açmıştır. Bu çerçevede, aydınların zaman zaman nasıl şaşkınlık geçirdiklerini, örneğin Necip Fazıl Kısakürek’in yaşamında dahi izleyebilmek mümkündür.”³⁹⁹

Genç’in Mardin’e yaptığı atıfla değindiği “İslam evreni ile iplerin kopması” durumu 1928’de devletin dinini İslam olarak belirleyen maddenin kaldırılması ve Arap harflerinden Latin alfabesine geçişle daha da belirginlik kazanmıştır.⁴⁰⁰ Bütün bu yaşananlar aslında yeni kimlik inşasını yakından etkiliyordu. Sonuç olarak, tekke ve zaviyeler kapatılmış ve yeni yazıyla eğitilen yeni bir nesil yeni bir kimliği oluşturan ideoloji ile yetiştirilirdi.

Sonraki süreçte yapay demokrasi girişimleri devam etmiştir. Özellikle TCF’den farklı olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası bizzat Atatürk’ün isteği ile Fethi Okyar tarafından kurulmuştur. Ancak TCF’de yaşanan benzer durum SCF’de de yaşanmıştır. Aradan geçen süre muhalif kesmin eksilmediğini göstermektedir. Fethi Bey, bu sebeple yine kısa süre önce kurduğu partisini feshetmek zorunda kalmıştır.⁴⁰¹ Özellikle 1930 Aralık ayında yaşanan Menemen olayı topluma hala yeni ideolojinin benimsetilemediğini göstermiştir. Bu olayın etkisini ve sonuçlarını Ahmad şu şekilde yorumlamaktadır:

³⁹⁹ Genç, 2007: 163.

⁴⁰⁰ Ahmad, 2014: 107.

⁴⁰¹ Ahmad, 2014: 108.

“...Ancak Menemen’deki kalabalık Mustafa Kemal’in Cumhuriyet Türkiye’sine kesinlikle yakıştırmadığı gelenekçi, karanlıkçı, fikirlere meyletmişti. Kemalistler bu olayla sarsıldılar ve devrimin halkı çağdaşlığa itecek, vatanseverliği dinin yerine koymalarına sebep olur şekilde desteklerini kazanacak şekilde bir ideolojiye ihtiyacı olduğuna karar verdiler.”

Ahmad’ın değindiği bu ideoloji ihtiyacı aslında ‘biz’ kavramının kemikleştirilmesi ile yakından ilgiliydi. Kemalizm ya da Atatürkçülük olarak bilinen bu ideoloji Cumhuriyet Halk Partisi’nin altı okunda kendisini ifade edecekti. Bu altı temel ve değişmez ilke: cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılapçılıktı.⁴⁰² 1930’lardaki kimlik inşasını Ereker şu şekilde yorumlamaktadır:

“Osmanlı/İslam geçmişi anılan reformlarla ötekileştirilirken, yeni ‘biz’ kimliğine kaynaklık edecek, bu çerçevede ortak yaşanmışlıklara referans olacak geçmiş/tarih de aslında yok edilmiştir. Bu yok ediş, ‘biz’ duygusunu sağlamada kolektif hafızaya referans olacak bir geçmişin/tarihin yeniden inşasını gerektirmiş, bu ihtiyaç da 1932’de yapılan I. Türk Tarih Kongresiyle şekillenen Türk Tarih Tezi ve onu destekleyen 1936 Türk Dil Kongresinde ortaya çıkan Güneş Dil Teorisi ile giderilmeye çalışılmıştır.”⁴⁰³

Dil konusu, Atatürk’ün üzerinde en çok durduğu meselelerden biridir. Onun için Türk Dil Kurumu kurulmuş ve Türk Dil Kurultayları yapılmıştır. Örneğin, Türk Dil kurumu 17 Ekim 1932 tarihinde Atatürk başkanlığında ilk toplantısını yapıp dil devriminin amaçlarını şu şekilde deklare etmiştir:

“1-Türk dilini ulusal kültürümüzün eksiksiz bir anlatım aracı haline getirmek;

2-Türkçe’yi çağdaş uygarlığımızın önümüze koyduğu gereksinimleri karşılayacak bir güce ulaştırmak;

3-Bunun için Türkçe’ye yabancı kalmış öğeleri yazı dilinden atmak, halkçı bir yönetimin istediği biçimde halk ile aydınlar arasındaki nitelikçe iki dil varlığını ortadan kaldırmak ve ana öğeleri Türkçe olan bir ulusal dil yaratmak.”⁴⁰⁴

Özdoğan, yazdığı makalesinde dil devriminin yeni Türk ulusu için en büyük itici güç olduğunu belirtmekte ve bu konuyu şu şekilde yorumlamaktadır:

“Dil modernleşmeci politikaların toplumsal yaşama müdahalesi için ülkeyi yöneten seçkinler tarafından kullanılan en uygun araçlardan biri olmuştur. Mustafa Kemal ve arkadaşları İmparatorluğun elinde kalan topraklar üzerindeki Anadolu’da kalan Türk etnik temeline dayalı ulusal bir dil meydana getirmeye büyük bir önem vermişlerdir. Bu açıdan Kemalist ulus

⁴⁰² Ahmad, 2014: 109.

⁴⁰³ Ereker, 2010: 83.

⁴⁰⁴ Özdoğan, 2015: 250-251.

projesi, bir Türk ulusu inşa etmenin ilk koşulu olarak Türkçe dışındaki bütün dillere kapılarını kapatarak resmi tek dilliliği tercih etmiş, iki dilliliği ve çok dilliliği bir sorun olarak görmüştür. Bu nedenle yapılan dil devriminin iki önemli aşaması söz konusudur. Birincisi, Türkiye'nin doğu kültürü ve İslam kimliği ile bağlarını kesip, Batı medeniyetiyle iletişimini kolaylaştırmayı amaçlayan ve 1928 yılında Latin alfabesinin kabulüyle gerçekleştirilen harf inkılabı; ikincisi ise, Atatürk'ün "Ülkesini ve yüksek istiklalini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır" sözü doğrultusunda Türk Dil Kurumunun kurulması ve devamında yapılan dil kurultayları ile Türkçeyi özleştirme çabaları."⁴⁰⁵

Ulus inşa sürecinde ele alınan Türk Tarih Tezi ile de Türklerin kökeni en eski zamana kadar dayandırılmıştır. Böylece ne kadar köklü ve asil bir uygarlığın mirasına sahip olunduğu vurgulanabilecekti. Atatürk, bu tezin işaretlerini aslında 1927 yılında okuduğu Nutuk'ta şu şekilde veriyordu:

"En kesin, en belirgin, en somut tarihsel kanıtlara dayanarak söyleyebiliriz ki, Türkler, on beş yüzyıl önce Asya'nın göbeğinde çok büyük devletler kurmuş ve insanlığın her türlü yeteneğine belirti olmuş birer unsurdur. Elçilerini Çin'e gönderen, Bizans'ın elçilerini kabul eden bu Türk devleti, atalarımız olan Türk ulusunun kurduğu bir devlettir"⁴⁰⁶

Türk Tarih Tezi ile kökenler Orta Asya'ya dayanıyor, Orta Asya'dan göç eden Türkler bütün dünya medeniyetini derinden etkiliyorlardı. Bu teze göre bütün Avrupa medeniyetinin temeli Türklere dayanıyordu. Anadolu'da Eti/Hitit uygarlığı da Türk'tü ve Türkler, Anadolu'nun öz be öz yerli millettir. Güneş Dil Teorisi de bu tezi ispatlamak için kullanılmıştı. Yani, Güneş Dil Teorisi Türk ırkının tarihi köklerini dil yoluyla keşfedilmesini ve dili İslam etkisinden kurtarmayı amaçlamıştır.⁴⁰⁷

1930'lı yıllar II.Dünya Savaşı'nın gelişinin hissedildiği yıllardı. Türkiye bu dönemde, 1930 yılında Yunanistan'la uzlaşmış; dostluk antlaşması imzalamış⁴⁰⁸ ve 1932 yılının Temmuz ayında Milletler Cemiyetine üye olmuştu.⁴⁰⁹ İtalya'nın giderek tehditkar bir tutum takınmasına karşı tavır almış ve Dünya'daki İtalya karşıtı rüzgardan faydalanarak Montreux Boğazlar sözleşmesi ile boğazları tekrar denetim altına almıştı.⁴¹⁰ Atatürk bu dönem ayrıca Hitler'e de mesafeli yaklaşmış ve faşist olmakla eleştirilen CHP'nin genel sekreteri Recep

⁴⁰⁵ Özdoğan, 2015: 253.

⁴⁰⁶ Atatürk, 1998: 1839.

⁴⁰⁷ Ereker, 2010: 80-81.

⁴⁰⁸ Erdem, 2009: 105.

⁴⁰⁹ Ahmad, 2014: 109.

⁴¹⁰ Boğazlar sözleşmesi için bkz: http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montro_TR.pdf, (erişim tarihi: 12.11.2016).

Peker’i de görevden almıştır.⁴¹¹ Atatürk’ün 10 Kasım 1938’de hayata gözlerini yumması ile Türk kimliğinin yeniden yorumlanmasının en büyük mimarı tarih sahnesinden çekiliyordu. Atatürk dönemini Ahmad şu şekilde yorumlamaktadır:

“Türkiye Cumhuriyeti’nin cumhurbaşkanı olarak geçirdiği on beş yıl içinde Atatürk yeni bir kimlik edinmiş ve kendi kendine yeterli ve bağımsız bir millet yaratmayı başarmıştı. Bir ülkeyi yarı feodal, kırsal temellerinden çağdaş bir endüstri ekonomisine dönüştürme projesini başlatmıştı... Atatürk 1938 Kasım’ında öldüğünde, Cumhuriyet döneminde yetişmiş yeni nesil, bildikleri her şeyin onunla birlikte öldüğünü düşündü. Birçok kişi için Atatürksüz bir Türkiye düşünmek imkansızdı, çünkü o yeni Türkiye’yle, Cumhuriyet’le eş anlamlı hale gelmişti.”⁴¹²

2.2.4 Atatürk Sonrası Türkiye

2.2.4.1 Milli Şef Dönemi

Atatürk’ün ölümü sonrası Cumhuriyet Halk Partisi içerisinde herhangi bir tartışma yaşanmadan 11 Kasım 1938’de İsmen İnönü oy birliği ile yeni cumhurbaşkanı olarak seçildi. Ancak, Atatürk gibi karizmatik bir liderin yerine gelmek, koltuğuna oturmak iktidarı boyunca İsmet İnönü için en zor durum olmuştur. Ancak bu durum ‘milli şef’ unvanı ile bir nebze de olsa giderilmeye çalışılmıştır.

26 Aralık 1938 tarihinde toplanan CHP I. Olağan Üstü Kurultay’ında Atatürk ‘ebedi şef’, İnönü ise daimi ‘milli şef’ olarak ilan edilmiştir.⁴¹³ Ahmad, bu değişikliğin İnönü’nün, yurttan ve yurtdışında konumunu güçlendirmek amacıyla Nazi Almanyası ile faşist İtalya’da geçerli olan liderlik esaslarına gıpta etmesinden kaynaklanabileceğini belirtmektedir.⁴¹⁴ İnönü’nün ilk dönemi, Avrupa’da gerilimlerin başladığı ve adım adım II. Dünya Savaşı’nın yaklaştığı bir dönemdir. İsmet İnönü’nün bu dönemki amacı kendi otoritesini kabul ettirmek olduğu kadar ülkeyi bütün halde tutmaya çalışmaktır. Onun için de İsmet İnönü’nün yurttan bir siyasi uyum sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Özellikle Atatürk döneminde sürgünde yaşayanların ülkeye dönerek yeniden siyasete girmeleri dikkat çekicidir. Yine, 1939 genel seçimlerinde Fethi Okyar, Kazım Karabekir, Hüseyin Cahit Yalçın, Refet Bele ve Ali Fuat Cebesoy gibi Atatürk’e muhalif olarak anılan isimlerin tekrar meclise dönmesi İnönü’nün bu içeride birliği kurmak istemesi ile ilgilidir.⁴¹⁵ Ancak, tabi ki tüm bu değişimler Atatürk’ün

⁴¹¹ Ahmad, 2014: 110.

⁴¹² Ahmad, 2014: 112-113.

⁴¹³ http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/146654/CHP_bugune_kadar_6_baskan_gordu.html, (erişim tarihi: 12.11.2016).

⁴¹⁴ Ahmad, 2014: 118.

⁴¹⁵ Ahmad, 2014: 118.

izini silmek anlamına gelmemekteydi. Örneğin Atatürk ölmeden önce kutlanmaya başlanan 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı, İnönü döneminde Atatürk'ün hatırası adına tüm yurttaki kutlanmaya başlandı.⁴¹⁶

İnönü, II. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar hem dünyadaki gidişatı hem de ülkenin ekonomik durumunu idare etmeye çalıştı. Ahmad bu durumu şu şekilde anlatmaktadır:

“Savaş, tarafsızlık ve seferberlik, ekonominin 1930’larda elde ettiği ne kadar kazanım varsa hepsini zayıflattı. Hükümet 1940’ın Ocak ayında, istifçiliğin, vurgunculuğun ve savaşın çıkışından beri süren yokluğun önüne geçmek amacıyla, Milli Korunma Kanunu’nu yürürlüğe koymak zorunda kaldı. Temel ihtiyaç maddelerine narh uygulanmaya başlandı ve kiralar Nisan 1940 seviyesinde donduruldu... Almanların Rusya’daki başarısı ülkedeki ırkçılara kendi azınlıklarını taciz etme cesareti verdi ve bu öyle bir ölçüye ulaştı ki Kasım 1942’de Meclis, kötü bir iz bırakan ve tartışmalı gelir vergisi yasasını, Varlık Vergisi’ni çıkardı.”⁴¹⁷

Varlık vergisinin vergi mükelleflerinin zenginliğine göre değil de dinine göre belirlenmesi Türk ulus inşasında azınlıklara yönelik tutumu derinden etkilemiştir. Gayri-Müslimlerin varlıklarını, fabrikalarını piyasanın çok altında fiyata elden çıkarmak zorunda kalmaları yeni Müslüman/Türk burjuvazinin ortaya çıkmasına sebep olmuş ve ekonomik yönden de Türk kimliği tekleşmiştir. Alman ordusunun Ruslara karşı kaybetmeye başlaması Türkiye’deki atmosferi de değiştirmiş ve ülkedeki pan-Türkist hareket yasaklanmıştır. 1944 yılında da Varlık Vergisi yürürlükten kaldırılmıştır.⁴¹⁸ Savaş yıllarında ülke bir yandan ekonomik sıkıntıları aşma bir yandan da savaşa dahil olmama mücadelesi veriyordu. 1940 yılında açılan Köy Enstitüleri, kırsal kesimin öğretmen ve eğitim ihtiyacını gidermek amacı ile açılmış ve bütün bu sıkıntıların arasında 1954 yılında kapatılana dek özgün bir model olarak tarihe geçmiştir.⁴¹⁹

II.Dünya Savaşı’nın sona ermesi tüm dünyayı etkilediği gibi Türkiye’yi de derinden etkilemiştir. Savaş sonrası Müttefiklerin Almanya ve İtalya faşizmi karşısındaki zaferi ülkenin iç siyasetinde de birtakım değişikliklere gidilmesi gerektiğini gösteriyordu. Özellikle ‘milli şef’ benzeri unvanların faşizmi çağrıştırmaması, ülkedeki yönetimin ‘tek adam’ yönetimi olarak Batı’da değerlendirilebilecek olması İnönü’yü içeride bir takım reformlar yapmaya yöneltmişti.

⁴¹⁶ Ahmad, 2014: 118.

⁴¹⁷ Ahmad, 2014: 120.

⁴¹⁸ Yalçın, 2012: 340.

⁴¹⁹ <http://www.birgun.net/haber-detay/asilamayan-bir-deneyim-koy-enstituleri-neden-kuruldu-neden-kapatildi-109271.html>, (erişim tarihi: 13.11.2016).

1939’da hükümeti denetlemek için 21 kişilik bir Müstakil grup kurulmuşsa da savaş sonrası Birleşmiş Milletler kuruluşu aşamasında çok partili siyasal yaşama geçişin elzem olduğu görülmüştü.⁴²⁰ Ahmad, kitabında bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“İnönü, 1 Kasım 1945’te, Mevcut siyasal sistemin yeni oluşmakta olan kapitalist ve demokratik dünya düzenine paralel bir uyum amacıyla düzeltileceğini açıkladı. Türk siyasal sistemi bir muhalefet partisinden yoksundu ve o da böyle bir partiye izin verecekti. Faşistlerin yenilgisi Türkiye’de tek parti devletinin meşruiyetini zayıflatmış olmakla birlikte, iç etkenler bunu daha da savunulmaz kılıyordu. Askeri-Bürokratik seçkinler, toprak sahipler, ve yükselen burjuvazi arasındaki işbirliği Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın ve Kemalist rejimin ilk döneminin başarılarına yol açmıştı. Rejimin kendi başarısı hem kentsel hem de kırsal kapitalizmin gelişmesi, bu ittifakı eritti. Ayrıca, ekonomi büyük sermaye girişine muhtaçtı ve bu sadece Amerika tarafından sağlanabilirdi. Washington ise kendince devletçilik karşıtı güçleri ve serbest piyasa oluşumunu cesaretlendiriyordu. Türkiye’de sorun yalnız CHP içerisindeki liberal ve devletçi güçler arasındaki bir çatışmayla çözülebilirdi; sistemi liberalleştirmek bir yana, devletçiler devlet üzerindeki hakimiyetlerini daha da artırmak istiyorlardı.”⁴²¹

Ahmad’ın değindiği bu iki grup arasındaki en belirgin ayrışma ise 1945’teki toprak reformu tasarısı ile ortaya çıktı. Bu tasarının yasalaşması ile toprak ağalarının siyasi etkisinin kırılması hedefleniyordu. Ancak beklenen olmadı tam tersine bu yasaya muhalif olan Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Celal Bayar ve Adnan Menderes öncülüğünde bir grup CHP’den ayrılarak 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti’yi kurdular. Bundan sonraki süreç ise Türk kimliğinin inşasında yepyeni bir sayfa açılmasına sebep olacaktı.⁴²²

2.2.4.2 Demokrat Parti Dönemi

Demokrat partinin kuruluşu, CHP tarafından ilk başlarda memnuniyetle karşılanmıştı. Ancak DP’nin ülke genelinde şubeleri kurması halk tarafından coşku ile karşılanınca CHP yöneticileri şaşkınsalar da iktidarın ellerinden kayacağını asla düşünmüyorlardı. CHP yine de bazı önlemler alıyor, üniversiteler özerkleşiyor, piyasalar liberalleşiyor ve İnönü ‘milli şef’ sıfatından feragat ediyordu.⁴²³ Çok partili ilk seçim 1946 yılının Temmuz ayında yapıldı, tarihe ‘hileli seçim’ olarak geçen bu seçimde DP 465 sandalyenin 62’sini kazansa da 1950 seçimlerine kadar kontrol yine CHP’deydi. Dünya’da Soğuk Savaş başlamıştı ve DP

⁴²⁰ Payaslı, 2014: 181.

⁴²¹ Ahmad, 2014: 122.

⁴²² Şahin ve Tunç, 2015: 34.

⁴²³ Zürcher, 2005: 308.

muhalefeti CHP'ye Soğuk Savaş argümanları ile muhalefet ediyordu. Zürcher, bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“DP ve CHP, birbirlerini komünizme karşı yumuşak davranmakla suçladıkları bir çamur atma saldırısı başlattılar. Hatta DP Moskova'nın hizmetinde olmakla suçlandı. 1948 ve 1949 yılları, bir solcu avına sahne oldu. Nihal Atsız ve Zeki Velidi Togan gibi, savaştan hemen sonraki dönemde kovuşturmayla uğramış olan ünlü Pantürkistlerin itibarları iade edildi ve bunların sesini en çok çıkartan hasımları olan sosyalist yazar Sabahattin Ali, devletin istihbarat kuruluşunun bir mensubu tarafından öldürüldü.”⁴²⁴

Zürcher'in bahsettiği bu ideolojik “çamur” aslında sonraki yıllarda Türkiye'nin kimlik inşa sürecine yeni bir nüans getiriyordu. Özellikle 1960-1980 arası dönem Türk kimliğinin sağ ve sol cenah olarak ikiye bölünmesine ve çatışmasına sahne olacaktı. 1950 Mayıs'ından 1960 Mayıs'ındaki darbeye kadar süren DP iktidarı dönemi ülkedeki en tartışmalı dönemlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Önreğin DP, iktidara gelir gelmez ezanın tekrar Arapça okunmasını sağladı.⁴²⁵ Bu aslında muhafazakarları tatmin eden bir hamle olsa da Kemalizm'in ideolojisine karşı bir darbe idi. Yine DP döneminde ulus kimliği etkileyen bir diğer önemli olay Kore'ye asker gönderilmesi ve karşılığında 18 Şubat 1952'de NATO'nun tam üyesi olmasıdır. Soğuk Savaş sonrası bu gelişme sonraki dönem hem devlet kimliğini hem de ulus kimliği dönüştürecektir.⁴²⁶ Zürcher, NATO'nun Türkiye'de yarattığı etkiyi şu şekilde anlatmaktadır:

“NATO'ya giriş Türkiye'de hem Demokratlar hem muhalefet tarafından büyük bir başarı diye kutlandı. Bu NATO coşkusunun hem akılcı hem de duygusal nedenleri vardı. Akılcı açıdan NATO, Sovyet saldırmacılığına karşı bir güvence olarak görülüyor, Bat'dan Türkiye'nin modernleşmesini mümkün kılacak yardımı ve borç para akışını sağlama bağladığı düşünülüyordu. Duygusal açıdan ise, Türkiye'nin nihayet Batılı uluslar tarafından eşit koşullarda kabul gördüğünün bir işareti olarak anlaşılmıştı. Bu kanının oldukça yaygın olduğu anlaşıyor. 1970'lerde bile Türk lokantalarında ‘NATO şarabı’ satın alınabiliyordu.”⁴²⁷

DP döneminde ulusal kimliği etkileyen en önemli olaylardan biri de hiç kuşkusuz ki 6-7 Eylül olaylarıdır. II.Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin Kıbrıs meselesini bir çözüme kavuşturmak için Türkiye ve Yunanistan'ı görüşmelere davet etmesi, Kıbrıs sorununu

⁴²⁴ Zürcher, 2005: 310.

⁴²⁵ <http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/144205/turkce-ezan-ve-turkce-ibadetin-kisa-tarihcesi> (erişim tarihi: 14.11.2016).

⁴²⁶ Zürcher, 2005: 342.

⁴²⁷ Zürcher, 2005: 342.

gündeme getirmiş, ülkedeki milliyetçi duyguları basının da etkisi ile körüklemiştir.⁴²⁸ Bunun üzerine bir de Atatürk'ün Selanik'teki evine bomba atıldığı iddiası ile düzenlenen Kıbrıs gösterileri kontrolden çıkmış ve Rumların iş yerlerine karşı bir saldırıya dönüşmüştü. Olaylar gittikçe büyüyünce hükümet İstanbul, Ankara ve İzmir'de sıkıyönetim ilan etmiş ve içişleri bakanı istifa etmek zorunda kalmıştı.⁴²⁹ Bu olay, Lozan sonrası ülkede kalan Rum azınlığı tedirgin etmiş ve artan bir oranda gönüllü bir göçe sebep vermiştir. Bu yaşananlarla birlikte bu dönemden itibaren ulusal kimliğin giderek daha fazla Müslüman ve Türk bir pozisyonda ilerlediği değerlendirilebilecektir. 6-7 Eylül olaylarını tetikleyen Kıbrıs sorununun da bugüne kadar Türkiye ve Yunanistan arasındaki ilişkileri bozan ve hala halledilemeyen bir sorun olarak devam ettiği dikkat çekmektedir. Zürcher, bu durumun aslında 'dış Türkler' meselesine bir örnek oluşturduğunu belirterek bu sorunu şu şekilde yorumlamaktadır:

"Kıbrıs meselesi aynı zamanda da genellikle pragmatizmin hakim olduğu Türk dış siyasetinin, hissi bir konu olan "dış Türkler", yani Türkiye dışında yaşayan Türk toplulukları meselesinden hala etkilenebildiğine bir örnek oluşturmaktadır. Bu Türk toplulukları, ister Bulgaristan, Yunanistan ve Irak'taki (ve savaş öncesinin İskenderun Sancağı'ndaki) Osmanlı İmparatorluğu kalıntıları olsun, ister Orta Asya'daki Türk imparatorlukların kalıntıları olsun, çoğunlukla –en azından kültürel ve dinsel baskı altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Türk siyasetinde çoğunluğu oluşturan CHP'liler ve DP'liler (ya da onların halefleri), irredentizme kesin olarak daime karşı çıkmış olsalar bile, "dış Türkler" in kaderi siyasetçiler üzerine baskı yapabilen, ve kimi zaman da yapan kamuoyunun hassas olduğu bir meseledir."⁴³⁰

2.2.4.3 Darbeler Arası Dönemde Türkiye(1960-1980)

1957 seçimlerinde DP iktidarı elinde tutsa da muhalefet diğer seçimlere göre hem başarı hem de özgüven kazanmıştı. Ancak, birçok yazar Menderes hükümetinin seçim sonuçlarına göre bir yumuşama göstermek yerine iç siyaseti 'Vatan Cephesi' gibi oluşumlarla daha da germekte olduğunu ifade etmektedir.⁴³¹ Ordu bütün bu yaşananlardan rahatsızlık duymaktayken kamuoyunda darbe fısıltısı dolaşsa da asıl gerginlik öğrenci hareketlerine karşı askerin kullanılmasıyla ortaya çıkmıştı. Sonrasında da 27 Mayıs 1960 darbesi, Albay Alparslan Türkeş'in radyodan okuduğu bildiri ile gerçekleşiyor ve 10 yıllık DP iktidarı TSK tarafından sona erdiriliyordu.⁴³² Yönetim artık Orgeneral Cemal Gürsel başkanlığındaki Milli Birlik Komitesi'nde idi. Cemal Gürsel artık hem Devlet Başkanı hem Milli Savunma Bakanı

⁴²⁸ Bu konuda basının yaklaşımını incelemek için bkz: <http://bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-1955-i-basin-nasil-gordu>, (erişim tarihi: 14.11.2016).

⁴²⁹ Zürcher, 2005: 336.

⁴³⁰ Zürcher, 2005: 346-347.

⁴³¹ Ahmad, 2014: 140.

⁴³² DP'nin 1957 sonrası politikaları için ayrıntılı bir inceleme için bkz: Bulut, 2009: 125-145.

hem de Başbakan'dı.⁴³³ 13 Ocak 1961'de siyasal yasak kalkıyor ve yeni partilerin açılmasına olanak sağlanıyordu.⁴³⁴ 9 Temmuz'da yeni anayasa referanduma götürülmüş ve onaylanmıştır. Sonrasında 15 Ekim 1961'de parlamento seçimleri yapılmıştır. Ekim 1965'teki Demirel önderliğindeki Adalet Partisi'nin iktidarına kadar İnönü önderliğinde koalisyonlar dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin en önemli olayları DP yöneticilerinin yargılanması⁴³⁵, 1962 Küba Füze Krizi⁴³⁶, yeni anayasanın önemli özgürlükler getirmesi⁴³⁷ ve Kıbrıs bunalımı sebebiyle ABD ile yaşanan gerilimdir (Johnson Mektubu).⁴³⁸⁴³⁹ 1964'teki Kıbrıs krizi ve Johnson mektubu ülkedeki siyasi söylemi değiştirmiş ve hem sol hem de sağdaki milliyetçi söylem Kıbrıs üzerinden kendisini güncellemiştir. Kıbrıs sorunu, o dönemdeki Türk kimliğini etkileyen en önemli olaylardan biridir.

Demirel iktidarı, Türk Sağ'ının temelini atıldığı bir dönem olarak değerlendirilebilecektir. Aynı şekilde bu dönem Türk Solu için de İşçi Partisi gibi deneyimlerin yaşandığı bir dönem olacaktır. Zürcher bu dönemi “siyasal köktencilğin büyümesi” olarak değerlendirmekte ve şu şekilde yorumlamaktadır:

“1960'lar hızlı değişim yıllarıydı. İnsanlar hem fiziki hem de sosyal olarak çok daha hareketli hale gelmişlerdi. Büyüyen bir öğrenci kitlesi ve çoğalan bir sanayi proletaryası vardı ve eğer “ortanın solu” üzerine parlak sözlere rağmen, bu parti, geniş tabanlı, bir farklı görüşler birliği olarak kalmayıp köktenci siyasetleri tercihe cesaret etmiş olsaydı, bunların ikisi de yenilenmiş bir CHP'nin en doğal unsurları olabilirdi. Bu durum, İşçi Partisine ve sonraları da militan sola yararlanacakları bir fırsat sağladı.

Adalet Partisine gelince, sağda tehlikelere açık durumdaydı. Seçmen tabanı çiftçiler ve küçük işadamlarından oluşuyordu, ama partinin siyaseti giderek daha fazla modern sanayi burjuvazisi ve büyük sermayenin çıkarlarına hizmet etmekteydi. Bu durum kendisine oy

⁴³³ “Milli Birlik Komitesi (27) Numaralı Tebliği” için bkz: <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10515.pdf>, (erişim tarihi: 15.11.2016).

⁴³⁴ Zürcher, 2005: 358.

⁴³⁵ Yassıada Duruşmaları için detaylı bir inceleme için bkz: <http://bianet.org/bianet/siyaset/107229-27-mayis-darbesi-kronolojisi-ve-yassıada-durusmalari>, (erişim tarihi: 15.11.2016).

⁴³⁶ SSCB'nin Küba'ya yerleştirdiği nükleer başlıklı füzeler sebebi ile SSCB ve ABD arasındaki gerilim Türkiye'yi de etkilemiş ve SSCB, Türkiye'deki Jüpiter füzelerine saldırabileceğini açıklamıştır. Her iki taraf da Küba ve Türkiye'deki füzelerin karşılıklı olarak sökülmesi şartı ile anlaştılar. Ancak, ABD'nin bu kararı alırken Türkiye'ye danışmamış olmaması ve Türkiye üzerinden Türkiye'ye rağmen pazarlık yapılması ülkedeki NATO ve ABD etkisini tartışılır hale getirmiştir. Olaylı alakalı bir köşe yazısı için bkz: <http://www.milliyet.com.tr/1997/10/06/yazar/elekdag.html>, (erişim tarihi: 15.11.2016).

⁴³⁷ 1961 Anayasası sonraki dönemde “bol” olmakla ve 1982 Anayasası da “dar” olmakla eleştirilmiştir. Her anayasa tartışmalarında bu iki anayasaya sıkça atıf yapılmaktadır. Bu tartışmalarla ilgili İbrahim Kaboğlunun yazdıkları için bkz: <http://www.birgun.net/haber-detay/anayasa-krizi-mi-kriz-anayasasi-mi-12291.html>, (erişim tarihi: 15.11.2016).

⁴³⁸ Johnson Mektubu, Türkiye kamuoyunda Batı yanlısı politikanın sorgulanmasına sebep olmuş ve çok yönlü bir dış politikaya geçilmesi tartışmaları ortaya çıkmıştır. Johnson Mektubundan bugüne çok taraflı bir dış politika incelemesi için bkz: Baba ve Karagül, 2012: 18-42.

⁴³⁹ Zürcher, 2005: 400-401.

verenlerin birçoğunu küstürmüş ve bunlar kurulan İslami ve aşırı milliyetçi partilerin başlıca hedef kitlesi haline gelmişlerdi.”⁴⁴⁰

Ülkedeki bu siyasal köktencilğin hem siyaseti hem de sokakları olumsuz etkilediği ve Demirel iktidarının sonunu hazırladığı söylenebilecektir. Demirel iktidarı 12 Mart 1971⁴⁴¹ muhtırası ile sona eriyor ve 12 Eylül 1980 darbesine gidecek olan süreç başlıyordu.⁴⁴² Nihat Erim liderliğindeki teknokratlardan kurulu kabine, Ferit Melen ve Naim Talu kabineleri 1973 genel seçimlerine kadar görev yaptı.⁴⁴³ Bu dönem 1961 Anayasası’nda bir takım kısıtlamalara gidilmiş ve Türk devleti artık “sosyal devlet” olmaktan çıkarılmıştı.⁴⁴⁴ Yine bu dönemde İsrail Başkonsolosu Efraim Elrom öldürülmüş ve yüzlerce kişi sıkıyönetim ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri’nce tutuklanmış ve tutukluların işkence gördükleri iddiası ortaya atılmıştır.⁴⁴⁵ Bu dönem Erbakan, Milli Nizam Partisi ile Türk siyasetine ‘İslamcı’ söylemi ekliyordu. Yine 1965’te Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi ile siyasete giren Alpaslan Türkeş 1969’da partisinin adını MHP olarak değiştiriyordu.⁴⁴⁶ Böylece daha önce DP ve AP çatısı altında toplanan Türk sağının İslamcı ve Milliyetçileri yeni partiler altında siyasete devam ediyor ve bu yönelim Türk kimlik inşasını ve öteki söylemini de çeşitlendiriyordu. Bu söylemin giderek sertleşmesi ve ‘Türk-İslam’ sentezi altında kemikleşmesinin daha sonra yaşanacak 1978 yılındaki Maraş Katliamı ve 1993’teki Sivas’ta yaşanacak katliamın en büyük sebeplerinden biri olduğu hala tartışılmaktadır.⁴⁴⁷ Bu durumun da Türk kimliği içerisinde Alevilerin Cumhuriyet sonrası tekrar ötekileştirilmesine sebep olduğu konusu bugün birçok kesim arasında tartışma konusudur.

İnönü ile girdiği yarış kazanan ve CHP’nin başına geçen Ecevit, genel seçimleri kazanmış ve Erbakan’ın MSP’si ile koalisyon kurmuştu. 1974 Kıbrıs Barış Harekati⁴⁴⁸ ile popülerliğini giderek arttıran Ecevit ‘Karaoğlan’ unvanı ile tek başına iktidar olmak için 16 Eylül 1974’te istifa ediyor; ancak beklediği seçim olmuyor ve Demirel önderliğinde

⁴⁴⁰ Zürcher, 2005: 370.

⁴⁴¹ 12 Mart Muhtırası öncesi ve sonrası Türk demokrasi hayatını derinden etkilemiştir. O dönem yaşananların bu dönem hala tartışılıyor olması dikkat çekicidir. O dönemle alakalı detaylı bir tez çalışması için bkz: Köse, 2010.

⁴⁴² Ahmad, 2014: 165.

⁴⁴³ 12 Mart Muhtırasın ortamındaki siyasi dönem ve partiler için detaylı inceleme için bkz: Çelik, 2003: 283-309.

⁴⁴⁴ Ahmad, 2014: 168.

⁴⁴⁵ Ahmad, 2014: 168.

⁴⁴⁶ Zürcher, 2005: 374-375.

⁴⁴⁷ Maraş ve Sivas’ta yaşananlar, Aleviler ile ilgili her tartışmada gündeme gelmekte ve sorumluları konusunda bir uzlaşma sağlanabilmiş görünmemektedir. Konu ile ilgili Sırrı Süreyya Önder’in bir makalesi için bkz: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/353442/Alevi_katliaminin_asil_nedeni.html, (erişim tarihi: 17.04.17).

⁴⁴⁸ Kıbrıs Barış Harekati konusunda Türkiye’nin kazandıkları ve kaybettikleri bugün hala tartışılmaktadır. Bu konuda yapılmış kısa bir analiz için bkz: <http://t24.com.tr/haber/40-soruda-40nci-yilinda-kibris-harekati-ve-sonrasi,264948>, (erişim tarihi: 16.11.2016).

Milliyetçi Cephe Hükümeti AP, MSP, MHP, CGP ve bağımsız milletvekilleri ile kuruluyordu. Bu durum 1977 seçimlerine kadar devam etse de ülke de artan şiddet olayları ülkeyi 1980 darbesine doğru adım adım götürüyordu. 1977'deki seçimlerde Ecevit %41,4 ile CHP tarihindeki en yüksek oyu alsa da iktidar olamamıştı. Yeniden bir 'Milliyetçi Cephe' koalisyonu Demirel liderliğinde Erbakan ve Türkeş'in desteği ile kuruluyordu.⁴⁴⁹ Ocak 1978'inde Ecevit, bağımsızlarla yeni bir kabine kurmuştu. Ekim 1979 da ise Demirel benzer bir biçimde bu sefer Erbakan ve Türkeş'in desteği olmadan bir azınlık hükümeti kuruyordu. Buna bir de Cumhurbaşkanı'nı seçememe krizi eklenince artık ülkede siyasetin tıkanıdığı anlaşıyor ve bir anlamda 12 Eylül 1980 darbesine yol açılıyordu.⁴⁵⁰

12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980 arasındaki dönemi Türk kimliğinin inşası açısından inceleyecek olursak, öncelikle Kıbrıs sorununun 6-7 Eylül olayları ile başlayarak, Johnson Mektubu ile bir güven bunalımı yaşandığı görülecektir. 1974 Harekatı ile Türk kimliği içerisinde bir özgüven yaratıldığını ve bunalımın bir büyük ölçüde aşıldığı görülmektedir. Ancak bu özgüvenin ülkedeki azınlıkları ve Yunanistan ile olan ilişkileri derinden etkilediği bu dönem üzerine çalışanlar tarafından sıkça ifade edilmektedir.⁴⁵¹ Aynı şekilde 1970'lerde başlayan milliyetçi Ermeni terörü ve ASALA terör örgütü, Türk kimliğinin inşasındaki Ermeni sorununu yeniden alevlendiği değerlendirilebilecektir. 1915 Ermeni Soykırımı iddialarının o dönemden itibaren Türk kimliğinin kendini savunma mekanizması geliştirmesine sebep olduğu düşünülmektedir.⁴⁵² Yine, Kürt sorununun başka bir boyuta evrilmesine sebep olacak olan PKK terörünün temellerinin bu dönem atıldığı ve PKK'nın 1978'de Abdullah Öcalan tarafından kurulduğu görülmektedir.⁴⁵³ Bu dönem sokaklarda devrimci ve ülkücü gençlerin karşılıklı şiddet eylemlerine sahne olmuş ve derin devletin de etkisiyle Maraş'ta olduğu gibi Alevilere yönelik katliamlar yaşanmıştır. 1 Mayıs 1977'de Taksim'de yaşanan katliamın da Türk solu ve Türk kimliği arasında bir ayrışma yaşanmasına sebep olduğu ve yaşanan güvensizlik ortamı sebebiyle daha sonraki yıllarda Türk kimliği içerisinde Türk Solu'nun yavaş yavaş bir ötekiye dönüştüğü birçok yazar tarafından ifade edilmektedir.⁴⁵⁴ 1970'ler solun da marjinalleşerek teröre yönelmesine sebep olmuş ve TİKKO

⁴⁴⁹ Zürcher, 2005: 381.

⁴⁵⁰ Zürcher, 2005: 382.

⁴⁵¹ Bugün, Türkiye'de kalan Rumların sayısı, mübadele dönemi sonrası ile kıyaslandığında bile yok denecek kadar azdır. Konu ile ilgili bir inceleme için bkz: <http://bianet.org/bianet/bianet/53401-son-1244-rum>, (erişim tarihi: 17.04.17).

⁴⁵² ASALA'yı anlatan bir makale için bkz: Gunn, 2015: 133-151.

⁴⁵³ Zürcher, 2005: 384.

⁴⁵⁴ 1 Mayıs 1977 olayları ile ilgili gazeteci Korhan Atay'ın 2013 yılında yayınladığı *1 Mayıs 1977, İşçi Bayramı Neden ve Nasıl Kana Bulandı?* isimli kitabında bu ayrışma ve ötekileşme konusu tüm taraflardan alınan yorumlar ile tekrar tartışılmaktadır. Kitap ile ilgili bir gazete makalesi ve yazar ile yapılmış bir mülakat için bkz: <https://m.bianet.org/bianet/toplum/146248-1-mayis-1977-neden-ve-nasil-kana-bulandi>, (erişim tarihi: 17.04.17).

ve THKP-C gibi örgütlerin de etkisi ile sokaktaki şiddetin tırmandığı görülmüştür. Deniz Gezmiş'in kurduğu THKO da bu dönem etkili olmuş; Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamı ülkenin siyasi tarihinde büyük etkiler bırakmıştır.⁴⁵⁵

2.2.4.4 1980 Sonrası Türkiye (1980'den Günümüze)

Siyasetteki tıkanıklık ve sokaklardaki çatışma çözilemeyince 12 Eylül 1980 sabahı TSK ülke yönetimine el koyduğunu duyurdu. TSK, ilk iş olarak parlamentoyu dağıttığını, kabinenin görevine son verildiğini ve vekillerin dokunulmazlıklarının kaldırıldığını duyurdu. Daha sonra sol ve sağ sendikalar dağıtıldı ve bütün siyasi liderler tutuklandı.⁴⁵⁶ Genel Kurmay Başkanı Kenan Evren, devlet başkanı olmuş ve planının gelecekte askeri müdahaleleri gereksiz kılacak bir Türkiye yaratmak olduğunu açıklamıştı. Ahmad, Evren'in bunun için toplumun siyaset dışına itilmesini planladığını belirtmektedir.⁴⁵⁷ Emekli Oramiral Bülent Ulusu yönetiminde 21 Eylül 1982'de yeni kabine açıkladı. Kabine tamamen bürokrat, emekli subaylar ve profesörlerden oluşuyordu. Kabinede dikkat çeken Demirel döneminde adını duyuran Turgut Özal'dı. Özal daha sonra 1980'ler Türkiye siyasetine damga vuracak ve Soğuk Savaş sonrası döneme ülkeyi hazırlayan lider olarak sonraki dönemlerde çok tartışılacaktı. Cunta yönetimi 1961 Anayasasını yürürlükten kaldırıyor ve 'bol' gelmekle suçlanan 1961 Anayasası yerine günümüzde 'dar' gelmekle suçlanan 1982 Anayasası'nı hazırlıyordu. Cunta yönetimi siyasal hayatın yeniden inşasına büyük önem veriyordu, aslında o dönem yapılanların bugünkü Türk kimliği üzerinde büyük etkiler bıraktığı görülecektir. Örneğin, Türk siyasetinin yozlaşması, PKK terörünün ortaya çıkması, aşırı milliyetçilikten kurtulmak adına tarikatların toplumsal ve siyasal yaşam içerisinde önem kazanması gibi uygulamalar 12 Eylül'ün mirası olarak yorumlanabilecektir. "Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce" yayın serisinin 4. cilti olan "Milliyetçilik" kitabının sunuş kısmında editör Tanıl Bora 1980-1990 arası dönemi resmi milliyetçiliğin zorunlu ideoloji olarak restore edildiği bir evre olarak tanımlamaktadır.⁴⁵⁸ Yine, Ahmad, o dönemki restorasyonu şu şekilde yorumlamaktadır:

"Cunta, siyasal hayatın yeniden inşasına öncelik veriyordu. Buna da –sosyalistler, komünistler aşırıları, sosyal demokratlar, sendikacılar, örgüt olarak DİSK hatta Türk toplumunun en seçkin aydınlarından oluşan Barış Derneği üyeleri dahil- 'sol'un her türünü ezmekle başladı. Cunta kendisi gibi 'Türk-İslam sentezi' ideolojisini benimsediği halde MHP'yle bağlantılı aşırı sağ

⁴⁵⁵ Türkiye'de 1960 sonrası gençlik hareketleri önem kazanmış ve 12 Eylül darbesine kadar hem iç hem de dış siyaseti etkileyebilmiştir. Bu konuda yapılmış detaylı bir kitap çalışması için bkz: Kabacalı: 2007.

⁴⁵⁶ Zürcher, 2005: 405.

⁴⁵⁷ Ahmad. 2014: 186.

⁴⁵⁸ Bora, 2008: 21.

da ezmişti. O an için cuntanın temel görevi ‘terörle mücadele idi. Bunu, binlerce tutuklama ve gözaltı takip etti; Batı’da rejimin şanına leke süren işkence, yaygın ve sistemli bir hal aldı. Fakat cunta, Amerikan desteğine ve stratejik önemine dayanarak buna pabuç bırakmadı ve acımasız baskı ve şiddet devam etti.’”⁴⁵⁹

Anayasa büyük bir destekle kabul edilmiş ve genel seçimlerin 1983 Ekim’inde yapılacağı açıklanmıştı. Ancak, darbeden önceki siyasi partiler ve siyasetçiler konulan yasak ülkede cuntanın onayladığı bir siyaset dışında çare bırakmamıştı. Yeni siyasetçiler ve siyasi partiler de MGK’nın onayını almak zorundalardı. Demirel’in etkisi ile kurulan Büyük Türkiye Partisi ve Erdal İnönü’nün kurduğu SODEP(Sosyal Demokrasi Partisi) generallerden veto yemişti. Seçime, Özal’ın ANAP’ı, Sunalp’ın Milliyetçi Demokrasi Partisi ve Necdet Calp’ın CHP’nin boşluğunu doldurmak amacı ile kurduğu Halkçı Parti girebilmişti. Özal seçimlerde büyük bir başarı kazanmış ve cuntanın desteklediği Sunalp seçimlerden başarısız çıkmıştı. Ancak 1984’teki yerel seçimlerde SODEP ve DYP, 87’de yapılacak genel seçimlerde ANAP için tehdit olabileceklerini göstermişlerdi. Özellikle Demirel’in hala popüler olması Özal’ı tedirgin ediyordu.⁴⁶⁰ Özal bu tehditten kurtulmak için eski siyasetçilerin siyasete geri dönüşünü referanduma götürmeyi ve ‘hayır’ oyu alınmasını sağlamayı düşündü. Ancak 1987’de referandum tersi bir etki yaratınca Demirel, Özal’ın en dişli rakibi olarak siyaset sahnesindeki yerini alıyordu. Demirel’in DYP’si, Ecevit’in DSP’si, Erbakan’ın Refah Partisi ve Türkeş’in MÇP’si ve İnönü’nün Halkçı parti ile birleşerek oluşturduğu SHP, Özal’ın hakimiyetini sallamaya başlamıştı.

Kenan Evren’in görev süresi Kasım 1989’da dolmuş ve Özal, kendi partisinin desteği ile 31 Ekim 1989’da sekizinci Cumhurbaşkanı olmuştu. Özal Cumhurbaşkanı olarak, 1993’teki vefatına kadar siyasal yaşamına devam edecekti. Ahmad, Özal’ın Cumhurbaşkanı olana kadar geçen iktidar dönemini şu şekilde aktarmaktadır:

“Demokratik sürecin ilerletilmesiyle ilgili hiçbir şey yapmıyordu ve askeri yönetimden devralınan antidemokratik yasaların değiştirilmesi için girişimde bulunmuyordu, Sendikalar Kanunu, Yüksek Öğretim Kanunu, Seçim ve Siyasi Partiler, Basın, Ceza kanunları ile TRT’nin yönetimiyle ilgili kanun değişmedi. Dahası ‘Özal hanedanı’ adıyla anılan yolsuzluk grubu, şöhretine zarar veriyordu.”⁴⁶¹

⁴⁵⁹ Ahmad, 2014: 187.

⁴⁶⁰ Bu dönem yaşanan seçim çalışmaları için bkz: <http://bianet.org/bianet/siyaset/164709-1983-1987-alti-yil-sonra-sandik-basi>, (erişim tarihi: 15.11.2016).

⁴⁶¹ Ahmad, 2014: 192-193.

Darbeden sonraki süreci Türk kimliği açısından irdelenecek olursak, bu dönem PKK'nın yükseldiği dönem olmuş ve İran-Irak savaşı yaşanmıştı. Kıbrıs konusundaki görüşmeler tıkanmış ve Denктаş, KKTC'nin kurulduğunu 15 Kasım 1983'te ilan etmişti. Ancak bu devleti Türkiye'den başka hiçbir devlet tanımamıştır. Bulgaristan'da yaşanan asimilasyon, Türk-Müslüman azınlığı tedirgin ediyor ve bu azınlığın 100 yıl önceki Osmanlı'ya benzer şekilde Türkiye'ye sığınmasına neden oluyordu. 1988'de Saddam Hüseyin'in Irak'ta gerçekleştirdiği Halepçe Katliamı sebebi ile on binlerce Kürt Türkiye'ye akın etmiş ancak Bulgaristan'dan kaçan Türkler kadar sıcak karşılanmadığı ve devletin insanların etnik kökenine göre ayrımcılık yaptığı tartışılmıştır. Bu da darbe sonrası Türk kimliğinin oluşmasında önemli bir etki bırakacak ve “dışarıdaki Türkler” ile “içerideki Kürtler” arasında bir çekişmeye sebep olacaktı.⁴⁶² Soğuk Savaş'ın sonunda yaşanan bu olaylar Türkiye'ye Osmanlı mirası üzerinden, tek kutuplu dünyada ABD'nin ve NATO'nun da etkisi ile Ortadoğu ve Balkanlar'da etki alanı yaratmaya başlıyordu. Türkiye bu tek kutupluluktan faydalanmak için Aralık 1989'da AB üyeliği için tekrar başvuruyor ancak Avrupa Topluluğu komisyonu ülkedeki insan hakları ihlalleri sebebi ile bunu reddediyordu. İnsan hakları ihlalleri 90'lı yıllar boyunca Türkiye'nin önüne getirilecekti. Yine, 1980 sonrası Türk kimliğinin inşasında en etkili olan ekolün “Türk-İslam sentezi” olduğu görülecektir. 1980'öncesi “Tanrı Dağı kadar Türk” olarak başlayan ve giderek İslam'ı da içine alan ekolün 1980 sonrası bizzat devlet eliyle “Tanrı Dağı kadar Türk, Hira Dağı kadar Müslüman” ekolüne evrildiği görünmektedir. Etinne Copeux bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Millet mevhumunun, İslamcı hareketler tarafından kullanılan dinsel içeriğinin kalıtları, bugün Türk İslam Sentezi akımının Türk kimliğini İslam vasıtasıyla tanımlamasına cevaz veriyor. Türk İslâm Sentezi fikrine 19. yüzyılın sonunun ilk milliyetçi yazarlarının çalışmalarında olduğu gibi, Ziya Gökalp'inkilerde de rastlanılabilir. Bu fikir, Türklük ve İslâm arasında mükemmel bir uyum olduğunu öngörür. Buna göre, İslâm'ı kabul etmek Türklerin kaderi olduğu; onlar olmasaydı bu dinin ya felç yâ da tükenmiş olacağı; pek çok halkın İslâm'a kazandırılmasını sağladıkları için Türklerin dinin kalkanı ve kargısı oldukları İddia edilir. Buna karşılık, bu akıma göre, Türk kimliği kendini ancak İslâm içinde gerçekleştirebilirdi; İslâm'ı kabul etmeseydi, Türk kültürü yok olurdu. "Sentez" akımı, Kemalist mirası açıkça

⁴⁶² Bulgaristan Türkleri ve Cumhuriyet sonrası Balkanlardan gelen Müslüman ve Türkler ile Türkiye Kürtleri arasında çok da gündeme gelme de birçok tartışma vardır. Türkiye'nin Türk soydaşlara karşı gösterdiği ilgiyi Kürt soydaşlara göstermediğini savunan Kürt siyaseti bu durumu sıkça eleştirip zaman zaman ‘dağdan gelenlerin bağdakini kovduğunu’ söylemektedir. Örneğin Sirri Sakık meclisteki harareti bir anda şunları söylemiştir: “Sonradan bu ülkeyi kendisine vatan edenler, Kafkaslardan, Boşnaklardan gelenler, siz bu ülkenin sahipleri değilsiniz. Haddinizi bileceksiniz. Oradan gelip, hele dağdan gelip bağcıyı kovma hakkına sahip değilsiniz. Hiç kimsenin bir tek halka hakaret etme hakkı yoktur.” ilgili haber bkz: <http://www.mynet.com/haber/politika/sirri-sakik-bu-ulkenin-sahibi-degilsiniz-676045-1> (erişim tarihi: 15.11.2016).

reddetmeden, İslâm'ın dinî ve kültürel değerlerini Türk milliyetçiliğine eklemek isteyen muhafazakâr bir milliyetçiliği temsil eder. Söylemi ilk olarak seçkinci bir kulüp olan Aydınlar Ocağı tarafından üretilen bu akımdan, İslâm'ı komünizme karşı bir duvar olarak kullanmak isteyen 1980 Askerî Darbesi faydalandı. Birkaç yıllık bir süre, "sentezin" resmî ideoloji haline gelmesine yetti. 1982 ile 1986 arasında, Anayasa, Devlet Planlama Teşkilatı ve Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Orta Asya Türk değerleriyle İslâm'ınkilerin bir sentezini içeren "millî kültür" fikrini resmî olarak takdis ettiler. 1986'dan bu yana, devletin eğitim ve kültür kurumları gizlemeye gerek görmeden, Müslüman dininin değerleri arasına eklememiş bir milliyetçiliğin öğretildiği ve ifade edildiği yerler haline geldi.”⁴⁶³

Kimlik inşası bu şekilde ilerlerken 1980 sonrası siyasetin inşası da daha önceye göre farklılıklar gösteriyordu. Özal'ın Cumhurbaşkanlığı, Yıldırım Akbulut Başbakanlığı sebebi ile Amerikanvari bir başkanlık halini almıştı. Özellikle dış politikada Irak'ın Kuveyt'i işgali gibi olaylar ABD'nin Irak müdahalesine sebep oluyor ve Özal etkisindeki Türkiye “1 koyup 3 alacağız” diyerek bir anlamda bugüne dek hala devam eden Irak sorununun(Ortadoğu Sorunu) içine girmiş oluyordu.⁴⁶⁴ Bu durum 1991 seçimleri sonunda Demirel'in başbakan olduğu SHP-DYP koalisyonuna kadar sürmüştür. Zaten 90'lı yıllar Türk siyaseti için yeni seçim sisteminin de etkisi ile ‘koalisyon dönemi’ olarak adlandırılmaktadır. Bu dönem bir yandan ‘yeni yüzler’ dönemi olacaktır. Mesut Yılmaz, ANAP lideri, Tansu Çiller DYP lideri olmuş, Karayalçın ise İnönü yerine SHP genel başkanı seçilmiştir. Yine bu dönem Recep Tayyip Erdoğan, 1994 yılında İstanbul Büyük Şehir Belediye Başkanı seçilmiş ve Türk siyasetinde adını duyurmaya başlamıştır.

90'larda özel televizyonlar ve basın büyümüş ve ‘tv kutusuna sıkışmış bir Türkiye’ tartışmaları ortaya çıkmıştı.⁴⁶⁵ Televizyonların yaptığı haberlerle ülke çalkalanıyor, gazete haberleri ile siyasi krizler yaşanıyor. 90'ların en önemli gündemi hiç kuşkusuz PKK idi. 1995 seçimleri sonunda koalisyon ancak 1996 Mart'ında oluşturulmuş ve Ecevit'in DSP'sinin dışarıdan destek verdiği, “Anayol” hükümeti değişimli başbakanlıkta uzlaşmıştı. 1995 seçimlerinden lider çıkan ancak koalisyondan dışlanan Erbakan'ın politik söylemi hükümeti zor durumda bırakıyordu. Yolsuzluk iddiaları ortaya saçılmış ve Erbakan bunun üzerinden

⁴⁶³ Copeux, 2008: 46-47.

⁴⁶⁴ 2002'de Dönemin Maliye Bakanı Kemal Dervişe verilen bir soru önergesinde Körfez Savaşından sonra Türkiye'nin 45 Milyar Dolar zarar ettiği ve sadece bu kriz karşılığında 3 Milyar Dolar ile desteklendiği ortaya çıkıyordu. İlgili haber için bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-45-koyup-3-aldi-38422864>, (erişim tarihi: 15.11.2016).

⁴⁶⁵ 1990'lı yıllar aslında küresel bir kültür şokunu beraberinde getirmiştir. Bu dönem aslında bir takım ‘gariplikler’ dönemidir. Dönem hakkında bir haber derlemesi için bkz: <http://www.radikal.com.tr/turkiye/1990lar-suikastlar-koalisyonlar-ve-pop-furyasi-1034494/>, (erişim tarihi: 19.12.2016).

hem Çilleri hem de Yılmaz'ı pes ettirmeyi başarmıştı. Erbakan bu çabasının karşılığını 1996'da "Refahyol" koalisyonu ile alıyordu.⁴⁶⁶ Erbakan'ın İslami referansları, ülkede birçok kesimden tepki toplamış ve özellikle askeri kanatın Erbakan'a şüphe ile bakmasına neden olmuştur. Basının da Erbakan'ın karşısında konuşlanması ile '28 Şubat Bildirisi' yayınlanıyor ve asker Milli Güvenlik Kurulu vasıtası ile demokrasiye bir kez daha ayar veriyordu.⁴⁶⁷ 28 Şubat sonrası, Refah partisi kapatılmış ve Erbakan'a beş yıllık siyaset yasağı getirilmişti. Yerine kurulan Fazilet Partisi de 2001' yılında kapatılınca parti içi bölünme yaşanmış ve Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde Bülent Arınç ve Abdullah Gül gibi isimler Adalet ve Kalkınma Partisi'ni kurarak Erbakan ile yollarını ayırmışlardı.

28 Şubat sonrası görevi Mesut Yılmaz üstlenmiş; DSP ve DTP'nin de katılımı ile yeni bir koalisyon kurmuştu. Ancak bu da çok uzun sürmemiş ve yolsuzluk iddiaları ile Kasım 1998'de dağılmıştı.⁴⁶⁸ Yolsuzluk iddiaları dürüstlüğü ile Ecevit'i ön plana çıkarmış ve Ecevit 1999 Nisan'ına kadar bir hükümet kurmayı başarmıştır. Özellikle PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 15 Şubat 1999'da Kenya'da yakalanıp ülkeye getirilmesi Ecevit'e büyük bir kredi açmıştı. Ülkedeki bu zaferin en çok Kıbrıs Fatih Ecevit'e ve Devlet Bahçeli'nin MHP'sine etki ettiği ve seçimlerden sonra ortaya DSP-ANAP-MHP koalisyonunun oluştuğu dikkat çekmektedir. Bu hükümetin dağılması ise Demirel sonrası planlamamakla alakalı olmuştur. Ahmet Necdet Sezer'in Cumhurbaşkanı seçilmesi ve sonrasındaki anayasa krizine bir de ekonomik kriz eklenince 3 Kasım 2002'de meclisteki bütün partiler dışarıda kalmış ve Türkiye 2000'lere bambaşka bir siyasi atmosferde girmişti.⁴⁶⁹

1990'ları Türk kimliğine yaptığı etkileri inceleyecek olursak; İrtica sorunu, Kürt sorunu, yolsuzluklar, mafya ve siyaset ilişkisi ve Türk-Yunan sorunları gibi sorunların Türk kimliğini 1990'larda şekillendiren olaylar olduğunu görürüz. 12 Eylül öncesi gençlik hareketlerinde yer alan milliyetçi gençler 90'larda mafya babalarına dönüşmüş ve 'devlet için ölen ve öldüren' profili ile yüceltilir olmuşlardı. Mafya siyaset ilişkisi medyada sıkça tartışılmış ve durum artık 3 Kasım 1996'daki Susurluk Kazası ile bambaşka bir boyut almıştı. Abdullah Çatlı ve milletvekili Sedat Bucak ve eski emniyet müdürlerinden Hüseyin Kocadağ'ın aynı araba içerisinde kazaya karışması ülkeyi ayağa kaldırmıştır. Sonraki süreçte 'temiz toplum, temiz siyaset' söylemi etken olmuş ve 2000'li yıllarda mafya ile irtibatlı siyasetçiler sandık dışına itilmiştir.⁴⁷⁰ İrtica Sorunu ise TSK tarafından kaygıyla izleniyordu.

⁴⁶⁶ Ahmad, 2014: 207.

⁴⁶⁷ Ahmad, 2014: 210.

⁴⁶⁸ Ahmad, 2014: 211.

⁴⁶⁹ Ahmad, 2014: 219.

⁴⁷⁰ <http://www.milliyet.com.tr/content/dosya/susurluk/susur1.html>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

Özellikle, Soğuk Savaş sonrası ortaya atılan “Medeniyetler Çatışması” tezi dünya genelinde olduğu kadar Türkiye’de de yaşanıyor gibiydi. Laikler ve İslamcılar arasındaki çatışmada Laik kanadı artık TSK temsil ediyordu. 5 Ocak 1990’da Hava Kuvvetlerine bağlı 15 subay ve astsubayın irticai faaliyetler sebebi ile atılması ile başlayan süreç devamında 28 Şubat’ı getirecekti. 1993 yılında Uğur Mumcu’nun⁴⁷¹ irticai faaliyetler üzerine yoğunlaşan bir yazar olarak katledilmesi ve Sivas’taki Madımak katliamı⁴⁷² ülkedeki Laik-İslamcı gerilimini arttıran olaylar olmuş ve sonraki dönem Türk kimliği inşasında önemli ayrışmalara sebep olmuştur. Yine o dönem Fethullah Gülen ve cemaati büyük tartışmalara sebep olmuş; devleti ele geçirmeyi planlamakla suçlanmış ve Fethullah Gülen 1999’da ABD’ye kaçmıştır. 2000’li yıllar ise bu cemaatin altın dönemleri olmuş; yükseliş ile başlayan süreç 15 Temmuz 2016 darbe girişimi sonucunda “altın vuruş” ile sona ermiştir.

Demirel’in “Kürt realitesini tanıyorum” açıklaması ile gündeme oturan Kürt sorununun, 1990’lı yıllarda birçok askeri ve sivil kaybın yaşanmasına sebep olmuş ve Kürt hareketinin daha da radikalleştiği bir sürece girdiği değerlendirilmektedir. Kürt siyaseti 1991’deki yemin krizini yaşayan HEP ile başlamış ve bu süreçte 1994’te tutuklanan DEP milletvekilleri ile bambaşka bir boyuta taşınmış ve HADEP gibi birçok kez kapatılıp açılan yeni partiler ile yoluna devam etmişti. Bugün de olduğu gibi şehit haberleri ile PKK’ya gösterilen tepki, bu olaylarda PKK terörü ve devlet şiddeti arasında sıkışmış olan Kürt siyasi hareketine yöneliyor ve parti binaları taşlanıyor ve kundaklanıyordu. 1999’da Öcalan’ın yakalanması ile Kürt sorunu 2000’li yıllara farklı bir şekilde girecekti.⁴⁷³

1990’lı yıllarda yaşanan gerginliklerin Ege’deki suları da ısıttığı değerlendirilebilecektir. Sıkça yaşanan karasuları ve hava sahası ihlalleri tartışmaları, it dalaşları ve sahil güvenlik botlarının karşılıklı kovalamacası beraberinde 1996 yılındaki Kardak Krizi ile Türk-Yunan krizini zirveye taşıyacaktı. Özellikle iki ülke medyasının popülist söylemleri ile savaşa doğru giden sürecin 6-7 Eylül, 74 Kıbrıs Barış Harekatı’na benzer şekilde Türk-Yunan kimliklerinin inşasına daha güçlü “öteki”ler eklediği

⁴⁷¹ Uğur Mumcu’nun kim tarafından öldürüldüğü hala ortaya çıkarılabilmemiş değildir. 1990’lardaki faili meçhul cinayetlerin çokluğu ve 2000’lerdeki bu cinayetlere fail uydurma modası dikkat çekmektedir. Bu fail kimi zaman derin devlet, kimi zaman dış güçler, kimi zaman İslamcılar, kimi zaman Ergenekon kimi zamansa FETÖ’dür. Bu konu ile ilgili bir yazı için bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/ugur-mumcu-yu-kim-neden-oldurdu-22430246>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁷² Madımak Katliamı, Türkiye’deki kimlik bunalımının bir katliama dönüşmesidir. O gün orada ne yaşandığı hala tartışılmaktadır. Detaylı bir inceleme için bkz:

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150702_sivas_1993, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁷³ 1990’lardaki Kürt siyasi hareketi bugünkü siyasi hareketin temelini atmıştır. Bu konuda detaylı bir inceleme için bkz: <http://www.aljazeera.com.tr/dosya/1990larda-kurt-siyasi-hareketi>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

düşünülmektedir. O dönem medyanın milliyetçi söyleme etkisini Elif Küçük Durur şu şekilde aktarmaktadır:

“Medyada milli kimliğin inşası ve yeniden üretimi, toplumsal birliğin korunması amacıyla kolektif hafızanın beslenmesine yönelik ve ‘öteki’nin bir tehdit unsuru olarak varlığıyı sağlamlaştıran ya da ‘öteki’ne karşı düşmanlığı canlı tutan korku üretimine yönelik temsillerle sağlanmaktadır. Uluslararası politikaların konu edildiği haber söyleminde, geçmişle bugünün ilintilendirildiği tarih anlatılarında ve milli kriz dönemlerinde bu tür temsil örneklerine rastlamak mümkündür. Örneğin, 1996 yılı Ocak ayı sonlarında yaşanan bir grup Yunanlının Bodrum açıklarındaki kayalıklara bayrak dikmesiyle başlayan ‘Kardak Krizi’ sürecinde gazetelere hamasi bir milliyetçilik söylemi hakim olmuştur. Bu dönemde, Hürriyet gazetesinde yayınlanan ‘O Bayrak İnecek’ (30 Ocak 1996), ‘Adaya Çıktık’ (31 Ocak 1996), Sabah gazetesinde yayınlanan ‘Yunanlı Gitmeseydi Vurmaya Kararlıydık’ (1 Şubat 1996) başlıklarında da açıkça görülebileceği gibi, ‘biz’ kurgusu yeniden üretilmiş, Türkiye ve Yunanistan arasındaki ‘ezeli’ düşmanlık referans alınarak ‘Yunanlılar’ın ötekiliği pekiştirilmiştir.”⁴⁷⁴

Durur’un da makalesinde vurguladığı Çiller’in sarfetmiş olduğu “O asker gidecek, o bayrak gidecek!” sözü ile tırmanan süreç ve TSK’nın operasyonu ile tamamlanmış ve Türk medyası Yunanlıları alt etmenin gururu ile milliyetçi zaferimizi göklere çıkarmıştı.⁴⁷⁵ Ancak, sonraki süreçte Yunanistan’ın, PKK ve DHKP-C gibi örgütlere kimi zaman örtülü kimi zamansa açıktan destek vererek bu olayın intikamını almaya çalıştığı, siyasi alanda ise Türkiye’yi AB dışında tutmak için elinden geleni yaptığı tartışmaları her dönem yeni problemlere göre güncellenerek Türk medyasında sıkça tartışılacaktır.⁴⁷⁶ Karşılıklı inatlaşma ve ötekileştirme sürecinin 1999 depreminde iki ülke halkının yakınlaşması ile biraz olsun yumuşadığı değerlendirilmektedir.⁴⁷⁷

Yine 1990’lı yıllar bir Balkanlar krizine sahne oluyor ve Yugoslavya dağılıyordu. Özellikle Bosna Savaşı’nda yaşananların medyaya yansısı ile ülkede büyük bir tepki oluşmuş ve Türk kimliğine yeniden “Evlat-ı Fatihan” unsuru bu dönemde eklenmiştir. Türkiye bu süreçte hazırlıksız yakalansa da NATO üyesi ve bölge ile geçmişten gelen bağları

⁴⁷⁴ Durur, 2011: 48.

⁴⁷⁵ Güzel, 2007: 75.

⁴⁷⁶ Örneğin, 15 Temmuz darbe girişimi sonrası Yunanistan’a kaçan askerlerin iadesi tartışmasıyla Yunanistan bu kez de FETÖ’yü himayesi altına almakla suçlanmaktadır. “Yunanistan FETÖ’yü Koruyor, DHKP-C’yi Besliyor” başlıklı bir haber için bkz: <http://www.kanalahaber.com/haber/gundem/yunanistan-fetoyu-koruyor-dhkp-cyi-besliyor-341628/>, (erişim tarihi: 17.04.17).

⁴⁷⁷ Güzel, 2007: 79.

olan bir ülke olarak artı özelliklere sahipti. Eric Jan Zührer bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Balkanlar’ın siyasal manzarası 1989-1992 yıllarında son derece değişti ve bu değişiklikler Türkiye’nin hayli lehine oldu. Bulgaristan’da komünist yönetimin yıkılışından sonra iktidara gelen yeni hükümet, Türk azınlığı temsil eden partinin desteğine yaslanıyordu. Bu da Türk-Bulgar ilişkilerinde çarpıcı bir iyileşmeye, Yunan-Bulgar ilişkilerinde ise bir kötüleşmeye yol açtı. Artık bağımsız olan eski Yugoslav cumhuriyeti Makedonya dahi, bölgedeki Bulgar ve Yunan nüfuzuna karşı ağırlık olarak Ankara’yla temas arayışındaydı ve Türkiye ile (katı Marksist yönetim biçimine rağmen) sürekli iyi ilişkileri olan tek Balkan ülkesi Arnavutluk bu ilişkiyi komünist yönetimin yıkılışından sonra da sürdürdü. Hatta Arnavut subayları eğitim için Türkiye’ye gönderildi. Netice olarak, Türkiye’nin Balkanlar, Karadeniz bölgesi ve Orta Asya’daki nüfuzu kesinlikle artmaktadır.”⁴⁷⁸

1990’lı yıllardaki Türk toplumunun ‘poplaşması’ konusu kimlik inşasını anlayabilmek açısından önemlidir. Televole benzeri magazin programları, diziler ve yeni nesil türkücüler ile harmanlanan Türk kimliğinin bu dönem karmakarışık bir hal aldığı tartışılmaktadır. Bir yandan haberlerde PKK terörü, suikastlar ve siyasi krizler diğer yandan ‘vur patlasın çal oynasın’ programlarının bir arada gittiği bu dönemi Gökçe Aytulu şu şekilde değerlendirmektedir:

“90’ların ruhu deyince sadece siyasetten söz etmenin imkânı yok. O yıllarda özel radyo ve televizyonların yayına başlamasıyla Türkiye’de medyanın serencamı köklü şekilde değişti. Televizyonlarda Magic Box devrimiyle 1991 seçimleri öncesinde siyasetin reklâmı yapılır hale geldi. Aynı dönemde patlak veren Körfez Savaşı da televizyondan canlı yayınlanmaya başlamış, Türkiye’de de özel televizyonlar bu dönemin öncüsü olmuştu. Güner Ümit ve Güler Kazmacı, özel televizyonlardaki yarışmalarla 90’ların ilk ekran fenomenleri olmuş, Güner Ümit’in yükselişi ‘Kızılbaş’ gafına kadar sürmüştü. Siyasetçilerin adeta sorguya çekildiği ‘Kırmızı Koltuk’ programı da dönemin en iyileri arasındaydı. Özel radyolar ise 90’ların en iyi girişimi olarak kabul edilebilir. Yayına başladıktan kısa süre sonra yasaklanan özel radyolar için yapılan toplu eylemler, siyah kurdele kampanyası sonuç getirmiş ve Türkiye halkı, TRT FM tahakkümünden kurtulmak için adım atmıştı.”⁴⁷⁹

Türk siyaseti için 2000’li yıllar aslında 2002 seçimleri ile başlıyordu. 3 Kasım 2002 seçimlerinin sonucu büyük bir sürprizi beraberinde getirmişti. Böylece bugüne kadar devam

⁴⁷⁸ Zürcher, 2005: 443.

⁴⁷⁹ <http://www.radikal.com.tr/turkiye/1990lar-suikastlar-koalisyonlar-ve-pop-furyasi-1034494/>, (erişim tarihi: 19.12.2016).

edecek olan Türk kimliği inşasının yeni bir labirente gireceği değerlendirilmeleri yapılacaktı. Yeni meclis artık iki partiliydi. Erdoğan liderliğindeki AK Parti yüzde 34 oyla tek başına iktidar oluyor, CHP ise yüzde 19 oyla hem ana muhalefet hem de tek muhalefet oluyordu. Hiç kuşkusuz ki bu durumun ortaya çıkmasında Cem Uzan liderliğindeki Genç Parti'nin yüzde 7,2'lik oy oranının büyük etkisi vardı. Bülent Ecevit, Devlet Bahçeli, Tansu Çiller, Mesut Yılmaz ve Necmettin Erbakan gibi liderler seçmenler tarafından 1990'lı yıllarda bırakılıyor ve 2000'li yıllarda kendilerine şans tanınmıyordu.⁴⁸⁰ Artık, Recep Tayyip Erdoğan dönemi başlıyordu. Ahmad, Erdoğan'ın bu başarısının sebebini şu şekilde aktarmaktadır:

“AKP'nin ve lideri Recep Tayyip Erdoğan'ın başarısının ardında ne yatıyordu? Eğer seçim sonuçlarına bakacak olunursa, seçmenler yeni bir lider istiyorlardı ama yeni bir parti istemiyorlardı; dolayısı ile Erdoğan bu vasma uyuyordu. Rakiplerinin çoğunun aksine sistemin içinden gelmeyen yeni tür bir liderdi. İstanbul'un kabadaylarıyla ünlü bir semti olan Kasımpaşa'dan, mütevazı bir geçmişten geliyordu, çağdaş bir eğitime sahip değildi, bildiği bir yabancı dil yoktu. Ancak, kendini İstanbul belediye başkanı olarak ve işlerin yapılmasını sağlayan bir siyasetçi kimliğiyle kanıtlamıştı ve bu arada dolar milyoneri olduğu söyleniyordu. Partinin sembolüydü ama tek lideri değildi, kurulu düzen tarafından baskı ve soruşturmalara uğruyordu.”⁴⁸¹

2002'den bu yana girdiği bütün seçimleri önde tamamlayan Erdoğan ve partisinin geçirdiği bu süreç Türk siyasi tarihinin en dikkat çekici gelişmelerine sahne olmuştur. İktidara gelir gelmez reform sözü veren Erdoğan hem içerden hem de dışardan büyük destek görmüştü. Avrupa Birliği üyeliği konusunda atılan adımlar ve ifade özgürlüğü konusundaki yaklaşım o dönem için Erdoğan'a büyük destek sağlamıştı. 2002'den sonraki dönemin, bugünkü Türk kimliğine son şeklini verdiği kadar Erdoğan'ın da kendi kimliğinin inşasına ivme kazandırdığı değerlendirilebilecektir. Kısa süren Abdullah Gül başbakanlığı döneminden sonra koltuğu devralan Erdoğan, hem bu süreçte kendi partisini yeniden dizayn etmiş hem de Türk siyasetini derinden etkilemiştir.

Erdoğan, kendi başbakanlık dönemini ‘çıraklık’, ‘kalfalık’ ve ‘ustalık’ dönemi olarak üçe ayırmaktaydı. Çıraklık döneminde, ekonomik krizden çıkmaya çalışan bir ülke devralan Erdoğan, ilk olarak “piyasalara dost” bir ekonomi anlayışı ile ekonomik kalkınmaya yöneldi. Kemal Derviş'ten devralınan reformlara sadık kalınarak, eğitim, ulaştırma ve sağlık gibi alanlarda önemli ilerlemeler kaydedildi. AB yolunda kararlı olunacağı vurgulandı ve bu durum hem iç hem de dış pazarda Türkiye'ye bir güven sağladı. Ancak tüm bunlar yaşanırken

⁴⁸⁰ Ahmad, 2014: 219.

⁴⁸¹ Ahmad, 2014: 222.

Laiklik ve siyasette askerin rolü gibi tartışmaların, çıraklık döneminde ülkedeki kutuplaşmayı arttırmaya başladığı tartışılmaktaydı. Tam da bu noktada tarihe “e-muhtıra” olarak geçecek askeri uyarı genelkurmayın internet sitesinden 27 Nisan 2007’de yayınlanmıştı.⁴⁸²

27 Nisan’daki ‘e-muhtıra’nın aslında çıraklık döneminden kalfalık dönemine geçişin fitilini ateşlediği ve 22 Temmuz 2007’deki genel seçimlerinde AK Parti’nin yüzde 47 ile oy patlaması yaşamasına neden olduğu değerlendirilmektedir.⁴⁸³ Bundan sonraki sürecim asker ve AK Parti arasındaki bir yargı savaşına sebep olduğu ve sonradan bizzat Erdoğan tarafından FETÖ tarafından kurgulanan “kumpas” olarak nitelenecek davaların Erdoğan’ın gönüllü savcılığı ile “askeri vesayetle hesaplaşma” kampanyasına dönüştüğü, medyada sıkça tartışılmakta idi.⁴⁸⁴ Bu süreçte laiklik karşıtı eylemlerle suçlanan AK Parti kapatma davası ile karşılaşınca yargıda da reforma girişecekti. Bunun sonucunda 2010 yılındaki anayasal düzenlemeler içeren referandum düzenlenmiş ve yargıya karşı yapılacak düzenleme %58 halk desteği ile yürürlüğe girmişti. Bu dönem muhalifler tarafından AK Parti ve Erdoğan bir cadı avına başlamakla eleştirilmiş ve Fettullah Gülen’in gizli bir ortak gibi hükümetle koalisyon kurduğu iddia edilmişti. Hükümet’in bu iddiaları yalanlaması ve bizzat Bekir Bozdağ tarafından “buna kargalar güler” şeklinde bu iddiaların yorumlanması muhalefet döneminde bundan sonraki her tartışmada dile getirilerek hatırlatılmıştır. Bu süreçte yüzlerce muhalif, yüzlerce subay gözaltına alınmış tutuklanmış ve basına sansür uygulandığı iddiaları sıkça tartışılmıştır.⁴⁸⁵

Erdoğan’ın “ustalık dönemi” olarak adlandırdığı dönem ise 12 Haziran 2011 genel seçimleri ile başlamıştır. Yüzde 49,8 gibi rekor bir oyla gelen bu döneme, “barış süreci”, “gezi olayları” ve “17 ve 25 Aralık soruşturmaları” gibi tartışmaların damga vurduğu görülmektedir. 6 Ocak 2012’de eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ’un tutuklanması ile asker ve siyaset arasındaki hesaplaşmanın zirve noktasını gördüğü değerlendirilmektedir.⁴⁸⁶ 2014’teki Cumhurbaşkanlığı seçiminin de o dönemde gündeme gelmesiyle Türkiye, en çalkantılı dönemlerinden birine girdiği değerlendirmeleri ile karşılacaktı.⁴⁸⁷ Öcalan ile sürdürülen görüşmelerin ilk kez açıkça ifade edilmesi hem içeride hem de dışarıda “Kürt

⁴⁸² Konu ile ilgili bir köşe yazısı için bkz: <http://www.hurriyet.com.tr/27-nisan-muhtirasi-millele-hayirli-olsun-6426009>, (erişim tarihi: 20.12.2016).

⁴⁸³ <http://www.aksam.com.tr/guncel/siyaset-disi-hesaplar-sandiktan-dondu-c2/haber-614938>, (erişim tarihi: 17.04.2017).

⁴⁸⁴ <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/ilicak/2011/08/02/askeri-vesayet-ve-ergenekon>, (erişim tarihi: 17.04.2017).

⁴⁸⁵ 2007 ve 2015 yılları arasında yaşananlar ve değişen siyasi söylem aslında Onuf’un ortaya attığı kurallar ve koşulların da insanlar tarafından değiştirilebileceği tezini haklı çıkarmaktadır. Bu dönem için ayrıntılı bir rapor için bkz: Çağlar ve Özkır: 2015.

⁴⁸⁶ <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/01/06/ilker-basbug-tutuklandi>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁸⁷ <http://www.milliyet.com.tr/basbug-un-tutuklu-olmasina-uzgunum-siyaset-1663505/>, (erişim tarihi: 17.04.2017).

Sorunu”nun çözüleceği beklentisini arttırmıştı.⁴⁸⁸ Ancak, Erdoğan’ın giderek “tek adam” ve “tek lider”e dönüştüğü iddiaları o dönem sıkça gündeme getirilmiş ve bu durumun toplumdaki kutuplaşmayı arttırdığı tartışılmıştır. Haziran 2013’teki Gezi olaylarının patlak vermesi ve olaylar sonucu ortaya çıkan krizin kötü yönetilmesi ile Türkiye ve Erdoğan’ın imajının hem içeride hem de dışarıda ‘totaliter’ bir lidere dönüştüğü iddiaları sıkça gündeme gelmiştir. Olaylarda yaşamına yitiren gençlere yönelik kullanılan ifadeler büyük tepki görüyor ve Türk kimliği inşasının daha önce olmadığı kadar kutuplaşan bir topluma neden olduğu tartışmaları ortaya çıkıyordu.⁴⁸⁹ 17 Aralık’ta bazı bakan çocuklarının gözüaltına alınması ve 25 Aralık’ta da Erdoğan’ın oğlu Bilal Erdoğan’ın ifadeye çağırılmasının Erdoğan’ı yeni bir döneme soktuğu düşünülmektedir.⁴⁹⁰ Artık, Erdoğan’ın ve ülkenin yeni düşmanı Fethullah Gülen ve hizmet hareketi olarak değerlendirilebilecektir. 30 Mart 2014’teki yerel seçimlere kadar krizi bir şekilde idare eden Erdoğan’ın, seçimlerden zaferle çıkınca Türk kimliğine yeni tehdit olarak tanımlanan FETÖ için toplumun diğer kesimlerinden destek aradığı görülmektedir. Sınırlı olsa da bu desteği bulan Erdoğan ve hükümeti, bütün bu Ergenekon, Balyoz ve Şike gibi davaların ve Gezi olaylarının arkasında bu örgütün bulunduğunu ve kendisinin kandırıldığını ancak tüm herkesin hesabını bu örgütten soracağını açıklıyordu.⁴⁹¹ 2014 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine “başkanlık” tartışması ile girildi. HDP’nin Cumhurbaşkanı adayı Selahattin Demirtaş’ın “seni başkan yaptırmayacağız” çıkışı sonraki dönem Kürt sorunun çözümünde Erdoğan ile iplerin kopacağını işaretini veriyordu.⁴⁹² CHP ve MHP’nin de Erdoğan’a benzer milli bir aday arayışları sonunda ittifak yapılıyor ve Ekmeleddin İhsanoğlu formülü üzerinde uzlaşıyordu. Bu dönem muhalefet, Erdoğan’un hem başbakanlık imkanlarını hem de bu süreçte elde ettiği medya gücünü kullanarak hem Demirtaş’ı hem de İhsanoğlu’nu seçimlerde etkisiz kıldığını iddia edecektir.⁴⁹³ Bundan sonraki tartışma ise Erdoğan’ın Özal olup arkasında yeni bir Yıldırım Akbulut mu bırakacağı tartışması idi.

⁴⁸⁸ Geline süreçte ‘Çözüm Süreci’ sona ermiş görünmektedir. Konu ile ilgili sürekli güncellenen detaylı bir haber linki için bkz: <http://www.aljazeera.com.tr/konular/cozum-sureci>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁸⁹ Gezi Parkı Eylemleri ile ilgili birçok haber yapıldı birçok iddia ortaya atıldı. Eylemlerden bugüne ‘geziciler’ söylemi miras kalmış görünmektedir. Gezi eylemleri ile ilgili detaylı ve sürekli güncellenen bir haber derlemesi için bkz: https://tr.sputniknews.com/trend/taksim_gezi_parki_olaylari/, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹⁰ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹¹ <http://www.hurriyet.com.tr/yalcin-akdogan-o-cemaat-orduya-kumpas-kurdu-25431903>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹² Çözüm sürecinde hükümeti temsil eden Yalçın Akdoğan, Demirtaş’ın bu çıkışının çözüm sürecini dinamitletiğini söylüyor ve o çıkıştan sonra Demirtaş’ın tutuklanacağı 5 Kasım 2016 tarihine kadar çözüm süreci tersi bir istikamette yol alıyordu. İlgili haber için bkz: <http://www.milliyet.com.tr/akdogan-surece-ihanet-ettiler/siyaset/detay/2094288/default.htm>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹³ Erdoğan en uzun süre görev yapan başbakan olarak Türk siyasi tarihine geçmiştir. 12 yıllık Erdoğan dönemini inceleyen ayrıntılı bir haber için bkz: http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140828_erdogan_12_yil, (erişim tarihi: 21.12.2016).

Ancak Erdoğan'ın Ahmet Davutoğlu tercihi yapması ile bu tartışmaların bir nebze önüne geçilmişti. Bu tercihe rağmen Erdoğan'ın 'farklı bir cumhurbaşkanı' olacağını söylemesinin Ahmet Davutoğlu ile ayrışmayı beraberinde getirdiği medyada sıkça değerlendirilmiştir. Bu süreçte Davutoğlu, iki genel seçime girmişti. 7 Haziran seçimlerinde hükümet kurulamamıştı. Yine bu süreçte HDP'nin ilk kez parti olarak yüzde 10 barajını aşması ile siyasette denklemin değiştiği söylenebilecektir. Erdoğan'ın, Kürt hareketi ile köprüleri attığı ve PKK içerisindeki şahin kanadın da, Suriye'deki gelişmelerden aldığı cesaretle tekrar çatışmaları başlatması ile PKK terörünün tekrar ülke gündemine geri döndüğü tartışmalarının ülke gündemini meşgul ettiği görülmektedir.⁴⁹⁴ Bu süreçte hükümet kurulamamış; MHP'nin de etkisi ile erken seçim kararı alınmıştı. HDP'nin misyonunun hem Erdoğan hem de PKK tarafından geçersiz kılındığı tartışmaları ile Kasım seçimlerine gidildiği görülmektedir.⁴⁹⁵ 7 Haziran sonrası iç ve dış siyaset birbiri ile bütün olmuş ve ülke çatışma, bombalı saldırılar ve güvenlik istikrarsızlığına sahne olmuştur. Kasım 2015 seçimlerinde HDP bir önceki seçimlerde yakaladığı başarıyı kaybetmiş ancak barajı yine geçmişti ancak bütün tartışmalardan sıyrılarak AK Parti yeniden tek başına iktidar olmuştur.⁴⁹⁶ Bu zafere rağmen Erdoğan'ın parti üzerindeki tahakkümü tartışmalarının ortaya çıktığı ve tartışmalar sonunda Davutoğlu'nun koltuğunu 22 Mayıs 2016'da Binali Yıldırım'a bıraktığı görülmüştür.⁴⁹⁷ Türkiye, 15 Temmuz 2016'daki ordu içerisindeki Fethullahçı subaylarca düzenlenen darbe girişimi ile bir şok yaşıyor ve başka bir döneme giriyordu.

“Erdoğan dönemi” olarak nitelendirilebilecek bu dönem kimlik inşası açısından oldukça çalkantılı bir dönem olarak değerlendirilmektedir. 2007'de Hrant Dink'in öldürülmesine kadar giden süreçteki milliyetçi kutuplaşmanın önüne geçilememesi ve cinayetlerdeki istihbarat ve güvenlik kurumlarının olaydaki kusurları bugün ortaya çıkmakta ve FETÖ üzerinden yeniden tartışılmaktadır. Yine her seçim dönemi, meydanlardan yükselen mezhep ve etnik köken⁴⁹⁸ vurgusuun toplumdaki çeşitliliğe zarar verecek noktaya geldiği

⁴⁹⁴ <https://t24.com.tr/haber/iste-7-hazirandan-1-kasima-secime-etki-eden-olaylar.315129>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹⁵ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150805_koalisyon_sure_azaliyor, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹⁶ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151102_1_kasim_secim_sayilarla, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹⁷ <http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-istifasini-sundu-binali-yildirim-gorevi-aldi-40107477>, (erişim tarihi: 21.12.2016).

⁴⁹⁸ 2014'teki Cumhurbaşkanlığı Seçimleri de 2012'deki genel seçimlere benzer bir şekilde ayrımcı söylemlerin gölgesinde geçmiş ve Erdoğan tarafından Demirtaş'ın Zaza, Kılıçdaroğlu'nun Alevi, İhsanoğlu'nun da yabancı, kendisinin ise gururla saklamadan Sünni olduğu vurgulanmıştır. Konu ile ilgili bir haber için bkz: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/101147/Erdogan_Kilicdaroglu_sen_Alevi_olabilirsin....html, (erişim tarihi: 22.12.2016).

iddialarının bu dönem sıkça tartışıldığı görülecektir.⁴⁹⁹ Özellikle dış politikada izlenen “komşularla dost Türkiye” politikasının ilerleyen dönemde önce “değerli yalnız Türkiye” politikasına daha sonra “herkesle çatışmalı Türkiye” görüntüsüne dönüşmesi iddiaları da dikkat çekmektedir. ‘Yeni Osmanlılık’ olarak adlandırılan politikanın ülke içinde gördüğü ilgiyi ülke dışında göremediği iddiaları ve Arap Baharı’nın Türkiye aleyhine geliştiği tartışmaları dikkat çekicidir. Yine içeride yükselen “dış mihrak”, “faiz lobisi”, “İsrail oyunu”, “ABD üst aklı”, “Rusya ve İran’ın oyunları”, “kıskanç Almanya”, “İrkçı Fransa” ve “Türkiye düşmanı Avrupa” gibi söylemlerin, sürekli değişen dost/düşman algısını ve Türkiye’deki kimlik inşasını ve öteki algısını derinden etkilediği değerlendirilebilecektir.⁵⁰⁰

⁴⁹⁹ Özellikle 12 Haziran 2012 seçimlerinde Erdoğan tarafından birçok seçim mitinginde Kılıçdaroğlu’nun Alevi olduğunu vurgulaması dikkat çekicidir. Konuyla ilgili detaylı bir inceleme için bkz: <http://t24.com.tr/haber/sizin-inancinizi-binlerce-kisi-ayni-anda-hic-yuhaladimi,206585>, (erişim tarihi: 22.12.2016).

⁵⁰⁰ AK Parti’nin kendi makbul kimliğini inşa ederek yeni öteki eklemeleri ile bir söylem geliştirdiği görülmektedir. Bu konuda yazılmış bir makale için bkz: <https://bianet.org/bianet/siyaset/144811-neo-liberal-milliyetcilik-ve-akp>, (erişim tarihi: 22.12.2016).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-ARNAVUTLUK İLİŞKİLERİ ve KARŞILIKLI İMGELER

Bir önceki bölümde her iki devletin ulusal kimlik inşasını siyasi tarih çerçevesinde incelemiştik. Bu bölümde ise her iki devletin ilişkilerinin tekrar normalleştiği ve ivme kazandığı dönem olan 1991-2017 arasındaki dönem ve bu dönem içerisinde karşılıklı etkileşim sonucu ortaya çıkan karşılıklı imgeler incelenecektir. 1991'e kadar olan dönemde iki ülke ilişkilerinin oldukça zayıf ve etkisiz olduğu görülmektedir. Ancak, bu bölüm içerisinde 1991 öncesi döneme de bütünlüğün bozulmaması açısından yer verilmesi önemli görülmüştür. Bu bölümdeki dönem kısıtlamasının sebebi tez çalışmasının Avrupalılaşma/Batılaşma süreci üzerinden yani NATO ve AB perspektifleri üzerinden iki devlet ilişkilerini ve örnek olaylar üzerinden iki ülkedeki karşılıklı imgeleri inceleyecek olmasıdır. Özellikle Arnavutluk ve Türkiye ikili ilişkilerinin Arnavutluk'taki Sosyalist dönemin sona ermesi ile birlikte yeniden oluştuğu görülmektedir. Bu bölüm “Türkiye-Arnavutluk İlişkileri” ve “Karşılıklı İmgeler” olarak iki ana başlık halinde incelenecektir.

3.1 Türkiye-Arnavutluk İlişkileri

Türkler ve Arnavutlar beş asırdan fazla Osmanlı yönetiminde kader ortaklığı yapmış iki millet olarak görülmektedir. Ancak, Balkan Savaşları'ndan sonra bu birliktelik sona ermiştir. 1912 yılında bağımsızlığını ilan eden Arnavutluk'un ve Türkiye ile ilişkileri, Mustafa Kemal önderliğindeki milli mücadele dönemine kadar dayanmaktadır. Milli mücadele komutanlarının ve bizzat Mustafa Kemal'in Balkanlar kökenli olması, milli mücadele içerisinde birçok Arnavut kökenli insanın yer alması ve Türkiye'de yaşayan Arnavut kökenli nüfus iki ülkenin birbirine her daim ilgili olmasını gerektirmiştir.

İki ülke arasındaki ilk diplomatik antlaşmalar 1923 Aralık ayında İstanbul'da imzalanmıştır. Bu antlaşmalar, “Dostluk Antlaşması” diye adlandırılabilir “Diplomatik İlişkileri Kurma Antlaşması”, “Konsolosluk Anlaşması ve Yurttaşlık Anlaşması”dır.⁵⁰¹ Bu antlaşmalardan daha önce 1921 yılında Mustafa Kemal'in tavsiyesi ile Antalya'daki ticari işlerini bırakıp Arnavutluk'a geçen Selahattin Shkoza'nın Arnavutluk Ordusu'nun başına geçtiği ve daha sonra milli savunma bakanı olduğu bilinmektedir.⁵⁰² Atatürk döneminde başlayan ikili ilişkiler sonucunda 1925'te Arnavutluk'a Türk ilk büyükelçi, 1926'da da

⁵⁰¹ Shpuza, 1993: 313.

⁵⁰² Akdemir, 2009: 107.

Türkiye'deki ilk Arnavut büyükelçi görevlerine başladılar.⁵⁰³ Daha sonraki bölümlerde değineceğimiz iki ülke arasında zaman zaman tartışmalara neden olan Osmanlı'ya bakış açısı hatırlanacak olursa 1920'li yıllarda atılan adımlar önemlidir. Osmanlı'dan kopuş sürecinden sonra tekrar ikili ilişkilerin dostça kurulabilmesini Arnavut akademisyen Gazmend Shpuza şu şekilde yorumlamaktadır:

“Ülkemizin Osmanlı İmparatorluğu'ndan siyasal koparılışı, o dönemde Türkiye'deki bazı kişilerin düşüncelerinin tersine, iki halk arasındaki yüzlerce yıllık bir sürede kurulup sağlamlaşmış sıkı dostluk bağlarının kesilmesi anlamına gelmezdi. Bu bağların dostluk niteliğini, sultanların hizmetindeki paşalar ve vezirler değil, siyasal, toplumsal ve kültürel ilerlemenin yararına halkımızın en ilerici unsurlarının gerçekleştirdikleri sıkı işbirliği kazandırmıştı. Kültür alanında ünlü Arnavut Türkolog'u Şemseddin Sami Frasheri'nin Türkçe diline katkısını belirtebiliriz. İlerici Arnavutların siyasal alanda Türklerle işbirliğine gelince, Anayasayı, yeniden yürürlüğe getirmek. Temmuz 1908 Jön Türk devrimini zafere kavuşturmak için mücadele işbirliklerini belirtmek yeterlidir. Jöntürk devriminin iki halkın ümitlerini ne kadar gerçekleştirep gerçekleştirmemesine karşın, Arnavut ve Türk halkı, bu devrimde sıkıca işbirliği ettiler.”⁵⁰⁴

Shpuza'nın bu açıklamasında Osmanlı sonrası eşit iki egemen devletin ilişkilerini geçmişteki olumlu ve olumsuz anıların süzgecinden geçirerek tekrar bir araya geldiklerini anlatmaya çalıştığı görülecektir. Atatürk döneminde başlayan ilişkiler yine aynı dönemde Arnavutluk'ta Ahmet Zogu'nun kendini Arnavut Kralı olarak ilan etmesi ile gerginleşmiş;⁵⁰⁵ bu ilişkiler Balkan Antantı görüşmelerinde yumuşasa da İtalya'nın Arnavutluk'u işgali ile tekrar bozulmuş⁵⁰⁶ ve bozulan ilişkilerin tekrar rayına oturması yani bugünkü seviyeye dönmesi altmış yıldan fazla sürmüştür.

1920'li yıllara dayanan iki ülke ilişkileri, Arnavutluk'un Krallık dönemi, sonrasında geçirdiği işgal yılları ve daha sonra kurulan komünist yönetimin dünyadan izole bir Arnavutluk yaratması sebebi ile kesintiye uğramıştır. Özellikle 1945 yılında, Tiran'daki Türkiye Büyükelçiliği'nin Enver Hoca tarafından kapatılması ve diplomatların sınır dışı

⁵⁰³ Shpuza, 1990: 314.

⁵⁰⁴ Shpuza, 1990: 314.

⁵⁰⁵ 1936 yılında Kral Zogu'nun kız kardeşini II.Abdülhamit'in oğlu Prens Abid ile evlendirmesi ve o dönem Türkiye'nin Arnavutluk Büyükelçisi Yakup Kadri Osmanoglu'nun Türkiye'den gelen emir ile Tiran'dan ayrılması Türkiye'nin bu konuya yaklaşımını ortaya koymaktadır. Prens Abid Efendi İlgili bir yazı için bkz: <http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/885518-abdulhamidin-oglu-babasini-anlatiyor>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵⁰⁶ Arnavutluk, Balkan Antantı görüşmelerine katılsa da antlaşma içerisinde İtalya baskısı ile yer alamamıştır. Ancak bu süreçte yapılan iki ülke görüşmeleri ile 1933 yılında Arnavutluk, 1934 yılında da Türkiye karşılıklı olarak büyükelçilikleri açmışlardır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Özkan, 2012: 385.

edilmesi Arnavutluk-Türkiye ilişkilerine büyük zarar vermiştir.⁵⁰⁷ Türkiye'nin NATO üyesi olması ve Arnavutluk'un Varşova Paktı içerisinde yer alması sebebi ile iki ülkenin farklı kutuplarda yer alması iki ülke ilişkilerini etkilemiştir. Özellikle Enver Hoca'nın şüpheli tutumu bu durumun ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Ancak yine Enver Hoca'nın önce Sovyetler ile sonra da Çin ile farklı düşmesi iki ülke arasında bir yakınlaşma olmasını sağlamıştır. Örneğin, Kıbrıs konusunda Johnson Mektubu ile büyük bir şok yaşayan Türkiye, Sovyetler karşısında yalnız bırakılmakla tehdit edilirken Arnavutluk, meselenin başından beri Türk tarafına yakın bir tutum sergilemiştir. Bu dönem Arnavutluk'un da Yunanistan ile Kuzey Epir üzerinden sorun yaşadığı düşünülürse Arnavutluk'un sergilediği tutum anlaşılacaktır.⁵⁰⁸ Örneğin Arnavutluk Halk Cumhuriyeti Başbakanı Mehmet Şehu'nun İsmet İnönü'ye 1964 yılında Kıbrıs için bir mektup yazması dikkat çekicidir.⁵⁰⁹

Yine Türkiye'nin bütün sorunlara rağmen Enver Hoca döneminde Arnavutluk'un BM'ye üye olması için gerekli desteği verdiği ve Kıbrıs meselesinde BM'de yapılan oylamalarda Türkiye lehine oy kullanan birkaç ülkeden birinin ve tek sosyalist devletin Arnavutluk olduğu görülmektedir.⁵¹⁰ Hiç kuşkusuz ki bu durumun ortaya Arnavutluk'un Yunanistan ile olan sorunlu ilişkisinde Türkiye ile ortak çıkarlara sahip olması etkilidir. Yine bu dönem iki ülke arasında bir takım antlaşmalar imzalandığı ve ilişkilerin normal seviyede olmasa da asla kopmamasına özen gösterildiği görülecektir. Örneğin 1968 ve 1969 yıllarında iki ülke arası parlamentolar arası karşılıklı ziyaretler yapılmıştır.⁵¹¹ Enver Hoca döneminde iki ülkeyi yakınlaştıran bir diğer olay ise Yugoslavya'daki ve özellikle de Kosova'daki Arnavut ve Türklerin Türkiye'ye yoğun göçü olmuştur. Kosova konusu daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi Tito ve Enver Hoca arasındaki kopuşun en önemli nedenlerinden biri olmuştur. Yüzbinlerce Arnavut'un Türkiye'ye bu dönemde göç etmesi Yunanistan örneğinde olduğu gibi Yugoslavya konusunda da Türkiye ve Arnavutluk Halk Cumhuriyeti'nin birbirine olan ilgisini arttırmıştır.⁵¹² Özellikle, Çin ile ilişkilerin 1970'lerin sonunda bozulmasında sonra Enver Hoca'nın Türkiye konusunda dostluk mesajları vererek ve Atatürk vizyonuna vurgu yaparak bölgedeki yalnızlık politikasını bölgedeki rakiplerine karşı Türkiye'nin desteği

⁵⁰⁷ Özkan, 2012: 389.

⁵⁰⁸ Kuzey Epir/Çamerya ve Arnavutluk-Yunanistan ilişkileri üzerine detaylı bir inceleme için bkz: Türbedar, 2004: 109-120.

⁵⁰⁹ Özkan, 2012: 390.

⁵¹⁰ Özkan, 2013: 785.

⁵¹¹ Özkan, 2012: 393.

⁵¹² O dönem Yugoslavya'dan gelen göçmen sayısı birçok kaynaktan farklı ele alınmaktadır. Gelenlerin kendilerini Türk veya Arnavut olarak değil Müslüman olarak ifade ettikleri bilinmektedir. Ali Özkan bu sayıyı 412.000 kişi olarak belirtirken, bu göçü araştıran Halim Çavuşoğlu 160.000 kişi olarak belirtmektedir. Çavuşoğlu'nun ilgili araştırması için bkz: Çavuşoğlu, 2007: 123-154.

ile aşmaya çalıştığı görülmektedir.⁵¹³ Yine Enver Hoca sonrası Ramiz Alia döneminde de bu ilişkileri geliştirme gayretinin imzalanan işbirliği ve ticaret anlaşmaları ile devam ettiği görülmektedir.⁵¹⁴

1991 sonrası demokrasiye yeniden dönülmesi ile daha da ivme kazanan ilişkiler bugün itibari ile geçmişe göre çok iyi bir noktadır. Örneğin, Türkiye Dış İşleri Bakanlığı internet sitesinde Arnavutluk ile olan ilişkiler şu şekilde anlatılmaktadır:

“Türkiye ile Arnavutluk arasındaki siyasi ilişkiler, karşılıklı güven duygusu içinde, üst düzey ve teknik ziyaretlerle, dostça bir ortamda gelişmesini sürdürmektedir. Türkiye Arnavutluk’u Balkanlar’da kalıcı barış ve istikrarın tesisinde stratejik öneme sahip bir ülke olarak görmekte ve bu ülkenin istikrarını pekiştireceğine inandığı Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşmesine destek vermektedir.”⁵¹⁵

Arnavutluk tarafı da kendi dış işleri sayfasında Türkiye ile olan ilişkilerine stratejik ortaklık penceresinde baktığını; AB ve NATO gibi kurumlara bütünleşme hedefinde bu kurumların programlarına uygun bir şekilde komşularıyla iyi ilişkiler ve ekonomik işbirliğini hedeflediğini belirtmektedir.⁵¹⁶

Bir önceki bölümde her iki devletin ulusal kimlik inşasını siyasi tarih çerçevesinde incelemiştik. Bu bölümde ise her iki devletin ilişkilerinin tekrar normalleştiği ve ivme kazandığı dönem olan 1991-2017 arasındaki dönem incelenecektir. Bu şekilde her iki devletin bu dönemdeki birbirine bakış açısı incelenecek ve sonraki bölümdeki örnek olaylara geçmeden önce öteki algısını belirleyen olaylar karşısında her iki devletin karşılıklı olarak nasıl hareket ettiği anlaşılabilecektir.

3.2 1991 Sonrası İlişkiler

1991 sonrası Türkiye Arnavutluk ilişkilerine değinmeden önce kısaca Soğuk Savaş sonrası Türkiye’nin Balkan politikasına değinmek gereklidir. Faruk Sönmezoğlu, iki kutuplu sistem döneminde Türkiye’nin bu kutupluluk atmosferine dışına çıkıp bir Balkan politikası oluşturamadığını vurgular.⁵¹⁷ Ancak, 1990 sonrasında durum değişmiş ve bölge yeniden dünya siyasetinde önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Özellikle bölgedeki Osmanlı Mirası,

⁵¹³ Özkan, 2013: 394-395.

⁵¹⁴ Bu çaba sonucunda Ramiz Alia 92’deki seçimlerden önce Türkiye’yi ziyaret etmiş ve ilk kez bu düzeyde bir ziyaret iki ülke tarihinde gerçekleşmiştir. Ramiz Alia ilgili bir inceleme için bkz:

<https://www.theguardian.com/world/2011/oct/07/ramiz-alia>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵¹⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-arnavutluk-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (erişim tarihi: 26.12.2016).

⁵¹⁶ <http://www.punetejashtme.gov.al/en/mission/priorities>, (erişim tarihi: 26.12.2016).

⁵¹⁷ Sönmezoğlu, 2006: 589.

Ankara'nın hem politikasını hem de söylemini etkileyen en temel faktör olmaya başlamıştır. Sönmezoğlu bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Her şeyden önce, bölgedeki Osmanlı egemenliği döneminde kalma Türkler ve genel olarak Müslümanlar Ankara'nın Balkan politikasında dikkate almayı ihmal edemeyeceği bir faktör olarak gözükmektedir. Bunun yanında, yüzünü Batı'ya çevirmiş bir Türkiye'nin bölgenin siyaset ve güvenlik sorunlarıyla ilgilenmesi de kaçınılmazdır. Özellikle, zaman zaman bölgedeki dengeleri Türkiye-karşıtı inisiyatifler ile değiştirmeye yönelik bir Yunanistan'ın varlığı da hatırlandığında, Türkiye'nin bölge ile yakından ilgilenmesinin önemi daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, konuyla yakından ilgilenmesinin bölge ve Avrupa ülkelerinde farklı yorumlamalara neden olabileceğini düşünen Ankara, Balkanlar'daki çatışmalarda savunduğu politikaların gerçekleşmesi için daima NATO, BM gibi çok taraflı ve genel kabul gören örgütlenmelerden yararlanılmasını ön plana çıkarmıştır.”⁵¹⁸

Sönmezoğlu'nun bu yazdıkları bölge üzerine Türkiye'nin yaklaşımını özetlemektedir. Türkiye-Arnavutluk ilişkileri de bu düzlemde gelişmektedir. Bir önceki başlık altında Türkiye-Arnavutluk ilişkilerinin komünist rejim döneminde de düşük yoğunluklu da olsa sürdürüldüğüne değinmiştik. İki ülke arasındaki ilişkilerin tekrar bir gelişim göstermesi ise Arnavutluk'un çok partili hayata geçmesi, Türkiye ve Arnavutluk'un bölge çıkarlarının birbirini ile uyumlu olması ile mümkün olmuştur. Özellikle, Yugoslavya içerisindeki Arnavut azınlık üzerine endişeler ve Yunanistan ile hala tartışmalı olan Kuzey Epir sorunu sebebi ile bölgede sıkışmışlık hissi yaşayan Tiran ve bölgede yeniden varlığını hissettirmek isteyen ve bölgeye aitlik hissi yaşayan Türkiye birbirini ile yakınlaşmışlardır. İki ülkeyi birbirine yakınlaştıran bir diğer faktör ise ABD ile olan yakın ilişkileridir. Yugoslavya'nın dağılma sürecinde oldukça aktif bir rol olan ABD, Arnavutluk'u stratejik ve askeri olarak önemli bir üs olarak görmektedir. Türkiye'nin de Sönmezoğlu'nun dediği gibi NATO ve BM gibi kurumlar vasıtası ile bölgede aktif bir politika yürütmek istediği düşünülürse Türkiye ve Arnavutluk'u yakınlaştıran bir diğer faktörün de ABD olduğu görülecektir.⁵¹⁹

Enver Hoca sonrası ikili ilişkiler ilk olarak Alia ve Özal döneminde başlamıştır. Alia'nın 1991 yılındaki Ankara ziyaretinde Turgut Özal, Türkiye'nin Arnavutluk'un demokrasi ve pazar ekonomisine geçişi için her türlü yardımı yapacağına dair söz vermiş ve bu dönemde diplomatik destek ve devlet kadrolarının eğitimi için gerekli yardımı sağlamaya

⁵¹⁸ Sönmezoğlu, 2006: 589-590.

⁵¹⁹ Sönmezoğlu, 2006: 601.

başlamıştı.⁵²⁰ Örneğin o dönemki Genelkurmay Balkanı Doğan Güreş, 1991 yılı Kasım ayında Tiran'ı ziyaret etmiş ve askeri olarak yapılabilecek çalışmaları incelemiştir.⁵²¹ Ramiz Alia döneminde yaşanan siyasi krizde Türkiye, Arnavutluk'ta yaşanan krizin sona erip yeni seçimlerin bir an önce yapılması taraftarı olmuştur. 1992'de yeniden yapılan seçimleri Sali Berisha'nın kazanması ile Türkiye-Arnavutluk ilişkileri büyük bir ivme kazanmıştır. Özellikle 1992 Haziran'ında Başbakan Süleyman Demirel'in Arnavutluk'u ziyareti ile Türkiye-Arnavutluk ilişkilerinde yeni bir sayfa açılmıştır. Demirel bu ziyaretinde Arnavutluk Halk Meclisi'nde bir konuşma yapmış ve şunları söylemiştir:

“Belki ideal bir sistem değildir, ama bugüne kadar bulunabilen sistemlerin en iyisidir. Bu nedenle demokrasiye sıkı sıkı sarılmak gerekir.”⁵²²

Demirel bu ziyareti sırasında Arnavutluk'u Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi Toplantısı'na davet etmiş ve Arnavutluk da bu davete olumlu cevap vermiştir. Demirel'in bu ziyaretinde ayrıca Arnavutluk ile “Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği” ve “Yatırımların Karşılıklı Muhafaza ve Teşvik Edilmesi” antlaşmaları imzalanmıştır.⁵²³ Yine bu ziyarette Yugoslavya'da yaşanan gelişmeler ele alınmış ve Kosova konusunda olası durumlar değerlendirilmiştir.⁵²⁴ Bosna Savaşı sırasında yaşananların Kosova'da da yaşanabileceği korkusu her iki ülkeyi birbirine yakınlaştırmıştır. İki ülkenin karşılıklı olarak askeri ilişkilere bu dönem büyük önem verdikleri görülmektedir. Bunun için iki ülke arasında askeri yardım anlaşmaları imzalanmıştır. Bu çerçevede Arnavut subaylarının Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından eğitimi üstlenilmiş ve Türkiye Arnavutluk'a sürekli ateşe gönderen ilk ülke olmuştur.⁵²⁵

Bu dönem iki ülke arasındaki ticari ilişkiler de geliştirilmeye çalışılmıştır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası serbest piyasa ekonomisine geçen ülkeler Türk yatırımcılar için büyük fırsat yaratmıştır. Arnavutluk'un da bu ülkelerden biri olduğu görülmektedir. Ancak Arnavutluk'taki siyasi istikrarın 2000'li yıllara kadar tam anlamı ile kurulamamış olması Türk yatırımcıların bölgeye tam anlamı ile ilgi duymasını engellemiştir. Bugün gelinen noktada ise iki ülke arasındaki ticaret beklenen noktada değildir. Karşılıklı ticaret en yüksek seviyesine 396,6 Milyon Amerikan Doları ile 2011 yılında ulaşmıştır. Türkiye, Arnavutluk'a inşaat ve

⁵²⁰ Sönmezoğlu, 2006: 602.

⁵²¹ Sönmezoğlu, 2006: 602.

⁵²² <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/haber/hazran-1992/3668>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵²³ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703929.pdf, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵²⁴ Akman, 2006: 226.

⁵²⁵ Akdemir, 2009: 116.

altyapı malzemeleri ağırlıklı ihracat yaparken, Arnavutluk ise Türkiye'ye ağırlıklı olarak endüstriyel hammadde ihraç etmektedir.⁵²⁶ Türkiye'nin Arnavutluk'a ticareti 1990'lı yıllarda 60 milyon Amerikan Doları seviyesinde iken bugün 250 milyon Amerikan Dolar seviyesinde seyretmekte iken Arnavutluk'un ticareti ise aynı dönemler baz alındığında 1.5 milyon Amerikan Doları seviyesinden 85 milyon Amerikan Doları seviyesine gelmiştir.⁵²⁷ Özellikle iki ülke arasında 2006 yılında imzalanan Serbest Ticaret Antlaşmasından sonra iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin çeşitlendiği ve arttığı görülmektedir.⁵²⁸ Türkiye, bugün Arnavutluk'ta en önemli yatırımcı ülkelerden birisidir. Türkiye, 2015 sonu yılı itibari ile Arnavutluk'un ilk dört ekonomik ortağından biri ve doğrudan ticari yatırımlarda da ilk beş ülkeden bir tanesidir.⁵²⁹

1991 yılında yeniden sağlanılan ilişkilerdeki en önemli faktörlerden birisinin Yunanistan olduğunu belirtmiştik. Arnavutluk ve Türkiye ilişkilerinde önemli bir parametre olan Yunanistan ile ilişkiler, Arnavutluk ve Türkiye'nin birbiri ile olan ilişkilerinin zaman zaman artmasına zaman zaman da durağanlaşmasına sebep olduğunu söyleyebiliriz. Yunanistan, Tiran'a yaklaştığı zamanlarda Arnavutluk'un Türkiye'ye olan ilgisinin azaldığını görebiliriz. Sönmezoğlu bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“1995 yılından itibaren Yunanistan'ın Arnavutluk politikasını değiştirerek ilişkilerin düzelmesini sağlaması, Tiran-Ankara ilişkilerinin olumlu ama durağan bir seyir takip etmesini beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği üyesi ve Arnavut işsizlerin başlıca iş kapısı Yunanistan ile Arnavutluk arasındaki ilişkiler özellikle ekonomik alanda önemli gelişmeler gösterdi. Bu atmosferde 1997 yılında Arnavutluk'ta baş gösteren Bankalar Krizi ve toplumsal kargaşa döneminde Türkiye'nin ilgisi 1995 öncesi dönemde olduğu kadar yüksek düzeyde olmamıştır.”⁵³⁰

1997 yılında Arnavutluk'ta yaşanan ekonomik krize kadar iki ülke ilişkileri yeniden kurulma aşamasındaydı. Patlak veren krizde BM ve AGİT müdahalesine Türkiye'nin de 800 askeri ile katılması ve Arnavutluk'un tekrar normalleşmesine verdiği katkı iki ülke ilişkilerinin sağlanmasına katkıda bulunmuştur. 1997 krizinde Yunanistan'ın Arnavutluk'u karıştırmaya çalıştığı ve Kosova konusunda Sırlara alan açmaya çalıştığı iddiaları TBMM Genel Kurul tutanaklarına da yansımış ve Arnavutlara destek olunması gerektiği tüm

⁵²⁶ <http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Arnavutluk/>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵²⁷ <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Arnavutluk.pdf>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵²⁸ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080312M1-1.htm>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁵²⁹ <http://matto.com.mk/files/dokumenti/ulke%20raporu/MATTO%20Arnavutluk%20Ulke%20RAPOUR-2016.pdf>, (erişim tarihi: 03.01.2017).

⁵³⁰ Sönmezoğlu, 2006: 602.

partilerce desteklenmiştir. Görüldüğü üzere Arnavutluk ve Yunanistan ilişkisi Türkiye tarafından dikkatle izlenmekte ve TBMM içerisindeki tartışmalarda bile Yunanistan faktörünün bölge ile olan ilişkilerdeki önemi vurgulanmaktadır. Örneğin 1998 yılında mecliste Kosova krizi ile ilgili oluşturulabilecek Çokuluslu Müşterek Güç'e katılmak üzere Türk Silahlı Kuvvetlerinin yurtdışına gönderilmesine izin verilmesine yönelik Başbakanlık tezkeresine dair Fazilet Partisi grubu adına söz alan Hüseyin Kansu şunları söylemiştir:

“...Bugün ABD'nin Balkanlarla yakinen ilgilenmesinin nedeni, Ortadoğu güvenlik konseptinde yaptığı değişiklikten kaynaklanmaktadır. Balkanlara hâkim olan güç, Önyasya (Türkiye), Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'yu kontrol edecektir. ABD'nin Atlantikötesi bir ülke olmasından dolayı, bölgeye karşı ilgisi, diplomatik ve askerî destekten öteye varmamaktadır. Balkanlarla geliştirilmesi gereken ilişki biçimi, siyasî, ekonomik ve kültürel boyut taşımaktadır; bir anlamda, bire bir ilişkidir. Balkanlardaki stratejik boşluğun nedeni budur, bu boşluğu dolduracak tek ülke Türkiye'dir. Türkiye'nin, gerek kimliği gerek tarihsel duruşu itibarıyla Balkanlara karşı sorumluluğu vardır. Eğer, Türkiye, Adriyatik'ten Çin Seddine kadar bir alanda bölgesel güç olacaksa, bilinmeli ki, bu havzadaki ülkeler, Türkiye'nin sorumluluklarını ne derecede üstlendiğini bu örnekle izliyorlar. Türkiye'nin tarihsel duruşu veya tarihsel misyonu göz önünde bulundurulursa, Kosova sorununun etken, aktif siyaset izlemelidir. Kosova sorununun siyasî cephesi tahminlerin ötesine yayılmıştır.

Sayın Başkan, değerli milletvekilleri; burada, Arnavutluk'ta 1997'de banker skandalıyla başlayıp kaosa dönüşen Arnavutluk krizine değinmeden geçemeyeceğim. Arnavutluk'taki kriz ülkeyi bölünme aşamasına getirmiş bulunmaktadır. Yunanistan, Arnavutluk krizinde etken bir siyaset izlerken, Türkiye, başından beri, edilgen, pasif bir siyaset izlemektedir. Unutmamak gerekir ki, Türkiye Balkanlarda, Avrupa'yla bağlantı yolu üzerinde Yunanistan'a karşı dost ve müttefik ülkeler bulundurmak zorundadır...”⁵³¹

Ortaya çıkan krizde, Yunanistan'ın Arnavutluk'u karıştırmak istediği iddiası Türkiye'nin konuya daha yakın durmasını sağlamıştır. Örneğin dönemin Dış İşleri Bakanı İsmail Cem, 1997 yılının Ekim ayında Tiran'ı ziyaret etmiş ve ülkedeki toplumsal kargaşayı önlemek adına Türkiye gerekli askeri yardımı yapacağını belirtmiştir.⁵³² Ancak, Arnavutluk içerisindeki siyasi rekabetin Ankara ile olan ilişkileri etkilediği görülmektedir. Örneğin, kriz sonrası iş başına gelen Fatos Nano önceki hükümeti düşman görmekte ve Türkiye'yi bu hükümetin destekçisi olarak kabul etmekte idi. Aslında Sönmezoğlu'nun değindiği durumun tam tersi bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu da Fatos Nano'nun Atina ile o dönem bir

⁵³¹https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=333&P5=B&page1=1&page2=1, (erişim tarihi: 03.01.2017).

⁵³² Sönmezoğlu, 2006: 602.

çatışmaya girmeden düzeni sağlamak istemesi ile ilgilidir.⁵³³ İki ülke ilişkilerindeki durağanlık, Fatos Nano'nun 1998 Eylül ayında istifa etmesine kadar devam etmiştir.⁵³⁴ İlişkilerin tekrar ivme kazanması ile Kosova krizi sebebi ile mümkün olmuştur.

Nano sonrası göreve gelen Pandeli Maiko, Kosova krizi ile karşı karşıya kalmış ve bölgede müttefik arayışına girmişti. Zira Yunanistan, bu krizde Sırbistan tarafında yer almakta ve Kosova konusunda AB'nin adım atmasını engellemektedir. Bu sebeple Türkiye güçlü bir NATO üyesi ve Yunanistan'a karşı önemli bir müttefik olması sebebi ile Tiran yönetimi için yeniden gözde bir ülke haline gelmişti. Türkiye, Kosova'ya karşı ABD öncülüğünde NATO tarafından düzenlenen müdahaleyi desteklemiş, binlerce Kosovalı Arnavut mülteciyi kabul etmiş ve bölgeye Cumhurbaşkanı seviyesinde en yüksek ziyareti düzenleyen ilk ülke olmuştur.⁵³⁵ Türk siyasilerin krizin başında çatışmaların önüne geçmek için diyalog çağrısını yinelemesi Arnavut milliyetçiler tarafından tepki görmüş ve bazı siyasetçiler Türkiye'yi aşırı ihtiyatlı davranmakla suçlamıştır.⁵³⁶ Türkiye'nin ihtiyatlı davranmasının sebebi bölgede ayrılıkçı bir hareketi desteklemenin içerideki Kürt sorununa örnek teşkil edebileceği endişesinden kaynaklanmaktadır. Ancak sonraki süreçte görüşmelerin tıkanması ve çatışmaların etnik bir temizliğe dönmeye başlaması ile Türkiye bölgede daha aktif bir rol üstlenmiştir. Örneğin, Türklerin yoğun olarak yaşadığı Prizren'e KFOR(Kosova Force) kapsamında 1000 kişilik bir tugay yerleştirmiştir. Yine, Türkiye'nin Kosova'nın sonraki süreçte bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olması dikkat çekicidir. Kosova'da Türkiye'nin giderek daha aktif bir politika izlemesi, Türkiye ve Arnavutluk ilişkilerini de olumlu bir yönde etkilemiştir.

2001 yılında Kosova krizinin Makedonya'ya sıçraması ile Türkiye'nin Arnavutluk için öneminin pekiştiği görülmektedir. Türkiye bu krizde hem Makedonya hem de Arnavutluk arasında bir arabulucu rolü üstlenmiştir. Makedonya'nın da Yunanistan ile olan sorunları sebebi ile sorunun çözümünde Türkiye'ye güven duyduğu görülmektedir. Türkiye bu olaylarda hem Makedonya yönetimine hem de Arnavutlara eşit mesafede ve yapıcı yaklaşmıştır. 2001 yılında imzalanan Ohri Çerçeve Antlaşması ile çatışmalar sona ermiştir. Türkiye antlaşmayı desteklerken Makedonya'daki Türk azınlığı unuttuğu eleştirisini almıştır. Ancak Türkiye, Yunanistan'a karşı bölgede müttefik olarak gördüğü Makedonya ve Arnavutluk'la iyi ilişkileri sağlamlaştırabilmek adına ve yine ülkedeki Kürt sorununa bir örnek teşkil etmemek adına Makedonya ve Kosova'daki Türkler konusunda bir tartışmaya

⁵³³ Sönmezoğlu, 2006: 603.

⁵³⁴ "Rahatlatan İstifa", *Milliyet Gazetesi*, 30.09.1998.

⁵³⁵ Sönmezoğlu, 2006: 603.

⁵³⁶ Sönmezoğlu, 2006: 603.

girmekten kaçınmaktadır.⁵³⁷ Aslında bu da “milli davanın”, “devlet çıkarı” karşısında mağlup olduğunu göstermektedir. Arnavutluk dışındaki Arnavutlar konusu Arnavutluk dış politikasındaki temel parametrelerden biri olarak görünmekte ve Türkiye’nin bu konuda aldığı tavırlar Tiran tarafından yakından izlenmektedir. Şule Kut, bu durumu şekilde değerlendirmektedir:

“Öte yandan, Ankara’nın Arnavutluk’un dışındaki Arnavutlarla ilgili sorunlar karşısındaki mesafeli sayılabilecek tutumunun, 1990 sonrasında Ankara-Tiran ilişkilerini olumsuz etkileyen faktörlerden biri olduğunu söylemek zor. Makedon-Arnavut gerginliklerinde ya da Kosova’daki Arnavutların sorunları ve talepleri karşısında Türkiye’nin izlediği tarafsızlık politikası, Balkanlar’daki Arnavutları ve Türkiye’deki Arnavut kökenleri rahatsız etmekle birlikte, Arnavutluk’un kendisi de Berişa döneminde bile Balkanlar’daki Arnavut meselesini tam anlamıyla kışkırtmaktan kaçınmış olduğu için, Türkiye’nin bu tavrı Arnavutluk-Türkiye ilişkilerini zedeleyen bir husus olmamıştır.”⁵³⁸

Türkiye-Arnavutluk ilişkileri değiştiğimiz gibi Türkiye’nin Kosova ve Makedonya sorunlarındaki yapıcı tutumunun etkisi ve Arnavutluk’un uluslararası kurumlara üyeliği konusunda verdiği desteği ile yeniden gelişmişti. Erhan Türbedar, Kosova konusundaki Türkiye’nin tavrının Arnavutluk-Türkiye ilişkilerini bugünkü seviyeye getiren temel olay olduğunu şu şekilde vurgulamaktadır:

“Türkiye’nin 1999 yılında NATO’nun Yugoslavya’ya yönelik müdahalesine katılmış olması, çok sayıda Kosovalı mülteciyi kabul etmiş olması, Arnavutluk’la Türkiye’yi yakınlaştıran önemli bir unsur olmuştur. Türkiye, günümüzde her şeyden önce Arnavutluk’un önemli bir askeri ortağı olmaya devam etmektedir. Arnavutluk ordusunun yeniden yapılanmasında önemli rol oynayan Türkiye, diğer askeri yardımlar dışında 2000 yılına dek, 600 kadar Arnavut askeri personeline de eğitim vermiştir.”⁵³⁹

Bundan sonraki süreç daha önce de belirtildiği üzere ikili ticari ilişkileri geliştirmek üzerinden ilerlemektedir. 2002 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in Arnavutluk’a ziyareti ile Türk-Arnavut iş konseyi toplantısı düzenlenmiş; Arnavut ve Türk firmalarını karşılıklı olarak yatırım yapmaları için tavsiyede bulunulmuştur. Sezer’in bu ziyaret öncesi iki ülke ilişkileri hakkında söyledikleri bugün gelinen iki ülkenin ilişkilerindeki konum açısından önemlidir:

⁵³⁷ <http://www.yenibalkan.com/siyaset/thp-ohri-cerceve-anlasmasinda-turkler-unutuldu-h4320.html>, (erişim tarihi: 10.01.2016).

⁵³⁸ Kut, 2005: 199.

⁵³⁹ Türbedar, 2004: 116.

“...Türkiye ile Arnavutluk arasında, ortak tarihe dayanan güçlü dostluk ve kardeşlik bağları vardır. İkili ilişkilerimiz bu temel üzerinde, karşılıklı işbirliği anlayışı çerçevesinde çok yönlü olarak gelişmektedir.

...Türkiye, bölgede önemli bir istikrar ögesi olarak gördüğü Arnavutluk’la işbirliğini daha da geliştirme, bu kardeş ülkenin kalkınma ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme çabalarına olan katkılarını sürdürme kararlılığındadır.”⁵⁴⁰

İki ülke arasında 2003 yılında Serbest Ticaret Antlaşması görüşmeleri başlamış ve 2006 yılında bu süreç tamamlanmış ve anlaşma iki ülke tarafından da imzalanmıştır. Özellikle 2000 yılından itibaren Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ikili ilişkilerin belirgin bir şekilde arttığı ve geliştiği görülmektedir. Dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın Arnavutluk’a 2005 yılında yaptığı ziyaret ve NATO üyeliği için gereken her desteği vereceğini açıklaması ve “avukatınız gibi çalışacağım” demesi, Kosova müdahalesi sonrası yüzünü ABD ve NATO’ya dönen Arnavutluk için önemlidir.⁵⁴¹ Erdoğan’ın bu desteği verirken Arnavut tarih ders kitaplarında Osmanlı ve Türkler ile ilgili bir revizyon istemesi dikkat çekicidir. Bu ziyarette ayrıca iki ülke arasında deniz işbirliği anlaşması imzalanmış ve Arnavutluk’ta bir Türk Üniversitesi açılacağı açıklanmıştır.

Necdet Sezer’den sonra Dış İşleri Bakanı Abdullah Gül de 2007 yılında Arnavutluk’u ziyaret etmiş ve ticari ilişkilerin gelişmesi için Türk-Arnavut İş Konseyi toplantısına katılmıştır. Gül burada Kosova konusunda olumlu adımları desteklediklerini vurgulayarak Arnavutluk tarafını memnun etmiştir.⁵⁴² Bugün Arnavutluk’ta birçok Türk firması faaliyet göstermekte; Telekom, Bankacılık gibi önemli sektörlerin yanında önemli altyapı yatırımları Türk firmalar tarafından yapılmaktadır.

Ahmet Davutoğlu döneminde ise Türkiye’nin Balkanlara ve Arnavutluk’a olan ilgisi daha da artmıştır. Davutoğlu’nun bu ilgisi zamanla “Yeni Osmanlıcılık” olarak adlandırılmış ve bölgeden hem destek hem tepki görmüştür.⁵⁴³ Davutoğlu dışişleri bakanlığı döneminde 2009 yılı Şubat ayında Arnavutluk’a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Arnavutluk’un istikrarının, refahının ve güvenliğinin Türkiye’nin istikrarı, refahı ve güvenliği olduğunu belirtmiştir. Davutoğlu’nu Arnavutluk’u stratejik ortak olarak tanımlaması dikkat çekicidir.

⁵⁴⁰ <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/5190/cumhurbaskani-ahmet-necdet-sezerin-arnavutluk-ziyareti-oncesinde-esenboga-havaalaninda-yaptiklari-basin-aciklamasi.html>, (erişim tarihi: 10.01.2017).

⁵⁴¹ <http://www.radikal.com.tr/yorum/tiranla-dirsek-temasi-738077/>, (erişim tarihi: 10.01.2017).

⁵⁴² <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/03/siy112.html>, (erişim tarihi: 10.01.2017).

⁵⁴³ Bu tepki Arnavutların, Sami Frasheri’nin mezarının iadesini istemesine kadar uzanmıştır. Bu tartışmalar bulgular bölümünde detaylı olarak tartışılacaktır. Arnavutluk’ta konu ile ilgili bir haber için bkz: <http://shqiptarja.com/home/1/turqia-nuk-kthejm-eshtat-e-sami-frash-rit-thesari-yn-144721.html>, (erişim tarihi: 11.01.2017).

Davutoğlu'nun bu ziyaretinde “Dışişleri Bakanlıkları Arasındaki İşbirliğine ve Siyasal Danışmanlara İlişkin Anlaşma'nın Tadiline İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır. Yine bu görüşmede vizelerin ve harçların karşılıklı olarak kaldırılması üzerinde görüş birliğine varılmıştır.⁵⁴⁴ Bu dönem ayrıca Türk şirketlerinin inşa ettiği Morino-Durres otoyolunun açılışı dönemin başbakanları Erdoğan ve Berisha tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu otoyol ile Kosova ve Arnavutluk'un birbirine ulaşımı daha kısa ve rahat bir hale gelmiştir.⁵⁴⁵

Türkiye'nin üst düzey ziyaretleri Arnavutluk tarafında da karşılık bulmuş ve 2011 yılında dönemin Arnavutluk Cumhurbaşkanı Topi, Çankaya köşkünde dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ü ziyaret etmiştir. Topi, Gül'e Kosova'nın tanınması için Türkiye'nin verdiği destek için teşekkür etmiş, Gül de geçmişte olduğu gibi her zaman Arnavutluk'un yanın da olacaklarını ve NATO üyeliğinden sonra Avrupa Birliği üyeliği çabalarını da desteklediklerini belirtmiştir.⁵⁴⁶ Topi'nin bu ziyarette Türk okulları vurgusu yapmış ve bu okullardan mezun olanların iki ülkeyi yakınlaştıracığını belirtmiştir.⁵⁴⁷

Türkiye ve Arnavutluk ilişkisinin Kosova müdahalesi ve Arnavutluk'un NATO üyeliği ile daha da ilerlediği görülmektedir. Türkiye'nin Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olması ve Kosova'ya verilen destek iki ülke arasındaki ikili ziyaretleri, ticaret hacmini arttırmış görünmektedir. Örneğin, 2012 yılında İstanbul'da düzenlenen “Balkan Savaşlarından Balkan Barışına” konferansa dönemin Arnavutluk Dışişleri Bakanı Edmond Panariti de katılmıştır. Dönemin dışişleri bakanı Davutoğlu, Panariti ile ikili görüşmeler sonrasında yaptığı toplantıda “Arnavutluk'un başarısını kendi başarımız olarak görürüz” açıklaması yapmış ve Türkiye'nin Arnavutluk'ta en büyük üçüncü yatırımcı ülke olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴⁸ 2012 yılı içerisinde yine dönemin Başbakan yardımcısı Bekir Bozdağ, Arnavutluk'un bağımsızlığının 100.yılı için düzenlenen kutlamalara katılmıştır.⁵⁴⁹ 2012 yılında Trakya Üniversitesinde Arnavutluk'un bağımsızlığının 100.yılı sebebi ile “Türkiye-

⁵⁴⁴ <http://www.balkangunlugu.com/2009/12/arnavutluk-boelgede-stratejik-ortamz.html>, (erişim tarihi: 11.01.2017).

⁵⁴⁵ <http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1110859&Kategori=ekonomi&b=Arnavutluku%20KOSOVAya%20baglayan%20otoyolu%20Erdoğan%20ve%20Berisha%20acti>, (erişim tarihi: 12.01.2017).

⁵⁴⁶ <http://www.milliyet.com.tr/gul-ucak-gonderdi-bamir-topi-yi-getirtti-gundem-1449224/>, (erişim tarihi: 12.01.2017).

⁵⁴⁷ Topi'nin Türk okullarından kastı Gülen Cemaatine yakın olan okullardır. Türkiye daha önce bu okulları desteklerken “17-25 Aralık” olaylarından sonra tüm dünyadan bu okulların kapatılmasını talep edecektir.

⁵⁴⁸ <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/25350.aspx>, (erişim tarihi: 12.01.2017).

⁵⁴⁹ <http://www.mfa.gov.tr/data/bakanlik/2012-faaliyet-raporu.pdf>, (erişim tarihi: 12.01.2017).

Arnavut İlişkileri” isimli bir konferans da düzenlenmiş ve Arnavutluk bu konferansa dönemin dışişleri bakan yardımcısı Edith Harxhi’yi göndermiştir.⁵⁵⁰

2013 yılı ise Arnavutluk’ta sosyalistlerin tekrar iktidara geldiği yıl olmuştur. Edi Rama döneminde ilişkilerin demokratlarla olduğu kadar iyi gidip gitmeyeceğine ilişkin soru işaretleri vardır. Zira daha önce Arnavutluk’taki sosyalist iktidarlarda Türkiye ile ilişkilerin bir duraklamaya girdiği görülmektedir. Ancak, Edi Rama’nın ilişkileri kaldığı yerden daha da geliştirerek devam ettiği görülmektedir. Edi Rama hem seçilmeden hem de seçildikten sonra Ankara’ya ziyaret ederek ilişkilerin kesintisiz bir şekilde devam edeceği mesajını vermiştir. Bu dönem Tiran’da düzenlenen “7.Balkan Ülkeleri Genelkurmay Başkanları Toplantısı”na dönemin Milli Savunma Bakanı İsmet Yılmaz ve Genel Kurmay Başkanı Necdet Özel katılmıştır. Yine dönemin Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bujar Nishani, Nisan ayında düzenlenen 16.Avrasya Ekonomi Zirvesine katılmıştır. Yine bu dönem Ahmet Davutoğlu, Ekim ayında Arnavutluk’a bir ziyaret gerçekleştirmiş ve yeni hükümetle görüş alışverişinde bulunmuştur.⁵⁵¹

2014 yılı Türkiye-Arnavut ilişkileri de bir önceki yıl gibi seyretmiştir. 2014 yılının önemi Arnavutluk’un 24 Haziran 2014’te AB aday ülkesi olarak ilan edilmesidir. Türkiye bu gelişmeyi olumlu karşılamıştır. Örneğin, 2014 yılı Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı faaliyet raporunda bu konu şu şekilde değerlendirilmektedir:

“Türkiye, tüm çaba ve girişimlere aktif katkı sağlamaktadır. Öte yandan, Avrupa ve Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme perspektifi, bölgede reformların sürdürülmesi açısından önemli bir teşvik unsuru olmaya devam etmektedir. Türkiye, Balkan ülkelerinin bu perspektifini desteklemektedir. Bu bağlamda, bölge ülkelerinin yıl içinde AB’yle bütünleşme sürecinde kat ettikleri önemli mesafeler ve son olarak Arnavutluk’un 24 Haziran 2014 tarihinde AB adayı olarak ilan edilmesi bölgedeki iyimserlik havasına katkıda bulunmuştur.”⁵⁵²

2014 yılında Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı makamı devir teslimi yapılmış ve Recep Tayyip Erdoğan, Abdullah Gül’den koltuğu devralmıştır. 28 Ağustos 2014’te düzenlenen bu törene Arnavutluk’u Cumhurbaşkanı Bujar Nishani temsil etmiştir.⁵⁵³ Yine bu dönem Nishati

⁵⁵⁰ <http://www.trakya.edu.tr/news/arnavutluk-cumhuriyeti-disisleri-bakan-yardimcisinin-ziyareti>, (erişim tarihi: 12.01.2017).

⁵⁵¹ http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2014_mali_rapor.pdf, (erişim tarihi: 12.01.2017).

⁵⁵² <http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2014-faaliyet-raporu.pdf>, (erişim tarihi: 12.01.2017).

⁵⁵³ <http://president.al/?p=20430&lang=en>, (erişim tarihi: 13.01.2017).

20-22 Kasım 2014 tarihinde İstanbul’da düzenlenen “Atlantik Konseyi Enerji ve Ekonomi Zirvesine” katılmıştır.⁵⁵⁴

Recep Tayyip Erdoğan’ın Cumhurbaşkanı olması ile birlikte Arnavutluk ilişkileri daha da gelişmiş görünmektedir. Arnavutluk’ta Gülen Cemaati’nin güçlü olması sebebi ile bu ülkeye özel bir önem veren Erdoğan, 13 Mayıs 2015’te Tiran’a ziyarette bulunmuş ve Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yaptırılan Namazgah Camii’nin temelini atmıştır. Yine aynı ziyarette Erdoğan, “Türkiye-Arnavutluk İş Forumu”na katılmıştır.⁵⁵⁵ Yine aynı yıl Nisan ayında Çanakkale Savaşları’nın 100.yılı törenleri nedeni ile Cumhurbaşkanı Nishani Çanakkale’ye gelmiş ve Ermeni olaylarının 100.yılı sebebi ile Türkiye’nin uluslararası arenada yalnızlaşmasına karşı Arnavutluk’un Türkiye’nin yanında olduğunu vurgulamıştır. Başbakan Edi Rama da Kasım ayında düzenlenen 7.Atlantik Enerji Konseyi Zirvesine katılmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile bir görüşme gerçekleştirmiştir. Türkiye’nin Suriye konusunda da yalnızlaştığı bu dönemde Arnavutluk’un Türkiye ilgisinin devam etmesi önemli görülmektedir.⁵⁵⁶

2016 yılı ise Arnavutluk-Türkiye ilişkileri karşılıklı açılışlar ve ziyaretlerle devam etmiştir. 16 Mart 2016 TİKA projeleri tanıtım töreninde Erdoğan, dünya üzerinde gerçekleşen projelerin açılışını video konferans yöntemi ile yapmış ve Arnavutluk İşkodra’daki Şeyh Şamia Lisesi’nin de açılışını yapmıştır. Erdoğan bu açılışlarda söz konusu ülkelerdeki Gülen Cemaati yapılanmasına karşı o ülkeleri uyarmış ve Türkiye’nin gerekli eğitim ve dini yardımları TİKA vasıtası ile yapmaktan kaçınmayacağını vurgulamıştır.⁵⁵⁷ 29 Haziran 2016’da Edi Rama Türkiye’yi ziyaret etmiş ve bu ziyaret Atatürk Havalimanı’na IŞİD tarafından düzenlenen saldırı anına denk gelmişti. Buna rağmen Rama geri dönmemiş ve Arnavutluk’un teröre karşı Türk halkının yanında olduğunu belirtmiştir.⁵⁵⁸ Rama bu ziyaret kapsamında Başbakan Binali Yıldırım ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile Ankara’da görüşme gerçekleştirmiştir. Edi Rama bu ziyaret kapsamında Osman Gazi Köprüsü açılışına da katılmıştır.⁵⁵⁹

Rama’nın bu ziyaretinden sonra 15 Temmuz Darbe girişimi gerçekleşmiş ve Türkiye büyük bir şok atlatmıştır. Arnavutluk bu girişim sonrası Türkiye’nin yanında olduğunu belirtmiştir. Başbakan Rama ve Cumhurbaşkanı Nishani, birer açıklama yayınlarak darbe

⁵⁵⁴ <https://www.ata.gov.al/en/nishani-mets-with-tap-projects-executive-director/>, (erişim tarihi: 13.01.2017).

⁵⁵⁵ <https://www.tccb.gov.tr/yurt-disi-ziyaretler/355/32313/arnavutluk.html>, (erişim tarihi: 13.01.2017).

⁵⁵⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/atlantik-zirvesinde-onemli-aciklamalar-40016034>, (erişim tarihi: 13.01.2017).

⁵⁵⁷ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/41157/ulkemizde-verdigimiz-mucadele-yeni-bir-kurtulus-mucadelesidir.html>, (erişim tarihi: 13.01.2017).

⁵⁵⁸ <http://www.gazetevatan.com/saldiri-aninda-turkiye-ye-inis-yapti--961711-dunya/>, (erişim tarihi: 13.01.2017).

⁵⁵⁹ “Erdoğan Tören Alanına Edi Rama İle Kol Kola Geldi”, *Sabah Gazetesi*, 01.07.2016.

girişimine karşı Erdoğan ve seçilmiş iktidarın yanında olduklarını belirtmişlerdir.⁵⁶⁰ 21 Ekim 2016 tarihinde Arnavutluk Dış İşleri Bakanı Bushati, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı ziyaret etmiş ve iki ülke ilişkileri ve bölgedeki gelişmeler üzerine görüşmüşlerdir.⁵⁶¹ Söz konusu ziyarette Bushati, Başbakan Binali Yıldırım ile de görüşme gerçekleştirmiş; 15 Temmuz darbe girişimini kınadıklarını ve ilişkilerin daha da geliştirilmesinden yana olduklarını bildirmiştir. Binali Yıldırım da, FETÖ tehlikesinin Arnavutluk için de tehlike arz edebileceğini belirtip bu konuda Arnavut makamlarla işbirliğini daha da arttırmayı hedeflediklerini vurgulamıştır.⁵⁶² Bushati'nin bu ziyaret kapsamında Dışişleri Çavuşoğlu ile olan görüşmesinin sonunda düzenlenen basın toplantısında Bushati'ye FETÖ'ye karşı önlem alıp almadıkları sorulmuş, Bushati de “bu konuda Türkiye ile aynı taraftayız” cevabını vermiştir.⁵⁶³

Kosova müdahalesi ve Kosova'nın bağımsızlığı sonrasında Türkiye ve Arnavutluk ilişkilerinin çok iyi bir seviyeye geldiği görülmektedir. Ancak, 15 Temmuz darbe girişiminden itibaren iki ülke arasındaki ilişkilere yeni bir konu eklenmiş görünmektedir. Zira Gülen Cemaati, Arnavutluk'ta oldukça etkin ve göz önündedir. Türkiye de Arnavutluk ile olan ikili ilişkileri koruyarak bu ülkedeki FETÖ yapılanmasını etkisiz hale getirmeyi amaçlamaktadır. 21 Aralık 2016'da Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bujar Nishani Ankara'yı ziyaret etmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan ile ortak bir basın açıklaması yaparak iki ülkenin her koşulda birbirini destekleyeceklerini vurgulamışlardır. Erdoğan, Arnavutluk'un Avrupa Birliği için gerçekleştirdikleri reformları takdirle karşıladıklarını belirterek AB üyeliği için Arnavutluk'a tam destek olacaklarını belirtmiştir. Erdoğan bu görüşmede Atatürk'ün “biz Arnavut milletini severiz, kardeş tanırız, kendimizden uzak görmeyiz” sözlerini hatırlatarak iki ülke ilişkilerinin köklü bir temele dayandığını vurgulamıştır. Yine bu ziyaret neticesinde Anadolu Ajansı ile Arnavutluk Telegrafik Ajansı arasında bir işbirliği anlaşması imzalanmıştır. Erdoğan, ayrıca FETÖ ile ilgili de Arnavutluk'a her türlü yardımı ve ilgiyi gösterdikleri için de ayrıca teşekkür etmiştir.⁵⁶⁴ Nishani bu ziyaret kapsamında TBMM başkanı İsmail Kahraman⁵⁶⁵ ve Başbakan Binali Yıldırım ile de görüşmeler gerçekleştirmiştir.

566

⁵⁶⁰ “FETÖ'nün Darbe Girişimine Dünyadan Tepki Yağıyor”, *Anadolu Ajansı*, 16.07.2016.

⁵⁶¹ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/55758/arnavutluk-disisleri-bakani-busati-cumhurbaskanligi-kulliyesinde.html>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁶² <http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-yildirim-arnavutluk-disisleri-bakani-40259813>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁶³ <http://www.balkaneu.com/fetos-structure-albania-negotiations-turkey-destroy/>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁶⁴ <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/67455/arnavutluk-balkanlarin-baris-ve-istikrari-icin-kilit-bir-ulkedir.html>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁶⁵ http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=139119, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁶⁶ <http://koha.net/?id=27&l=148202>, (erişim tarihi: 14.01.2016).

3.3 NATO ve AB Perspektifinde İlişkiler

Bu bölüm iki ayrı alt başlık altında incelenecek olan, Türkiye ve Arnavutluk ilişkisi NATO ve AB perspektifinde incelenecektir. İlk başlıkta 1952'den bu yana NATO üyesi olan Türkiye'nin NATO genişlemesinde Arnavutluk'un üyeliğe katılımına yaklaşımı ve Arnavutluk'un geçirdiği süreç incelenecektir. İkinci alt başlıkta ise AB adayı olan Türkiye ve Arnavutluk'un bu süreçte AB üyeliğine adaylık üzerinden birbirlerine olan yaklaşımları ve AB'ye olan bakış açıları irdelenecektir.

3.3.1 NATO Perspektifinde Türkiye-Arnavutluk İlişkileri

Enver Hoca döneminin sonra ermesi ve 1991 seçimleri ile demokrasiye geçen Arnavutluk, dünyaya açılmak ve Batı sistemine ayrılmaz bir biçimde dahil olmak istemiştir. Arnavutluk bu konudaki en büyük desteği ise Kosova ve Makedonya'da olduğu gibi başta ABD ve Türkiye'den görmüştür. ABD, Arnavutluk'un stratejik konumu ve olası bir Balkan savaşında bölgedeki etnik Arnavut yapısının risk oluşturabileceği sebebi ile Arnavutluk ve bölgedeki Arnavutlar ile yakın ilişki geliştirerek, güvenliğini sağladığı Avrupa kıtasının Soğuk Savaş sonrası istikrarsızlık çekmesini ve güvenlik endişesi taşımasının önüne geçmek istemektedir. ABD bu politikası ile gittikçe kendisinden ayrı bir politika geliştirmeye çalışan Batı Avrupa'yı da dengelemek istemektedir. ABD'nin bu yaklaşımı geçmişten bugüne kuşatılmış, bölünmüş ve bölgedeki hakları elinden alınmış hissiyatına kapılan Arnavutlar tarafından büyük destek görmüştür. Özellikle Kosova müdahalesi ile bölgeye yerleşen ABD, Arnavutlar tarafından en büyük dost olarak görülmekte ve o dönem tüm dünyada Amerikan nefreti artarken, Arnavutluk'ta ve Kosova'da Amerikan başkanlarının heykelleri dikilmekte, sokak ve caddelere Amerikalıların isimleri verilmekteydi.⁵⁶⁷ Bu noktadan hareketle geçmişteki problemleri geride bırakmak ve gelecekte güçlü bir ülke olmak isteyen Arnavutluk, ABD'yi kendine en yakın stratejik ortak olarak görmektedir.

ABD desteği ile Batı kurumlarına daha hızlı entegre olabileceğini düşünen Arnavutluk, böylece Arnavutluk dışındaki Arnavutların sorunları ile de daha kapsamlı olarak ilgilenebilecekti. Yine, Arnavutluk bu destekle Sırbistan karşısında bir avantaj, NATO ve AB üyesi Yunanistan karşısında da eşitlik sağlayabileceğini düşünüyordu. Zira, Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte Balkanlar'da ortaya çıkan çatışmalar ve özellikle Yugoslavya'nın dağılması Arnavutluk'u hem sınırlarının güvenliği hem de Arnavutluk dışındaki Arnavutların

⁵⁶⁷ Arnavutların Amerikalı siyasilere olan ilgisi bugün de azalmış değildir. Örneğin son seçimlerde daha başkan seçilmeden Hillary Clinton'un büstünü Arnavutluk Saranda şehrine yerleştirmişlerdir. İlgili haber için bkz: <https://www.rt.com/usa/349065-hillary-clinton-monument-albania/>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

durumu açısından tedirgin ediyordu. Özellikle Kosova’da yaşananlar Tiran yönetimi ile Belgrad yönetiminin ilişkilerinin büyük hasar görmesine sebep olmuş ve Yunanistan’ın da Kosova konusunda Arnavutluk’un karşısında yer alması sonraki süreçte Arnavutluk’u başta ABD olmak üzere Türkiye’ye yakınlaştırmıştır.

Arnavutluk, demokrasiye yeniden dönüş sürecinde 1992’ yılında NATO’ya başvurmuş ve başvuru gerçekleştiren ilk Doğu Avrupa ülkesi olmuştur. Yugoslavya’nın dağılması sürecinde gerçekleşen bu başvuru ile Tiran, NATO üyeliğini daha önce de değindiğimiz gibi Belgrad’ın olası hareketlerine karşı bir güvence olarak görmüştür. NATO da Tiran’ın bu arzusunun ilgisiz kalmamış ve aynı yıl içerisinde dönemin NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner’in Tiran’ı resmi ziyareti ile NATO ve Arnavutluk ilişkisi başlamıştır. Bu gelişme sonucu 23 Şubat 1994’te NATO ve Arnavutluk arasında “Barış İçin Ortaklık Programı” dokümanını imzalandı.⁵⁶⁸ İleride gerçekleşecek NATO üyeliği için Arnavutluk Ordusu ve kurumları yeniden yapılanmayı kararlaştırdı. Bu program ile askeri personelin ABD, Almanya ve Türkiye gibi NATO ülkelerinde eğitilmesine başlandı. NATO ekseninde Türkiye-Arnavut ilişkisi bu şekilde başlamıştır. Bosna’da yaşananlardan sonra hem Arnavutluk hem de Türkiye’nin bölgede yaşanacaklardan etkilenecek başlıca iki ülke ortaya çıkmıştı. 1952’den bu yana birliğin önemli bir üyesi olan Türkiye de hem yaklaşık 80 yıl sonra bölgede yeniden var olabilmek hem de oluşabilecek tehditlerin önüne geçebilmek adına NATO kapsamında 1992’den itibaren Arnavutluk’u desteklemiş ve yardım etmeye başlamıştır. 1992’de iki ülke arasında imzalanan “Askeri İşbirliği Antlaşması” ile Türkiye’nin, Arnavutluk’un NATO üyeliği için hazırlamaya çalıştığı görülecektir.⁵⁶⁹

Sonraki süreçte NATO üye ülkeleri de genişlemenin gerekliliğine vurgu yapmışlar ve 1995 yılında “NATO’nun Genişlemesi Üzerindeki Çalışma” NATO tarafından yayınlanmış ve NATO üyeliği için gerekli ilkeler belirlenmiştir. Bu yeni ilkeler neticesinde 1997 yılında Madrid’de bir zirve toplanmış, Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Polonya ittifaka davet edilmişlerdir.⁵⁷⁰ Bu gelişmeleri Arnavutluk da yakından izlemekteydi. Daha sonraki aşamada ise NATO 1999’da Washington Zirvesi düzenlemiş ve 1997’de üyeliğe davet edilen üç ülkenin üyelikleri onaylanmıştır. Bu zirvenin önemli bir yanı Arnavutluk, Romanya, Slovenya, Estonya, Letonya, Litvanya, Bulgaristan, Slovakya ve Makedonya gibi eski doğu bloku ve Yugoslavya ülkelerine “Üyelik Eylem Planı/MAP” teklif edilmesidir.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/special.html#top>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁶⁹ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090801-1.htm>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁷⁰ <http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm, (erişim tarihi: 14.01.2017).

2004 yılı içerisinde NATO'nun Brüksel'deki merkezinde düzenlenen bir törenle Arnavutluk ve Makedonya haricinde MAP içerisindeki diğer 7 ülke üyeliğe kabul edilmiş ve Arnavutluk'un üyeliği için Türkiye bu tarihten itibaren daha sıkı bir diplomasi yürütmeye başlamıştır.⁵⁷² Türkiye'nin bu çabaları 28-29 Haziran tarihlerinde İstanbul'da düzenlenen NATO zirvesinde daha da yoğunluk kazanmış görünmektedir. 2004 yılında yazmış olduğu makalesinde dönemin Cumhurbaşkanı Alfred Moisiu, ülkesinin üyelik azmi ile ilgili şunları yazmıştır:

“Arnavutluk NATO üyeliğinin gerektirdiği kriterlere ulaşmak için çalışma azmindedir. Bu çalışmalara özellikle silahlı kuvvetlerimizde yapılacak reformlar dahildir. Bu doğrultuda silahlı kuvvetlerin sivillere kontrolünün güçlendirilmesi, savunma konusundaki devlet harcamalarının artırılması, ve askerlerimizin eğitim, öğretim ve tatbikat metotlarında reform yapılması gereklidir. Reformlarımızı desteklemekte son derece verimli olan ikili işbirliği ve yardımlarından dolayı Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya, İtalya, Türkiye, ve Birleşik Krallık dahil diğer İttifak üyelerine şükran borçluyuz. Reform paketimiz -2002 Reform Planı'na uygun şekilde yürütülmektedir. Bu plan ülkemizin güvenliği, barışı koruma operasyonlarına katılımımız, Güneydoğu Avrupa ve ötesinde barış ve istikrara katkılarımız ve terörizmle savaşta yeni bir yasal çerçeve oluşturmaktadır.”⁵⁷³

Moisiu'nun özellikle değindiği beş ülke Arnavutluk'un bundan sonraki süreçte öncelikli müttefik olarak gördüğü beş ülkedir. Türkiye'nin bu beşlinin içinde olması önemli görülmektedir. Zira, bu müttefiklik Arnavut ulus kimliğinin oluşmasındaki Türk/Osmanlı imgesini pozitif etkileyebilecektir. Türkiye bu dönemden itibaren Arnavutluk'un NATO üyeliğine desteği daha fazla arttırmıştır. Örneğin 2005'teki Arnavutluk ziyaretinde Recep Tayyip Erdoğan, dönemin başbakanı Fatos Nano ile görüşmesinde Türkiye'nin NATO üyeliği konusunda gereken desteği kesinlikle koşulsuz olarak vereceğini açıklamıştır.⁵⁷⁴ Türkiye, Arnavutluk'a verdiği bu destekle böylece hem bölgede güvenilir bir müttefik kazanacak hem de NATO müttefiki olmasına rağmen Yunanistan'a ve Sırbistan'a karşı bölgedeki konumunu Arnavutluk ile güçlendirebilecekti. Tarık Oğuzlu, bu durumu şekilde değerlendirmektedir:

“Ankara, NATO'nun Ukrayna ve Gürcistan'a doğru genişlemesine ihtiyatlı yaklaşırken, ittifakın Balkanlarda genişlemesine destek vermiştir. Arnavutluk'un 2008'de üyeliğe kabulünde ve Bosna-Hersek'in üyelik öncesi son adım olan Üyelik Eylem Planı'na dahil edilmesinde Türkiye destekleyici bir tutum takınmıştır. NATO'nun Balkanlara genişlemesi

⁵⁷² Aktürk, 2012: 75.

⁵⁷³ <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/special.html#top>, (erişim tarihi: 14.01.2017).

⁵⁷⁴ <http://www.gazetevatan.com/erdogan-arnavutluk-un-nato-uyeligini-destekliyor-47055-gundem/?f=mobil>, (erişim tarihi: 15.01.2017).

sürecinde Türkiye zaman zaman ittifakın Avrupalı üyeleriyle ters düşmüş, ama geri adım atmamıştır.”⁵⁷⁵

Arnavutluk, NATO üyeliği hedefine 2009 yılında Strazburg’da düzenlenen NATO zirvesinde ulaşmıştır. Strazburg Zirvesi öncesi 2008 yılında üyelik müzakerelerine başlamak için davet alan Arnavutluk, 2009 yılında resmi olarak ittifaka üye olmuştur.⁵⁷⁶ Hırvatistan ve Arnavutluk’un da üye olması ile NATO üye sayısı 28’e ulaşmış; Doğu’ya karşı kurulan ittifak ekisi Doğu Bloku ülkelerine de içine alarak Rusya ve Çin etkisine karşı bölgede güç kazanmıştır. Türkiye ise bölge ülkelerinin NATO’ya girmesini destekleyerek bölgede daha rahat politika yürütme imkanı kazanmış ve Balkan Savaşları ile çıktığı ve Soğuk Savaş süresince uzak kaldığı Balkanlar bölgesine yeniden dönebilme ve bölge üzerine siyaset yürütme imkanına kavuşmuştur.

Arnavutluk’un NATO üyeliği Arnavutlar tarafından bir zafer olarak tanımlanmış ve tüm ülke de şenliklerle kutlanmıştır. Bugün, Arnavutluk’ta NATO üyeliği Bağımsızlık Günü kadar önemli görülmekte ve geleneksel olarak her yıl kutlanmaktadır.⁵⁷⁷ NATO bayrakları bugün ülkenin bütün kurumlarında dalgalanmakta ve her fırsatta ülkenin NATO üyesi olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum da Arnavut kimliğinin inşası için NATO üyeliğinin de temel bir parametre olduğunu göstermektedir.

3.3.2 AB Perspektifinde İlişkiler

Türkiye, OECD ve NATO gibi uluslararası kurumların etkin bir üyesi olduktan sonra hedefini Batı Avrupa ile bütünleşmek olarak belirlemiştir. Bu sebeple de 1958 yılında kurulan ve bugün Avrupa Birliği olarak dönüşecek olan Avrupa Ekonomik Topluluğu’na (AET) 1959 yılında başvurmuştur. Bu süreçte AET ile 12 Eylül 1963’te Ankara Antlaşması imzalanmış ve ikili ilişkilerin hukuki ilişkileri oluşturulmuştur. Aradan geçen 50 yıla rağmen Türkiye, birliğe tam üye olabilmiş değildir. Bu süreçte Soğuk Savaş sona ermiş, Almanya birleşmiş, Yugoslavya dağılmış ve eski Varşova Paktı üyesi birçok ülke bugün AB üyesi olmuş durumdadır. Türkiye ise 1999 Helsinki Zirvesinden bu yana aday ülke statüsündedir.

⁵⁷⁵ Oğuzlu, 2012: 113.

⁵⁷⁶ http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48891.htm, (erişim tarihi: 15.01.2017).

⁵⁷⁷ Arnavutluk’ta her yıl NATO üyeliği ile ilgili özel etkinlikler düzenlenmektedir. Arnavutluk Savunma Bakanlığı’nın internet sitesinde üyeliğin 4.yılı kutlamaları için bir konferans düzenlendiği belirtilmektedir. İlgili haber için bkz:

http://www.mod.gov.al/arkiv/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=2102:celebration-of-the-4th-anniversary-of-albanias-membership-in-nato&catid=87&Itemid=465, (erişim tarihi: 15.01.2017).

2005'teki Brüksel Zirvesinden bu yana ise üyelik müzakerelerine başlanmış durumdadır. Türkiye'nin AB serüveni inişli çıkışlı bir şekilde devam etmekte ancak kesilmemektedir.⁵⁷⁸

Arnavutluk, AB ilişkisi ise sosyalist dönemin sona ermesinden hemen sonra 1991 yılında başlamıştır. Tiran'ın ilk olarak AB kurumlarına entegre olabilmek amacıyla 1992 Mayıs'ında "Ticaret ve İşbirliği Anlaşmasını" imzalamıştır.⁵⁷⁹ Avrupa Birliği, Arnavutluk'u birliğe katılım öncesi ülkelerin yararlandığı yardım programı olan PHARE programına dahil etmiş ve Arnavutluk bu programdan 1992-2000 yılları arasında 700 Milyon Euro'ya yakın fon kullanmıştır.⁵⁸⁰ 2000 yılında Arnavutluk 2004 yılına gelindiğinde ise Avrupa Konseyi Arnavutluk'un üyelik fikrini benimsediğini duyurmuş ve Ocak 2006'da SAA(Stabilisation and Association Agreement and Interim Agreement) yani İstikrar ve katılım anlaşması imzalanmış ve bu anlaşma Haziran 2006 tarihinde onaylanmıştır.⁵⁸¹ Arnavutluk bu süreçte gerekli idari, mali ve yargı reformlarını gerçekleştirip 2009 yılında tam üyelik için başvurmuş ve 2010 yılında Arnavutluk ile üyelik müzakerelerine başlanmıştır. 2010 yılı içerisinde Arnavutlar Schengen içerisinde vizesiz dolaşım hakkı kazanmış ve bu hakkın kazanılması Arnavutluk'ta büyük sevinç yaratmıştır.⁵⁸² Sosyalist dönem boyunca dünyadan izole bir şekilde yaşayan ve yurtdışı çıkışın yasak olduğu Arnavutluk'un bu geldiği nokta ülkedeki kimlik inşa sürecini de yakından etkilemektedir. Arnavutluk 2010 yılında itibaren "aday ülke" statüsünü kazanabilmek için reform sürecine hız vermiştir. 2012'de verilmesi düşünülen "aday ülke" statüsünün verilmesi Avrupa Konseyi tarafından Arnavutluk'taki yolsuzlukla mücadelenin yetersiz olduğu gerekçesi ile kabul görmemiştir. Bunun sonucunda 26 Haziran 2014'te AB, Arnavutluk'u "aday ülke" statüsüne almıştır.⁵⁸³

2014'te alınan bu adaylık statüsü Arnavutluk'ta büyük bir sevinç yaratmıştır. NATO üyeliğinden sonra olası bir AB üyeliği, Arnavutluk'un 1992'den bu yana geçirdiği hızlı dönüşümü göstermektedir. Arnavutlar bu durumu "1990'larda bizi kimse tanıımıyordu ancak şimdi ilginin merkezi biz olduk" şeklinde özetlemektedirler.⁵⁸⁴ Adaylık statüsü öncesi 2011 yılında yapılan bir anket de Arnavutların AB'ye olan desteğini ortaya koymakta ve daha

⁵⁷⁸ Türkiye için AB katılım müzakerelerinde toplam 16 fasıl açılmış ve bu fasıllardan bir tanesi geçici olarak kapatılmıştır. Daha ayrıntılı bir inceleme için bkz: <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, (erişim tarihi: 16.01.2017).

⁵⁷⁹ http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-95-136_en.htm, (erişim tarihi: 16.01.2017).

⁵⁸⁰ Arnavutluk'un bu süreçte aldığı AB finansman desteği için detaylı bir inceleme için bkz: <http://www.policy.hu/cernoch/ALBANIA.htm>, (erişim tarihi: 16.01.2017).

⁵⁸¹ Emin, 2014: 33.

⁵⁸² https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/117555.pdf, (erişim tarihi: 16.01.2017).

⁵⁸³ Emin, 2014: 33.

⁵⁸⁴ <http://www.forbes.com/sites/davidnicholson/2014/11/03/the-land-that-time-remembered-investable-albania-heads-for-eu-accession/3/#1339a9cc7329>, (erişim tarihi: 17.01.2017).

önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi siyaseten AB konusunda Arnavutluk'ta bir birlik oluşturduğu görülmektedir. Anket sonucuna göre ankete katılanların %80,72'si AB üyeliğine koşulsuz destek sunmaktadır.⁵⁸⁵ Türkiye tarafında ise durum inişli çıkışlı görülmektedir. İktisadi Kalkınma Vakfı'nın yapmış olduğu anketlerde en yüksek destek oranı adaylık statüsünün verildiği 1999 yılında %85 ile yakalanmışken, Türkiye ve AB ilişkilerinin dönem dönem gerilmesi ile 2002 yılında %56,6'ya kadar inmiş ve müzakerelerin başladığı 2005 yılında %65'e çıkmıştı. 2015 yılında Rusya ile yaşanan kriz, vize muafiyeti açıklamaları ve Suriye krizinin giderek derinleşmesi ile AB'ye destek oranı tekrar %75,5'e yükselmiş görülmektedir.⁵⁸⁶ Ancak, Rusya ile ilişkilerin tekrar düzelme trendine girmesi ve AB raporlarındaki eleştiriler ile bugün ilişkilerde dondurma noktası tartışılmakta ve AB yerine Şangay Birliği'ne girilmesi gerektiği dillendirilmektedir. Ortada güncel bir veri olmamakla beraber, medya haberleri ve siyasilerin AB karşıtı açıklamaları ve AB üye ülkelerin Türkiye siyaseti aleyhine yapmış olduğu açıklamalar desteğin düşebileceğini göstermektedir.⁵⁸⁷

AB perspektifi açısından Türkiye ve Arnavutluk ilişkilerini inceleyecek olursak Türkiye'nin Ankara Antlaşmasından bu yana 50 yıldan fazla süredir "AB Rüyası"nı bekleyen tecrübeli bir ülke olarak bu konuda en başından bu yana Arnavutluk'u desteklediğini söyleyebiliriz. AB ile bütünleşme süreci, Arnavutluk'un en öncelikli hedefi görülmektedir. Başbakan Edi Rama tarafından stratejik ortak görülen Türkiye'nin geçmişten bugüne daimi hedefi AB olsa da bu hedefin gerçekleşebileceğin dair olan inanç, Arnavut kamuoyundaki üyeliğe olan inançtan çok daha düşük görülmektedir. Ancak, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne bakış açısının ve AB üyeliğine olan inancının dönemsel olarak değiştiği görülürse şu anki durumun önümüzdeki dönemde de daha kötü bir şekilde devam edeceğini söylemek çok karamsar bir yaklaşım olacaktır. Zaten çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan sosyal inşacılık teorisi de bunu savunmakta ve devletlerin çıkarlarına göre toplumdan gelen talebin değişebileceğini/değiştirilebileceğini iddia etmektedir.

NATO genişlemesinden sonra bugün Balkanlar'daki beklenti Balkanlar'daki AB genişlemesinin devam etmesidir. Türkiye de bu noktada NATO enstrümanı ile Arnavutluk'ta ve bölgede elde ettiği nüfuzu devam ettirmek ve koruyabilmek için AB'nin bölgeye ilişkin politikalarını yakından takip etmek zorunda görülmektedir. Örneğin European Stability

⁵⁸⁵ http://www.fes-tirana.org/media/publications/pdf-files/2012/pub_Perceptime%20dhe%20realitete%202012.pdf, (erişim tarihi: 18.01.2017).

⁵⁸⁶ <http://t24.com.tr/haber/turkiyede-abye-destek-yuzde-75e-cikti,339764>, (erişim tarihi: 17.01.2017).

⁵⁸⁷ Türkiye'nin AB'den uzaklaştığı tartışması son aylarda Türkiye'de sıkça tartışılmakta ve AB'ye karşı olan ilgi düşmüş gibi görülmektedir. Hükümet yetkilileri ise bu durumun tam tersini savunmakta ve AB'nin Türkiye'den uzaklaştığını savunmaktadır. Bu konu ile ilgili bir yazı için bkz: <http://www.yenisafak.com/yazarlar/aydinunal/ab-ve-turkiye-kim-kimden-uzaklasiyor-2034336>, (erişim tarihi: 17.01.2016).

Initiative Başkanı Gerald Knaus Türkiye, Balkanlar ve AB ile ilgili görüşlerinde benzer bir vurgu yapmaktadır:

“Türkiye’nin Balkanlardaki varlığını değerlendirirken tartışılması gereken asıl soru “Türkiye Balkanlarda neden daha fazla nüfuza sahip değil?” olmalıdır. Türkiye bölgeyle ortak bir tarihe sahip ve pazı yerlerde çok popüler. Ayrıca Balkanlar, AB üyelik perspektifi olan Türkiye’nin birçok dostu, ortak geçmişe ve coğrafi açıdan yakınlığa sahip olduğu bir bölge. Tüm bunların ışığında, Türkiye’nin nüfuzunun yeterince güçlü olmadığını düşünüyorum. Ancak bu Türkiye’den kaynaklanan bir sorun değil. Balkanlarda ABD ve AB’nin yanı sıra İtalya ve – tabii ki son birkaç yıldır etkisi görülen- Türkiye’nin de dahil olduğunu büyük ülkeleri içeren bölgesel komşuların az bir nüfuza sahip olduklarını düşünmekteyim. Öte yandan tam olarak gerçekleşme de Türkiye’nin ortaya koyduğu modernleşme, küreselleşme ve sanayileşme başarısı Balkanlara ilham vermesi gereken başarı modelidir.”⁵⁸⁸

Knaus, bölge üzerine Türkiye yansımaları çizerken Türkiye’nin AB üyelik perspektifini vurgulaması dikkat çekicidir. Aslında Knaus’un varmak istediği sonuç NATO örneğinde olduğu gibi AB üyesi olacak bir Türkiye’nin Balkanlar’daki gelişmeye ve ilerlemeye iyi bir örnek olabileceğini belirtmektedir. Ahmet Davutoğlu’nun gerek söylemleri gerekse politikaları ile inşa ettiği Balkan politikası, gerek Ahmet Davutoğlu’nun artık görevde olmaması gerek Suriye’deki gelişmelerin Türkiye için hayati bir önem taşıyor hale gelmesi gerekse iç politikadaki gelişmeler Türkiye’nin AB ve Balkanlar vizyonunu birkaç yıl önceye göre daha geri plana atmış gibi görünmektedir. Vize serbestisi tartışmaları ile yeniden canlanan Türkiye-AB ilişkileri tekrar donma aşamasına gelmiş ancak tüm tartışmalara rağmen tamamen kopmuş değildir. Türkiye’nin son dönemdeki iç karışıklığı ve demokrasinin zarar gördüğü endişesi ile AB, Türkiye’yi uygulanan politikalar nedeniyle eleştirirken, Türkiye ise AB’yi ikiyüzlülükle suçlamakta ve gerekirse AB dışında başka bir alternatif arayacaklarını belirtmektedir.⁵⁸⁹ 2016 yılı içerisinde AB ile yaşanan krizi ve son yıllarda Suriye’deki krizin Türk dış politikasının merkezine yerleşmesinin dışında Türkiye-AB-Balkanlar yaklaşımını değerlendirirsek Türkiye’nin bölgeye yaklaşımı özellikle 1990’ların ikinci yarısından sonra AB’nin bölgeye olan yaklaşımı ile paralel görünmektedir. European Council of Foreign Relations Sofya Ofisi Başkanı Dimitar Bechev’in de bu benzerliğe vurgu yaparken değindikleri dikkat çekicidir:

“Türkiye’nin Balkanlara yönelik politikasını değerlendirecek olursak, her şeyden önce Türkiye’nin yaklaşımını AB’nin yaklaşımıyla uyumlu buluyorum. Çünkü Türkiye’nin en

⁵⁸⁸ Knaus, 2013: 36.

⁵⁸⁹ http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160524_times_turkiye_ab. (erişim tarihi: 19.01.2017).

önemli aracının AB tarafından belirlenen ortak çerçevede sürdürülmesi bu uyumun açık bir göstergesi. Örneğin Türkiye, Gümrük Birliğinin bir parçası olduğu için AB, bir Batı Balkan ülkesi ile ortaklık anlaşmasına vardığı zaman Türkiye de dış ticari ilişkilerini bu anlaşma ile bağdaştırmak zorunda. Sonuç olarak bu aynı siyasetin bir parçasıdır. Ancak Türkiye, şu sıralar Ortadoğu ve Suriye odaklı bir politika izlediği için Ankara'dan Balkan topraklarını yayılan bir enerji göremiyorum.”⁵⁹⁰

Bechev'in birkaç yıl önce değindikleri bugün hala geçerliliğini korumakta gibi görünmektedir. Ancak önümüzdeki süreçte Türkiye'nin AB ilişkilerinde yaşanacak pozitif bir ivme Türkiye'nin Arnavutluk ve Balkanlar'a yönelik yaklaşımında AB ile benzer bir yaklaşıma dönmesine neden olabilecektir. Arnavutluk ve Türkiye özeline değinmeden önceden toparlamak gerekirse Türkiye'nin Balkanlar politikasının bir diğer boyutunu AB faktörünün oluşturduğunu söylemek mümkün olacaktır. Özellikle 2004 yılından bu yana bölge için birinci öncelik ve dikkat noktası haline gelen AB'nin Merkez ve Doğu Avrupa genişlemesi ile AB, Batı Balkanlar için en önemli faktör haline geldi. Avrupa Birliği üzerine araştırmacı olarak çalışan Muzaffer Kutlay, Analist Dergisi'nde AB perspektifinden Türkiye'nin bölge politikasını şu şekilde yorumlamaktadır:

“Türkiye, AB'nin Batı Balkanlar genişlemesini destekleyen başlıca bölgesel aktörler arasında yer alıyor. Zira, Türkiye açısından, Balkanlarda etnik milliyetçiliğin kontrol altında tutulması, sınıf anlaşmazlıklarının barışçıl yollarla çözülmesi ve söz konusu ülkelerin devlet kapasitelerinin artırılıp kurumsal dönüşümlerinin tamamlanabilmesi açısından AB'nin alet çantası, diğer aktörlere göre daha donanımlı. Bu nedenle Türk yetkililer hemen her uluslararası ortamda Batı Balkanların AB ve NATO ile bütünleşmesinin önemine vurgu yapıyor. Ancak Türkiye açısından bu noktada kritik unsur, “ortak Avrupalı geleceğe” yapılan vurgu... Yani Türkiye'nin de paralel bir süreçle AB üyelik müzakerelerinin devam etmesi ve makul bir zaman diliminde AB'nin bir parçası olması öngörülüyor. Aksi durumda, Türkiye'nin Batı Balkanlardaki etkisinin azalması, özellikle AB ile ilişkilerde rekabetin öne çıktığı bir ilişki biçiminin gelişme riski var.”⁵⁹¹

Kutlay'ın son cümlesi dikkat çekicidir. Türkiye bundan sonra Balkanlarda etkili olabilmek için AB ile ilişkilerini buna paralel olarak götürmelidir. Zira, bu oluşumdan kopacak bir Türkiye, NATO ve ABD müttefiki olarak bölgeye yaptığı dönüşün devamını getiremeyecek ve bölge için önemsizleşecektir. Bu durum Arnavutluk için de söz konusudur,

⁵⁹⁰ Bechev, 2013: 33.

⁵⁹¹ Kutlay, 2013: 32.

Arnavutluk için şu an birinci hedef AB üyeliğidir ve Türkiye ile gelişen ilişkilerin bundan sonraki süreçte daha da olumlu devam edebilmesi için AB perspektifinde iki ülkenin aynı güzergahta hareket etmesi gerekmektedir.

Son 15 yılda Arnavutluk'ta iktidarlar Sosyalist ve Demokratlar arasında gidip gelirken, değişmeyen tek hedefin AB ve NATO kurumları ile bütünleşmek olduğu görünmektedir. NATO üyeliği konusunda başarılı olan Arnavutluk'un AB'ye aday ülke unvanı ve vize serbestisi ile AB konusunda da başarılı olduğu söylenebilecektir. Son 15 yılı Türkiye için değerlendirecek olursak siyasi olarak 2002'den bu yana AK Parti hükümetleri tarafından yönetilen Türkiye için AB üyeliği konusunda önemli bir siyasi tartışma ile hükümetin zor durumda kaldığını söyleyebilmek mümkün değildir. Bugün gelinen noktada AK Parti ise AB üyelik sürecini siyasi kimliğinin merkezine alan konumundan oldukça uzakta görünmektedir. Hiç kuşkusuz ki bu durumun tek sorumlusu Türkiye'deki siyasiler değildir. Avrupa ülkelerindeki ve Türkiye'deki siyasetçilerin kullandığı olumsuz söylem ilişkileri kötü etkilemektedir. Ali Resul Usul bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Sarkozy ve Merkel gibi önemli AB ülkeleri liderlerinin Türkiye'nin AB'de yeri olmadığı yönünde sık sık dile getirdikleri polemik hem hükümette hem de Türk halkında AB üyeliği adaylığına olan eski heyecanın azalmasına neden olmuştur. Yapılan entegrasyon çalışmaları açıkça göstermektedir ki AB'nin bir aday ülkede etkin olabilmesi için üyelik hususunda çok net olması, AB'ye dahil olma kriterlerinin önceden belirlenmesi ve AB'nin de bu kriterleri uyması gerekmektedir. Oysaki Türkiye şartlarında durum bu şekilde değildir. Siyasi reformları tam yapılsa dahi Türkiye'nin AB üyeliği şüphelidir ve ayrıca, 17 Aralık 2004 Zirve kararında olduğu gibi, AB isterse oyunun kurallarını kendi istediği şekilde değiştirmektedir. 2010 yılının AB-Türkiye ilişkileri açısından sönük bir yıl olmasının nedenlerini burada aramak gerekmektedir.”⁵⁹²

Türkiye, bugüne kadar diğer Balkan ülkelerinin olduğu gibi Arnavutluk'un da AB'ye olan ilgisini ve birliğe üyelik amacını destekler bir politika izlemiştir. Örneğin 2008' yılında dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın, dönemin Arnavutluk Dışişleri Bakanı Lulzim Basha'nın ziyareti sebebi ile düzenledikleri basın toplantısında söyledikleri bu desteği destekler niteliktedir:

“Arnavutluk, Balkanların barış ve refahı açısından önemli bir ülkedir. İzlediği barışçı ve dengeli politika, bölgenin istikrarında ve Avrupa ile bütünleşmesinde kilit rol oynamaktadır. Arnavutluk'un AB'ne entegrasyon yolunda önemli mesafe kat etmesini takdirle izliyoruz.

⁵⁹² Usul, 2011: 219.

Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü gibi bölgesel mekanizmalarda da Arnavutluk'la verimli bir işbirliği sürdürmekteyiz.”

Basha da Türkiye'ye Kosova ve NATO üyeliği için verdiği destek için teşekkür ederken ülkesinin AB hedefini vurgulamaktadır:

“Türkiye'nin sadece Arnavutluk'a değil, Makedonya ve Hırvatistan'a NATO'ya üyelik konusunda vermiş olduğu destek, Türkiye'nin Balkanlarda, bölgede ve daha geniş bir alanda barışa ve istikrara önem veren bir faktör olduğunun sinyalidir. Türkiye global seviyelerde artık çok önemli adımlar atmış, bir faktör haline gelmiştir güvenlik ve istikrar konusunda. Türkiye, Arnavutluk ve AB'ne üye olmak isteyen bütün ülkeler için barış, istikrar ve güvenlik son derece önemli unsurlar teşkil etmektedir. Arnavutluk'un Avrupa'ya doğru olan yolculuğunda çok önemli reformlar bulunmaktadır ve bu reformlar çok değişik sektörlerde yayılmaktadır. Adalet alanında, güvenlik alanında, milli eğitim, sağlık alanında, mali ve ekonomik reform alanında. Bir daha memnuniyetle teyit etmek isterim ki Arnavutluk ile Türkiye arasında, bu işbirliğinin havası her alanda hissedilmekte ve görülmektedir. Eğitim alanında olan desteğinizden ve yardımınızdan ötürü teşekkür ederim. Onlarca gencimiz, Türkiye'de eğitimini tamamlamaktadır üniversite ve üniversite sonrası yüksek lisans konusunda. Aynı zamanda Kuzey Kıbrıs'ta da burslu öğrencilerimiz vardır. Bu işbirliğinin her alanda yayılacağını ümit ediyoruz. Türkiye'nin sağlık alanındaki desteği bizim için son derece önemlidir. Türkiye'de tedavi görmüş yüzlerce hastamızın adına sizlere teşekkür etmek istiyorum. Aynı zamanda bu işbirliğinin daha da kurumsallaşmasına olan inancımı belirtmek istiyorum.”⁵⁹³

Özellikle, Davutoğlu'nun dışişleri bakanlığı ve başbakanlık dönemlerinde Balkanlar'a yönelik düzenlediği her gezi ve bu gezilerdeki açıklamaları diğer bölge ülkelerinde olduğu kadar Arnavutluk'ta da yakından takip edilmekte idi. Dışişleri Bakanı iken Davutoğlu'nun özellikle Arnavutluk'a özel bir önem verdiği görülmeydi. Örneğin Davutoğlu'nun 2009 yılında Arnavut gazetelerinde yayınlanan makalesinde iki ülkenin dostluğu ve tarihi geçmişi vurgulanmakta ve AB'nin bölge için önemi belirtilmekte idi:

“Balkanlarda güvenlik ve istikrarın korunması, Türkiye'nin dış politika öncelikleri arasında yer almaktadır. Türkiye, uluslararası toplumun diğer üyeleri ile birlikte, Arnavutluk'un, Balkanlardaki istikrara hizmet eden barışçı ve dengeli politikalarını takdirle izlemekte, böylesine güvenilir ve dost bir ülkeyle NATO bağlamında müttefik olmaktan kıvanç duymaktadır. Türkiye aynı zamanda Arnavutluk'un geçtiğimiz Nisan ayında yaptığı Avrupa Birliği'ne üyelik başvurusunu ve üyelik sürecini yürekten desteklemektedir.

⁵⁹³http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-arnavutluk-disisleri-bakani-lulzim-basha-ile-heyetlerarasi-gorushmelerden-sonra-ortak-basin-toplantisi_-ankara_.tr.mfa, (erişim tarihi: 19.01.2017).

AB ile 2006'da imzalanmış olan İstikrar ve Ortaklık Anlaşması, 2007'de yürürlüğe girmiş olan Merkezi Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması ve nihayet bir aday ülke olan Türkiye tarafından da yürekten desteklenen AB'ne üyelik süreci kuşkusuz kalkınma hamlesine güç kazandırmaktadır.”⁵⁹⁴

Davutoğlu'nun 2010'da Sırbistan ve İspanya dışişleri bakanları ile İstanbul'da gerçekleştirdiği toplantıda Davutoğlu, Avrupa Birliği'nin vizyonunun Osmanlı'nın vizyonu olduğunu belirterek AB ile birlikte tekrar bölgenin bir bayrak altında yaşayacağını belirtmekteydi:

“Vizyonumuz, Balkanlar'ın Avrupa'ya tamamen entegre olmasıdır. Ve Belgrad'daki, Üsküp'teki, Saraybosna'daki, İstanbul'daki, Edirne'deki tarihi yerlerimiz bir gün Avrupa Birliği'nin bayrağı altında bir kez daha birleşecektir. Türkiye olarak İspanya gibi Balkanlar'ın AB'ye giden yolunu destekliyoruz. Geleceğin emniyeti için buradaki ülkelerin NATO'ya üye olması çok büyük önem taşır.”⁵⁹⁵

Edirne'nin, İstanbul'un tekrar komşu olacağı Tiran'da ise Davutoğlu'nun bu açıklamaları olumlu karşılanmaktadır. Örneğin 2014 yılında Arnavutluk Dışişleri Bakanı Ditmir Bushati'nin Ankara ziyaretinde iki ülke arasında “Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi” kurulması kararlaştırılmış ve Davutoğlu bu karar sonrası meslektaşları ile yaptığı açıklamada Türkiye'nin Arnavutluk'un AB'ye üyeliğini her zaman desteklediğini belirtmiştir.⁵⁹⁶

Yine Bushati'nin 2016 yılında Ankara'ya gerçekleştirdiği ziyarette Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile düzenlediği basın toplantısında Türkiye'ye bugüne kadar yaptığı katkılar için teşekkür ederken AB'nin önemini belirtmesi dikkat çekicidir:

“Arnavutluk ve Türkiye arasında bu ilişkiyi özel kılan, güçlü bir bağımız ve güçlü köprülerimiz var. Eminiz ki güçlü bir Türkiye sadece Türk milletin yararına değil, bütün bölgenin yararınadır. Aynı şekilde Avrupa Birliği'nin, bütün Avrupa ülkelerinin güvenliği açısından yararlıdır. Bizim işbirliğimiz stratejik bir işbirliğidir. Biz Türkiye'nin desteğini hiçbir zaman unutmayacağız. Türkiye Arnavutluk'un en zor anlarında yanında olmuştur. Ayrıca Arnavutluk'un NATO gibi örgütlere üyeliğine destek vermiştir.”⁵⁹⁷

⁵⁹⁴ <http://gazeta55.al/dy-miq-historike-turqia-dhe-shqiperia/>, (erişim tarihi: 19.01.2017).

⁵⁹⁵ <http://www.kosovahaber.net/?page=2,9,868>, (erişim tarihi: 19.01.2017).

⁵⁹⁶ <http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-ve-arnavutluk-arasinda-yuksek-duzeyli-isbirligi-konseyi-kurulmasinin-kararlastirdik.tr.mfa>, (erişim tarihi: 19.01.2017).

⁵⁹⁷ http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu-nun-arnavutluk-disisleri-bakani-ditmir-busati-ile-ortak-basin-toplantisi_-26-ekim-2016.tr.mfa, (erişim tarihi: 19.01.2017).

Sonuç olarak, şu an için kısa vadede Türkiye için AB üyeliği mümkün görünmese de Arnavutluk, NATO üyeliğinden sonra tüm enerjisini AB üyelik hedefine yönlendirmiş durumdadır. Bu durum Arnavutluk'taki kimlik inşası ile yakından ilgilidir. Türkiye'nin bu kimlik inşasının dışında kalması gelecekte AB üyesi olabilecek bölge ülkeleri ile ilişkilerini de etkileyebilecektir. Yani, Arnavutluk ve diğer Balkan ülkeleri iki dünya arasında kalmayıp gerçek anlamda Avrupalı/Batılı bir geleceğe sahip olacaksa Türkiye'nin de bu gelecekte yer alması hem bölgedeki etkisi hem de kendi devlet ve ulus kimliği için hayati görünmektedir.

3.4 Karşılıklı İmgeler

Çalışmanın bu bölümüne kadar Türkiye ve Arnavutluk'un kimlik inşa süreçleri ele alınmış ve iki ülke ilişkileri karşılıklı olarak incelenmiştir. Tez çalışmasının giriş bölümünde de değindiğimiz gibi bu çalışma, Türkiye ve Arnavutluk'un Avrupalılaşma/Batılılaşma süreci ile ötekilik söylemleri ile arasında güçlü bir ilişki olduğu ve karşılıklı algıların dış politikayı etkileyebileceği hipotezini sınamak amacı ile ortaya çıkmıştı. Bu başlık altında da bu noktadan hareketle kuruluşundan bugüne “Batılı” bir kimlik inşa ederek yol alan Türkiye'nin ve komünist dönem sonrası tek gayesi “Batılılaşmak” olan Arnavutluk'un birbirine yönelik tutumlarının ve Balkanlar'a dair geleneksel politikalarının ve karar alma süreçlerinin bu Avrupalılaşma/Batılılaşma serüvenine uygun olarak değişim geçirip geçirmediğini inceleyecektir.

Türkiye'nin dış politikasında bir kimlik değişimi yaşandığı tartışması 1990'larda başlamıştır. Özellikle Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile Türkiye Soğuk Savaş boyunca etki edemediği bölgelerde tekrar nüfuz kazanma şansı yakalamıştır. Ereker, bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“1990'lı yıllar boyunca Türkiye'nin bölgesel güç olma girişimleri, özellikle Osmanlı coğrafyasıyla ilintili olduğundan Türkiye'nin değişen kimliğine sıkça vurgu yapılmıştır. Bu değişim süreci ulusal kimlik tanımlarındaki neo-Osmanlıcı eğilimlerle birlikte, Türkiye'nin kimliğinin değiştiğine/değişiyor olduğuna dair argümanları sağlamlaştırmıştır. Ne var ki, bir kimlik değişiminden söz edebilmek, yalnızca davranışlara bakılarak ortaya koyulamaz, bir kimlik değişiminden söz edebilmek için devletin dış politika algılamalarının değiştiğinin ve bir süreklilik kazanarak dış politikanın mantığını tümünden dönüştürdüğünün ortaya koyulabilmesi gereklidir.”⁵⁹⁸

⁵⁹⁸ Ereker, 2010: 213.

Arnavutluk dış politikası ise Soğuk Savaş sonrası dönemde daha radikal bir dönüşüm yaşamış ve dış politika algısı kimlik dönüşümüne bağlı olarak değişmiştir. Çalışmanın bu bölümünde ise ortak bir geçmişten gelen iki devletin birbirlerini nasıl tanımladığını ve dış politikalarında yaşanan değişimlerin bu tanımlamalardan ne ölçüde etkilendiğini örnek olaylar üzerinden inceleneyecektir.

3.4.1 Örnek Olaylar

Bu bölüm için üç örnek olay seçilmiştir. Bunlar: “Kosova Krizi” ve “Tarih Yazımı Tartışmaları” ve “Yeni Osmanlıcılık Tartışmaları”. Arnavutluk dışındaki Arnavutlar konusu ise Arnavutluk için en önemli meselelerden biridir. Kosova krizi ise 1990’lardan sonra Arnavutluk dış politikasının ve milli davasının en önemli meselesi olmuş ve Kosova sorununa diğer ülkelerin yaklaşımı Arnavutluk’un söz konusu ülkelere olan yaklaşımını da etkilemektedir. Tarih yazımı tartışmaları ise Türkiye’nin, Kosova ve Arnavutluk tarih ders kitaplarındaki Osmanlı aleyhine ön-yargılı anlatımın düzeltilmesi talebi ile başlamış ve bu talebin hem Arnavutluk hem de Kosova’da büyük bir tepki yaratması ile ilgilidir. Yeni Osmanlıcılık tartışması ise Turgut Özal ile gündeme gelse de Ahmet Davutoğlu’nun Balkanlara yönelik kullandığı söylem ile tekrar dikkat çekmiş ve çoğu Balkan ülkelerinde olduğu gibi Arnavutluk’ta da Türkiye’nin gizli bir ajandası olduğu tartışmaları ortaya çıkmış ve Türkiye’nin bölgeye yönelik politikaları tartışmaya açılmıştır.

İnşacılık kuramının, aktörler (devletler, devlet dışı aktörler, bireyler) ile uluslararası çevre arasındaki etkileşim sonucunda oluşan fikir ve normların devletlerin çıkarlarını, kimliklerini, tutum ve davranışlarını, dış politikalarını hatta uluslararası sistemin yapısını etkilediğini ifade ettiğine çalışma boyunca değinmiştik. Bu bölümde de bu iddiayı doğrulayabilmek için seçili örnek olaylar ışığında “kimlik ve dış politika” üzerinden iki ülkelerin ilişkilerinin bu gelişmelerden ne ölçüde etkilendiği sosyal inşacılık teorisi üzerinden tartışılacaktır.

3.4.1.1 Kosova Krizi

Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile Yugoslavya’nın dağılma sürecine girmesi Türk dış politikasını değişime zorlamış ve politika yapıcılarını ikilemde bırakmıştır. Hüseyin Emiroğlu bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Bu noktada temel sorun, Türk dış politikasının temel parametrelerinin nasıl formüle edileceği, hangi dış politika araçlarının ne düzeyde devreye sokulacağı olmuştur. 1945-1989 dönemini Avrupa-Atlantik kurumlarına üyelik ya da üye olma perspektifi ile şekillendiren

Türk dış politikasını oluşturan seçkinler, Soğuk Savaş'ın hemen sonrasında, gerek stratejik adımların atılmasında gerekse askeri ve ekonomik dış politika araçlarının hazırlık kapasitesi ve etkinlik düzeyleri konusunda hazırlıksız ve kararsızlardır. Bu yeni dönemde Balkanlar bölgesine yönelik vizyoner bir yaklaşım söz konusu değildir. Türk dış politikasını oluşturan seçkinler açısından Balkanlar bölgesine yönelik algı, Yugoslavya'nın parçalanması ve sonuçlarının negatif bir protip olarak Türkiye'nin ülkesel bütünlüğüne vermesi olası zararlara dönük söylemler ile Osmanlı bakiyesi Türk ve Müslüman azınlık sorunlarına indirgenmiştir.

...Çok uzun süredir Avrupa-Atlantik kurumlarıyla ilişkide bulunan 'Türkiye modeli'nin ulaştığı düzey, çoğu Balkan ülkesi açısından sorunludur. Bu bağlamda, kendi içerisinde tutarı ve bütünlüklü bir dış politika stratejisi modelinin oluşturulması ile ekonomik, siyasal ve toplumsal açılardan başarılı bir 'Türkiye modeli' Balkan ülkeleriyle yeni dönemde geliştirilecek ilişkilerde büyük önem taşımaktadır"⁵⁹⁹

Emiroğlu'nun değindiği gibi Türkiye bölgeye yeni bir model sunmak durumunda olduğu gibi bu modelin Balkanlarda nasıl algılanacağı da büyük önem taşımaktadır. Bu açıdan Türkiye'nin Kosova sorununa olan yaklaşımı ve bu yaklaşımın Arnavutluk ve Kosova'da nasıl algılandığını önemlidir. Kültür, etnik ve din temelli tartışmaların hala bölgenin siyasi atmosferini belirliyor olması NATO ve AB uluslararası örgütlerin olduğu kadar bölgede var olmak isteyen Türkiye'nin bölgeye yönelik yeni bir politika ve dil inşa ettiği görülmektedir. Türkiye'nin Kosova politikasında sergilediği tutum ve geliştirdiği söylem de kendisini Kosova'nın hamisi, akrabası ve en büyük destekçisi olarak gören Arnavutluk tarafından dikkatle izlenmektedir.

⁵⁹⁹ Emiroğlu, 2015: 5761.

Görsel 3.1 “Türkiye Balkan Kartını Eline Aldı”⁶⁰⁰

Soğuk Savaş sonrası Balkanlar’da yaşananlar Türk medyasında yer bulmaya başlamış ve Özal’ın “Adriyatik’ten Çin Seddi’ne” söylemine uygun haberler işlenmeye başlanmıştır. (bkz: Görsel 3.1) Yugoslavya’nın dağılması sürecinde Özal, 23 Ocak 1992’de hem Yugoslavya Devlet Başkanı Miloseviç’i hem de Arnavutluk Dış İşleri Bakanı İlir Voçka’yı Ankara’da ağırlamış ve görüşlerini almıştır. Türkiye’nin toprak bütünlüğünü savunan pozisyonunda bulunuyor olması Miloseviç tarafından övgü almış ve bu haber Milliyet’te “Ankara’nın Politikasına Övgü” başlığı ile yer almıştır.⁶⁰¹ Kosova sorununda Kosova Arnavutları ile Türkiye’nin ilk resmi teması 1992’de gerçekleşmiştir. Kosova’nın bağımsızlığı için mücadele eden ve bağımsızlık sonrası Kosova Cumhurbaşkanı olacak olan İbrahim

⁶⁰⁰ “Türkiye Balkan Kartını Eline Aldı”, *Milliyet Gazetesi*, 31 Aralık 1991.

⁶⁰¹ “Ankara’nın Politikasına Övgü”, *Milliyet Gazetesi*, 24 Ocak 1992.

Rugova Ankara'yı ziyaret etmiş ve ilk defa bir cumhurbaşkanı tarafından muhatap alınmıştır. Rugova, dönemin cumhurbaşkanı Özal'dan ilan ettikleri Kosova Cumhuriyeti'ni Türkiye'nin tanımamasını istemiştir. O dönem Türkiye bu isteği kabul etmemiş ama Kosovalı Arnavutlara siyasal destek sözü vermiştir.⁶⁰² Rugova'nın bu ziyarette Kosova'da sadece Arnavutların değil tüm Müslümanların ve Türklerin haklarının da gasp edildiğini belirterek Türkiye'nin dikkatini çekmek istemesi dikkat çekicidir.⁶⁰³ Rugova'nın 1992'de kullandığı bu söylemdeki “din kardeşliği” ve “Balkanlar'daki evlad-ı Fatihan” göndermelerinin sonraki süreçte daha da sık vurgulanarak Türkiye'nin Balkanlara yönelik politikasını etkileyip Türk dış politikasını dönüştürmeye çalıştığı görülecektir. 1992 yılı içerisinde Türkiye medyasında Yugoslavya ve Kosova ile ilgili haberlerin arttığı görülmektedir. Örneğin, Milliyet gazetesi 22 Mayıs 1992 tarihinde “İç Savaş Sırası Kosova'da” başlığı ile yayınladığı haberinde, Sırp Ortodoks Kilisesi yetkililerinin yaptığı “Osmanlılar döneminde Hristiyanların ortadan kaldırılması amacıyla Müslüman Arnavutların Kosova'ya yerleştirildiklerini ve Kosova'nın Sırlara ait olduğu” açıklamasını haberin içerisinde vermesi dikkat çekicidir.⁶⁰⁴

⁶⁰² Oran, 2004: 509.

⁶⁰³ “Yugoslavya'da Yaşayan Türklerin Sorunları”, *Milliyet Gazetesi*, 13 Ocak 1992.

⁶⁰⁴ “İç Savaş Sırası Kosova'da”, *Milliyet Gazetesi*, 22 Mayıs 1992.

1990'lardan sonra medyanın önem kazanması ve Bosna'daki katliamın görüntülerinin televizyonlara düşmesi ile Türk kamuoyu Kosova'da yaşanabileceklere karşı medyayı yakından takip ediyordu. Kosova konusunda en net tavrın TSK'dan geldiği görülmektedir. Örneğin 1992 yılı sonunda yaptığı açıklamada dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş şu açıklamalarının medyada yer alması dikkat çekicidir:

“Sırbistan, vuruyor, vuruyor, vuruyor. Bu yarın Kosova'ya gider çok tehlikeli olur. Kosova halkının yüzde 80-90'ı Arnavut kökenli. Arnavutlar benim bildiğim kadarıyla çok cesur, çok atak, çok izzeti nefisli insanlardır. Olaylar oraya dönerse Arnavutluk buna seyirci kalmaz.”⁶⁰⁶

1993 yılında Turgut Özal'ın Tiran ziyaretinde, Özal Kosova konusunda Tiran'ın itidalli davranması gerektiği konusunda Arnavutluk yönetimine tavsiye vermiş ve Türkiye o dönem açıktan Kosova'da yaşanacak bir ayrılmayı desteklemese de Arnavutluk ziyaretlerinde artık Kosova'nın önemli bir gündem maddesi olduğu görünmektedir.⁶⁰⁷ 1994 yılında ise Sali Berisha, Demirel'e bir ziyaret gerçekleştirmiş ve Kosova sorunu için Türkiye'den destek istemiştir.⁶⁰⁸ Sonraki yıllarda Türk medyasının Kosova'dan daha çok Bosna Savaşı'nı gündeme aldığı bilinse de 1995 yılında Dayton Barış Antlaşması'nın imzalanması ile Bosna üzerine tam olmasa da bir çözüm üretilmiştir. Bu antlaşmanın Kosovalı Arnavutları kapsamaması Kosova'nın Rugova önderliğinde başlattığı pasif direnişin silahlı bir direnişe dönüşmesine sebep olmuştur. 1996 yılından itibaren Türk medyası da yoğunluklu olarak Kosova sorunu ile tekrar ilgilenmeye başlamıştır. (bkz:Görsel 3.3) 1997' yılında Arnavutluk'taki ekonomik kriz sebebi ile Türk Medyası Kosova'ya olan ilgisini Arnavutluk'a kaydırmış ve Kosova'daki sorundan çok Arnavutluk'taki ekonomik isyan konuşulur olmuştur.

⁶⁰⁶ “Güreşten Uyarı: Balkan Harbi Çıkabilir”, *Milliyet Gazetesi*, 22 Kasım 1992.

⁶⁰⁷ Kohen, Sami, “Arnavutluk'a Destek”, *Milliyet Gazetesi*, 20 Şubat 1993.

⁶⁰⁸ “Kosova İçin Destek Sözü”, *Milliyet Gazetesi*, 6 Nisan 1994.

Görsel 3.3 “Ölüme Barışla Direnenler”⁶⁰⁹

1998 yılı ise Kosova meselesinde en keskin dönemecin girilen yıl olmuştur. Örneğin bağımsızlığı Arnavutluk dışında tanınmayan Kosova’nın o dönemki Dışişleri Bakanı Edita’nın İstanbul’da Kosova için Dünya’ya yardım çağrısında bulunmuş ve bu çağrı Milliyet gazetesinin ana sayfasında yer almıştır.⁶¹⁰ 1998 yılında Kosova Kurtuluş Ordusu(UÇK) ve Sırbistan Ordusu arasındaki çatışmaların şiddetlenmesi ve bölgeden gelen soykırım iddiaları karşısında Türk dış politika yapıcılar ABD’nin de tarafını belli etmesi ile içeriden gelen baskıya dayanamayarak Kosova üzerine daha aktif bir politika izlemeye başlamıştır. (bkz: Görsel 3.4) Bu dönem neredeyse her gün Kosova’daki katliam ile ilgili haberler gazete ve

⁶⁰⁹ Ercan, Özcan, “Kosova Sırat Köprüsünde: “Ölüme Barışla Direnenler”, *Milliyet Gazetesi*, 30 Eylül 1996.

⁶¹⁰ “Kosova’dan İmdat Çağrısı”, *Milliyet Gazetesi*, 4 Mart 1998.

televizyonlarda yer bulmakta, medya aracılığı ile kamuoyu oluşturulmaktaydı. (bkz: Görsel 3.5)

Görsel 3.4 “Kosova Kan Gölü”⁶¹¹

Görsel 3.5 “Jetler Bombaladı”⁶¹²

⁶¹¹ “Kosova Kan Gölü”, *Milliyet Gazetesi*, 6 Mart 1998.

⁶¹² “Jetler Bombaladı”, *Milliyet Gazetesi*, 8 Haziran, 1998.

Bütün bu gelişmeler karşısında harekete geçen dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem 1998 Mart'ında Belgrad'ı ziyaret etmiş ve Yugoslavya Devlet Başkanı Miloşeviç'e üç aşamalı bir plan sunmuştur. Bu plana göre çatışmalar hemen durdurulmalı, 1996'da imzalanan eğitim anlaşması uygulanmalı ve 1974 Anayasası ile verilen haklar günümüz koşullarına uygun olarak geri verilmeli ve kaldırılan özerklik geri verilmeliydi.⁶¹³ Türkiye, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmuş ve sorunu kendi içinde halletmesini istemiştir. Bunda hiç kuşkusuz Türkiye'nin yaşadığı ayrılıkçı Kürt hareketi korkusunun önemi büyüktür. Türkiye, Kosova'nın özerkliği ile Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü arasında denge kuran bu politikaya Türk azınlığı da eklemeyi unutmamıştır. 1998 Nisan ayında Kosova'da yapılan seçimler sonunda İbrahim Rugova devlet başkanı seçilmiş, ancak Sırbistan'ın bu seçimleri tanımaması ile çatışmalar şiddetlenmiştir. 1999 yılında Kosova'da yaşanan gelişmeler Türk medyasında daha yoğun bir şekilde yer almış ve Kosova'da bir insanlık dramı olduğu neredeyse her gün ekranlara ve gazetelere aktarılmıştır. Kosovalı mülteciler ana gündem maddesi olmuş, mültecilerle ilgili fotoğraf sergileri açılmış⁶¹⁴ ve yardım konserleri düzenlenmiştir.⁶¹⁵ Sonraki süreçte medya üzerinden Kosova'daki durumun Türk-Yunan ilişkilerini kötü etkileyebileceği ve II.Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa Kıtası'ndan yeni bir savaş olmaması için NATO'nun müdahale etmesi gerektiği fikri topluma aktarılmıştır.(bkz: Görsel 3.6)

⁶¹³ Oran, 2004: 510-511.

⁶¹⁴ "Objektifteki Mülteciler", *Milliyet Gazetesi*, 19 Şubat 1999.

⁶¹⁵ Kosovalı mültecilere yardım için Muazzez Ersoy ve Ajda Pekkan gibi isimler yardım konseri düzenleyerek Kosova sorunun magazin programlarında dahi gündeme gelmesini sağlamışlardır. Detaylı haber için bkz: "Dram Sahneye Çıktı", *Milliyet Gazetesi*, 20 Mart 1999.

Görsel 3.6 "Pandora'nın Kutusu Açıldı"⁶¹⁶

24 Mart 1999 tarihinde ABD öncülüğünde NATO'nun Belgrad'a başlattığı hava bombardımanı ile Belgrad, Haziran ayında Kosova'dan tamamen çekilmiş ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararı ile Kosova'ya özerklik tanımıştır.⁶¹⁷ Türkiye hem iç kamuoyu baskısı hem de bölgedeki konumunu korumak sebebi ile operasyonlara destek vermiştir. Hatta o dönem Türk F-16'larının da Yugoslavya'yı bombaladığı haberleri basında yer almıştır.⁶¹⁸ Ayrıca hareket sırasında Türkiye, Bakanlar Kurulu'nun 27 Nisan 1999 tarihli kararıyla NATO savaş uçaklarına üslerini açmıştır.⁶¹⁹ Barış Anlaşması'nın imzalanmasından sonra ise, bölgeye konuşlandırılacak KFOR gücüne 30

⁶¹⁶ "Pandora'nın Kutusu Açıldı", *Milliyet Gazetesi*, 25 Mart 1999.

⁶¹⁷ <http://arsiv.ntv.com.tr/news/74528.asp>, (erişim tarihi: 20.01.2017).

⁶¹⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/turk-f-16-larindan-tam-isabet-39082715>, (erişim tarihi: 20.01.2017).

⁶¹⁹ <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/m-necati-ozfatura/7415.aspx?yazarlar/m-necati-ozfatura/7415.aspx&>, (erişim tarihi: 25.01.2017).

Haziran 1999 tarihinde 1000 kişilik bir kuvvet yollamıştır. Bu kuvvet başta Prizren olmak üzere Türklerin yoğun yaşadığı bölgelere yerleştirilmiştir.⁶²⁰

Türkiye, Bosna Savaşı'nın aksine Kosova sorununa çok daha temkinli yaklaşmıştır. Ancak o dönem, PKK sorunu yüzünden gergin olan iki ülke ilişkileri, Türkiye'nin soruna karşı tutumunun değişmesine neden olmuştur. Zaten Yugoslavya'nın NATO üyelerine savaş ilan etmesi üzerine Türkiye ve Yugoslavya hukuken ve fiilen savaştan iki ülke haline gelmiştir. Tabii ki Kosova sorununda Türkiye'nin Arnavutları desteklemesinin tek sebebi PKK sorunu değildir. Öncelikle Kosova Müslüman nüfusun yoğunluklu yaşadığı ve Türk azınlığın da bulunduğu bir bölgedir. Türk kamuoyunun bölgeye ilgisi Bosna katliamı ile artmış ve Sırp karşıtı bir tutum oluşmuştur.⁶²¹ Kamuoyunun Arnavutları desteklediği bir ortamda Türkiye'nin tarafsız kalması çok zordur. Bir diğer önemli neden de Türkiye Enver Hoca döneminden sonra Arnavutluk ile ilişkilerini oldukça geliştirmiştir. Türkiye'nin Arnavutluk ilişkileri, aynı zamanda Yunanistan rekabeti için de önemlidir. Bu sebepten dolayı Türkiye Kosova sorununda Arnavutluk'un desteğinin kaybetmek istememiştir.

⁶²⁰ Oran, 2004: 512-513.

⁶²¹ Oran, 2004: 512-513.

Görsel 3.7 Barış Bekçileri Prizren'de⁶²²

Bu noktaya kadar Türkiye'nin Kosova konusundaki tutumunu değiştiren parametrelere değindik, Kosova sorunu sırasında NATO operasyonuna giden dönemde Türkiye'nin kırmızı çizgisi olan "başka ülkenin toprak bütünlüğüne saygı" ilkesinin sosyal inşacılık çerçevesinde değişebildiğini gördük. Bu değişim, Wendt ve Onuf'un kurallar ve normların insanların etkisiyle(kamuoyu baskısı)değişip devlet tarafından çıkarlarına göre(NATO etkisi ve bölgede nüfuz kazanma) yeniden yorumlanabileceği iddiasını haklı çıkarmaktadır. Türkiye devleti bu süreçte hem kamuoyunu yönlendirmiş hem de kamuoyunun yönlendirmesi ile dış politikasını yeniden inşa etmiştir. Örneğin, Kosova'daki Müslüman ve özellikle Türk azınlık konusu ön plana çıkarılarak Kosova müdahalesi 'kutsal mili dava' inşasının bir yapı taşı olarak kullanılabilmiştir.

Türkiye'nin Kosova konusunda gösterdiği reaksiyon ise Arnavutluk'un Türkiye'ye bakış açısını etkilemektedir. Dışardaki Arnavutlar meselesinin Arnavutluk anayasasında yer bulduğunu hatırlarsak, Türkiye'nin Kosova'daki tutumu Arnavutluk tarafından deyim yerinde

⁶²² "Barış Bekçileri Prizren'de", *Milliyet Gazetesi*, 5 Temmuz 1999.

ise samimiyet testi olarak görülmektedir. Zira sonraki süreçte Arnavutluk'un “öteki” tanımını yaparken diğer ülkelerin Kosova'daki tutumuna göre davrandığına daha önceki bölümlerde değinmiştik.

NATO'nun Belgrad müdahalesi ile Sırp lar geri çekilene kadar asıl tartışma Kosovalı mültecilerin durumu olmuşt u. Mültecilerin birçoğu Arnavutluk ve Makedonya'ya sığınmış ve Türkiye de gönüllü olarak birçok mülteciyi kabul etmişti. Asıl mülteci yoğunluğu ise Arnavutluk'taydı ve Elbasan şehrinde NATO bünyesinde insani yardımların koordinasyonu için kurulan AFOR'a (Albanian Force) Türkiye, İzmir Foça'dan 400 kişilik bir birlik yollamıştı. Birliği Arnavutluk Cumhurbaşkanı Recep Meidani karşılamıştır. Bu durum Kosova konusunda Türkiye'nin aldığı tutumun Arnavutluk tarafından ne kadar olumlu bulunduğunu göstergesidir. Bu birliğin basında “87 yıl sonra bu kez yardım için” gibi cümlelerle geçmişe atıf yapılarak duyurulması dikkat çekicidir. (Bkz:Görsel 3.8).

Görsel 3.8 “Türk Askeri Arnavutluk’ta”⁶²³

⁶²³ “Türk Askeri Arnavutluk’ta”, *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 1999.

Arnavutluk'ta her yıl Osmanlı'dan ayrılmanın 'Bağımsızlık Günü' olarak kutlandığı hatırlanırsa Arnavut Cumhurbaşkanı'nın Türk askerlerini özel olarak karşılamaya gelmesi ve bunun Türk medyasında Prizren örneğinde olduğu gibi "yıllar sonra yeniden askerimiz ayak bastı" diyerek sunulması dikkat çekicidir. Yani Arnavutlar, Kosova sorunu üzerinden kimlik algılarındaki dost/düşman imgesini yeniden yorumlarken, Türk tarafı ise Balkanlar üzerine uygulanan politikayı geçmişe verilen referanslar ile Türk kimliğinin içine almaya çalışmaktadır. Ancak, Türkiye'nin bütün bu çabasına rağmen, savaş sırasında mültecilerin kabulü, NATO operasyonuna katılım ve UÇK'ya eğitim ve silah destekleri gibi örneklerle rağmen Arnavutların bir kısmı Türkiye'ye şüphe ile yaklaşmaktadır. Örneğin, bugün Kosova'da önemli bir siyasetçi olan dönemin UÇK'nın askeri ve siyasi sorumlusu olan Xhavit Haliti, Hürriyet gazetesine verdiği röportajda Türkiye'ye ilişkin bakış açısını şu söyledikleri ile belli etmektedir:

"Yine ilk kez sizin aracılığınızla Başbakan Taci adına sayın Süleyman Demirel'e sesleniyorum. Türkiye bizim milleti mülteci almasın. Türkiye'ye gelen mültecileri geri göndersin. Çünkü, tarihte iki kez Arnavutlar Türkiye'ye göç etmiş ve bir daha geri dönmemişlerdir. Bu siyaset Kosovalı Arnavutlara hizmet etmiyor. Miloseviç'in Kosova'yı Arnavutlardan temizleme isteğine hizmet ediyor. Türkiye bize dostluk elini uzatıyor; biliyoruz. Demirel'e selam söylüyoruz bu isteğimizi çok ciddiye alsın."⁶²⁴

Haliti'nin kastetmek isteği 93 Harbi ve Balkan Savaşları'ndan sonra Anadolu'ya göç eden Arnavutlardır. Bu açıklamanın alt metni ise o dönem gelen Arnavutların bugün Türkleşmeleri ve Arnavut kimliği ile olan bağlarını kaybetmelerine yapılan vurgu yani asimile olmalarıdır. Türkiye'nin yaptığı yardımın Miloseviç'e hizmet ettiği fikri aslında bu bakış açısının yansıması gibidir. Sonraki bölümlerde değineceğimiz tartışmalarda da bu bakış açısını görebiliriz. Yani, Arnavutların bilinçaltında bugün yaşadıkları bütün sorunlardan Osmanlı'nın sorumlu olduğu fikri yatmaktadır. Türkiye'nin Arnavutluk ve Kosova ile ilişkilerinde kullandığı söylemin temeline zaman zaman Osmanlı'yı yerleştirmesi Haliti örneğinde olduğu gibi Arnavutların bilinçaltındaki tepkiyi açığa çıkarmaktadır. Haliti kadar açık olarak ifade etmese de İbrahim Rugova da 1 Haziran 1999'da Milliyet Gazetesi'nden Mithat Bereket'e verdiği röportaj da Türkiye'deki Kosovalıların Kosova'ya geri dönmesi için Türk hükümetinden yardım beklediğini belirtmiştir.⁶²⁵

⁶²⁴ <http://www.hurriyet.com.tr/uckdan-turkiyeye-cagri-multecileri-geri-gonderin-39074494>, (erişim tarihi: 21.01.2017).

⁶²⁵ Bereket, Mithat, "Hedefimiz Bağımsızlık", *Milliyet Gazetesi*, 1 Haziran, 1999.

Kosova’da düzenin tesisi esnasında yeni bir sistemin kurulması gündeme gelmiş ve Türkiye’nin Kosova konusundaki tüm çabalarına rağmen Kosova’daki Türklerin yeni kurulacak düzende dışarıda kalma ihtimali Türkiye’nin tepkisini çekmiştir. Dönemin başbakanı Ecevit, 2000 yılı başında Arnavutluk’a düzenlediği ziyarette Kosova Türklerinin durumunu gündeme getirmiş ve Arnavutluk yetkililerinden bu konuda yardım istemiştir. Arnavut Cumhurbaşkanı Meta ise bu isteğe destek sözü vermeyip Kosova’da herkesin barış içinde yaşamasını arzu ettiklerini belirtmiştir.⁶²⁶

Bütün bu gelişmelere rağmen hem Arnavutluk’a NATO üyeliği konusunda verilen destek hem de Kosova’daki tutumu sebebi ile Türkiye’nin yaklaşımının Arnavutluk ile Türkiye ilişkilerine olumlu yansıdığı söylenebilecektir. Örneğin, operasyonun ardından Arnavutluk Cumhurbaşkanı tarafından Kosovalı mültecilere yardımlarından dolayı Türkiye adına Türk Büyükelçiliğine “Rahibe Teresa” madalyası verilmiştir.⁶²⁷ Türkiye hakkındaki haberler de Arnavutluk medyasında giderek artmaya başlamıştır. Örneğin, Sofya’da “Balkan Komşuları: Köprüler Kurmak” isimli bir çalışmada bir araya gelen gazetecilerin kendi ülke medyalarındaki birbirleri ile ilgili haberler masaya yatırılmıştır. Bu çalışma sonucunda Arnavutluk medyasının Türkiye değerlendirmesi dikkat çekicidir:

“Kosova’daki savaş sırasındaki tutumundan dolayı Türkiye’den övgü ile söz ediliyor. Basında Türk diplomatlar ile sık sık röportaj yapılıyor. Diplomatların ‘bu ülkede korumaya ve kurşun geçirmeyen otomobile ihtiyaç duymadan yaşıyoruz’ sözlerine yer veriliyor. Ancak gazetelerde analiz ya da yorumlara yer verilmiyor.”⁶²⁸

Bu değerlendirme aslında o dönem için asıl belirleyici olanın Türkiye’nin bölge politikası veya niyetinin değil Kosova hakkındaki tutumu olduğu görülecektir. NATO müdahalesi sonrası çatışmaların Makedonya’ya sıçraması o dönem Türk medyası tarafından dikkatle izlenmiş ve UÇK’nın kontrol altına alınmaması durumunda bütün Balkanları etkileyecek bir savaşa gidilebileceği fikri ortaya atılmıştır.⁶²⁹ 11 Eylül Saldırıları’ndan sonra Bush yönetimi Irak’a müdahale etmiş ve bir anda Türkiye’nin dikkati Balkanlardan Irak’a kaymıştır. Irak’ta Kürtlerin devletleşebileceği tartışmaları artık Kosova üzerinden örneklenir olmuş ve basında Türkiye’nin Kosova operasyonuna bizzat destek vererek Irak’ta bir Kürt devletinin temeline emsal oluşmasına neden olduğu tartışmaları alevlenmiştir.⁶³⁰ Müdahaleden sonra Türk medyasında Kosova, bağımsızlık tartışmalarına kadar fazla

⁶²⁶ “Kosova Türkleri İçin Girişim”, *Milliyet Gazetesi*, 29 Şubat 2000.

⁶²⁷ “Elçiliğimize Tereza Madalyası”, *Milliyet Gazetesi*, 14 Ağustos 1999.

⁶²⁸ “Balkan Gazeteciler İmaja Karşı Gerçeğin Peşinde”, *Milliyet Gazetesi*, 9 Ocak 2000.

⁶²⁹ “NATO’nun Balkan Senaryolarında Barış Yok”, *Milliyet Gazetesi*, 20 Mart 2001.

⁶³⁰ Gürsel, Kadri, “Kürtler İçin Kosova Senaryosu”, *Milliyet Gazetesi*, 11 Nisan 2003.

gündeme gelmemiştir. 2007 yılında Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı KEİ'nin 15. Kuruluş yılı ilgili düzenlenen toplantıya katılan Arnavutluk ve Sırbistan arasındaki tartışma zirveye damga vurmuş ve gazetelerin birinci sayfasında çıkmıştır. Bu toplantıda dönemin Arnavutluk Başbakan'ı Sali Berisha'nın, "1999'da yaşananlar 1945'te yaşanan savaşların yanında hiç kalır. NATO, II.Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük mücadelesini verdi. Sırbistan-Kosova bağları koparıldı" açıklamasına dönemin Sırbistan Cumhurbaşkanı Boris Tadic ise "Kosova yüzyıllardır Sırbistan'ın, benim ülkemin parçasıdır. özerk bir Kosova'yı tanımayacağız" şeklinde cevap vermiş ve bu tartışmalar zirvenin sonuç bildirgesinde yer almıştır.⁶³¹ Bu tartışmalarda Türkiye'nin her iki ülkeye de itidal önermesi ve Sırbistan'la Miloseviç sonrası iyi ilişkiler kurmak istenmesi dikkat çekicidir.

2007 yılında başlayan Kosova'nın tek taraflı bağımsızlık ilan edeceği tartışmaları Ankara ve Tiran hattındaki görüşmelere de yansımış ve ikili görüşmelerde ana gündem maddesi Kosova'nın bağımsızlığı olmuştur. Örneğin 2007 yılı sonunda Türkiye'yi ziyaret eden dönemin Arnavutluk Meclis Başkanı Jozefina Topalli Çoba ziyaret kapsamında dönemin başbakanı Erdoğan ve dönemin cumhurbaşkanı Gül ile de bir görüşme gerçekleştirmiş ve Kosova'nın durumunu ele almışlardır. Görüşme sonrası bir değerlendirme yapan Çoba, Türkiye'nin bölgedeki lider konumu ile Kosova'nın bağımsızlığında önemli bir rol oynayacağını belirlemiş; Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ikili ilişkilerin mükemmel olduğunu vurgulayarak, Türkiye'nin NATO konusundaki dostluğunu Kosova konusunda da göstereceğine emin olduğunu belirtmiştir.⁶³² Çoba, yine TBMM'yi ziyareti sebebiyle düzenlenen basın toplantısında Erdoğan'ın kendisine "Kosova meselesine yaklaşımınız bizim de yaklaşımımız" dediğini belirtmiştir.⁶³³

Türk medyasının Kosova'nın olası bağımsızlığını hem KKTC'nin durumu hem de olası bağımsız Kürdistan senaryoları üzerinden okumaya çalıştığı görünmektedir. Örneğin Milliyet Gazetesi'nden Sami Kohen bu durumu şu şekilde değerlendirmektedir:

"Türkiye'nin bu konuda ihtiyatlı davranması için birçok sebep vardır. Ankara bölgeyle ilgili çıkarlarını ve uluslararası ilişkilerini olduğu kadar bazı "hassas noktaları" da dikkate almak zorunda. Bu noktalardan biri de, "toprak bütünlüğü" ile "self-determinasyon" ilkeleri arasındaki çelişkinin Türkiye açısından yarattığı sıkıntıdır. Daha önceki bir yazımızda da belirttiğimiz gibi, bu prensiplerin uygulanmasında her olay ve her ülke aynı durumu arz etmez. Benzerlikler olsa da, farklılıklar da mevcuttur. Kosova'nın bağımsızlığı KKTC'nin lehinde bir

⁶³¹ "Zirvede Liderler Arasında Tartışma Çıktı", *Milliyet Gazetesi*, 26 Haziran 2007.

⁶³² <http://www.prizrenliler.org/content/view/585/91/>, (erişim tarihi: 25.01.2017).

⁶³³ <http://www.milliyet.com.tr/ankara-da-bir-kadin-meclis-baskani-siyaset/haberdetayarsiv/06.12.2007/226420/default.htm>, (erişim tarihi: 25.01.2017).

emsal olarak görülebilir. Ama buna karşılık bölgedeki başka ayrılıkçı unsurlar (örneğin Irak'taki Kürtler) bu argümanı kendi lehlerinde de kullanabilirler. Her iki ilkeye önem veren Türkiye bu nedenle bu meselede dikkatli davranmak zorundadır.”⁶³⁴

Medyanın bu yaklaşımının bir benzerini Ankara'nın da gösterdiği ve Kosova'nın bağımsızlığını isteyen yorumları çok yüksek perdeden seslendiremediği görülmektedir. Örneğin, dönemin dışişleri bakanı Ali Babacan'ın Aralık 2007'de yapacağı ziyareti “işlerinin yoğunluğu” sebebi ile ertelediği açıklanmış ancak bu durumun Kosova Temas Grubu'nun Kosova konusundaki raporunu 10 Aralık 2007'de yayınlaması sebebiyle, Sami Kohen'in de belirttiği gibi bu ziyareti uluslararası güçlerin tepkisini ölçüp ona göre hareket etmek istediği için ertelediği düşünülmektedir.⁶³⁵ Sonuçta Kosova konusunda yapılacak bir açıklama Kuzey Kıbrıs ve Kürtler gibi meselelerde Türkiye'nin ulus kimliğinde istenmeyen gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olabilecekti. Kosova'nın bağımsızlık tartışması büyük ilgi görmüştür. Örneğin, Milliyet Gazetesi'nin arşiv verilerine göre 2007 yılı içerisinde içeriğinde “Kosova” geçen 50 haber yapılmışken bu sayı 2008 yılında 360 olmuştur.⁶³⁶ Özellikle, Kosova'nın bağımsızlığının PKK'yı cesaretlendirebileceği endişesi medyada köşe yazarları tarafından en çok irdelenen konu olmuş gibi görünmektedir. Örneğin, Taha Akyol, 2008 yılı başında yazdığı makalesinde bu endişelerin yersizliğini ve böyle bir şeyin imkansızlığını açıklama gereği hissetmiş; Türkler ve Kürtlerin birbirine karıştığını, Kosova'da ise Arnavut ve Sırların ayrıştığını vurgulamış ve her iki konunun birbirinden farklı olduğunu vurgulamıştır.⁶³⁷ Kadri Gürsel de aynı gazetede makalesinde Kıbrıs konusundan örneklerle Kosova'nın bağımsızlığının Türkiye için beklenen etkiyi yaratamayabileceğini ve her iki konunun farklı özellikler taşıdığını vurgulamakta ve Türkiye'nin bu tuzağa düşmemesi gerektiğini belirtmektedir.⁶³⁸

Kosova'nın bağımsızlığı, Kürtler ve Kıbrıs konusunun sadece Türk medyası değil dünya medyasında da tartışıldığı görülmektedir. Örneğin, Financial Times'dan Quentin Peel imzası ile yayınlanan makalede Kosova'nın bağımsızlığının tanınması ile KKTC'yi neyin

⁶³⁴ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-dikkat-gerektiriyor/sami-kohen/dunya/yazardetayarsiv/27.12.2007/230449/default.htm>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶³⁵ <http://www.cnnturk.com/2007/turkiye/12/24/babacanin.kosova.ziyareti.ertelendi/413999.0/index.html>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶³⁶ <http://www.milliyet.com.tr/Milliyet.aspx?Keyword=kosova&aType=ArxivAramaSonuc&PAGE=1>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶³⁷ <http://www.milliyet.com.tr/kurt-meselesi--secenekler/taha-akyol/siyaset/yazardetayarsiv/03.01.2008/231862/default.htm>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶³⁸ <http://www.milliyet.com.tr/kibris-ya-bu-yil-cozultur--ya-da---/kadri-gursel/dunya/yazardetayarsiv/13.01.2008/234018/default.htm>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

durduracağını açıkça sorması dikkat çekicidir.⁶³⁹ Bütün bu haberler üzerine, Kosova'nın ayrılmasını istemeyen ve BM içerisinde bunun için bastıran Rusya cephesinden gelen açıklama da Türk medyasının da dikkatini çekmiş ve Kosova'nın bağımsızlığı halinde Rusya'nın KKTC'yi tanıyabileceği şeklinde bir beklenti oluşturmuştur. Putin, 15 Şubat 2007'de yaptığı açıklamada AB'yi Kıbrıs konusunda ikiyüzlülükle suçlamış ve Kosova'yı tanıyacak olan ülkelerin KKTC'yi 40 yıldır neden tanımadıklarını sormuştur.⁶⁴⁰ Uluslararası Adalet Divanı'nın 2010 yılındaki Kosova'nın bağımsızlığının meşru olduğunu açıklaması, KKTC için de bir heyecan yarattı ise de bugün geline nokta Kıbrıs tartışmalarında artık Kosova örneğinin çok gündeme gelmediği görülmektedir.⁶⁴¹⁶⁴²

2007 yılının sonunda ve 2008 başında yaşanan bu gelişmeler Kosova'nın çok kısa bir süre içerisinde bağımsız olacağını göstermekteydi. Beklenen açıklama Kosova'da dönemin başbakanı Haşim Taçi tarafından Şubat ayında yapılmış ve Taçi 17 Şubat 2007 günü yaptığı açıklamada Kosova parlamentosunun bağımsızlığını ilan edeceğini belirtmiştir. Türk Dış İşlerinin Taçi'nin bu açıklamasına karşı bir yorum yapmadığı görülse de Türk medyasının Türkiye'nin bağımsızlık ilanını tanıyan ilk ülkelerden biri olacağını belirtmesi dikkat çekicidir.⁶⁴³ 18 Şubat'ta Kosova parlamentosu bağımsızlığını ilan etmiş ve ilk tanıyan ülke Afganistan olurken arkasından ABD ve Türkiye Kosova'nın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkeler olmuştur.⁶⁴⁴ Türkiye'nin ve tanıyan diğer ülkelerin bu kararı Belgrad'da büyük öfke yaratmış ve Türk Büyükelçiliği'ne Sırp eylemciler saldırmıştır.⁶⁴⁵

Kosova'nın bağımsızlığının Türkiye tarafından tanınması Arnavutları oldukça memnun etmiş ve Türkiye imgesi hem Arnavutluk'ta hem de Kosova'da dost imgeler arasında eklenmiştir. Örneğin Kosova resmi heyeti bağımsızlık sonrası ilk ziyaretini Türkiye'ye gerçekleştirmiş ve bu heyet İstanbul Eyüp Belediyesi tarafından düzenlenen "Kosova Bağımsızlık Günü" kutlamalarına katılmıştır. Kutlamalara katılım gösteren dönemin Devlet Bakanı Nimet Çubukçu'nun açıklaması dikkat çekicidir:

⁶³⁹ <https://www.ft.com/content/77743fe0-d441-11dc-a8c6-0000779fd2ac>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶⁴⁰ <http://www.milliyet.com.tr/-avrupalilar-utanmali-/dunya/haberdetayarsiv/15.02.2008/239786/default.htm>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶⁴¹ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-karari-kibris-icin-ornek-olabilir-mi-/sami-kohen/dunya/dunyayazardetay/24.07.2010/1267657/default.htm>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁶⁴² <http://www.milliyet.com.tr/rumlari-kosova-korkusu-basti/dunya/dunyadetay/24.07.2010/1267687/default.htm>, (erişim tarihi: 02.01.2017).

⁶⁴³ <http://www.milliyet.com.tr/bagimsizlik-bugun/dunya/haberdetayarsiv/17.02.2008/240227/default.htm>, (erişim tarihi: 27.01.2017).

⁶⁴⁴ <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-tanidi/dunya/haberdetayarsiv/19.02.2008/240655/default.htm>, (erişim tarihi: 28.01.2017).

⁶⁴⁵ <http://www.hurriyet.com.tr/turk-buyukelciligine-saldiri-8284995>, (erişim tarihi: 28.01.2017).

“O insanlarla aramızda hiçbir top ateşinin yıkamayacağı kadar güçlü ve sağlam bir köprü ve bir gönül bağı vardır. Bugün burada Kosova’nın bağımsızlığını kutlamamız, Kosovalı kardeşlerimizin ülkelerinin bağımsızlığından dolayı duyduğu coşku ve mutluluğu yüreklerimizde hissetmemiz ve Türkiye’nin Kosova’yı ilk tanıyan ülkelerden biri olması, bu gönül bağının güçlenerek sürdüğünün en güzel örneğidir”⁶⁴⁶

Nimet Çubukçu’nun bu açıklaması ulus kimlik içerisindeki dost ve düşman imgeleri ayırımında Arnavutların devlet tarafından konumlanmasını anlayabilmek için önemlidir. Türkiye sadece Kosova’nın bağımsızlığını tanınması ile kalmamış ve diğer ülkelerin de Kosova’nın bağımsızlığını tanınması için mücadele vermiştir. Örneğin, 2008 Mart’ında düzenlenen İKÖ zirvesine Kosova’nın dahil edilmesi için büyük bir çaba gösteren Türkiye’nin tutumu hem Arnavutluk hem de Kosova tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.⁶⁴⁷ Bu memnuniyet Erdoğan’ın 2008 Mart’ındaki Arnavutluk ziyaretinde görülmüş ve ziyaret sebebi ile Tiran’da cadde ve sokaklar Türk bayrakları ile süslenmişti.⁶⁴⁸

Kosova konusundaki Ankara’nın tutumu Türkiye’nin Kosova’daki Türklerin hakları konusunda yeterli çabayı göstermediği eleştirisini de ortaya çıkarmıştı. Kosova’da yaşayan ve 1974 Yugoslavya Anayasası’na göre Kosova’da Sırlar, Arnavutlar ile beraber ortak söz hakkına sahip olan Türklerin bağımsızlık sonrası azınlık durumuna düşmesi tartışılmaya başlamıştır. 2008 Mayıs’ında medya, Kosovalıların Türklere resmi dil hakkı konusunu birkaç bölgede Türkiye’ye bir şükran belirtisi olarak sunduğu tarzda haberler yapmıştır.⁶⁴⁹ 2008 sonunda Türkçe dil sorunu bu sefer de Türkçe kimlik sorununa dönüşmüş ve bazı belediyelerde resmi dil olarak kabul edilmesine rağmen Türkçe’nin kimliklerde yer almaması asimilasyon tartışmalarını alevlendirmiştir.⁶⁵⁰ Türkçe dil konusu 2010 yılında Kosova Resmi Gazetesi’nin yayınlanması ile tekrar tartışmaya açılmış; Türkçe ve Boşnakça’nın kısıtlanması tepki yaratmıştır.⁶⁵¹ Yine, Banu Avar’ın TRT’de sunduğu “Sınırlar Arasında” programında Kosova konusunu işlerken Türklere mikrofon uzatması ilk kez medyada Kosova Türklerinin bağımsızlık sonrası Kosova’da düşünüldüğü gibi çok rahat ve mutlu olmadığını, hatta resmi dil, Türkçe kimlik gibi haklarının ellerinden alınmaya çalışıldığının duyulmasına neden

⁶⁴⁶ <http://www.milliyet.com.tr/feshane-de-kosova-soleni-magazin-500980/>, (erişim tarihi: 28.01.2017).

⁶⁴⁷ <http://www.milliyet.com.tr/zirvede-kosova-catismasi/dunya/dunyadetay/14.03.2008/505165/default.htm>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁴⁸ <http://www.milliyet.com.tr/--siyaset-509747/>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁴⁹ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-turklerin-dil-mucadelesi-suruyor/dunya/dunyadetay/08.05.2008/525459/default.htm>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁵⁰ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-turkler-turkce-kimlik-istiyor/dunya/dunyadetay/23.12.2008/1031797/default.htm>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁵¹ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-turkce-ye-kisitlama/dunya/dunyadetay/23.02.2010/1203029/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

olmuştu. Hatta bu programda Banu Avar, Türklerin Kosova’da Arnavutlar tarafından asimile edilmeye çalışıldığını ve Arnavutların en büyük ulusal kahramanları olan İskender Bey’in Türk düşmanı olduğunu belirtmiştir.⁶⁵²

Türkçe krizi 2015 yılında çözülmüş ve Türkçe Kosova’da dördüncü resmi dil olarak tüm resmi evraklara eklenmiştir.⁶⁵³ Arnavut milliyetçiliğinin Türk karşıtı olması konusu özellikle tarih yazımı tartışmaları sırasında yeniden alevlenmiştir. Arnavutların İskender Bey kültü gibi Sırpların da Milos Obilic kültü vardır. Kosova, Sırp için tarihi öneme sahiptir ve her Haziran ayında 1389 yılında gerçekleşen Kosova Savaşı’nı anmaktadırlar. Osmanlı’nın galip geldiği bu savaşta Sırp Milos Obilic, Sultan Murat’ı öldürmüş ve Sırp için en büyük ulusal kahraman haline gelmiştir. Örneğin, 2009 yılında Kosova Savaşı’nın 320. Yılı anması için Priştine yakılanlarındaki Gazimestan ovasında toplanan Sırp ve Sırbistanlı üç bakan, Kosova’nın 320 yıl öncesi olduğu gibi bugün de Sırbistan’ın kalbi olduğunu vurgulamışlardır.⁶⁵⁴ Sırpların ayrıca sıklıkla Kosova’nın kendileri için Kudüs kadar kutsal olduğunu ve asla vazgeçmeyeceklerini her platformda vurgulamaktadırlar.⁶⁵⁵ Kosova sorunun en çekişmeli iki tarafı olan Arnavutlar ve Sırpların en büyük ulusal kahramanlarının Osmanlı’ya karşı mücadele vermiş olan isimler olması dikkat çekicidir. Bu durum da Türkiye için Kosova’da politika belirlerken algı yönetiminde zorluklar yaratabilmektedir.

Bütün bu yaşananlara rağmen Türkiye’nin Kosova politikasının Arnavutluk-Türkiye politikasına olumlu bir katkı yaptığı açıktır. Kosova’da Türklerin azınlık durumuna düştüğü ve asimile edildiği iddialarına rağmen Kosova’da 23 Nisan’ın Türk Bayramı olarak resmi tatil ilan edilmesi⁶⁵⁶ ve Prizren’de Türk taburunda düzenlenen 30 Ağustos Zafer Bayramı gibi kutlamalara Kosovalı siyasilerin en üst düzeyde katılım göstermesi gibi gelişmeler aslında Kosova’nın bağımsızlığının ilk yıllarında hem Arnavutluk’ta hem de Kosova’da Türkiye’ye karşı olumsuz bir yargı oluşmadığını göstermektedir.⁶⁵⁷ Ayrıca, çoğunlukla Türklerin yaşadığı Mamuşa’daki Liseye Kosova Eğitim, Teknoloji ve Bilim Bakanlığı’nın onayı ile Atatürk Lisesi adı verilmiştir.⁶⁵⁸ Örneğin, Kosova’nın Ankara’da açılacak büyükelçiliğine birinci

⁶⁵² İlgili programı izlemek ve program hakkındaki tanıtım yazısını okumak için bkz:

<http://banuavar.com.tr/kosova-acik-yara/>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁵³ <http://www.milliyet.com.tr/besiktas-tan-uefa-ya-guvenlik--besiktas-1955499-skorerhaber/>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁵⁴ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-meydan-savasi-icin-toplandilar/dunya/dunyadetay/29.06.2009/1111903/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁵⁵ <http://telegrafi.com/jeremic-kosova-jerusalemi-serb/>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁵⁶ <http://www.hurriyet.com.tr/23-nisan-kosova-da-resmi-bayram-9017290>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁵⁷ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-zafer-bayrami-kutlamalari/dunya/dunyadetay/30.08.2008/984704/default.htm>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁵⁸ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-mamusa-ya-ataturk-lisesi/dunya/dunyadetay/02.02.2009/1054747/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

katip olarak Kosovalı bir Türk'ün atanması böyle bir olumsuz yargının olmadığını göstergesidir.⁶⁵⁹

Türkiye'nin Kosova konusundaki yaklaşımı Arnavutluk ilişkilerine de yansımıştır. Arnavutluk bu dönem verdiği demeçlerde sıkça Türkiye'ye hem Kosova konusundaki gayretlerinden hem de Arnavutluk'un NATO üyeliği için verdiği destekten dolayı sıkça teşekkür etmiştir. Örneğin, dönemin Arnavutluk Cumhurbaşkanı Bamir Topi'nin 2008 yılının Kasım ayındaki Ankara ziyaretinde Topi, Türkiye'ye Kosova konusundaki desteklerinden dolayı teşekkür etmiş ve Kosova'nın geleceğinin Türkiye ve Arnavutluk'un da geleceği olduğunu belirtmektedir.⁶⁶⁰ Türkiye, Kosova'ya sadece siyasi olarak değil alt ve üst yapı inşaatları alanında da destek vermektedir. Örneğin Kosova'yı Arnavutluk üzerinden Adriyatik limanına bağlayacak olan Kukës-Durrës otoyolu Türk-Amerikan konsorsiyumu olan Bechtel-Enka⁶⁶¹ tarafından inşa edilmiştir.⁶⁶² Söz konusu yolun açılışı Türkiye ve Arnavutluk başbakanlarını buluşturmuş; Erdoğan ve Berisha birlik beraberlik mesajları vermişlerdir. Erdoğan'ın bu açılışa kullandığı “bu otoyol sadece Arnavutluk ile Kosova'yı değil, gönülleri de birbirine bağlamaktadır” sözü Türkiye-Arnavutluk ilişkilerinin inşasında Kosova'nın önemini göstermektedir.⁶⁶⁴ ENKA grubu dışında LİMAK grubu Kosova Priştine Havalimanı'nın yapımını üstlenmiş⁶⁶⁵ ve Çalık ve LİMAK Grubu da Kosova Elektrik İdaresinin özelleştirme ihalesini almıştır.⁶⁶⁶

Kosova'da ve Arnavutluk'ta bu büyüklükte işlerin alınabilmesi hiç kuşkusuz ki Türkiye'nin Kosova politikası ile ilgilidir. Arnavutluk'un Kosova konusundaki çabasına Türkiye her alanda destek olmaya çalışmıştır. 2004-2014 yılları arasında İslam İşbirliği Teşkilatı'nda genel sekreterlik görevini yürüten Ekmeleddin İhsanoğlu ve Türkiye'nin çabaları ile Kosova'nın tanınması için BM'den sonra en büyük uluslararası örgüt olan İslam İşbirliği Teşkilatı üyelerine Kosova'nın tanınması için çağrı yapılmıştır. Örneğin, dönemin Arnavutluk Başbakanı Sali Berisha'nın bu teşkilata yönelik Kosova'nın tanınması çağrılarına

⁶⁵⁹ <http://www.milliyet.com.tr/kosava-nin-ilk-turk-diplomati/dunya/dunyadetay/26.09.2008/996271/default.htm>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁶⁰ <http://www.milliyet.com.tr/cankaya-da-arnavutluk-a-imza-jesti-siyaset-1021381/>, (erişim tarihi: 29.01.2017).

⁶⁶¹ <http://www.milliyet.com.tr/arnavutluk-u-kosova-ya-baglavan-tunel-acildi-ekonomi-1101365/>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁶² <http://www.milliyet.com.tr/kosova--arnavutluk-uzerinden-denize-cikis-ariyor/dunya/dunyadetay/24.02.2009/1063676/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁶³ <http://www.milliyet.com.tr/yeni-haber-ekonomi-1101251/>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁶⁴ <http://www.milliyet.com.tr/arnavutluk-u-kosova-ya-baglavan-otoyolu-erdogan-ve-berisa-acti-ekonomi-1110859/>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁶⁵ <http://www.airporthaber.com/havacilik-haberleri/limak-yurtdisina-acildi-23737h.html>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁶⁶ <http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/889422-kosova-elektrigi-limak-calik-konsorsiyumunun>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

Türkiye büyük destek vermiştir.⁶⁶⁷ Türkiye ve Arnavutluk'un teşviki ile Kosova İKT(İslam Konferansı Teşkilatı) gözlemci statüsü için örgüte başvurmuş ve bu talep oybirliği ile kabul edilmiştir.⁶⁶⁸⁶⁶⁹⁶⁷⁰ Türkiye'nin bütün bu çabaları Kosova ve Arnavutluk tarafından olumlu karşılanmış ve Türkiye ile ilgili haberlerde "dost ülke" tanımlaması kullanılır olmuştur.⁶⁷¹ Türkiye'nin Arnavutlarla olan dostluğu o dönem halka da yansımış görünmektedir. Örneğin, 2010 yılındaki Dünya Basketbol Şampiyonası'nda Türkiye'nin Sırbistan'ı yenmesi Kosova'da Arnavutlar, Türkler ve Boşnaklar tarafından kutlanmış, Sırpların tepki göstermesi ile Mitroviça'da olaylar çıkmış⁶⁷²ve bu olaylarda beşi sivil toplamda dokuz kişi yaralanmıştı.⁶⁷³ Türkiye ile Kosovalıların dostluğu Kosova'daki 2010 genel seçimlerine de yansımış ve seçim broşürlerinde Erdoğan'ı kullanan Haşim Thaci'nin seçimden Erdoğan'ın uğuru ile birinci çıktığı basında yer almıştır.⁶⁷⁴

2013 yılı Ağustos ayından itibaren içinde Kosova kelimesi geçen haberlerin artması dikkat çekicidir. Ancak bu durum Kosova'nın bağımsızlığı veya Balkanlarla alakalı değildir. Kosova'nın bağımsızlığı ile Kıbrıs konusunu gündeme alan Türk siyaseti ve Türk medyasının Arap Baharı ile birlikte başlayan Suriye iç savaşında tekrar Kosova örneğini kullanmaya başlamaları dikkat çekicidir. Yalnız, burada kullanılan Kosova örneği Suriye'den kopacak bir bağımsız ülke anlamını taşımamakta iken Suriye'ye yapılacak uluslararası bir askeri operasyon için emsal yaratma çalışması idi.⁶⁷⁵ Özellikle 2013 yılı içerisinde Suriye'ye müdahale tartışması yaşanırken, gerek Türk Hükümeti'nin gerek muhalefetin⁶⁷⁶ gerekse Türk medyasının⁶⁷⁷⁶⁷⁸ sürekli Kosova örneğini kullanması ve bunu ilgili haberlerde kullanması

⁶⁶⁷ <http://www.milliyet.com.tr/ikt-ye-kosova-yi-tanima-cagrisi/dunya/dunyadetay/11.03.2009/1069756/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁶⁸ <http://www.milliyet.com.tr/kosova--ikt-de-gozlemci-olmak-istiyor/dunya/dunyadetay/25.05.2009/1098721/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁶⁹ <http://www.milliyet.com.tr/davutoglu--turkiye-artik-surukleyici-ulke/dunya/dunyadetay/25.05.2009/1098824/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁷⁰ <http://www.milliyet.com.tr/kosova-liderleri--ikt-nin-kararindan-memnun/dunya/dunyadetay/27.05.2009/1099759/default.htm>, (erişim tarihi: 30.01.2017).

⁶⁷¹ <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-ve-blair-kosova-ya-gidiyor/dunya/dunyadetay/02.06.2010/1245779/default.htm>, (erişim tarihi: 01.02.2017).

⁶⁷² <http://www.milliyet.com.tr/12-dev-adam-icin-catisma-cikti-/dunya/dunyadetay/12.09.2010/1287997/default.htm>, (erişim tarihi: 01.02.2017).

⁶⁷³ <http://www.milliyet.com.tr/tunceri-nin-basketi-kosova-yi-karistirdi/dunya/dunyadetay/13.09.2010/1288277/default.htm>, (erişim tarihi: 01.02.2017).

⁶⁷⁴ <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-partilere-ugur-getirdi-/dunya/dunyadetay/21.12.2010/1329153/default.htm>, (erişim tarihi: 01.02.2017).

⁶⁷⁵ <http://www.milliyet.com.tr/1999-un-kosovasi-gibi/dunya/detay/1755153/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁷⁶ <http://www.milliyet.com.tr/bahceli-den-suriye-cikisi-siyaset/detay/1755974/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2013).

⁶⁷⁷ <http://www.milliyet.com.tr/baas-rejimini-cokertmeden/dunya/ydetay/1756142/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

dikkat çekicidir.⁶⁷⁹ Türk medyası Suriye'ye müdahale tartışmalarında sadece NATO'nun Kosova operasyonunu örnek vermemiş Kosovalı siyasilerin de bu konudaki görüşlerine yer vermiştir. Örneğin, Milliyet Gazetesi'nden Güneri Civaoglu, dönemin Kosova Başbakanı Haşim Thaci ile görüşmüş ve Thaci'nin "Esad uzlaşmayla durdurulamaz. Esad ve Milosevic öldürmede farklı değiller" sözünü manşete taşımıştır.⁶⁸⁰

2013 yılında LİMAK tarafından yapımı üstlenen Priştina Adem Yaşari Havalimanı açılışı için Kosova'ya giden dönemin başbakanı Erdoğan, açılışı Arnavutluk Başbakanı Edi Rama ve dönemin Kosova Başbakanı Haşim Taçi ile gerçekleştirmiştir.⁶⁸¹ Ziyaret esnasında Kosova Demokratik Türk Partisi'nin mitingine de Taçi ve Rama ile katılan Erdoğan'ın bu mitingde kullandığı "Türkiye Kosova'dır, Kosova Türkiye'dir" sözleri büyük tartışma yaratmış; Sırbistan, Kosova, Arnavutluk ve Türkiye arasında "Kosova bizimdir" tartışması yaşanmıştır.⁶⁸² Örneğin, Sırbistan Cumhurbaşkanı Tomislav Nikolic, Erdoğan'ı bu sözleri sebebi ile özür dilemeye çağırmış ve özür dilenene kadar Sırbistan-Türkiye-Bosna-Hersek Üçlü toplantılarına katılmayacağını açıklamıştır.⁶⁸³ Rama, Erdoğan ve Taçi kardeşliği şeklinde başlık atan Arnavut medyasının da Sırpların bu çıkışından sonra Erdoğan'ın sözlerini manşete taşıdığı görülmektedir. Oysaki aynı miting içerisinde Arnavutluk Başbakanı Edi Rama'nın Erdoğan ve Türkiye'ye Kosova konusundaki çabalarından dolayı "kardeş" diye hitap etmesi Türkiye-Arnavutluk ilişkilerindeki söylemde Kosova konusunun önemini göstermektedir. Ancak, Sırpların başlattığı "Kosova kimindir?" vurgusu, Edi Rama'nın kullandığı "kardeş" kelimesinin Arnavutlar tarafından eleştirilmesine sebep olmuş ve Arnavut medyasında Arnavutluk ve Kosova başbakanları Erdoğan'ın bu Osmanlı soslu vurgusunda "küçük kardeş" rolü oynamayı tercih ederek Arnavutların gururu ile oynadıkları konusunda eleştirilmişlerdir. Örneğin Arnavut Panorama gazetesinin haberi "Taçi ve Rama'nın Abisi Erdoğan: Türkiye Kosova'dır, Kosova Türkiye'dir" başlığı ile görmesi ilginçtir.⁶⁸⁴ Türk ve Arnavut medyasında sonraki süreçte Erdoğan'ın sözlerinin Sırpçaya "Kosova Türk

⁶⁷⁸ <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/suriye-ye-bir-mudahale-kosova-gibi-olabilir-mi--1757753/>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁷⁹ <http://www.milliyet.com.tr/cok-kritik-bir-doneme-giriyoruz/dunya/ydetay/1755648/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸⁰ <http://www.milliyet.com.tr/milosevic-de-esad-da-ayni-siyaset/ydetay/1764033/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸¹ <http://www.milliyet.com.tr/limak-in-ilk-yurtdisi-havalimani/ekonomi/detay/1780969/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸² <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-in-sozlerine-tepki/dunya/detay/1782035/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸³ <http://www.milliyet.com.tr/erdogan-in-sozleri-yanlis-mi/dunya/detay/1783224/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸⁴ <http://www.panorama.com.al/rama-dhe-thaci-e-quajne-vella-erdogan-kosova-eshte-turqi-e-turqia-eshte-kosove/>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

toprağıdır” şeklinde yanlış tercüme edildiği açıklansa da sadece bir cümle yüzünden söz konusu dört ülkenin karşı karşıya geldiği görülecektir.⁶⁸⁵ Bu durum da sosyal inşacılık yaklaşımındaki söylem ve milliyetçilik arasındaki vurguyu akla getirmekte ve ülke liderleri tarafından kullanılan kelimelerin karşı tarafta hemen yeni bir algı inşa edebildiğini göstermektedir.

2013 yılı içerisinde Türkiye’de gündemin Suriye meselesi olduğuna ve Kosova’nın olası bir Suriye operasyonunda emsal olabileceğinin Türkiye’de tartışıldığına değinmiştik. Dönemin Kosova Başbakanı Haşim Taçi’nin, Esad ile ilgili açıklamaları Türk medyasında yer almış ve Suriye’nin durumunun Kosova’dan daha kötü olduğu vurgulanmıştı. Olası Suriye operasyonuna karşı çıkanlar ise Suriye’nin bir terör bataklığına dönüştüğünü ve Esad’ı devirmek gayesi ile savaşıyor şüpheli grupların elbet bir gün Esad’ın gitmesini isteyen ülkelere de zarar verebileceğini belirtiyordu. Sonraki süreçte bu değerlendirmenin haklı çıktığı görülmüştür. Ancak, 2014 yılı Mart ayında Türkiye’de yaşanan bir olay Arnavutluk, Kosova ve Türkiye’de ilk işaret fişğini çakmış ve ilerde yaşanabilecek sorunları göz önüne sermişti. Niğde’de güvenlik kontrolünde durmak istemeyen teröristler 1 astsubay ve 1 polisi şehit etmişler ve yakalanan teröristlerin ikisinin Arnavutluk diğerinin de Kosova vatandaşı olduğu ortaya çıkmıştı.⁶⁸⁶ O dönem, Suriye’de savaşanların Türkiye sınırlarını rahatça geçtikleri iddiası tüm dünya medyasında gündeme gelse de asıl tartışma Suriye’den geri dönenlerin Türkiye ve Avrupa ülkelerinde eylem düzenlemesi ile başlamıştır. Bu olay, Arnavutluk ve Kosova’da şok etkisi yaratmış ve Suriye konusunda daha farklı bir tavır izlenmesi gerektiği Arnavut medyasında tartışılmıştır.⁶⁸⁷ 2014 yılı Temmuz ayında yayınlanan bir IŞİD propaganda videosunda ise Kosovalı olduğu belirlenen bir IŞİD militanın bir esirin kafasını keserek infaz etmesi ve Suriye’ye savaşmaya giden Arnavut cihatçılar ile ilgili haberlerin medyada daha da artması IŞİD’in Arnavutlar üzerindeki etkisinin tartışılmasına neden olmuştur.⁶⁸⁸ Sonraki süreçte yaşanan eylemlere adı karışan Balkan kökenli teröristler konusu sadece Arnavutluk ve Kosova’da tedirginliğe sebep olmamış ve dünya medyasında tartışılır olmuştur. Örneğin, New York Times Gazetesi’nden Carlotta Gall makalesinde “Kosova, IŞİD için Nasıl Verimli Bir Toprak Haline Geldi?” başlığını kullanmış ve Amerikan başkanlarının heykellerinin ve isimlerine caddelerin bulunduğu bu ülkedeki dönüşüme değinmiştir. Gall’un

⁶⁸⁵ <http://old.zeri.info/artikulli/18863/erdogani-eshte-perkthyer-keq-ai-nuk-tha-kosova-eshte-turqi>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸⁶ <http://www.milliyet.com.tr/ucuncu-terorist-de-yakalandi-/gundem/detay/1854935/default.htm>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸⁷ <http://archive.koha.net/?id=27&l=3683>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

⁶⁸⁸ <http://www.gazetatema.net/web/2014/07/29/fotot-tronditese-lavdrim-muhaxheri-pret-koka-njerezish-ne-siri/>, (erişim tarihi: 02.02.2017).

burada Suudilerin Kosova'daki Müslümanlara olan etkisinden ve finanse ettiği programlar ile Kosova'daki İslam kültürünü değiştirdiğini vurgulaması dikkat çekicidir.⁶⁸⁹ Kosova'da IŞİD'e ait kamplar ve bölgeler olduğu iddiası Avrupa'da büyük yankı uyandırmış ve Avrupa medyası bu iddiayı haberlerine taşımıştır.

Arnavutların da Avrupa ülkelerine Türk gurbetçilere benzer şekilde dağılmış olmaları Avrupalıların endişelerini arttıran bir diğer etken olarak görülmektedir. Ancak, bu haberler de dikkati çeken Kosova'daki bu dönüşümde Türkiye'nin de payı olduğu iddiasıdır. Arnavut medyasındaki artan iddialar sonucu Kosova'da dini kurumlara ve birçok STK'ya operasyon yapılmış ve birçok kişi göz altına alınmıştır. Bu operasyonlarda dikkat çeken ise TİKA, Yunus Emre Enstitüsü ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nın da bu operasyonlar içerisine alınmasıdır. Türkiye kendi resmi kurumlarının IŞİD'e destek iddiası ile bu operasyona tabi tutulmasına çok sert tepki göstermiştir.⁶⁹⁰ Kurtulmuş'un tepkisi Arnavut medyasına da yansımıştır. Örneğin, Express Gazetesi Kurtulmuş'un sözlerini, "Türkiye'nin Kosova Vizyonu Bu: Cami ve Medrese Yaparak Yardıma Devam Edeceğiz" başlığı ile haberine taşımış ve Türkiye'nin Kosova'da yardım amaçlı din işleri ile uğraştığını vurgulayarak IŞİD bağlantısı iddialarını gündeme getirmiştir.⁶⁹¹ Yine, İngiliz Telegraph gazetesinden Colin Freeman makalesinde Kosova'nın cihatçı yuvasına dönmesinde Türkiye'nin rolü olduğu iddiasını ortaya atmıştır. Freeman'a göre Ankara'daki İslamcı hükümetin Kosova'daki Osmanlı zamanındaki camileri restore ederek Kosova'daki Müslümanların ilgisini çekiyor ve Suriye'de IŞİD'i el altından destekleyerek Kosova'da cihatçıların normal karşılanmasına dolaylı yoldan destek oluyordu. Freeman'ın görüştüğü Kosovalı Avrupa Bakan Yardımcısı Ramazan İlazi de, AB'nin Kosova ve Arnavutluk'u AB içerisine alarak bu tarz problemlerden Kosova ve Arnavutluk'un kurtulacağını belirtmesi dikkat çekicidir.⁶⁹² Burada dikkat çeken, Türkiye'den teokratik bir ülke gibi sunulması ve AB'nin Kosova ve Arnavutluk'u birliğe alarak bu problemlerden kurtulabileceğinin Kosovalı Arnavut bir siyasi tarafından vurgulanmasıdır. Kosova, Arnavutluk ve Türkiye arasındaki sıkı işbirliği ve söz konusu iyi ilişkilerdeki "ortak geçmiş", "dost ülke" ve "kardeşlik" gibi spotların aslında inşa edilmiş olduğu ve yeniden farklı şekilde inşa edilebileceği İlazi'nin bu söylemi ile ortaya çıkmaktadır.

⁶⁸⁹ https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html?_r=0, (erişim tarihi: 03.02.2017).

⁶⁹⁰ <http://www.milliyet.com.tr/isis-iddiasi-serafsizliktir/siyaset/detay/1946526/default.htm>, (erişim tarihi: 03.02.2017).

⁶⁹¹ <http://www.gazetaexpress.com/lajme/zevendeskryeministri-turk-thote-se-agjencia-tika-qe-operon-ne-kosove-nuk-ka-lidhje-me-isis-45538/?archive=1>, (erişim tarihi: 03.02.2017).

⁶⁹² <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/kosovo/11818659/Inside-Kacanik-Kosovos-jihadist-capital.html>, (erişim tarihi: 03.02.2017).

AB ve IŞİD konusundaki ayrışmalara rağmen Türkiye, Kosova ve Arnavutluk'u bu tartışmaların ardında tekrar bir araya bir futbol maçı getirmiştir. 2014 yılı Ekim ayında oynanan Sırbistan-Arnavutluk futbol maçı çıkan olaylar sebebi ile yarım kalmıştı. Arnavutların maç esnasında stata "Büyük Arnavutluk" bayrağı indirmeleri ve karşılıklı atışmalar, birkaç ay önceki IŞİD tartışmalarında ötekileştirilen Türkiye'yi yeniden Arnavutlar tarafına çekmiştir.⁶⁹³ Sırbistan'ın, Arnavutluk maçından önce oynadığı Ermenistan maçında Ermeni taraftarların "Kosova Sırbistan'ın, Karabağ Ermenistan'ın" pankartı açması ve Sırp futbolcu Matic'in de pankart ile poz vermesi ile Türklerin de dikkati Sırbistan-Arnavutluk maçına çevrilmişti.⁶⁹⁴ Olayların hemen ardından Belgrad'da Partizan-Beşiktaş maçının oynanacak olması ve Beşiktaşlı taraftarların maçta Kosova ve Arnavutluk bayraklarını açacaklarını açıklamaları Sırbistan karşıtlığı ve Kosova sorunu üzerinden Türk-Arnavut kimliğinin birbirlerine bakışını yeniden inşa etmesini sağlamıştır.⁶⁹⁵

Çalışmanın bu bölümünde taradığımız haberler ve incelediğimiz sürece bakarak Türkiye-Arnavutluk ilişkilerinde Kosova meselesinin önemli bir yapı taşı olduğunu söyleyebiliriz. Kosova krizi ve sonrasında yaşananlar aslında inşacılık yaklaşımının Türkiye-Arnavutluk ilişkileri üzerinden uygulanabilirliğini göstermektedir. Yani, devletler(Türkiye, Arnavutluk ve Kosova), devlet dışı aktörler(Limak, CLK, Türk Okulları, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü, STK'lar AB, BM, NATO, Spor Organizasyonları, Terör Örgütleri), bireyler(Arnavutlar, Türkler, Kosovalılar, Sırlar, Müslümanlar, Ortodokslar, Katolikler) ile uluslararası çevre arasındaki etkileşim sonucunda oluşan fikir ve normların devletlerin çıkarlarını, kimliklerini, tutum ve davranışlarını, dış politikasını etkilemektedir. Kosova'nın bağımsızlığı konusunun Arnavutluk ve Türkiye'nin hem birbirlerine hem de bölge ülkelerine karşı tutumunu etkilediği ve bu durumun sadece devletleri değil devlet dışı aktörleri ve bireylerin kimliklerini, çıkarlarını ve davranışlarını etkilemekte olduğu görülmektedir. Tez çalışmasında Arnavutluk ve Türkiye dış politikalarının değişiminin/devamlılığının Avrupalılaşma/Batılılaşma serüvenine uygun olup olmadığının inceleneceğine değinmiştik. Türkiye'nin Kosova konusundaki tutumunun "Sırbistan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterme" noktasından bugünkü konumuna gelmesinde hiç kuşkusuz ki Batılılaşma serüvenine uygun olduğu görünmektedir. Türkiye, uluslararası çevresindeki etkileşime uyarak kendi çıkarlarını yeniden yorumlamış ve ona göre bir söylem üretme yoluna gitmiştir. Bu

⁶⁹³ <http://www.milliyet.com.tr/agolli-bayragimizi-yirtmak---1954993-skorerhaber/>, (erişim tarihi: 03.02.2017).

⁶⁹⁴ <https://inserbia.info/today/2014/10/armenians-kosovo-is-serbia-karabakh-is-armenia/>, (erişim tarihi: 03.02.2017).

⁶⁹⁵ <http://www.milliyet.com.tr/besiktas-tan-uefa-ya-guvenlik--besiktas-195499-skorerhaber/>, (erişim tarihi: 03.02.2017).

çıkarların ve söylemlerin yeniden inşası konusunu bölüm içerisinde verdiğimiz bir örnekle Kosova ve Arnavutluk üzerinden de yorumlamıştık. IŞİD meselesinde, Türkiye’yi dışarda bırakarak AB’nin, Arnavutluk ve Kosova’yı birliğe alarak bu problemlerden kurtulabileceğini belirten Kosovalı siyasetçi aslında hem inşacılık yaklaşımındaki yeniden inşa edilebilirliği doğrulamakta hem de Arnavutluk ve Kosova’nın dış politikalarının Batılılaşma/Avrupalılaşma serüvenine uygun olarak yeniden çıkar tanımlaması yapabildiğini göstermektedir.

3.4.1.2 Tarih Yazımı Tartışmaları

Devlet kontrolünde hazırlandıkları için ülkelerin “resmi” tarihlerini anlatan ve zorunlu eğitim süresince vatandaşların kimi zaman okudukları ilk, kimi zamansa tek kitap olan tarih ders kitapları eğitim bilimleri alanında pek çok araştırmaya konu olmuştur. Ancak, tarih yazıcılığı sebebi ile toplumların ve bireylerin zihninde oluşan dost/düşman imgesinin devletlerarası ilişkileri ne ölçüde etkilediği üzerine yapılmış çok fazla çalışma bulunmamaktadır.⁶⁹⁶ Ünlü Marksist tarihçi Hobsbawn bu konuda: “Tarihçiler maziye üretendir. Maalesef ideologların istediği akademik tarihçilerin yazdığı tarih değildir. Onlar ideolojilerinin istediği ve gerektirdiği tarihi isterler, bu ise gerçek olmayan bir mitolojidir.” der.⁶⁹⁷ Hobsbawn, Terence Ranger ile birlikte hazırladığı *Geleneğin İcadı* kitabında eski devirlerden geldiğini düşündüğümüz geleneklerin büyük kısmının aslında görece yakın zamanda “icat edilmiş” olduğunu belirtir. Yani, “doğru”, “köklü”, “kadim” ve “tartışılmaz” bildiğimiz şeyler aslında bir yeniden inşanın ürünüdür. Hobsbawn bunu icatların yapılırken mutlaka geçmişe verilen referanslarla yapıldığını ve geçmişle bir süreklilik kurmaya çalıştığını belirtir. Onun içindir ki yeni geleneklerimiz özellikle son iki yüzyılda, dipsiz kuyumuz olan tarihe nazaran yeni bir kavram olan “ulus” ve “ulus devlet” ile birlikte hızla kabullenilmiş, sistem içerisinde etkin olmuş ve toplumsal hayata yerleşmiştir.⁶⁹⁸ Tam da bu noktada tarihte hakikat ve nesnellik tartışması başlamıştır. Chriz Lorenz bu konu üzerine yazdığı makalesinde konuya şu şekilde giriş yapmaktadır:

“Henry Ford tarihe dair şüpheli görüşünü tek bir özlü cümleyle ifade edebilmişti (“Tarih Zırvadır”) ama tarih eleştirisi 1980’lerden bu yana büyük bir canlanmaya sahne olan bir

⁶⁹⁶ Bu bölümde Yüksek Lisans bitirme tezim (bkz: Tuncer, F. F. 2012) ve BALKAR bünyesinde gerçekleştirdiğimiz Mehmet Hacısalıhoğlu Yürütücülüğündeki TÜBİTAK 1001 Projesinden faydalanılmıştır. İlgili proje için bkz: Hacısalıhoğlu, M.(ed.). 2014.

⁶⁹⁷ http://faculty.washington.edu/charles/562_f2011/Week%209/Hobsbawn%201992.pdf, (erişim tarihi: 04.02.2017).

⁶⁹⁸ Hobsbawn ve Ranger bu kitapta Britanya, İskoçya, Galler, Hindistan ve Afrika’daki tarihsel süreci incelemekte ve “icat edilen” geleneklerin tarihsel bağlantısını sorgulamaktadır. Detaylı bilgi için bkz: Hobsbawn ve Ranger, 2006.

entelektüel bir sanayi haline geldi. Postmodernizmin uluslararası çapta yükselişe geçmesiyle fazlasıyla öznel olan tarihe dair ciltler dolusu şüpheci görüş öne sürüldü. Tarihin geçmişten ziyade şimdiyle ve iktidarla ilişkili olduğu görüşe kayda değer bir popülerlik kazandığından tarihsel bilginin imkanına dair şüpheci dalgayı ciddiye almak için yeterince iyi neden var elimizde.”⁶⁹⁹

Lorenz’in vurguladığı tarihin şimdiyle ve iktidarla ilişkisi olması durumu aslında Onuf’un belirttiği “kurallar ve normlar”ın yeniden inşa edilmesi durumunun aynısıdır aslında. Sercan Zorbozan, Hobsbawn’ın yazdıkları üzerinden Türkiye’nin durumunu incelerken halkın günlük yaşamını etkileyen, yöneticilerin veya bugünkü moda kavram ile “üst” aklın ileri sürdükleri birçok kavramda kökleşmiş olarak bildiğimiz birçok geleneğin aslında icat edilmiş bir propaganda aracı olduğunun farkına varmanın zor olmadığını belirtir.⁷⁰⁰ Türkiye dahil olmak üzere Balkanlar’daki uluslaşma aşamasının zorlu ve sancılı olduğu ve bugün dahi tartışıldığı bir gerçektir. Balkanlar da geçmişten bugüne seslenen büyük kahramanların, büyük insanların vatanıdır. Balkanlar’da her ulusun sınırları dışı hayalleri ve masalları vardır. Türkiye’nin Evlad-ı Fatihan’ın yaşadığı toprakları, “Misak-ı Milli’si, Yunanistan’ın “Megali İdea”sı, Arnavutların kökleri İliryalılara kadar giden İskender Bey önderliğindeki “Büyük Arnavutluk”u, Sırpaların her yıl kaybettikleri bir savaşı zafer edası ile andıkları ve bu hayalin 1990’larda dünyada eşi benzerine az rastlanır bir katliama dönüşmesine sebep olan Kral Lazar önderliğindeki “Büyük Sırbistan”ları ve Makedonların, Büyük İskender ile dünyaya diz çöktürdükleri “Büyük Makedonya”sı bu duruma örnektir. Bu örnekler, bu hayaller her gün zamanın ruhuna uygun olarak yeniden üretilmekte ve yeniden yorumlanmaktadır. İşte tam da bu nokta da ortaya çıkan “biz” ve “öteki” kavramları çatışmakta ve müttefik olarak görünen iki ülke bu kavramlar yolu ile birbirlerinin “dostluk” durumlarını yeniden yorumlamak durumunda kalmaktadır.

Arnavut-Türk tarih yazımı tartışmalarına değinmeden önce bu konuda yapılmış olan çalışmalara ve literatüre değinmek faydalı olacaktır. Tarih yazımının ve tarih ders kitaplarının ulus kimlik inşasında ne kadar önemli olduğu göz önüne alındığında Türkiye’deki tarih yazımı ve tarih ders kitapları üzerine yapılan çalışmaların oldukça kısıtlı ve var olan çalışmaların da yeni olduğu görülecektir. Ancak, Hitler döneminde inşa edilen düşmanlıkların acısını yaşamış ve bedelini ödemiş olan Almanya’nın bu konuya özel önem verdiği görülmektedir. Özellikle 1975 yılında, kurulmuş olan Georg Eckert Enstitüsü’nün yüzbinlerce

⁶⁹⁹ Lorenz, 2013: 170.

⁷⁰⁰ <http://www.arkakapak.com/genel/hobsbawmdan-turkiyeye-bir-kucuk-patika-acarken/>, (erişim tarihi: 04.02.2017).

ders kitabı koleksiyonuna sahip olduğu görülecektir. Enstitü, Fransa-Almanya, Polonya-Almanya ve İsrail-Filistin ders kitaplarının barışçı bir söylem içererek nasıl olması gerektiği üzerine projeler gerçekleştirmiş ve enstitünün çalışmaları UNESCO gibi birçok kuruluş tarafından ödül almıştır.⁷⁰¹ Yine, 1992 yılında Avrupa Konseyi bünyesinde kurulmuş olan European Association of History Educators(EUROCLIO) da barışçı bir tarih yazımı ve anlatımı için çalışmalar gerçekleştirmektedir. Özellikle, Balkanlar gibi çatışmalı bölgeler üzerine yoğunlaşan kuruluş, barışçı bir tarih anlatımının ilerde doğabilecek etnik, dini ve mezhepsel çatışmaların önüne geçebileceği noktasından hareket etmektedir.⁷⁰² Balkanlar temelli kurulan bir diğer kuruluş da The Center for Democracy and Reconciliation in Southeast Europe(CRDSEE)’a bağlı olarak oluşturulmuş olan Tarih Eğitimi Komitesi (History Education Committee)’dir. Komite’nin özellikle Osmanlı tarihinin daha tarafsız bir şekilde anlatılması için çalışmalar yaptığı ve Türkiye’den de Halil Berktaş’ın katılımı ile alternatif tarih ders kitapları yayınladığı görülmektedir.⁷⁰³ Ayrıca, UNESCO bünyesinde kurulan ICHS(International Committee of Historical Sciences) de 1926’dan bu yana tarih yazımı üzerine projeler gerçekleştirmektedir.⁷⁰⁴

Türkiye’de ise ders kitapları üzerine yapılan çalışmalar daha önce de belirttiğimiz gibi oldukça yenidir. Ancak sadece ders kitapları ve tarih yazımı üzerine kurulmuş olan bir kurum mevcut değildir. Tarih Vakfı ve birkaç sivil toplum kuruluşunun tarih yazımı üzerine projeler geliştirdiği görülmektedir. Yine, bu bölümün başında değindiğimiz BALKAR bünyesinde gerçekleşen benim de Kosova tarih ders kitapları bölümü ile dahil olduğum TÜBİTAK tarafından desteklenen projenin de Türkiye’deki literatüre önemli bir katkı sağlayacağı görülecektir. Arnavut ve Türk tarih yazımı üzerine yapılmış olan çalışmalar ise oldukça kısıtlıdır. Daha önce de değindiğimiz tarafımdan yazılmış olan “Kosova Tarih Ders Kitaplarında Türk/Osmanlı İmajı” isimli yüksek lisans tezi ve Arnavut tarihçi Olsi Jazexhi’nin çalışmaları bu konuda örnek gösterilebilecektir.⁷⁰⁵⁷⁰⁶ Yine, Bilgi Üniversitesi’nden Bülent Bilmez’in Arnavut tarih yazımı üzerine önemli çalışmaları olduğu görülmektedir.⁷⁰⁷

Tez çalışmasında ötekilik söylemi üzerinden Türkiye-Arnavutluk ilişkilerini incelemekte olduğumuz için bu iki ülke arasındaki tarih yazımı tartışmalarına değinmek

⁷⁰¹ <http://www.gei.de/en/the-institute/history.html>, (erişim tarihi: 05.02.2017).

⁷⁰² <http://euroclio.eu/association/>, (erişim tarihi: 09.02.2017).

⁷⁰³ <http://www.cdrsee.org/projects/education-projects/joint-history-project>, (erişim tarihi: 09.02.2017).

⁷⁰⁴ <http://www.cish.org/index.php/en/presentation/the-ichs-board/>, (erişim tarihi: 09.02.2017).

⁷⁰⁵ Jazexhi, 2011a: 59-87.

⁷⁰⁶ Jazexhi, 2011b: 39-70.

⁷⁰⁷ Bülent Bilmez aynı zamanda BALKAR’ın tarih ders kitapları projesinde “Arnavut Tarih Ders Kitapları” bölümünü incelemektedir.

mutlak bir gereklilik olacaktır. Bir sonraki bölümde değineceğimiz “Yeni Osmanlıcılık” tartışmalarının aslında Arnavutluk’ta ve Kosova’da fitilini ateşleyen Türkiye tarafından dile getirilen Arnavut tarih yazımının sorunlu olduğu iddiasıdır. Zira Türkiye, Soğuk Savaş sonrası Hobsbawn’ın vurguladığına benzer bir gelenek icat ederek Balkanlara girmeye çalışmaktadır. Ülke içinde oy toplama aracı olarak icat edilen “Osmanlı Torunu” vurgusu, son dönem Balkanlarda “Osmanlı Barışı” vurgusuna dönüşmektedir. Ancak, bahsedilen Osmanlı Barışı söyleminin önündeki en büyük engel tarih ders kitaplarındaki Osmanlı İmgesi olmaktadır. Osmanlı’dan kopuştan bugüne Arnavutluk ve Kosova ideolojik olarak birçok dönüşüm geçirdi. Her dönüşüm sonrası kendini ve geleneklerini yeniden icat etti. Türkiye’nin “Güneş Dil Teorisi” icadı, Osmanlı öncesi Çin Seddi’nin yaptıran büyük Türkler gibi Arnavutlar da kendi tarih yazımlarında sürekli kendi kahramanlarını ve ötekilerini güncellediler. Dün, Arnavutlar için en büyük düşman olan ABD ve Batı bugün en büyük dost olmuştur. Yeni bir bakış inşa edilmiş ancak Arnavutluk ve Kosova’nın bölgedeki en önemli müttefiki olan ve bölgeye gidişini kendi halkına içinde bulunduğu Batı sistemi sebebi ile değil de “Osmanlı Torunu” olması nedeni ile açıklayan Türkiye’ye karşı nasıl bir yaklaşım inşa edilmesi gerektiği tartışmalıdır.

Arnavutluk ve Kosova’daki tarih yazımı ile ilgili ilk tartışma dönemin Milli Eğitim Bakanı Ömer Dinçer’in 2011 yılı Ağustos ayında Kosova’ya gerçekleştirdiği ziyaretle bu konuyu gündeme getirmesi ile başlamıştır. Ömer Dinçer’in Kosova tarih ders kitaplarında Osmanlı için kullanılan “işgalci” ve “katil” gibi olumsuz imgelerin Türkiye-Kosova ilişkilerine zarar verdiğini belirtmesi ve bu ifadelerin metinlerden çıkarılması için bir komisyonun kurulduğunu açıklaması Kosova ve Arnavutluk’ta büyük bir tartışma yaratmıştır.⁷⁰⁸ Arnavut medyasında atılan “Vezirin Emirleri” başlığı bu tartışmadaki tepkiyi gösterir niteliktedir.(Bkz: Görsel 3.9)

⁷⁰⁸ <http://www.kosovahaber.net/?page=2,14,8102>, (erişim tarihi: 04.02.2017).

Görsel 3.9 “Vezirin Emirleri”⁷⁰⁹

Ömer Dinçer’in açmış olduğu tartışmaya dönemin Dış İşleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun da dahil olması ile tarih ders kitapları tartışması Arnavutluk ve Kosova’da gündem maddesi haline gelmiştir. Davutoğlu, Arnavut tarihçileri Soğuk Savaş tarihçiliğinden kurtulamamakla suçlayınca tartışmalar yeniden alevlenmiştir. Tartışmanın Kosova’da başlamasına rağmen Arnavutluk’ta daha fazla tartışılması hem bu iki ülkenin kimliklerinin ve siyasetlerinin birbiri ile ayırt edilememesi, geçmişlerinin ortak olması, zihinlerde iki ayrı ülke değil tek bir devlet olma duygusu hem de Kosova tarih yazımının Arnavutluk tarih yazıcıları tarafından yönlendirilmesi ile ilgilidir. Balkanlar üzerine çalışmaları ile tanınan ve kendisi de Kosovalı olan Erhan Türbedar tartışmalar üzerinden bu konuya şu şekilde değinmektedir:

⁷⁰⁹ <http://www.kosovahaber.net/?page=1,9,8120>, (erişim tarihi: 04.02.2017).

“Arnavut Bilimler Akademisi’nin tarih yayınları bile, Osmanlılardan hoşgörüsüz ve fanatik olarak bahsetmektedir. Arnavutluk tarih yazımı, Kosova tarih yazımını direkt etkilemektedir ve bunun sonucu olarak Kosova tarih ders kitaplarında da aynı sıkıntı yaşanmaktadır.”⁷¹⁰

Yüksek lisans tezim sebebi ile incelemiş olduğum Kosova tarih ders kitaplarında Osmanlı döneminin olumsuz anlatıldığı gözlenmiştir.⁷¹¹ Söz konusu ders kitaplarında Osmanlı için “işgalci”, “terör uygulayan”, “çocukları rehin alan”, “despot” ve “ortaçağ anlayışlı” gibi tanımlamalar kullanılmakta ve özellikle Osmanlı dönemini anlatan bölümlerde “işgal” ve “işgalci” sözcükleri yüzlerce kez tekrarlanmaktadır. Osmanlı ve Sultan imgesinin aksine Türkiye ve Atatürk imgesinin olumlu bir biçimde aktarıldığı gözlenmektedir. Türkiye, bölgede “iyi ve geçimli” bir komşu olarak tanımlanırken, Atatürk’ten ise “vatansever”, “sultana karşı savaşan”, “iyi bir asker” ve “demokrat” olarak bahsedilmektedir. Bu durum da aslında Türkiye ve Osmanlı’ya bakış açısında farklılıklar olduğunu Türkiye ve Osmanlı imgesinin tarih ders kitaplarında güncellenerek yorumlandığını göstermektedir. Yani, devletler o zaman ki çıkarlarına göre Türkiye ve Osmanlı’yı yeniden yorumlamaktadır. Örneğin Arnavut Bilimler Akademisi’nin çıkarmış olduğu *Historia e Popullit Shqiptar*(Arnavut Halkının Tarihi) kitabının konu anlatımında Kosova ve Arnavutluk ders kitaplarına paralel şekilde gittiği görülmektedir.⁷¹²

Daha önceki bölümlerde Arnavut kimliğinin inşasındaki tarihsel dönemeçlere değinmiştik. İlhan Tekeli, “Siyasetçilerin İlişki Kurma Ahlakı Üzerine” isimli makalesinde Siyasetin tarihle ilişki kurma şeklini şu şekilde anlatıyor:

“Ulus-devletlerin ulusal düzeyde siyaset yapan siyasetçilerin gereksinim duydukları ulus-devletin meşruiyetini kurmakta yararlandıkları resmi tarih diye de adlandırılan tarihlerdir. Bu tarihler bir toprak üzerinde yer alan bir ulusun ezelden ebede kadar uzanan bir zaman içinde sürekliliği olan bir anlatı kurmaktadır. Bu tarihlerin böyle çok uzun bir zaman perspektifini taşıyarak yazılmak zorunda kalmasının nedeni modernleşmenin bireyin zaman ve mekan perspektifini değiştirmesi yüzündedir...”

Bu sürekliliğin kurulması çoğu kez eldeki tarih malzemesiyle doğrudan sağlanmakta bu durumda tarihçi o toplumun belli bir tarihte bilincinin uyanması metaforuna dayanarak yeni doğan ulus bilincine süreklilik kazandırmaktadır. Bir ulus devletin yurttaşlarına ulus bilincini

⁷¹⁰ <http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/2692>, (erişim tarihi: 04.02.2017).

⁷¹¹ Tuncer, 2012.

⁷¹² Akademinin çıkarmış olduğu tarih kitabı toplam 4 ciltten oluşmaktadır:

Anamali ve Prifti, 2002.

Anamali ve Prifti, 2002.

Anamali ve Prifti, 2002.

Anamali, 2002.

kazandırmak için böyle bir tarihe gereksinimi bulunmaktadır. Böylece yazılan resmi tarihler, özellikle orta öğretimin müfredatı içinde yer alan tarih derslerinde okutulmaktadır. Bu yolla da ulus bilincini içselleştirmiş yurttaşlar yetiştirilmeye çalışılmaktadır.”⁷¹³

Balkanlar’da olduğu gibi Arnavutluk ve Türkiye’de de sıkça tarihi atıflarla politik söylemlerin oluşturulduğu düşünülüşe İlhan Tekeli’nin yazdıkları daha net anlaşılacaktır. Onun içindir ki tarih yazımı politikacılar ve iktidar için bir inşa aracıdır. Örneğin, 1997 yılında Arnavutluk’ta yeniden iktidara gelen Fatos Nano tarih yazımındaki anlatıya atıf yaparak popülist bir söylemle Arnavutluk’un içinde bulunduğu durumdan kurtulması için “tarihin son 555 yıllık etkilerini tersine çevireceğiz” diyebilmiştir. Tekrar, Türkiye ve Arnavutluk arasındaki tarih yazım tartışmalarına dönecek olursak, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya Arnavutları için hazırlanan kitaplardaki Osmanlı/Türk imgesinin aynı minvalde gittiği görülmektedir.⁷¹⁴ Örneğin; Bülent Bilmez, Arnavutluk Güncel Tarih Ders kitapları üzerine yaptığı incelemede Osmanlı ve Türk imgesinin genelde olumsuz olduğunu belirtmektedir. Bilmez ayrıca tüm kitaplarda Osmanlı ve Türk kavramının birbirinin yerine kullanıldığını ve anakronik kullanımın arkasındaki kafa karışıklığının öğrencilere de geçtiğini vurgular. Bülent Bilmez’in araştırmasında ulaştığı olumsuz Osmanlı/Türk imgesi ile ilgili özellikler şunlardır:⁷¹⁵

- Arnavutları yüzyıllarca boyunduruk altında tutan işgalci ve yabancı Türk/Osmanlı
- Eskiye temsil eden, gerici Türk/Osmanlı imgesi
- Çağdaşlaşmaya engel İslam dini ve onun temsilcisi Türk/Osmanlı İmgesi
- Despot/baskıcı yönetici Türk/Osmanlı imgesi
- Yabancı/biz olmayan Türk/Osmanlı İmgesi
- Olumsuzlukların kaynağı Türk/Osmanlı İmgesi

Bugün hala tartışılan “Büyük Arnavutluk” tartışması konusu da tarih yazımı ile yakından ilgilidir. Bülent Bilmez, bu konuya şu şekilde değinmektedir:

“Ders kitaplarında dikkati çeken bir sorun da Arnavutluk diye yekpare bir coğrafi birim (ülke) hep varmış gibi davranılmasıdır. Oysa Osmanlı’nın bölgeye girişi ve yayılması sırasında böyle bir birim olmadığı gibi, bu topraklar ancak Osmanlı yönetimi altında bir araya gelmiş, ancak asla bir bütünlüğe sahip olmamışlardır. Aynı merkeze bağlı olmak dışında fazla anlam taşımayan klasik Osmanlı yönetimi altında da bu durum devam ederken, bu dönemin sonunda

⁷¹³ Tekeli, 2013: 292-293.

⁷¹⁴ Hacısalıhoğlu(ed), 2014: 161.

⁷¹⁵ Bilmez, 2014: 447.

ortaya çıkan ademi-merkeziyetçi paşalıklar ise bölgesel/yerel nitelikli ve ulusallıktan tamamen uzak birimler olmuşlardır. Bu statik algı, genelde yapılageldiği gibi, Osmanlı değerlendirmelerinde başından itibaren aynı Osmanlı’ söz konusuymuş gibi davranılması bağlamında da karşımıza çıkmakta ve 600 yıl boyunca Balkanları/Arnavutluk’u işgal etmiş bu Osmanlı algısı günlük yaşamda (bazen “500 yıl!” bazen “450 yıl!” denilse de) her zaman karşımıza çıkan sağlam bir imaj haline gelmiştir.”⁷¹⁶

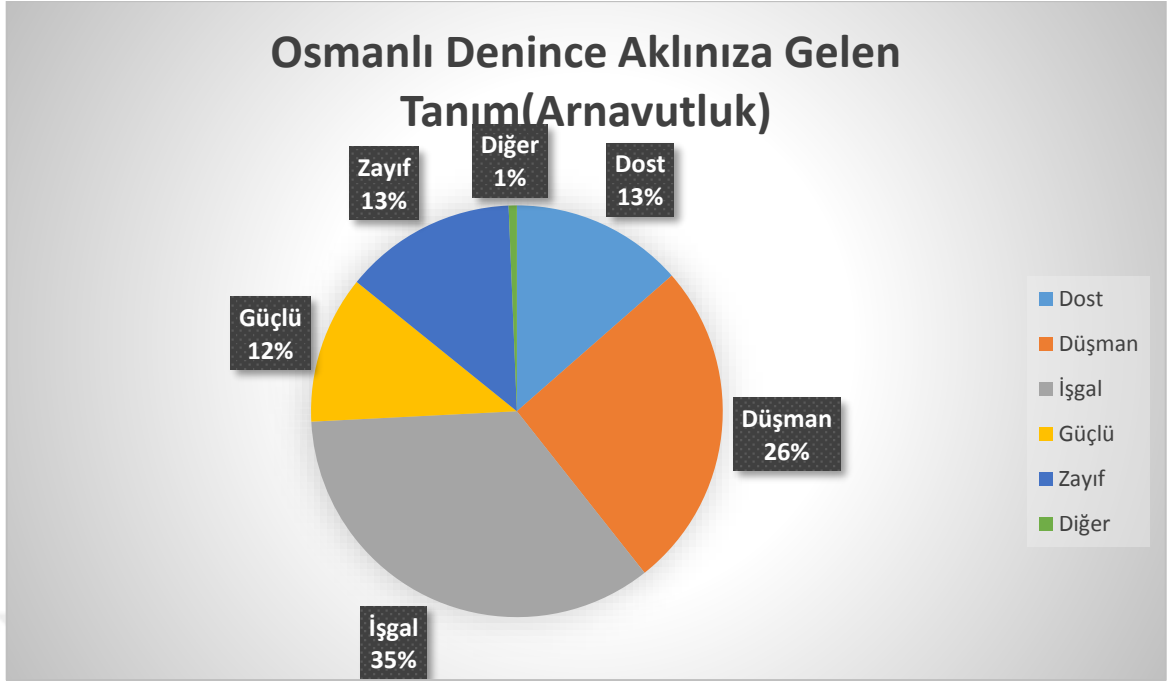
Bilmez’in vurguladığı statik algının yapılagelmesi aslında bugün yaşanan tarih yazımı tartışmasının sebebinin ortaya koymaktadır. Arnavutların inşa ettiği ulus kimliği ile Türklerin inşa ettiği ulus kimliği çatışmakta ve ortaya da bu tarz çatışmalar çıkmaktadır. Yine, aynı proje içerisinde tarafımdan Kosova tarih ders kitapları üzerine yapılan araştırma da Bilmez’in ulaştığı sonuçlara benzer bulgulara sahiptir. Kosova tarih ders kitaplarında da Arnavut ulusunun en büyük ötekisi olarak resmedilenin Osmanlı olduğu görülmektedir. Kitaplarda “işgalci” tanımının sürekli olarak Osmanlı olarak neredeyse eşanlamlı olarak kullanılması dikkat çekicidir. Yine Osmanlı ve Türkler için Kosova tarih ders kitaplarında “terör estiren”, “ortaçağ karanlığı”, “feodal”, “zorba”, “baskıcı”, “barbar”, “güvenilmez”, “insanların zorla dinini değiştiren”, “çocukları zorla esir alan”, ve “asimile eden” gibi tanımlamaların sıkça kullanıldığı görülmektedir.⁷¹⁷ Ancak, çalışmada dikkati çekenin Kosova tarih ders kitaplarında Osmanlı ve Türkiye imgesinin birbirinden ayrılması ve Türkiye imgesinin oldukça olumlu olmasıdır.⁷¹⁸ Zaten, Türkiye’yi rahatsız eden bölüm de Osmanlı ile ilgili kullanılan ifadelerdir. Bunun sebebinin de yeniden inşa edilen “Osmanlıcı” söylem olduğu düşünülmektedir. BALKAR bünyesinde yapılan proje kapsamında yapılan anketler de ders kitaplarından anlatının ve yaşanan tartışmanın Arnavutları etkilediğini göstermektedir. Tarafımdan yapılan hem yüksek lisans tezim hem de BALKAR projesi için kullandığım anket sonuçları da Kosova için bu durumu desteklemektedir. Yine, BALKAR projesinin yürütücüsü Mehmet Hacısalihoglu tarafından Arnavutluk’ta da yapılan anket sonuçları da Kosova’daki sonuçlarla benzerdir. Anket sorularından bir örnek verecek olursak, sorular ve cevaplar Kosova(Şekil 3.1) ve Arnavutluk(Şekil: 3.2) özelinde şu şekildedir.⁷¹⁹

⁷¹⁶ Bilmez, 2014: 447.

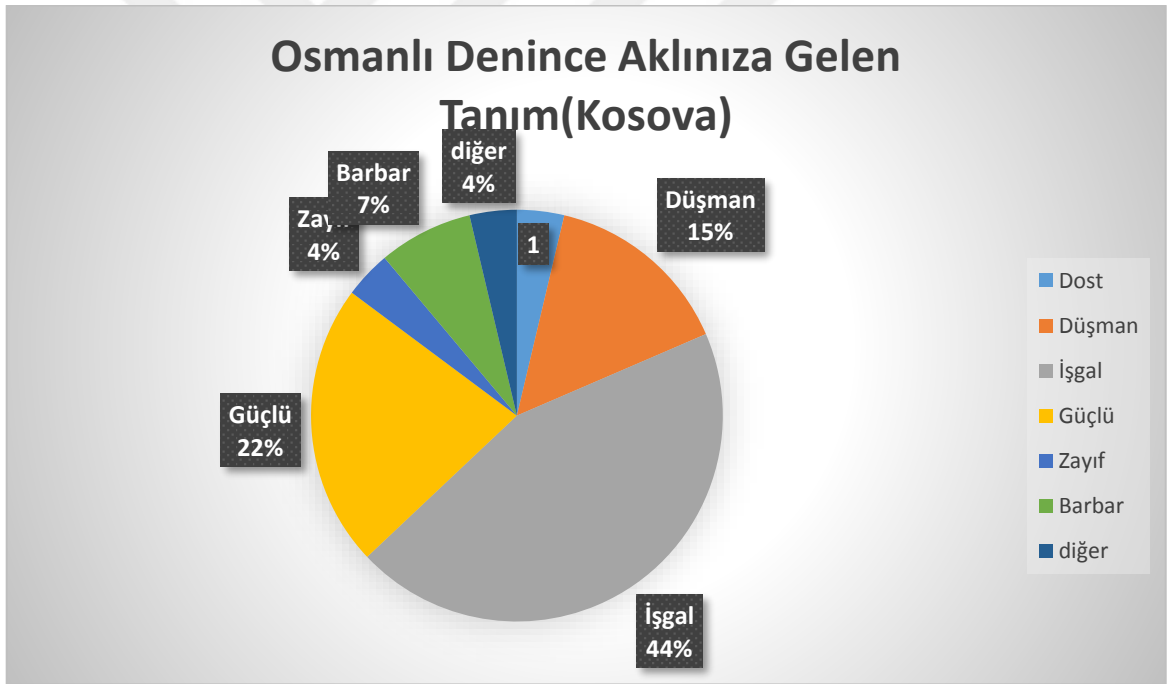
⁷¹⁷ Tuncer, 2014: 441.

⁷¹⁸ Tuncer, 2014: 448.

⁷¹⁹ İlgili Anket Çalışmaları İçin bkz: Hacısalihoglu(ed.), 2014: 539 ve 575.

Şekil 3.1 Arnavutluk'ta Osmanlı Algısı

Şekil 3.2 Kosova'da Osmanlı Algısı

Osmanlı denince Arnavutluk ve Kosova'da akla ağırlıklı olarak “işgalci” ve “düşman” algısının geldiği görülmektedir. Hasip Saygılı da hem edebiyat hem de tarih yazımına atıf yaparak bu durumu şu şekilde aktarmaktadır:

“Uzun yıllar Enver Hoca rejiminin edebiyat dünyasında sözcüsü olarak bilinen ve halen de itibar gören edebiyatçı İsmail Kadere’ye göre Osmanlı dönemi Arnavutların tarihlerinde maddi ve manevi anlamda en büyük felakettir. Günümüzde Arnavutluk’ta okulların edebiyat

ve tarih kitaplarına göre de “Türkler Arnavutluk’u yakan, soyan, parçalayan ve köleleştiren kimselerdir”. Bu algıyı yerleştirmek için 1389 Kosova Muharebesi’nde Sultan Murad’ı öldürenin de Sırp değil bir Arnavut olduğu ileri sürülebilmektedir. Arnavutluk’ta uzun yıllar basın ve sanat çevrelerinde Osmanlı devrinin Müslüman ve Türk yetkilileri anadollakë (Anadolulu aptal, zorba, geri kafalı Türk), prapanikë (geri), tradhëtarë (dönekler), dallkaukë (geri zekâlılar), turqeli (küçük Türkler), dylberë (eşcinseller), aziatikë (Asyalılar), fanatikë (fanatikler), bixhozçinj (kumarcılar), përdhunues (tecavüzcüler) ve barbarë (barbarlar) olarak damgalanmıştır. Osmanlı Devleti’ne başkaldıran İskender Bey okul kitaplarına göre sadece Arnavutların değil aynı zamanda Avrupa’nın da savunucusudur.”

Geçmişten bugüne aktarılan bu ifadeler nedeni ile Ömer Dinçer ve Ahmet Davutoğlu’nun Kosova’da dile getirdikleri büyük tepki çekmiştir. Örneğin, Kosova tarih ders kitaplarının yazarlarından biri aynı zamanda milletvekili olan Frasher Demaj, Dinçer ve Davutoğlu’na tepki göstererek ve tarih kitaplarında Türklere hakaret olmadığını belirterek “Siyasi çıkarlar nedeni ile bir halkın tarihi değişmez. Osmanlı Balkanlara tatil için gelmemiştir. Balkanları 523 yıl boyunca işgal altında tutmuştur”⁷²⁰ demiştir. Yine, Kosova’daki tarih ders kitaplarının yazarlarından Fehmi Rexhepi, Arnavutluk’tan “Top Channel” televizyonuna verdiği röportajında kitaplarda Türk karşıtı herhangi bir ifade yer almadığını belirterek Türkiye’nin tepkisinin anlamsız olduğunu ancak Osmanlı konusunda da kimsenin tarihi gerçeklerden kaçamayacağını vurgulamıştır.⁷²¹ Yine, Kosova merkezli “Telegrafi” gazetesinin ders kitapları ile ilgili komisyon kurulması kararını duyurduğu haber başlığı dikkat çekicidir. “Tarihi Değiştirmek: Osmanlı İmparatorluğu Zamanında Şiddet ve Cinayet Yok muydu?” başlığı ile verilen haberde komisyonun çalışmaları anlatılırken, iki ülke ilişkilerini geliştirmek adına tarihi gerçeklerin değiştirildiği eleştirisi yapılmaktadır.⁷²² Demaj’ın yaptığı “siyasi çıkarlar” eleştirisi ve Telegrafi gazetesindeki “iki ülke ilişkilerini geliştirmek için tarihi gerçeklerin değiştirildiği” vurgusu aslında sosyal inşacılık yaklaşımındaki çıkarların yeniden inşasında söylemlerin ve kimliğin de yeniden inşa edilebilirliğini bize göstermektedir. Yine, Mehmet Hacısalihoğlu’nun 2013 yılında bir sempozyum sebebi ile yaptığı Arnavutluk seyahatinde Arnavutluk ve Kosova medyasının

⁷²⁰ <http://archive.koha.net/?id=8&arkiva=1&l=66791>, (erişim tarihi: 10.02.2017).

⁷²¹ <http://top-channel.tv/lajme/artikull.php?id=217282>, (erişim tarihi: 10.02.2017).

⁷²² <http://telegrafi.com/ndryshimi-i-historise-ne-kohen-e-perandorise-osmane-skishte-dhune-skishte-hakmarrje-skishte-vrasje/>, (erişim tarihi: 10.02.2017).

BALKAR’ın tarih ders kitapları ile ilgili projesine büyük ilgi göstermesi dikkat çekicidir.⁷²³

Mehmet Hacısalihoğlu bu konuda ilgili proje raporunda şunları yazmaktadır:

“Proje sonuçlarının Arnavut ve Kosova kamuoyuyla ve yerli tarihçilerle paylaşıldığı bu görüşmeler her iki ülkede de heyecanlı tartışmalar yarattı. Proje yürütücüsünün ayrıca Tiran Üniversitesi’nde yaptığı bir anket de Osmanlı yönetiminin bir işgal olarak görüldüğünü ve hatta Arnavutların önemli ölçüde Türkler tarafından zorla Müslümanlaştırıldığına inanıldığını göstermektedir. Bu imgeler şüphesiz tarih ders kitaplarındaki imgelerle örtüşmektedir. Türk politikacılar ve tarihçiler tarafından yapılan yorumlar ise bu ülkelerin içişlerine karışma olarak görülmektedir ve bu tartışmanın “Türk karşıtlığı”nı daha da kışkırttığı dikkat çekmektedir. İnternet bağlantılarından da takip edilebilecek bu tartışmalar bu iki ülkenin (Arnavutluk ve Kosova) tarih ders kitaplarındaki negatif Osmanlı algısının değiştirilmesinin çok zor olacağına ve en azından bunun uzun bir döneme yayılması gerektiğine, bu alanda Türkiye’nin farklı kurumlarının sistematik bir çalışma yürütmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.”⁷²⁴

Kosova tarih ders kitapları ile ilgili tartışma Türkiye’nin girişimi sebebi ile gündem yaratsa da aslında ilk istek Avrupa Komisyonu tarafından 2004 yılında gelmişti. Avrupa komisyonu tüm Balkan ülkelerinde tarih ders kitaplarının düşmanlıktan arındırılması gerektiğini tavsiye etmiş ve ilgili ülkeleri kitaplarını düzenlemeye çalışmıştı. Ömer Dinçer ve Davutoğlu’nun girişimi ile başlayan tartışma da 2013 yılı Mart ayında Kosova ve Türkiye arasında bir komisyonun kurulması ile yumuşamıştı.⁷²⁵ 2016 yılında ise Türkiye ve Kosova özelindeki tartışmalar sona ermiş ve bir uzlaşa sağlanmış görünmektedir. Kosovalı yetkililer 2016’dan itibaren revize edilmiş tarih ders kitaplarının kullanılacağını açıklamışlar ve nefret uyandıran kelimelerin kitaplardan çıkarıldığını bildirmişlerdir.⁷²⁶ Ancak, Arnavutluk tarih ders kitapları ile ilgili bir girişim başlamış görünmemektedir.

Tez çalışmasının en başında Türkiye ve Arnavutluk’un (Kosova’yı da buna dahil edebiliriz) kimlik aidiyetlerinin kurgulanmasında sahip oldukları geçmişi ortak bir kaynak olarak kullandıklarını belirtmiştik. Bu ortak geçmişin bilimsel, objektif ve sabit bir olgu değil tam taksine devletlerin siyasi yumuşuma ve gerilimlerine bağlı olarak değişkenlik gösteren bir araç olarak kullanıldığı iddiası ile yola çıktığımız bu çalışmada Arnavut tarih yazımı tartışmalarının bu iddiayı doğruladığı görülmüştür. Balkanlar gibi etnik ve dini çatışmaların değişemez olduğu düşünülen bir bölgede Kosova, Türkiye ve Arnavutluk arasındaki

⁷²³ <https://sot.com.al/kultura/historian%C3%ABt-turq-n%C3%AB-tiran%C3%AB-osman%C3%ABt-jo-pushtues>, (erişim tarihi: 11.02.2017).

⁷²⁴ Hacısalihoğlu(ed.), 2014: 12.

⁷²⁵ <http://www.kosovahaber.net/?page=2,38,18461>, (erişim tarihi: 11.02.2017).

⁷²⁶ <http://www.botasot.info/aktuale-lajme/576790/tekstet-e-historise-jane-permiresuar-nga-termat-fyes/>, (erişim tarihi: 11.02.2017).

ilişkilerin seviyesi Kosova ve Arnavutluk'u onca tartışmaya rağmen tarih yazımını değiştirebilecekleri bir noktaya getirmiştir.

3.4.1.3 Yeni Osmanlılık Tartışmaları

Bir önceki bölümde tarih yazımı tartışmalarından bahsederken Hobsbawn'a atıfla tarih yazımındaki söylemin, mitlerin, kahramanların aslında icat edilmiş yani sonradan inşa edilmiş olduğunu vurgulamıştık. Bu bölümde de yeni bir geleneğin icadını inceleyeceğiz. Bu yeni geleneğin adı ise “Yeni Osmanlılık”tır. Özellikle Ahmet Davutoğlu'nun Türkiye'ye komşu ülkeler ve bölgeler için kullandığı söylem sebebi ile tartışılmayan başlanan bu “yeni” gelenek aslında imparatorluğun son zamanlarında kurtarıcı olması beklenen “Osmanlılık” akımının günümüze uyarlanmış yeni bir versiyonu gibi görünmektedir. “Yeni Osmanlılık nedir?” sorusunun ortak kabul gören bir cevabı olmasa da Latif Mustafa'nın yaptığı tanım, kavramı biraz daha anlaşılır kılacaktır:

“...‘Yeni Osmanlılık’ terimi yeni ve Osmanlılık sözcüklerinin bir arada kullanılmasıyla oluşmuş bir ifadedir. Bu tür kavramlar Batı felsefesinde yaygındır; örneğin yeni-Kantçılık, yeni-Hegelcilik, yeni Marksizm gibi. Bu tür hareketler belli bir felsefenin temel fikirlerine yeni bir yorum getiren ve mezhepçilikten ilham alanların hareketi olarak tanımlanabilir. Bazen bu ideolojik hareketler eklektizmle sonuçlanabilir. İki ya da daha fazla ideolojinin özetidirler. Yeni hareketler eski felsefeleri yeni bağlamsal realiteler içinde yeniden canlandırır gibi yapar.”⁷²⁷

Latif Mustafa'nın buradaki “canlandırmış gibi yapar” ifadesi aslında yine bir sosyal insanın söz konusu olduğunu bize göstermektedir. Sercan Zorbazan, Hobsbawn'a da atıf yaparak bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

“Gelenek nasıl icat edilir? Enteresan bir soru. Eric Hobsbawm, kitabındaki “Geleneği İcat Etmek” makalesinde bunun yanıtını aramış, önünde açılan ve bizleri folklora yani halkbilime çıkartan dehlizlerde yeni sorularla karşılaşmış.

Biz de öyle teoriye bulanmadan, günlük hayattan örneklerle bakarak bu soruya ufak yanıtlar bulabiliriz. Halkın günlük yaşayışına etki eden, yönetenlerin yahut yönlendirenlerin ortaya attıkları birçok kavramda, kökleşmiş olarak bildiğimiz çokça ritüelin, geleneğin, adetin aslında icat edilmiş birer propaganda aracı olduğunu teşhis etmek pek zor değil.

....‘Ortadoğu’nun ve Balkanların’ hamiliğine tekrar aday olan bir Türkiye, bu coğrafyalarda yaşayan insanların “grup aidiyetini” sembolleştiren yepyeni bir Osmanlı geleneği icat ediyor. Ancak bu yapılırken yaşanmışlıkların hatırlanması bir tarafa, sanki Osmanlı Devleti, Şam’ı,

⁷²⁷ Mustafa, 2013.

Üsküp’ü barış içerisinde teslim etmiş gibi bir görmezden gelme durumu yaratılıyor. Unutmayalım ki 100 yıl, ortalama insan ömrü için uzun bir süre olabilir lakin tarih cetvelinde küçücük, sigara içimi süresi kadar kısa bir zaman dilimidir. Balkanlarda, Ortadoğu’da ne ateş közlenmeye durdu ne de acılar unutuldu.”⁷²⁸

Zorbozan, “Ortadoğu ve Balkanların hamisi” rolünün gerçekçi olmamasına rağmen kullanılmasını; Türkiye gibi toplumsal birlik ve beraberliğini ancak sloganlarda koruyabilen bir ülkede tutkal görevi yapacak geleneklerin icat edilmesinin bir devlet politikası olmasına bağlamaktadır. Yani, topluma eski şaşalı günler vurgusu yapılmakta, “bizleri bekleyen mazlumlar” propagandası “biz” kimliğinin ne kadar da önemli olduğunun altı çizilmektedir. Onun içindir ki seçim zaferleri sonrası siyasiler “balkonlardan” “Balkanlara” selam yollamayı unutmazlar. Çünkü “biz” kurtarıırken “onlar” yüzyıllardır kurtarılmayı beklemektedir. Bu noktada tabi ki “kurtarılmayı bekleyen kimlerdir?” sorusu ortaya çıkmaktadır. Bu soruyu “Yeni Osmanlılık” tartışmasının en büyük referansı olan Ahmet Davutoğlu, çok tartışılan Stratejik Derinlik kitabında iki temel dayanak noktası ile açıklamaya çalışır. Balkanlardaki bu iki temel dayanak noktası Davutoğlu’na göre Arnavutlar ve Boşnaklardır. Davutoğlu bunun sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Balkanların bu iki yerleşik kavmi İslam’ı seçerek Katolik-Ortodoks-İslam ya da Roma/Germen-Rus-Osmanlı saç ayağına dayalı Balkan jeo-kültüründe ağırlıklarını İslam ve Osmanlı ayaklarına koymuşlardır. Bu nedenledir ki, Osmanlı’nın güçlü olduğu dönemlerde Osmanlı adına Balkanlarda büyük etki kazanan bu kavimler, Osmanlı’nın zayıflamasından ve çöküşünden sonra en büyük darbelere duçar olmuştur.”⁷²⁹

Davutoğlu’nun bu satırlarındaki “Osmanlı’nın güçlü ve güçsüz olduğu dönem” vurgusu oldukça dikkat çekicidir. Yine, Davutoğlu’nun daha önceki makalelerinde de sıklıkla değindiği “kadim imparatorluk” vurgusu aslında bugün Balkanlarda yaşanan “yeni Osmanlılık” tartışmalarını beslemektedir. Davutoğlu’nun “Osmanlı zamanındaki gibi barış içindeki Balkanlar” metaforu Osmanlı tarihi çalışan yabancı tarihçiler için tartışmalı bir konudur. Adrew Baruch Wachtel, Dünya Tarihinde Balkanlar kitabında bu durumu şekilde açıklamaktadır:

“Osmanlı yönetiminin Balkanlardaki mirası konusunda büyük bir tarihsel anlaşmazlık vardır. Bölge tarihçilerinin çoğunluğu Osmanlı dönemini olumsuz terimlerle betimler: Osmanlı

⁷²⁸ <http://www.arkakapak.com/genel/hobsbawmdan-turkiyeye-bir-kucuk-patika-acarken/>, (erişim tarihi: 04.02.2017).

⁷²⁹ Davutoğlu, 2001: 316.

yönetimi gelişmeyi durduran ve Balkan halklarına sefaletten başka bir şey getirmeyen bir “boyunduruk”tu. Osmanlıları yarı barbar işgalci olarak görme eğilimi, nüfusunun çoğunluğu Hristiyan olan, XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın başında Osmanlı yönetimine karşı ayaklanan ve böylece korkunç misillemeleri azaltan modern devletlerde-Yunanistan, Sırbistan, Bulgaristan ve aynı ölçüde olmasa da Romanya- özellikle güçlüdür. Böylesi görüşler güçsüz Osmanlı İmparatorluğu’na ya da o zaman ki adıyla “Avrupa’nın hasta adamına karşı yürütülen propaganda da yankılanır.

Çoğu Balkanlı olmayan başka tarihçiler ise aynı fikirde değildir. İmparatorluk ömrünün son yüz elli yılında hızla gerilerken ve ayaklanmalar çoğalırken, yerel halkın yaşam koşullarının ideal olmaktan çok uzak olduğunu kabul etmekle birlikte, Balkan halkının büyük çoğunluğunun Osmanlı egemenliğinin ilk yüzyıllarında eskiye oranla daha iyi maddi koşullar içinde yaşadığına da işaret ederler. Osmanlı denetimi, geç Ortaçağ Balkanlarının ayırt edici özelliği olan ve bitmek bilmeyen yerel savaflara (ve buna eşlik eden köylü sefaletine) son verdi ve Osmanlı vergileri, köylülerin yerli hükümdarların yönetiminde ödedikleri (ve aynı zamanda Batı Avrupa’ında ödemeye devam ettikleri) feodal vergilerden çok daha hafifti. Ayrıca Osmanlılar farklılıklara Batı Avrupalılardan çok daha hoşgörülüydüler. Sonuç olarak, eğer Ortaçağ’ın nispeten küçük Balkan devletlerinin, dönemin büyük imparatorluklarından birinin egemenliğine girmesi zorunluysa, Batı Avrupalı bir Katolik imparatorluğun yönetimi altında olmasındansa Müslüman yönetimi altına olması daha iyiydi.”⁷³⁰

Bir önceki bölümde yani tarih yazımı tartışmalarında, Wachtel’den yaptığımız alıntıdaki ilk paragraf akla gelmektedir. Kosova ve Arnavutluk’ta yapılan anketlerde “boyunduruk” ve “işgalci” imgesinin ilk sırada gelmesi hatırlanırsa Wachtel alıntısındaki ilk paragraf daha anlaşılır olacaktır. Ancak Davutoğlu hiç kuşkusuz ki Wachtel’in bu yazdıklarındaki son paragrafa katılmalı ki; bunun üzerinden söylemini geliştirmekteydi. Örneğin, Davutoğlu’nun Sırbistan ve Bosna-Hersek ziyaretlerinde sık sık Sokullu Mehmet Paşa’yı gündeme getirmesi ve Osmanlı’nın sayesinde gariban bir Sırp köylüsünün neleri başardığını anlatması ve Balkanlar’da özellikle Sokullu döneminde yapılan eserlerin TİKA tarafından onarılması “Osmanlı’nın pozitif yönünün” ortaya çıkarılmasına yönelik bir çalışmadır.⁷³¹⁷³²

⁷³⁰ Wachtel, 2009: 66.

⁷³¹ http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-bosna-hersek-disisleri-bakani-ile-ortak-basin-toplantisi_-29-temmuz-2009.tr.mfa, (erişim tarihi: 11.02.2017).

⁷³² Sokullu Mehmet Paşa ile tartışmalar çok farklıdır. Kimi çevreler Osmanlı’nın bekası için çalışmış bir devşirme olarak anarken, kimi çevreler de Sokullu’yu “Osmanlı’nın kuyusunu kazan bir hain” olarak anmaktadır. Örneğin TİKA tarafından yayınlanmış olan *Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut* adlı eserde Kemal Karpat’ın yazdığı bölümde bunu görebiliriz. Sokullu Mehmet Paşa’nın gizli bir Ortodoks olduğu ve Ortodoks Kilisesi’nin ayinlerine katıldığı iddia edilmekte ve köklerini asla unutmuyarak Sırp Kilisesini

Davutoğlu'na göre devletlerin ismi belki bugün değişmiştir; ancak bu devletler tarih sahnesinden asla inmemişler ve varlıklarını yani geleneksel duruşlarını bugüne kadar devam ettirebilmişlerdir. Yani, günümüzde Büyük Rus Çarlığını Rusya, Kutsal Roma-Germen İmparatorluğu'nu Almanya ve Avrupa Birliği temsil etmekte ise Osmanlı İmparatorluğu'nu da Türkiye temsil etmektedir. Davutoğlu'na göre bu temsil zaruridir, çünkü bölgeden Osmanlı izi silinmeye çalışılmış ancak başılamamıştır. Devlet isimlerinden ziyade bugün Balkanlar tanımının da değişerek Güneydoğu Avrupa'ya dönüştüğü tartışmaları yaşanmaktadır. Davutoğlu bu durumu da Ortadoğu ve Balkanlar'ın olumsuz imgelerle yüklenerek Osmanlı'nın izinin bölgeden silinmesi olarak yorumlamaktadır. Yani, Davutoğlu'na göre daha önce “Avrupa'daki Türkiye” ve “Avrupa Türkiye'si” gibi isimlerle Avrupalılar tarafından adlandırılan bölgenin daha sonra Balkanlar olarak adlandırılması Türk ve Müslüman imajlarını bölgeden silmek amacını taşımaktaydı.⁷³³ Balkanlar da 20.yy boyunca acılar ve savaşlarla anıldığı için bugün bölge imajı “Güneydoğu Avrupa” gibi isimlerle yeniden inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bölgede barışın tekrar temini için Türkiye'nin Osmanlı'yı temsilinin gerekli ve zaruri olmasını Davutoğlu şu şekilde açıklamaktadır:

“Türkiye açısından Balkanlar'da son on beş yıl içinde yaşanan gelişmelerin ortaya çıkardığı diğer önemli bir sonuç da ülke içinde gittikçe artan bir önem kazanan sosyopolitik ve sosyokültürel kimlik meselesinin uluslararası bir ekseninde kendini göstermeye başlamış olmasıdır. I. Dünya Savaşı sonunda yakın kara havzası üzerindeki haklarından feragat ederek Anadolu'ya çekilmek zorunda kalan Osmanlı Devleti'nin tasfiyesi ile ortaya çıkan “siyasi merkez” boşluğunu doldurma zorunluluğu ile karşı karşıya kalmıştır.”⁷³⁴

Davutoğlu'na göre Osmanlı tasfiyesi sonucunda Balkanlarda jeo-politik ve jeo-kültürel boşluklar ve yeni çatışma alanları ortaya çıkmıştır. Bu durum da Osmanlı'nın eksikliğini ancak “yakın kara havzasındaki haklarından feragat etmek zorunda kalan” Türkiye'nin kapatabileceğini göstermektedir. Davutoğlu bu iddiayı, bölgedeki her kriz döneminde Türkiye'ye yönelen göç dalgasını örnek göstererek desteklemektedir.⁷³⁵ Özellikle Bosna ve Kosova savaşı sonrası da yaşanan bu durum, Davutoğlu'na göre tarihi bir zorunluluğun ve mesuliyetin kendini önemli bir dış politika parametresi olarak dikte etmesinden başka bir şey değildir.⁷³⁶

canlandırarak kardeşini patrik yaptığı ve böylece ileride kurulacak olan bağımsız Sırbistan'ın kurulmasına sebep olduğu belirtilmektedir. bkz: Karpas, 2016: 123-125.

⁷³³ Davutoğlu, 2001: 120.

⁷³⁴ Davutoğlu, 2001: 122.

⁷³⁵ Davutoğlu, 2001: 122.

⁷³⁶ Davutoğlu, 2001: 123.

Davutoğlu'nun kitaplarındaki ve makalelerindeki yazdıkları elbette işin teorik boyutudur. İşin pratik boyutu ise Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlığı döneminde bölgeye yönelik uyguladığı politika ve dilde ortaya çıkmaktadır. Davutoğlu'nun gerek dışişleri bakanlığı gerekse başbakanlığı döneminde Balkanlara yaptığı ziyaretlerde kullandığı dil, seçtiği kelimeler bölge ülkelerinde büyük dikkat çekmiştir. Sokullu örneğinde de değindiğimiz gibi bölge ülkelerine yönelik ziyaretlerde Davutoğlu'nun mutlaka Osmanlı'dan tarihi örnekler verdiği ve Osmanlı zamanında o bölgede huzur ve barışın hakim olduğunu hatırlatması ilgi çekicidir. Türk siyasetçiler tarafından Osmanlı zamanındaki Balkanlara yönelik verilen örneklerin hep olumlu olması ve Osmanlı sonrası Balkanlar imajının olumsuzlaştığının vurgulanması dikkat çekicidir. Bu durum hiç kuşkusuz ki Balkanlar'daki söz konusu ülkelerin entelektüelleri tarafından ilgi ile takip edilmekte ve tartışılmaktadır.

Doğal müttefik olarak değerlendirdiği Arnavut ve Boşnaklar için de Davutoğlu'nun, Osmanlı'da bu iki milletin ne kadar iyi ve ayrıcalıklı bir durumda olduğu ve iki millet ile var olan ortak kültür üzerine oldukça sık örnekler verdiği görülmektedir.⁷³⁷ Arnavutların, Osmanlı sonrası acı çektiği ve “gözü yaşlı Arnavutların Osmanlı'yı beklediği” gibi söylemlerin gerek siyasiler gerekse medya tarafından Türk kamuoyuna yansıtıldığı görülmektedir. Arnavutların atası olan ve Osmanlıya karşı isyanı ile ünlü olan İskender Bey heykelleri bugün Arnavutluk ve Kosova'nın dört bir yanını süslerken, Türkiye'nin resmi tarihinde herhangi bir Arnavut isyanına rastlanmaz. Bu durum, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün Arnavutluk ile ilgili çıkarmış olduğu eserlere dahi yansıtılmıştır. Eserin içeriğine bakacak olursak, arşivin herhangi bir Arnavut isyanına veya memnuniyetsizliğine yer vermemiş olduğu görülecektir.(bkz: Görsel 3.10)

⁷³⁷ Davutoğlu, 2001: 316.

SİYASİ HAYAT	
7. İşkodra Katolik Papaz Okulu'nun Devlet Tarafından Yapılması	48
8. Yunanlıların Arnavutluk'taki Zararlı Faaliyetleri	50
9. Meşrutiyet'in İşkodra'da Duyurulması	52
10. Yunanlıların Arnavut Halkının Sağlığını Siyasî Emellerine Alet Etikleri	56
11. Arnavutluk'ta Açıkları Okullar Vasıtasıyla İtalya ve Avusturya Arasındaki Rekabet	58
12. Yunan Konsolosunun Avlonya'yı Karıştırma Planı	60
13. İtalyan Subayının Arnavutları Devlete Karşı Kışkırtma Çabaları	64
14. Arnavut Vilâyetleri İçin Genel Af Kanunu Tasarısı	68
15. Avusturya'nın Katolik Malisörleri Hükûmete Karşı Tahrikleri	70
16. Yunanistan'ın Kuzey Epir'i İtalya'nın da Avlonya Limanı'nı İşgali	72

Görsel 3.10 “Arnavutluk Devlet Arşiv Belgelerinde Arnavutluk: Siyasi Hayat”⁷³⁸

İlgili görsel, çalışmanın “siyasi hayat” bölümündeki konu başlıklarını göstermektedir. Anlaşılağı üzere Türk tarafına göre Arnavutluk'ta Osmanlı'ya karşı herhangi bir isyan, ayaklanma veyahut bağımsızlık mücadelesi yoktur. Yaşananlar, Yunanlıların, İtalyanların ve Avusturyalıların Arnavutları kışkırtmaya çalışmalarından ibarettir. Bu çalışmaya, Türk tarafının daveti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Devlet Arşivi Genel Müdürü Nevila Nika tarafından bir de önsöz yazılmıştır. Nika'nın yazdığı önsözdeki bazı bölümler dikkat çekicidir:

“ ...Her ne kadar etnik olarak Arnavutların Balkanların batısında yaşadıkları bölgeler 5 asır boyunca Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları içinde yer almışsa da, bu eseri hazırlayan araştırmacıların, sadece bugünkü Arnavutluk Cumhuriyeti'nin siyasi sınırları içinde bulunan şehir ve bölgelerle ilgili arşiv belgelerini seçtiklerini görmekteyiz. Bu da onların ne kadar profesyonelce çalıştıklarını göstermeye kafidir.

...Bu eseri hazırlayanların eline çok sayıda tarihi belgenin geçmiş olduğu anlaşılrsa da onlar bu çalışmalarında sadece 116 belgeyi takdim etmektedirler. Aklımıza gelen ilk soru neden bu kadar az belgenin basıldığı şeklinde ki sorudur. Türk arşivlerinde Arnavutluk ve Arnavutlarla ilgili belgelerin sayısı sadece bu kadar mıdır? Bu sorunun yanını oldukça basittir. Bu dalda ileri bir deneyime sahip olan ve sahalarının uzmanı olarak tanınan bu çalışmanın yazarları, bu

⁷³⁸ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü, 2008: 5.

kadar az sayıda belge vasıtasıyla bile oldukça önemli bilgiler aktarabileceklerini göstermiş oldular.”⁷³⁹

Nika'nın yazmış olduğu önsözde üstü kapalı bir şekilde eleştiriler yönelttiği görülmektedir. Birinci eleştiri, çalışmada Osmanlı içerisindeki Arnavutların topraklarının “bugünkü Arnavutluk” ile kısıtlanmasıdır. Nika'nın, “bugünkü Arnavutluk” vurgusu aslında Türk tarafına diğer Kosova'daki, Makedonya'daki, Yunanistan'daki, Sırbistan'daki ve Karadağ'daki Arnavutları görmezden geldiği eleştirisini yöneltmekte ve üstü kapalı bir şekilde bu ayrışmayı desteklemek suçlamasını yöneltmektedir. Bu da “dışardaki Arnavutlar” konusunun Arnavutlar için ne kadar hassas olduğunu göstermektedir. Nika tarafından getirilen ikinci eleştiri ise çalışmada kullanılan belgelerin sayısı konusundadır. Nika, bu sayının daha fazla olduğunu bilindiğini üstü kapalı olarak ifade ederken, Türk tarafının bilinçli olarak bazı belgeleri görmezden geldiği şüphesini ifade etmeye çalışmaktadır.

Başta Davutoğlu olmak üzere Türk siyasetçilerin bölgeye yönelik söylemleri Arnavutlar tarafından yakından takip edilmektedir. Siyasetçilerin bölge ziyaretlerinde kullandığı dil, Arnavutların büyük ilgisini çekmektedir. Öncelikle Davutoğlu'nun Arnavutları, Boşnaklarla beraber Müslüman/Sünni kimliği üzerinden Osmanlı mirası bir potada eritmeye çalıştığı iddiası Katolik, Ortodoks ve Bektaşî Arnavutlar tarafından sıkça dile getirilmektedir. Dini öğeler dışındaki bir diğer husus da tarih yazımı tartışmalarında da değindiğimiz gibi Arnavutların tarihini ve ulusal kurtuluş destanlarını Osmanlı karşıtlığı üzerinden inşa etmiş olmaları, “Osmanlı Balkanlarının muhteşemliği” söylemi ile çelişmekte ve Arnavut milliyetçilerin tepkisini çekmektedir. Latif Mustafa, Davutoğlu'nun Saraybosna'da yaptığı “Osmanlı Mirası ve Balkanlar'da Müslüman Topluluklar” konuşmasındaki⁷⁴⁰ bu söylemi ve söylemin Arnavut ve Boşnaklar tarafından tartışılmasının sebebini şu şekilde açıklamaktadır:

“Balkanlar’a karşı “Yeni Osmanlıcı” olarak nitelenen yaklaşımları nedeniyle Ahmet Davutoğlu'na yöneltilen eleştirilerin temeli ve bu eleştirilerin altında yatan olay Saraybosna'daki konuşmasında yer alan şu sözleridir: “Bu, Osmanlı Balkanı'dır. Bu Balkan'ı yeniden kuracağız. İnsanlar bana yeni Osmanlı diyorlar; bu nedenle bir dış politika meselesi olarak Osmanlı Devleti'ne değinmek istemiyorum. Altını çizmeye çalıştığım şey Osmanlı mirasıdır. Osmanlı'nın Balkanlar'da olduğu yüzyıllar başarı hikâyeleriyle doludur. Şimdi bunu yeniden keşfetmek zorundayız.” Bu konuşma Saraybosna'da yapıldı ve Saraybosna'nın bu konuşma için seçilmesi de kendi başına bir mesaj niteliği taşıyor denebilir. Bugün de Balkanlarda, Arnavutluk şehirlerinde ve Bosna'da benzer demeçler verilmektedir. Yukarıdaki

⁷³⁹ T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü, 2008: 20.

⁷⁴⁰ <http://www.haber7.com/siyaset/haber/445336-davutoglu-bosnanin-basarisina-ortak-oldu>, (erişim tarihi: 13.02.2017).

alıntıya dayanarak Ahmet Davutoğlu'nun çatışmalardan uzak, başarılı, sürdürülebilir ve huzurla dolu yeni bir Balkan oluşturma ile ilgilendiği sonucuna kolayca varılabilir. Davutoğlu, bir zamanlar Osmanlı yönetiminde böyle bir Balkanlar'ın var olduğunu düşünmektedir. “Şimdi bunu yeniden keşfetmek zorundayız.” cümlesinde geçen yeniden keşfetmek ifadesi özellikle Sırbistan, Kosova ve Arnavutluk gibi farklı çevrelere mensup aydınlar arasında tartışmalara yol açmıştır.”⁷⁴¹

Latif Mustafa'nın çalışmasından aktardığımız Davutoğlu söyleminde Mustafa'nın da belirttiği dikkati çeken “yeniden keşfetmek” sözleridir. Bu sözler “yeniden inşa” ve “geleneğin icadı” kavramlarını çağrıştırmaktadır. Yani, Davutoğlu aslında Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan konjonktürde Türkiye'nin dış politikasını ülke çıkarlarına göre yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Daha önceki bölümlerde de değindiğimiz gibi Türkiye'nin bölgede tekrar nüfuz oluşturmaya başlaması Türkiye'nin Batı sistemi içerisindeki konumu ile alakalıdır. Davutoğlu'nun Dışişleri Bakanlığı ve Başbakanlığı döneminde Arnavutluk ve Kosova'da büyük ilgi gördüğü bir gerçektir. Onun içindir ki Davutoğlu'nun kitapları ve makaleleri Arnavutçaya çevrilmiştir.⁷⁴² “Yeni Osmanlıcılık” tartışmaları ile Arnavut aydınların Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik kitabına sıkça atıf yaptıkları görülmektedir. Davutoğlu'nun Arnavutluk ve Kosova ziyaretlerinde sık sık Osmanlı içerisindeki Arnavut Sadrazamlara değinmesi, Mehmet Akif ve Şemsettin Sami gibi Arnavut kökenli aydınlar üzerinden verdiği örnekler ise Türkiye'nin bölgedeki nüfuzunu Osmanlı mirası üzerinden oluşturmaya çalıştığı iddiaları Arnavut medyasında sıkça tartışılmıştır.(bkz:Görsel 3.11)

⁷⁴¹ Mustafa, 2013: 36.

⁷⁴² Davutoglu, 2010.

Davutoğlu: Kemi pasur 28 kryeministra me origjinë shqiptare

 Tweet

 +1 0

 Share

7

Ministri i Jashtëm i Turqisë, Ahmet Davutoğlu ka deklaruar se Perandoria Osmane ka patur 28 kryeministra me origjinë shqiptare dhe dhjetëra të tjerë ministra. Davutoğlu gjithashtu pranon se autori i himnit turk, Mehmet Akif dhe autori i fjalorit të parë turk, Sami Frashëri, janë me origjinë shqiptare. Këtë gjë ai e ka shprehur në një intervistë për revistën “Shenja”, ku ministri Davutoğlu i cilëson marrëdhëniet mes Turqisë dhe Shqipërisë, “si mburje”.

“Populli shqiptar ka dhënë kontribute shumë të rëndësishme në jetën administrative, kulturore dhe sociale turko-osmane. Në historinë tonë të përbashkët kanë lënë gjurmë qeveritarë, ushtarakë, njerëz të letrave, intelektualë dhe artistë shumë të vyer me origjinë shqiptare. Në Perandorinë Osmane ka pasur 28 sadrezamë (kryeministra) dhe 36 vezirë (ministra) me

origjinë shqiptare. Mehmet Akif, autori i himnit tonë kombëtar, si dhe Sami Frashëri, autori i fjalorit të parë turk, që në të njëjtën kohë konsiderohet një nga njerëzit më të shquar të letrave në Shqipëri, janë të dy me origjinë shqiptare”, thotë Davutoğlu.

Kreu i diplomacisë turke thekson se “midis Turqisë dhe Shqipërisë ekziston një miqësi e fuqishme, rrënjët e të cilës shtrihen në thellësitë e historisë tonë të përbashkët. Kjo lidhje midis popujve tanë na jep edhe përgjegjësinë për ta zhvilluar në çdo fushë solidaritetin dhe bashkëpunimin midis Turqisë dhe Shqipërisë. Marrëdhëniet tona dypalëshe po zhvillohen në çdo fushë duke nisur nga fusha politike, ekonomike, ushtarake, kulturore dhe ajo arsimore, në përshtatje me miqësinë historike dhe unitetin kulturor midis popujve tanë”.

Görssel 3.11 “Davutoğlu: Arnavut Kökenli 28 Başbakanımız Vardı”⁷⁴³

Davutoğlu’nun Makedonya’da Arnavutça yayınlanan Shenja’ya verdiği demec⁷⁴⁴ Arnavut medyası üzerinde büyük etki bırakmıştır. Bu demecin, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya medyasında bu kadar gündem olmasının sebebi aslında Arnavutların, Davutoğlu başta olmak üzere Türk siyasilerin söylemlerinin altında gizli bir ajanda olup olmadığı iddiası ile ilgilidir. Arnavut medyasının burada Davutoğlu’nun söylediği “Türkiye Balkan devletlerinin Avrupa ve Atlantik kurumlara entegrasyonuna ve bu yönde yapılan her girişime destek vermektedir” sözlerini değil de Osmanlı ile ilgili olan kısımlarını haberleştirmesi de Arnavut ulus kimliğinin Osmanlı’ya bakış açısının tezahürü gibidir. Arnavutlara biçilen “gönüllü müttefik”, “biz olmadığımız için acı çekenler” ve “Osmanlı hinterlandının sınır muhafızları” rolleri tarih ders kitapları tartışmasında da gördüğümüz gibi büyük tepki yaratmıştır. Bugün birçok Arnavut, gerçekleşmemiş “Büyük Arnavutluk” önündeki engelin Osmanlı gölgesi olduğunu savunmakta ve hatta Osmanlıların Arnavutlara soykırım dahi uyguladığını iddia etmekte; sosyal medyada bununla ilgili paylaşımlar yaparak ilgi çekmektedirler.⁷⁴⁵ Özellikle tarih ders kitapları ile başlayan tartışmanın sonraki dönem de “Osmanlı Meydan Okuması” ve “Yeni Osmanlıcılık” gibi başlıklarla Arnavut entelektüelleri arasında büyük bir tartışmaya dönüştüğü görünmektedir. Bu tartışmada Arnavut aydınların

⁷⁴³ <http://www.preshevajone.com/davutoglu-kemi-pasur-28-kryeministra-me-origjine-shqiptare/> (erişim tarihi: 13.02.2017).

⁷⁴⁴ Davutoğlu, 2012: 12.

⁷⁴⁵ Örneğin, Facebook’ta 17.000 kişinin takip ettiği “Albanian Genocide-Turkey 1385-1912” sayfasında Arnavutların Türkler tarafından asimile edildiği ve soykırıma uğradığı savunulmakta ve bununla ilgili paylaşımlar yapılmaktadır. bkz: <https://www.facebook.com/Albanian-Genocide-Turkey-1385-1912-1572324429685415/>, (erişim tarihi: 13.02.2017).

üzerinde uzlaştığı bir görüş tabi ki yoktur. Örneğin Latif Mustafa, kendi çalışmasında bu aydınları konu hakkında “şüpheli”, “çoşkulu” ve “ılımlı” olarak sınıflandırmaktadır.⁷⁴⁶

2012’de hayatını kaybeden Makedonya Arnavutlarının siyasi lideri olarak tanınan Arben Xhaferi, Türkiye’nin Balkanlara yönelik politikasında kullandığı söylemi eleştiren ilk aydın ve siyasetçi olarak Arnavut cephesinde “Yeni Osmanlılık” tartışmasını başlatmıştır. Xhaferi’den başlayacak olursak, Xhaferi tartışılan yazısına “Sinsi Hileler Dönemi” başlığı ile başlıyor. Xhaferi, Davutoğlu’nun Bosna’daki “Balkanlar’da Osmanlı Mirası ve Müslüman Topluluklar” konferansındaki konuşmasına dikkat çekiyor. Arnavutlara bu konuşmayı doğru anlamalarını öğütleyen Xhaferi, onlardan Davutoğlu’nun “Yeni Osmanlı” açılımına kanmamalarını istiyor.⁷⁴⁷Xhaferi, makalesinde ayrıca artık İslami fanatizmin devrinin geçtiğini belirtiyor. Bu tür İslami vurguların Yugoslavya’daki Sırlara katliam için fırsat yarattığını belirten Xhaferi, Osmanlı’dan bölgeye miras kalan din çatışmasının Davutoğlu sayesinde yeniden canlandırılmak istediğini savunuyor. Davutoğlu’nun belirttiği “Arnavutlar doğal müttefikimizdir” açıklamasından rahatsız olduğundan olsa gerek, Xhaferi yazısında Arnavutlar için Osmanlı’nın güzel anılar bırakmadığını vurguluyor. Zira bunu Xhaferi’nin Balkanlar’da ayrı ulus devletler içinde azınlık durumunda olan Arnavutlara yaptığı vurgudan anlayabiliriz. Xhaferi’ye göre bugün Arnavutlar, Osmanlı’nın sayesinde iyi bir durumda değil, tam aksine Osmanlı’nın yüzünden dağılmış durumdadırlar. Xhaferi, Davutoğlu’nun kültürel etkileşim açıklamasına da itiraz ederek, yıllarca Osmanlı yönetim tarafından Arnavut kültür hareketini engellendiğini belirtiyor. Özellikle Davutoğlu’nun Şemsettin Sami vurgusuna kızan Xhaferi’ye göre bu açılım tutmayacaktır. Çünkü Şemsettin Sami(Fraseri), Osmanlı olmaktan çok Arnavut olmak istemiştir ve bu yönde mücadele etmiştir.

Davutoğlu’nun “yakın kara havzası” politikasını da eleştiren Xhaferi; Davutoğlu’na “Yeni Osmanlı” projesi ile Afganistan’daki Taliban ile çatışmadan yeni çıkmış Balkanlar’ı nasıl bir araya getireceğini sormaktadır. Xhaferi’ye göre Davutoğlu gerçekten büyük bir isimdir ancak Davutoğlu’nun hileci sömürgecilik oyunu tutmayacaktır. Çünkü Balkanlar’da Davutoğlu’nun belirttiği gibi “Osmanlı’ya hasret” değil “nefret ve antipati” vardır. Davutoğlu’nun bir lütuf gibi sunduğu devşirme paşalar ve sadrazamlar konusuna da değinen Xhaferi, Davutoğlu’nun hile yaparak geçmişteki acıları unutturmaya çalıştığını belirtmektedir. Davutoğlu’nun konuşmasında “Bosna’ya bugün uçakla geldik ama biz zaten buraya daha

⁷⁴⁶ Mustafa, 2013: 76.

⁷⁴⁷ <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=94994>, (erişim tarihi: 14.02.2017).

önce atlarla geldik” dediğini de hatırlatan Xhaferi, Davutoğlu’nu açıkça ırkçılık ve yüz­süzlük yapmakla suçlamaktadır.⁷⁴⁸

Xhaferi yazısında ayrıca Davutoğlu’nun görüşlerinin yıllardır süre gelen Türk dış politikası ile çeliştiğini belirtmektedir. Çünkü geleneksel Türk dış politikasının amacı yeni bir sömürge imparatorluğu kurmak değil, AB ve NATO içerisinde diğer devletlerin iç işlerine saygılı olan bir sistem içerisinde bulunmaktır. Xhaferi’ye göre Davutoğlu bu yönü ile bile kendi içinde çelişirken, “Yeni Osmanlı” bayrağı altında Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkaslar gibi birbirinden ayrı dinamikleri nasıl bir araya getirecektir. Son olarak “Yeni Osmanlı” kültürü içinde Arnavutlara yer olup olmadığını soran Xhaferi’ye göre Arnavutlara bu kültür içerisinde yer yoktur. Çünkü eğer yer olsaydı; Peter Bogdani gibi Arnavutlar için önemli bir isim Kapanhan’dan çıkarılmazdı.⁷⁴⁹

Makedonya’daki muhafazakar Arnavutları temsil eden “Levizja Besa” isimli siyasi partinin liderlerinden ve Davutoğlu’nun mülakat verdiği Shenja Dergisinin de editörlerinden olan Afrim Gashi ise tartışmaya Xhaferi’ye cevap vererek girmiştir. Gashi söz konusu makalesinde Xhaferi gibi önemli bir Arnavut aydına, insanları bilerek yanıltmanın yakışmadığını söylüyor.⁷⁵⁰ Gashi’ye göre Davutoğlu’nun yapmaya çalıştığı şey yeni bir sömürge düzeni kurmak değil, tam aksine Balkanlar’da ve diğer bölgelerde barışın tesisini ve karşılıklı iletişimi tesis etmektir. Gashi, Xhaferi’nin “Balkanlar’daki Osmanlı nefreti var” tespiti­ne katılmıyor. Gashi’ye göre tam aksine bugün Balkanlar’ın ihtiyacı olan şey, Osmanlı’daki gibi tekrar bir arada yaşayabilme kültürüdür. “Zaten bugün AB de aynı çabayı göstermektedir” diyor Gashi. Gashi ayrıca Xhaferi’nin belirttiği “İslam yüzünden gelen soykırım” tanımına katılmıyor ve Xhaferi’yi Sırp propagandasına destek vermekle suçluyor. Gashi’ye göre Osmanlı Arnavut kimliğini bastırmamıştır. Tam aksine Arnavut kimliği Osmanlı bölgeden çekildikten sonra büyük acılar çekmiştir. Gashi, Xhaferi’nin geleneksel Türk dış politikası değerlendirmesine de katılmıyor ve Kral Zogu ve Atatürk arasındaki iyi ilişkileri örnek gösteriyor. Ayrıca Gashi, Türkiye’nin Balkanlar’da yaşanan tüm trajedilerde kendi akrabası olarak gördüğü insanlara kucak açtığını belirtip, Xhaferi’yi bilerek insanları yanıltmakla suçluyor. Gashi’ye göre Davutoğlu’nun bu üslubu yıkıcı değil yapıcıdır.

⁷⁴⁸ <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=94994>, (erişim tarihi: 14.02.2017).

⁷⁴⁹ Peter Bogdani, Osmanlı zamanında yaptığı kültürel çalışmalar ile tanınan Katolik Arnavut Psikopostur. İlk Arnavutça metinleri kaleme almış olması ile tanınır. Kapan-Han ise Üsküp’te Osmanlı döneminden kalan bir handır. Peter Bogdani Kültür Merkezi, TİKA tarafından yaptırılan restorasyon sonrası tekrar han içerisinde açılmıştır.

⁷⁵⁰ <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=94996>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

Gashi'ye göre, "Yeni Osmanlı" bölgeyi işgal etmeye değil tam aksine kalkındırmaya ve husumetlerin bitmesine yardımcı olmak için gelmektedir.⁷⁵¹

Xhaferi'nin Makedonya'da başlattığı tartışmaya yine Makedonyalı bir Arnavut olan bugün Makedonya'da Avrupa Entegrasyon Bakanı olarak görev yapan Teuta Arifi de girmiştir. Arifi'nin "Dnevnik" gazetesinde bu konu ile ilgili kaleme aldığı makalenin incelenmesi önemlidir. Arifi, bölgedeki nüfuz mücadelesine atıfla Makedonya'nın bölge için Türkiye ve Yunanistan'a alternatif bir politikası olmamasını eleştirmektedir. Arifi'ye göre Davutoğlu, Balkanlarda Papandreu'ya alternatif oluşturma gayretindedir. Yani bundan sonra Balkanlarda iki ülkenin rekabeti konuşulacaktır. Arifi'ye göre Davutoğlu bu rekabette oldukça cesur ve hızlı davranmaktadır. Arifi bu noktada Davutoğlu'na Türkiye'nin 90'lardaki Orta Asya politikasını hatırlatmakta ve daha dikkatli olmasını önermektedir.⁷⁵² Ayrıca, Arifi Davutoğlu'nun Balkanlar'da kullandığı dile dikkat çekerek, Davutoğlu'nun Arnavut Şemsettin Sami ve Kavalalı Mehmet Ali Paşa'yı sahiplenerek Arnavutların milliyetçi duvarını aşmaya çalıştığını belirtmektedir. Arifi'ye göre Davutoğlu'nun "Yeni Osmanlı" tasviri işgalci ve sömürgeci değildir. Bu yeni misyon, bir arada yaşamak ve çok kültürlü olmak üzerine kurulmuştur. Arifi, Davutoğlu'nun yeni bir sömürge düzeni oluşturma gayretine girmedigini, tam aksine bölge ülkelerinin NATO ve AB'ye entegrasyonunu destekleyerek bölgenin istikrarını ve gelişmesini desteklediğini belirtmektedir. Arifi yazısını, Makedonya'nın da Davutoğlu ve Papandreu'nun bölgesel rekabetine alternatif bir politika üretmesinin gerekliliğini belirterek bitirmektedir.

Katolik Arnavutların, Davutoğlu söylemi hakkındaki görüşlerine değinecek olursak, Ndue Ukaj'ın görüşlerine bakabiliriz. Ukaj, Davutoğlu'nun din temelli konuştuğundan belirtip ve Arnavutlar arasında Hristiyan ve Müslüman ayrımı yaratılacağından korktuğunu söylüyor.⁷⁵³ Ukaj, dönemin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün söylediği Arnavutlar hakkında söylediği "hepimiz harika bir milletin parçasıyız" sözlerini de eleştirip bu milletin hangi millet olduğunu soruyor. Ayrıca, Türklerin Arnavutları üzerindeki hatırasının asimilasyon ve acı olduğunu belirten Ukaj'ın görüşleri Kosova ve Arnavutluk'ta büyük yankı uyandırdı. Ukaj'a cevap ise Kosova'dan Şecaettin Koka'dan geliyor.⁷⁵⁴ Koka'ya göre Ukaj'ın böyle bir korkusu olmamalıdır. Çünkü Arnavutların bu saatten sonra din temelli bir problemi olamaz. Koka ayrıca Sırpların savaşta Arnavutları Müslüman ve Hristiyan olarak ayırmadıklarını belirtiyor. Koka burada Gashi'ye yakın bir tavır sergiliyor. Koka'ya göre Türkiye'nin desteği

⁷⁵¹ <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=94996>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

⁷⁵² http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=95324, (erişim tarihi: 19.02.2017).

⁷⁵³ <http://telegrafi.com/besetynite-turke-dhe-poshterimi-i-shqiptareve/>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

⁷⁵⁴ <http://www.kosovahaber.net/?page=2,14,390>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

bölge ve Kosova'nın istikrarı için önemlidir. Davutoğlu'nun verdiği tarihi referanslar Koka'ya göre önemlidir. Çünkü Osmanlı güçlü iken Arnavutlar güçlüydü ve eğer Türkiye bölgede güçlü olursa Kosova da güçlü olacaktır.⁷⁵⁵

Arnavutluk'taki tartışmayı ise akademisyen, tarihçi, çevirmen ve gazeteci olarak tanınmış bir aydın olan Pirro Misha başlatmıştır. Misha, Türkiye'yi sinsî bir şekilde “Yeni Osmanlıcı” söylemi ile Arnavutluk'un Batı medeniyeti yani AB ve NATO içerisindeki doğal geleceğini dinamitlemeye çalışmakla suçlamaktadır. Ayrıca Misha, Davutoğlu ve Türk siyasetçilerin, Balkanlarda uzatılan her mikrofona verdikleri “ortak kültür” ve “ortak tarih” nutuklarından da rahatsız olduğunu vurgulamakta ve Türkiye'yi milyonlarca Arnavut'u kültürel yönden asimile etmek ve topraklarından göç etmelerine sebep olmakla suçlamaktadır. Misha, Arnavutların geleceğinin Avrupa'da olduğunu ve komünizmin bu yüzden yok edildiğini belirtirken makalesini “geçmiş hayalleri ile gelenlere kapılmamak” tavsiyesi ile noktalar.⁷⁵⁶ Bu tartışma o dönem Arnavutluk'ta oldukça popüler olmuş görülmektedir. Örneğin Arnavutluk'ta yayınlanan MAPO dergisinin bir sayısını “Yeni Osmanlıcılık” tartışmasına ayırdığı görülmektedir. (bkz: Görsel 3.12)

⁷⁵⁵ <http://www.kosovahaber.net/?page=2,14,390>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

⁷⁵⁶ http://www.zemrashqiptare.net/news/id_13170/rp_0/act_print/rf_1/Printo.html, (erişim tarihi: 15.02.2017).

Görsel 3.12 “Yeni Osmanlı Projesi”⁷⁵⁷

Misha'nın görüşlerine bir destek de Tiran Üniversitesi Medeniyetler tarihi bölümünden Agron Gjekmarkaj'dan gelmiştir. Gjekmarkaj, “Yeni Osmanlıcılık” kavramını “boş hayallerin limanı” olarak tanımlamaktadır. Gjekmarkaj, ayrıca bu hayale kapılan Arnavutları da üstü kapalı olarak “vatan hainliği” ile suçlamaktadır. Yani, bu görüşü benimseyenler, yüzyıllar önce Arnavutlar ve Hristiyanlar için savaşan İskender Bey'e karşı savaşan Arnavut Osmanlı Paşaları gibidir. Yani bu kişiler, İskender Bey'in kardeşi olmasına rağmen İskender Bey'e karşı Osmanlı tarafında yer alan Hamza Kastrioti ve İskender Bey'e karşı savaşan Balaban Paşa gibi davranmaktadırlar. Gjekmarkaj da Misha'ya benzer bir şekilde Arnavutların önünde bir tercih olduğunu belirtmektedir. Yani, Arnavutlar ya “demokrasi”, “özgürlük” ve “insan hakları” gibi değerleri olan Avrupa yoluna girecekler ya

⁷⁵⁷ <http://www.mapo.al/2012/03/letra-e-editoritradhtia-e-elitave/1>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

da “boyunduruk”, “şiddet”, ve “asimilasyon” gibi değerlere sahip olan Osmanlı geçmişine yöneleceklerdir.⁷⁵⁸

Misha’nın görüşlerinin Arnavutluk medyasında büyük ilgi görmesi üzerine Türkiye mezunu olan ve Tiran Üniversitesi’nde Sosyoloji alanında öğretim üyesi olan ve Arnavut Milliyetçi Söylemi üzerine çalışmaları ile tanınan Enis Sulstarova da tartışmaya Arnavut milliyetçiliğinin bakış açısının sorunlu olduğunu belirterek dahil olmaktadır. Sulstarova, Türklere karşı bir önyargının oluşturulduğunu belirterek Türkleri haksız yere sanki Arnavutları Avrupa’dan ayıranın Türkler ve Türklerin barbarlıkları imiş gibi suçladıklarını söylemektedir.⁷⁵⁹ Hem tarih ders kitapları hem de Arnavutlardaki Türk imgesi üzerine çalışmaları ile Türkiye’de de tanınan Olsi Jazexhi, bütün bu tartışmalarda yer alan Türk karşıtı tutumun Arnavutlar arasında daha önce olmayan bir Turkofobi’yi oluşturmaya çalıştığını vurgulamaktadır. İki ülke siyasileri arasındaki “kan bağı”, “kan kardeşliği”, “kardeş millet” ve “ortak kültür” gibi sözlerin dahi bilerek bazı kesimlerce çarpıldığını belirten Jazexhi, kardeşliğin Osmanlı’nın Arnavut kadınlara olan tecavüzü ile olabileceğinin dahi anlatıldığını belirterek bu durumun çok tehlikeli olduğunu belirtmektedir.⁷⁶⁰

Bütün bu tartışmalarda özellikle “yeni Osmanlıcılık” eleştirisi yapan entelektüellerin garip bir şekilde Türkiye’nin Batı müttefiki olmasını; Kosova ve Arnavutluk’un Avrupa ve Atlantik entegrasyonu için vermiş olduğu çabalara değinmeyip, sanki Arnavutlara, Avrupa ve Atlantik kurumları dışında bir istikamete Türkiye tarafından itilmiş oldukları gibi bir izlenim yaratılmaya çalışılmaktadır. Davutoğlu’nun Saraybosna yaptığı Osmanlı vurgulu konuşması ile başlayan ve tarih ders kitapları tartışması ile Arnavutlar arasında popüler olan “yeni Osmanlıcılık” tartışması bugün önemini yitirmiş görünse de özellikle Davutoğlu’nun dışişleri ve başbakanlığı döneminde sıkça gündeme gelmiş ve Arnavut siyasetçileri de etkilemiştir. Çalışmaya başlarken giriş bölümünde, bu çalışmanın Türkiye ve Arnavutluk’un Avrupalılaşma/Batılılaşma süreci ile “ötekilik” söylemleri arasında güçlü bir ilişki olduğu ve karşılıklı algıların dış politikayı etkileyebileceği hipotezini sınamayı amaçladığını belirtmiştik. Arnavutluk entelektüellerin Osmanlı’ya karşı sürekli “Avrupalı” değerleri öne sürdüğüne değinmiştik. Bu da Arnavutların zihin dünyasında, Avrupalılaşma süreci ile “ötekilik” söylemleri arasında bir ilişki olduğu tezini bir anlamda doğrulamaktadır.

Çalışmanın başında ötekilik söyleminin ülke dış politikalarına ve iki ülke ilişkilerine etki edip etmediğini sorgulayacağımızı belirtmiştik. Bu tartışmanın Arnavutlar arasında

⁷⁵⁸ <http://www.mapo.al/2012/05/15/agron-gjekmarkaj-neo-otomanizmi-streha-e-te-frustruarve/>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

⁷⁵⁹ <http://www.mapo.al/2012/05/15/enis-sulstarovaqarkullimi->, (erişim tarihi: 15.02.2017).

⁷⁶⁰ <http://revistakuvendi.org/?p=536>, (erişim tarihi: 15.02.2017).

ağırlıklı olarak 2009-2013 yılları arasında gündemde olduğu görülmektedir. Medya üzerinden yürüyen bu tartışma siyasete de etki etmiş görünmektedir. Örneğin, dönemin Milli Savunma bakanı İsmet Yılmaz'ın 2013 yılındaki Balkan gezisinde görüştüğü dönemin Arnavutluk Başbakanı Berisha'nın İsmet Yılmaz'dan istedikleri Türk tarafında anlaşılammakla beraber şaşkınlık yaratmıştır. Berisha, İsmet Yılmaz'dan Şemsettin Sami'nin mezarının naklini ve Osmanlı'ya karşı gerçekleştirdiği isyan sebebi ile idam edilen ve kafatası İstanbul'a götürülen Tepedelenli Ali Paşa'nın kafatasının Arnavutluk'a iade edilmesini istemişti.⁷⁶¹ Davutoğlu'nun bu talebe tepki göstermiş ve Arnavutluk'ta yaklaşan seçimlere Şemsettin Sami'nin karıştırılmamasını istemiştir. Davutoğlu, Şemsettin Sami'nin Kamus-ı Türki'nin yazarı olarak Türkiye için en az Divan-ı Lügatit Türk'ün yazarı Kaşgarlı Mahmut ve İstiklal Marşı'nın şairi Mehmet Akif kadar değerli olduğunu söylemiş ve onun Türkiye'nin en büyük değerlerinden biri olarak İstanbul'da kalmaya devam edeceğini belirtmiştir.⁷⁶² Şemsettin Sami tartışmasına Türk milliyetçileri de dahil olup tepki göstermişlerdir. Örneğin, bugün FETÖ içerisinde olmak suçu ile tutuklu yargılanan Mümtaz'er Türköne bu konu hakkında Zaman gazetesindeki köşesinde şunları yazmıştır:

“Arnavutluk'ta ona abidevî bir mezar yapılacağından, na'sının büyük bir törenle oraya nakledileceğinden emin olabiliriz. Ya Feriköy Mezarlığı'nda boş kalan mezar yeri? İşte oraya, Türk milliyetçiliğini sessiz sedasız gömmemiz ve üstünü örtmemiz gerekir. Çünkü, Şemsettin Sami'nin mezarının götürülmesine itiraz etmeyen bir Türk milliyetçiliği zaten ölmüş demektir”⁷⁶³

Şemsettin Sami'nin Arnavut tarih yazımında ve Arnavut kimliğinin inşasında önemli bir yapı taşı olduğu hatırlanırsa bu hareket bir anlamda muhalefet tarafından “fazla Türk dostu” olmakla suçlanan Berisha'nın Arnavutluk'taki seçimlerden birkaç ay önce böyle bir girişimde bulunması aslında bunun bir çeşit seçim propagandası olduğunu düşündürmektedir. Berisha'nın o dönem yaptığıının benzeri zaten Türkiye tarafından yıllardır uygulanmaktadır. Seçim öncesi anlatılan “mazlumlara uzatılan dost eli” ve seçim zaferleri sonrası gönderilen “balkonlardan Balkanlara selam” gibi örnekler bu durumu göstermektedir. Türkiye'de yaşanan her siyasi kriz sonrası Balkanlardaki Türkler ve Müslümanlardan Erdoğan'a gönderilen destek mesajları yani “ecdadın torunları yanında”⁷⁶⁴ ve “dik dur eğilme evlad-ı

⁷⁶¹ <http://shqiptarja.com/home/1/kthimi-i-kokes-se-ali-pashes-qeveria-kerkese-zyrtare-turqise-142900.html>, (erişim tarihi: 16.02.2017).

⁷⁶² <http://www.zambak.ba/davutoglu?ndan-arnavutluk?a-cevap-1361h.htm>, (erişim tarihi: 16.02.2017).

⁷⁶³ <http://www.turkishny.com/mumtazer-turkone/105-mumtazer-turkone/114057-turk-milliyetciliginin-mezari>, (erişim tarihi: 18.02.2017).

⁷⁶⁴ <http://www.sabah.com.tr/dunya/2016/07/20/kosovadan-erdogana-buyuk-destek>, (erişim tarihi: 18.02.2017).

Fatihhan seninle” gibi başlıkların yer aldığı haberlerin Tür medyasında yer alması bu durumu örnektir.⁷⁶⁵

Berisha’nın talebi seçimleri Edi Rama’nın kazanması ile unutulmuş görünmektedir. Sonraki süreçte de Arap Baharı ve Suriye meselesinin Türkiye için birinci öncelikli konu haline gelmesi Balkanlarda, Arnavutluk, Kosova ve diğer ülkelerdeki “yeni Osmanlıcılık” tartışmasının eskisi kadar gündem olmadığı söylenebilecektir. Ancak, Türkiye’de yaşanan “17/25 Aralık” tartışmalarının Arnavutluk ve diğer bölge ülkelerinde de yakından takip edildiği görülmektedir. Örneğin, Türkiye’nin sonraki süreçte bölge ülkelerinden Fettullah Gülen Cemaatine bağlı okulların kapatılmasını istemesi ile bölgeden gelen tepkiler ile “Osmanlıcılık” tartışmasının yeniden alevlendiği görülmektedir. 2015 yılında Arnavutluk ziyaretinde Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın Arnavutluk yetkililerden söz konusu okulların kapatılmasını istemesi bazı iktidar milletvekilleri tarafından “iç işlerimize karışma hakkını nereden buluyorsunuz?” şeklinde cevaplanmıştır. Örneğin, Arnavutluk meclisinde konu ile ilgili söz olan iktidardaki Sosyalist Parti’nin Tiran milletvekili Ben Blushi Türkiye’ye ülkesine ve Kosova’ya yardımları için teşekkür ettikten sonra konu ile ilgili şunları söylemiştir:

“Türk cumhurbaşkanı dün gelip dedi ki 'birkaç okulu kapatmanız lazım!'. Ama bunu nasıl dedi? Bunu bir kardeş olarak mı dedi? Bir arkadaş olarak mı dedi? 'Okul kapatın!' diyen bir kardeş veya arkadaş gördünüz mü? Ben görmedim! Nasıl dedi? Bir baba gibi söyledi. Eğer bizim millet olarak bir babamız olsaydı ilk sırada eminim ki İskender Bey, ikinci sırada İsmail Kemal olurdu. Bizim Arnavutluk dışında babalarımız yok! Yani kabul edilecek bir talep değil. Kabul edilemez!. Yani biz diyoruz ki dünkü talep biraz fazlaydı. Arnavutluk meclisi, Arnavutluk Cumhurbaşkanı, Arnavutluk başbakanı, Arnavutluk hükümeti, bulundukları pozisyonu anladılar, ama kabul edemezler. Hiçbir şekilde kabul edemeyiz çünkü dediğim gibi Türk sömürgesi değiliz. Olamayız ve olmak istemiyoruz. Biz kimsenin sömürgesi değiliz. Kimsenin! Bu yüzden, bir çekişmenin tarafı olmamak için, demokratik veya değil, önemli değil, Türkiye’de. İnanıyorum ki bu talebi topluca reddetmenin günüdür. Ve emin olunuz ki, Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın dediği gibi 'Pişman olmayacaksınız'. Ve pişman olmamamız gerekiyor. Çünkü biz özgürlükleri ve kendi milli gururumuzu savunuyoruz. Hepinize teşekkür ederim.”⁷⁶⁶

⁷⁶⁵ İsrail ile Mavi Marmara Krizinde, “Gezi Parkı” olaylarında ve Türkiye’deki 15 Temmuz darbe girişiminde Balkanlardaki Türk ve Müslümanlardan gönderilen destek mesajları bu durumu örnektir. İlgili Haberler için bkz: <http://www.milliyet.com.tr/kosova-dan-erdogan-a-destek-geldi-siyaset/detay/1726576/default.htm>, (erişim tarihi: 18.02.2017).

⁷⁶⁶ <http://t24.com.tr/haber/arnavut-vekil-erdogan-actigi-cami-karsiliginda-turk-okullarini-kapatin-dedi-boyle-kardeslik-mi-olur,296809>, (erişim tarihi: 19.02.2017).

Blushi'nin buradaki “bizim babamız siz değilsiniz, bizim babalarımız İsmail Kemal ve İskender Bey” demesi ve Türk sömürgesi olmadıklarının altını çizmesi hiç kuşkusuz ki “yeni Osmanlı” tartışmalarına yapılan bir atıftır. Özellikle, 15 Temmuz darbe sürecinde Arnavutluk ve Kosova'nın ilk andan itibaren Erdoğan'dan yana tavır alması ile Balkanlar'daki Gülen cemaati tartışmaları “yeni Osmanlıcılık” ekseninden çıkmış görünmektedir. Çalışmanın başında Türkiye-Arnavutluk ilişkilerinde geçmişten bugüne kadar çok büyük uyuşmazlıkların yaşanmadığını belirtmiş ve dönemsel olarak iki ülke ilişkilerinin değiştiğini belirtmiştik. Bu bölümde incelemiş olduğumuz “yeni Osmanlıcılık” tartışmaları da söz konusu dönemsel gerginliklerin oluşmasındaki en önemli nedenlerden birisi olarak görünmektedir. Osmanlı tartışması hiç kuşkusuz ki iki ülke halkının ve yöneticilerinin birbirlerine bakışını belirleyen bir olgudur. Türkiye, söyleminde Osmanlı'ya olumlu atıf yaptıkça Arnavutluk tarafı rahatsız olmakta ve tepki göstermektedir. Yine, aynı şekilde Arnavutluk tarafının Türkiye ile ilgili problemlerinde söylem olarak sürekli Osmanlı'ya atıf yapması dikkat çekicidir. Ancak, karşılıklı söylemlerdeki “biz” ve “öteki” vurgularının iki ülke ilişkilerini etkilediği bir gerçekken, iki ülke ilişkilerini kopma noktasına getirmediği de bir diğer gerçektir.

SONUÇ

Devletlerin karşılıklı ilişkilerindeki/dış politikalarındaki teamülleri/pratikleri açıklayabilmek için o devletlerin çıkarlarını anlayabilmek ve çıkarlarını anlamak için de öncelikle o devletlerin/ulusların kimliklerini anlamak gerekir. İnşacı yaklaşım da tam bu noktadan hareketle devletlerin/ulusların kimlik ve çıkarlarının “nasıl inşa edildiğini”, inşa sürecine hangi olay örgülerinin ve teamüllerin/pratiklerin eşlik ettiğini incelemektedir. Bunun için inşacı yaklaşımda yapı-eden ikilisinden herhangi birine öncelik verilmez. Zira yapı ve edenler inşacı yaklaşıma göre anlamlar tarafından inşa edilmektedir. Bu sebeple de “kimlik” kavramı inşacı yaklaşımın merkezine yerleştirilmektedir.

Onuf’a göre uluslararası/devletlerarası ilişkiler dahil her tür sosyal ilişki, her zaman edenlerin ve bu edenlerin içinde yaşadıkları dünyanın birbirini karşılıklı olarak inşa ettiği bir süreçtir. Onuf, bu sosyal inşa sürecinin söylem ve türevi olan kurallar ile gerçekleştiğini belirtmektedir. Yani, “dil ve kurallar” temel analiz araçlarıdır. Onun içindir ki Arnavutluk ve Türkiye ilişkilerinde bugün büyük bir kriz yaşanmamasına rağmen küçük çaplı krizler ve gerginliklerin “söylem” ve “kimlik” ile alakalı olduğu görülmektedir. Söylem kaynaklı bu krizlerin ilişkileri kopma noktasına getirmemesi de söylemlerin tekrar inşa edilebilirliği yani değişebilirliği ile mümkündür. Kosova’da başlayan ve Arnavutluk’ta da gündeme oturan tarih ders kitapları tartışmasında bugün geline nokta bazı metinlerin değiştirilmesine karar verilmesi bu duruma örnektir. Yani kuralların, söylemler ile oluştuğunun kabulü ile değişebilmesinin de mümkün olduğu görülecektir.

Türkiye’deki kimlik tartışmalarının Osmanlı dönemine kadar uzandığı görölse de Türkiye’nin dış politika kimliğindeki değişim tartışmalarının 1990’lı yıllarda başlaması bir tesadüf değildir. Zira Soğuk Savaş’ın sona ermesi ile Türkiye, Soğuk Savaş süresince etki edemediği ve tarihsel bağına rağmen uzun süre uzak kaldığı Balkanlar’da tekrar nüfuz kazanma şansını yakalamıştır. Arnavutluk ise dış politika yapımında Soğuk Savaş sonrası dönemde daha radikal bir dönüşüm yaşamış ve dış politika algısı kimlik dönüşümüne bağlı olarak değişmiştir. Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa-Atlantik aktörleri ve yapıları tarafından biçimlendirilmiş ve yapılandırılmıştır. Türkiye’nin bu aktörlerin dışına çıkarak bölgeye yönelik kendi politikasını oluşturduğunu söyleyebilmek pek mümkün değildir. Dış politika ile ilgili birçok yazar, “ksen kayması” ve “yeni Osmanlıcılık” gibi konuları tartışsa da söz konusu diğer büyük aktörlerin bu tartışmaya ne oranda etki ettiklerini gözden kaçırıyor gibi görünmektedirler. Çünkü Balkanlar’da mevcut olan ABD, NATO ve

AB nüfuzunun Türkiye'nin bu bölgelerdeki manevra kabiliyetine ne ölçüde etkili olduğuna değinilmeden sadece tarihsel referans ve söylemler ile “yeni küresel güç Türkiye” ve “eksen değişti” gibi çıkarımlara varmak çok doğru görünmemektedir.

Türk dış politikasının temel amacı bugüne kadar Balkanlar'daki Türk ve Müslüman azınlığın haklarını korumak ve bu azınlıkların içerisinde yer aldığı bölge devletleri ile bu konuda iyi ilişkiler geliştirmek olmuştur. Ancak Yugoslavya'nın dağılmasından sonra ve Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan'daki rejim değişikliklerinden sonra Türkiye'nin bölgeye ilgisi farklı bir düzleme kaymıştır. Genel olarak, küresel düzlemde uyum, bölgesel düzlemde ise aktif olma stratejisi orta ölçekli güçlerin genel özelliklerindendir. Yani Türkiye, NATO üyesi ve AB aday ülkesi olarak küresel düzlemde uyum göstermekte ve Balkanlar'a yönelik politikalar geliştirerek de bölgesel düzlemde aktif olmaya çalışmaktadır. İşte tam bu noktada “Balkanlar'a yönelik politika” konusunda Türkiye'nin ve Türk siyasilerin bölgeye bakış açısı ve söylemleri önem kazanmaktadır. Arnavutluk da Soğuk Savaş sonrası dönemde istikametini Batı'ya göre belirlemekte ve bu doğrultuda kendi kimliğini de yeniden yorumlamaktadır. Ancak, Türkiye'nin Balkanlar'daki Türk ve Müslümanlar üzerine geçmişten bugüne geliştirdiği refleksin bir benzerini de Arnavutluk'un “dışardaki Arnavutlar” üzerine geliştirdiği görülmektedir. Arnavutluk için Kosova'nın durumu, Makedonya Arnavutları ve Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ gibi komşu ülkelerde azınlık durumunda olan Arnavutlar hassasiyet duyulan konulardır. Arnavutluk da bir yandan kimlik ve kültürün etkisinde bir Balkanlar politikası geliştirmeye çalışırken diğer yandan da NATO ve AB perspektifinde oluşturulan Balkanlar düzeninin bir parçası olma gayesi ile politika çıktıları üretmeye çalışmaktadır. Bu durum da kimliklerin yeniden yorumlanmasını gerektirmektedir.

“Sosyal gerçekliğin inşa edildiği” görüşü ile hareket eden Wendt, uluslararası ilişkilerde temel analiz biriminin devletler olduğunu kabul eder. Ancak, devletler ve çıkarlarının verili alınmaması gerektiğini de ısrarla belirtmektedir. Wendt, devlet sisteminin temel yapılarının maddi değil ‘özneler arası’ olduğunu savunmaktadır. Yani, devletler sosyal olarak inşa edilmiş kimlik ve çıkarlar temelinde hareket ederler. Bu sebepten dolayı, önemli olan devletin kendi kimliği ve diğer devletleri nasıl gördüğüdür. Buradaki kimlik uluslararası sistem içerisindeki kimliktir. Onun içindir ki Sosyalist Arnavutluk ile bugünkü Arnavutluk'un Türkiye'ye dair algısı farklıdır. Wendt'in deyiimi ile “dostlar anarşisi” ve “düşmanlar anarşisi” birbirlerinden farklıdır. Bu sebeple kimlik ve dış politika birbirlerini karşılıklı olarak uluslararası sistemin yapısına göre yeniden inşa edebilirler. Bu çalışmanın, Türkiye ve Arnavutluk'un “Avrupalılaşma/Batılılaşma” süreci ile “ötekilik” söylemleri arasında güçlü bir ilişki olduğu hipotezi ile başladığını hatırlayacak olursak, NATO üyesi ve AB adayı

Arnavutluk ile NATO üyesi ve AB adayı Türkiye arasındaki tartışmalar bize ancak “dostlar anarşisi” kavramını hatırlatabilecektir. Tarih yazımı ve “yeni Osmanlıcılık” tartışmaları örneğinde olduğu gibi yaşanan tartışmalar “dostlar anarşisi” içerisinde kalmaktadır.

İnşacı yaklaşıma göre kimlikler veyahut Hobsbawm’a göre gelenekler bir kere üretildikten/icat edildikten sonra devletler, bu kimliklerini bir yandan kendi sistemi içerisinde bir yandan da uluslararası/devletlerarası sistem içerisinde kurumsallaştırmaya çalışırlar. Ancak, bu süreçte hem içerden hem de dışardan(uluslararası sistemden) gelen etkilere göre kimliklerin yeniden şekillendikleri görülmektedir. Onun için Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkilerde yaşanan değişimi açıklamaya çalışanlar “Tarihin Sonu” ve “Medeniyetler Çatışması” gibi tezler ile ortaya çıkmakta ancak Wendt’in değindiği gibi kimlik ve çıkarları verili ve değişmez ele aldıkları için yaşanan değişimi doğru yorumlayamamaktadırlar. Bu bağlamdan hareketle dış politika ve kimliğin birbirlerini karşılıklı olarak inşa/icat ettikleri söylenebilecektir. Bunu çalışma üzerinden örnekleyecek olursak; Varşova Paktı üyesi olan Arnavutluk ile NATO üyesi Arnavutluk’un kimlikleri ve dış politikaları farklı olduğu gibi komşularına bakış açıları da farklıdır. Örneğin, Arnavutluk’u Dünya Savaşları sırasında işgal etmiş olan İtalya’ya işgal sonrası dönemde Varşova Paktı içerisinde bakış ile NATO içerisinde bakış açıları farklı olabilmektedir. Aynı şekilde, sosyalist dönem sonrası Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ilişki de benzer özellikler taşımaktadır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası ilişkiler disiplini içerisinde önemli bir alan kazanan sosyal inşa yaklaşımının bir diğer önemli teorisyeni Kratochwil de kültür ve kimliğin anahtar kavramlar olduğunu belirtir. Kratochwil, uluslararası ilişkilerde pratiklerin sadece öznel arası bir düzlem içinde anlaşılır olabileceğini savunur. Kratochwil’e göre tüm siyasi sistemler aktörlerin uygulamaları ile yeniden düzenlenmekte ya da değiştirilmektedir. Yani uluslararası sistemin temelde değişimi, aktörler ve aktörlerin uygulamaları ile uluslararası etkileşimi oluşturan kuralları ve normları değiştirdiklerinde ortaya çıkmaktadır. Kratochwil, normların ve kuralların “ilkçi” veya “sosyal gerçek” gibi tanımlarla ele alınmasına karşı çıkmaktadır. Çünkü var olan kimlikler değişmez değildir ve “medeniyetler çatışması” doğurmak zorunda değildir. Bu noktadan hareketle Türkiye ve Arnavutluk arasındaki ilişkilerdeki değişim var olan veyahut hep orada oldukları düşünülen ama aslında “icat edilmiş” olan kimlikler veya karşılıklı ötekiler ile olmayacaktır. Yani, sosyal olarak inşa edildiği kabul edilen yapının(uluslararası sistem ve devletler) kimlikler üzerindeki kurucu/inşa edici/icat edici etkisi görülmektedir. Türkiye ve Arnavutluk özelinde de bu durumun etkisi ve dönemsel değişebilir olması bu çalışma içerisinde de görülmüştür. Bu süreçte Arnavutluk için en büyük öteki “batı” iken bugün “batı” en büyük dost anlamını kazanmıştır. Türkiye için de 1990’lara

kadar “toprak bütünlüğüne saygı”, “içişlerine karışmama” gibi kavramlarla oluşan Balkanlar özelindeki Türk dış politikası Soğuk Savaş sonrası “ecdad toprakları”, “biz yokken acı çeken milletlerin yaşadığı topraklar” ve “Tiran’da yaprak düşse biz buradan hissederiz” gibi söylemler ile yeniden dönüştürülmüştür.

Türkiye ve Arnavutluk’un kimlik aidiyetlerinin kurgulanmasında sahip oldukları ortak geçmişi bir kaynak olarak kullandıkları çalışma içerisinde belirtilmişti. Ancak, bu ortak geçmişin bilimsel, objektif ve sabit bir olgu olarak kullanılmadığı tam aksine devletlerin siyasi yumuşama ve gerilimlerine bağlı olarak değişkenlik gösteren bir araç olarak kullandıkları iddiası çalışmada da verilen örnek olaylar ile doğrulanmıştır. Örneğin, 1997 yılındaki “bankerler krizi” döneminde iktidara gelen Fatos Nano, ülkenin içerisinde bulunduğu durumun 555 yıllık etkilerin bir sonucu olduğunu yani asıl sorunun yüzlerce yıl Osmanlı/Türkler tarafından yağmalanmak olduğunu belirtirken, bugün aynı partiden başbakan olan Edi Rama ise verdiği mülakatlarda ortak geçmişin Türkiye ile ilişkileri güçlendirdiğini söylemektedir. Hiç kuşkusuz ki ilişkilerin bu noktaya gelmesinde Türkiye’nin Kosova politikası, Arnavutluk’a NATO konusunda verdiği destek, bölgedeki alt yapı ve ekonomik yatırımlarında Türk şirketlerinin rol alması önemlidir. Yani Türkiye ve Arnavutluk’un birbirlerine karşı tarihsel referanslarla beslenen karşılıklı algılamaları/ötekileştirmeleri söz konusu inşa sürecinde her iki ülkenin de kendi kimlikleri ile etkileşimde olan çıkarları ile belirlenmiştir. Bugünkü işbirliğinin ortaya çıkmasında hiç kuşkusuz ki iki devletin de Avrupa/Batı sisteminin içinde yer alabilme duygusunun ve iki devletin de çıkarlarını Avrupalı/Batılı referanslarla kurmuş olmalarının etkisi belirleyicidir.

Türkiye ve Arnavutluk dış politikalarının, iki ülke ilişkilerinin tekrar kurulduğu 1991 yılından bugüne Avrupalılaşıma/Batılılaşma yönünde ivme kazanması görüldüğü üzere karşılıklı algıları da değiştirmektedir. Öğrenilmiş, yargı ve algılamaların büyük ölçüde biz ve öteki ayırımına dayandığı ve karşılıklı ilişkileri şekillendirdiği varsayımına dayanan bu çalışma sosyal inşacı bakış açısı ile karşılıklı ilişkilerin de bu öğrenilmiş/icat edilmiş yargı ve algıları da değiştirebileceğini göstermeye çalışmıştır. Çalışmada ele alınan iki ülkenin kimlik inşa süreçleri ve yaşadığı dönüşümler bize kimliğin varlık olmanın kaçınılmaz bir koşulu olsa da verili olduğu anlamına gelmediğini göstermektedir. Yani, nasıl tanımlanırsa tanımlansın kimlik bir kurguya dayalıdır ve inşa edilmiştir. Dün “öteki” olarak değerlendirilen bugün “öteki” değildir. Çalışma bize, ötekinin özgüven kazanmak için inşa edilmiş bir unsur olduğunu göstermektedir. Yani, ulus kimliğinin inşasında Osmanlı/Türk imgesini en büyük öteki olarak resmeden Arnavutluk, Osmanlı/Türk imgesini büyük tartışmalara sebep olsa da bugün yeniden inşa edebilmektedir.

Wendt'in “kim olduğumuzu bilmeden ne istediğimizi bilemeyiz” sözü kimliklerin çıkarların, çıkarların da eylemlerin kaynağını olduğunu belirtmektedir. Yani, kimlikler çıkarlar olmadan motivasyonsuz, çıkarlar da kimlikler olmadan hedefsiz kalmaktadır. Sosyal inşacı yaklaşımdaki odak noktası bu çalışmada birçok kez vurgulandığı gibi kimliklerin verili olmadığını inşa edildiğini/icat edildiğini anlamaktır. Yani, devletin çıkar algısının değiştiği ölçüde kimlikteki “öteki” algısı da değişebilmektedir. Bu durumu çalışmadaki örnekler üzerinden anlatacak olursak: Suriye krizinin başında Türkiye ile beraber hareket eden Arnavut siyasilerin, IŞİD'in Avrupa için tehdit haline gelmesi IŞİD konusunda Türkiye'nin gerekenleri yapmadığı konusunda Batı tarafından eleştirilmesi ile birlikte Türkiye'nin karşısında bir tutum aldıkları ve hatta Türkiye'nin devlet temsilciliklerine terör operasyonu yaptıkları görülmektedir. Bu durum da uluslararası sistemin yapısının/algısının da kimlik üzerinde belirleyici ve kurucu etkisinin olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, Türkiye ve Arnavutluk kimlik inşalarının ve sonrasında söz konusu ülke ilişkilerine iki ülkedeki öteki söyleminin etkisinin sosyal inşacı yaklaşım bağlamında irdelenmeye çalışıldığı bu çalışmada, Türkiye ve Arnavutluk dış politikalarındaki pratiklerin, hem iki ülkenin birbirlerine yönelik algılarından hem de uluslararası sistemin yapısında ortaya çıkan dönüşüm ve değişimlerden etkilendiği görülmektedir. Bugün gelinen noktada ise Avrupa/Batı sistemi içerisinde bir takım değişimlerin yaşandığı görülmektedir. BREXIT süreci ile İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma yolunda ilerlemesi, Trump'ın Obama sonrası dönemde ABD'nin söylemini ve politikasını değiştireceğini açıklaması ve Avrupa'da yükseldiği gözlemlenen ırkçı/milliyetçi siyaset Avrupa/Batı sisteminin yeni bir kimlik tanımlamasına girdiğini göstermektedir. Bu süreçte inşa edilmeye çalışılan “yeni” Batılı/Avrupalı kimlikte “Türkiye ve Arnavutluk'un nerede yer alacakları” veya “biz kimliğini oluşturanlar tarafından nerede konumlandırılacakları” sorusu önümüzdeki dönem için sosyal inşacı yaklaşım bağlamında yeni incelemelere/çalışmalara ihtiyaç duyulacağını göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makeleler

- Atatürk, G. M. K. (1981). Nutuk- Söylev: I. Cilt. TTK. Basımevi, Ankara.
- Atatürk, G. M. K. (1998). Nutuk-Söylev, Vesikalar ve Belgeler: C.III. TTK. Basımevi, Ankara.
- Ahmad, F. (2014). Bir kimlik peşindeki Türkiye. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Akman, H. (2006). Türkiye, Yunanistan ve Arnavutluk'un Balkan Ülkeleri ve Etnik Yapısı Üzerine Stratejik Hedefleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Akdemir, Y. (2009). Arnavutluk'un Gelişimi ve Türkiye. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aktürk, Ş. (2012). "NATO Neden Genişledi?: Uluslararası İlişkiler Kuramları Işığında NATO'nun Genişlemesi ve ABD-Rusya İç Siyaseti". Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(34): 73-97.
- Alakel, M. (2011). "İlk Dönem Cumhuriyet Türkiye'si Ulus İnşası Sürecinde Milliyetçilik ve Sivil-Etnik İkilemine Dair Teorik Tartışmalar". Gazi Üniversitesi Akademik Bakış, 5(9): 1-30.
- Altınoğlu, M. (2010). "Millet İnşarı: Özcü, Modernist ve Etno-Sembolcü Yaklaşımlar". Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(26): 1-9.
- Anamali, S. ve Prifti, K. (2002a). Historia e Popullit Shqiptar në katër Vëllime: Rilindja Kombëtare : Vitet 30 të shek. XIX-1912. Shtëpia botuese "Toena", Tirana.
- Anamali, S. ve Prifti, K. (2002b). Historia e Popullit Shqiptar në katër Vëllime: Periudha e pavarësisë : 28 nëntor 1912-7 prill 1939. Shtëpia botuese "Toena", Tirana.
- Anamali, S. ve Prifti, K. (2002c). Historia e Popullit Shqiptar në katër Vëllime: Shqiptarët gjatë luftës së dytë botërore dhe pas saj, 1939-1990, Shtëpia botuese "Toena", Tirana.
- Anamali, S. (2002). Historia e Popullit Shqiptar: Vëllimi 1. Ilirët, Mesjeta, Shqipëria nën Perandorinë Osmane gjatë shek. XVI - vitet 20 të shek. XIX, Shtëpia botuese "Toena", Tirana.
- Akıllı, E. (2013). Türkiye'de Devlet Kimliği ve Dış Politika. Nobel Akademik Yayın Evi, Ankara.

- Anderson, B. (1991). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso, New York.
- Ateş, D. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivizm: Orta Yol Yaklaşımının Epistemolojik Çerçevesi" *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1): 213-235.
- Aydın, M. (1996). "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 51(1): 71-114.
- Baba, G. ve Karagül S. (2012). "Türk Dış Politikasında Çok Taraflılığa Geçiş Çabaları: 1965 Çok Uluslu Güç Projesi ve 1 Mart 2003 Tezkeresi." *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1): 18-42.
- Bağçeçi, Y. (2014). "İngiltere Parlamento Tutanaklarında 1876 Bulgar İsyanı", *JASS*, Number:24, Spring 2014, s.213-216.
- Bechev, D. (2013). "Türkiye-AB İlişkileri ve Balkanlar". *Analist*, Haziran: (28): 33.
- Bilmez, B. (2009). "Arnavutluk'ta Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Tarih yazımında Modern Osmanlı". *Tarih ve Toplum*, 9: 157-213.
- Bilmez, B. (2014). "Arnavutluk", Mehmet Hacısalihoglu(Ed). *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*. TÜBİTAK (Program Kodu:1001, Proje NO:110K571), İstanbul, 195-233.
- Birecikli, İ. B. (2009). "Arnavutluk Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme". 29(2): 1023-1046.
- Bozbora, N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*. Boyut Kitabevi, İstanbul.
- Bozbora, N. (2008). "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri". *Avrasya Dosyası*, 14(1): 111-158.
- Bulut, S. (2009). "Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu", *Akademik Bakış*, 2(4):125-145.
- Burak, D. M. (2003). "Osmanlı Devleti'nde Jön Türk Hareketinin Başlaması ve Etkileri", *OTAM*, 14, 2003, 292-318.
- Burr, V. (2012). *Sosyal İnşacılık*. (çev. S. Arkonaç). Nobel Yay, Ankara.
- Cana, J. ve Sala, K. (2015). "İtalian Invasion of South Albania: 1914-1920", *International Journal of Science and Research*, 4(1): 1465-1468.
- Carlsnaes, W. (1992). "The Agency Structure Problem in Foreign Policy Analysis", *International Studies Quarterly*, 36(3): 245-270.
- Copeux, E. (2008), "Türk Milliyetçiliği: Sözcükler Tarihler İşaretler", T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, İletişim*, İstanbul, s.46-47.

- Cox, R. (2013). "Gramsci, Hegemony ve Uluslararası İlişkiler", Diri Esra (Ed). Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler, (çev: S. Durgun). Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 551-566.
- Çağlar, İ. ve Özkır, Y. (2015). Türkiye'de Siyasal İletişim, Seta Yayınları, İstanbul.
- Çavuşoğlu, H. (2007). "Yugoslavya-Makedonya Topraklarından Türkiye'ye Göçler ve Nedenleri", BİLİG, Bahar(41): 123-154.
- Çelik, H. (2008). "Ermeni Techiri ve Techirden Dönen Ermenilerin İskan Sorunu", ÇTTAD, VII(16-17): 143-163.
- Çelik, V. (2003). "12 Mart Ara Döneminde Siyasi Partiler". Liberal Düşünce Dergisi, 40: 283-309.
- Çoban, A. ve Buz S. (2008). "Eleştirel Teori: Gelişimi, Kabulleri ve Sosyal Hizmette Kullanımı". Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 19(1): 71-88.
- Davutoğlu, A. (2001). Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu. Küre Yayınları, İstanbul.
- Davutoglu, A. (2010). Thellësia Strategjike: Pozita Ndërkombëtare e Turqisë. (çev.M. Hoxha), Logos A, Shkupi.
- Davutoglu, A. (2012). "Ndjehemi krenar për aleancën tonë me Shqipërinë", Revista Shenja, 11(17): 18-25.
- Devetak, R. (2012). "Eleştirel Teori", S. Burchill ve A. Linklater (Ed). Uluslararası İlişkiler Teorileri, (çev: A. Aslan ve M. A. Ağcan). Küre yayınları, İstanbul, 213-242.
- Donnelly, J. (2012). "Realizm", S. Burchill ve A. Linklater (Ed). Uluslararası İlişkiler Teorileri, (çev: A. Aslan ve M. A. Ağcan). Küre yayınları, İstanbul, 49-80.
- Durur, E. K. (2011). "Milliyetçilik Söylemi ve Medya". Atatürk Üniversitesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(2): 35-50.
- Egro, D. (2013). "Arnavut Milliyetçi doktrinde Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avrupa'nın algılanışı". Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM(33): 31-41.
- Ekincikli, M. (2012). "Türk Demokrasi Kültürünün Gelişim Sürecinde Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının Kuruluşu". Akademik Bakış, 6(11): 151-163.
- Elsie, R. (2010). Historical dictionary of Albania. Scarecrow Press, Lanham.
- Emiroğlu, H. (2006). Soğuk Savaş Sonrası Kosova Sorunu. Orient Yayınları, Ankara.
- Emiroğlu, H. (2015). "Balkanlarda Yeni Dinamikler: Sorunların Çözüm Sürecinden Karşılıklı Bağımlılığa". Yeni Türkiye, 5(70): 5760-5797.

- Ercan, B. (2009). “Oluşturmacılık Üzerine Bir Deneme”, Uluslararası İlişkilere Giriş: Teorik Bakış, Hasret Çomak (Ed.) Umuttepe Yayınları, İzmit, 217-226.
- Erdem, N. (2009). “Yunan Tarihçilerin Gözüyle 1930 Türk-Yunan Dostluk Antlaşması ve Venezilos’un Bu Sürece Katkıları”. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Güz(23): 93-128.
- Ereker, F. (2010). Dış Politika ve Kimlik: İnşacı Perspektiften Türk Dış Politikasının Analizi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ereker, F. (2013). “Dış Politikayı Analiz Etmek: Dış Politika Analizinde Yapan-Yapı Sorunu”. Uluslararası İlişkiler Dergisi, 9(36): 45-71.
- Ertem, H. S. (2012)., “Kimlik ve Güvenlik İlişkisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”, Güvenlik Stratejileri, 8(16): 177-237.
- Frashëri. S. (1899). Shqipëria, ç’ka qenë, ç’është e ç’do të bëhetë (Mendime për shpëtimt të mëmëdheut nga reziket që e kanë rethuarë), Bukuresht.
- Gellner, E. (1994). Postmodernizm İslam ve Us. (çev. B.Paker). Ümit Yay, Ankara.
- Genç, E. (2007). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kimlik, Misyon ve Vizyonu Bağlamında Türk Aydını”. Akademik İncelemeler Dergisi, 2(1): 133-174.
- George, K. (1997). “Albania’s Plunge Into Civil War Could re-ignite Balkans”. EIR International, 24(12): 30-32.
- Georgeon, F. (2003). Osmanlı-Türk Modernleşmesi (1900-1930). (çev. A. Berktaş). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Gunn, C. (2015). “The Rise and Fall of ASALA and Armenian Revolutionary Federation Terrorism”. Review of Armenian Studies., 31:133-151.
- Güleç, C. (1992). Türkiye’de Kültürel Kimlik Krizi. Verso Yayınları, Ankara.
- Güzel, M. (2007). Kardak Krizi Sorunu Kapsamında Türk-Yunan İlişkileri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlke ve İnkılapları Enstitüsü, İzmir.
- Hacısalıhoğlu, M. (2008). Jön Türkler ve Makedonya Sorunu (1890-1918), (çev. İ. Yurt). Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Hacısalıhoğlu, M.(ed.). (2014). “Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı”, Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı. TÜBİTAK (Program Kodu:1001, Proje NO:110K571), İstanbul.

- Heywood, A. (2015). Siyasetin ya da Uluslararası İlişkilerin Temel Kavramları. (çev. F. Bakırcı), BB101 Yayınları, Ankara.
- Hillam, R. C. (1980). "Utopian and Realistic Thought in International Relations: Some Scriptural Perspectives," *Dialogue: A Journal of Mormon Thought*, XIII(4): 99-107.
- Hobsbawn, E. ve Ranger, T. (2006). *Geleneğin İcadı*. (çev. M. Şahin). İstanbul.
- Hopf, T.(1998). "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", *International Security*, 23(1): 171-200.
- Jameson, F. (2011). *Postmodernizm ya da Geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı*. (çev. A. Gölcü). Nirengi Kitap, İstanbul.
- Jazexhi, O. (2011a). "Depicting the Enemy: The Image of the Turk and the Muslim in Albania's High School Textbooks,". *The Ottoman Legacy and the Balkan Muslim Communities Today*, H. Eren (Ed). The Balkans Civilisation Centre, Sarajevo, 59-87.
- Jazexhi, O. (2011b). "Düşmanı Tasvir: Arnavutluk Lise Ders Kitaplarında Türk ve Müslüman İmajı" (çev. A. Kaldırım). *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 39-70.
- Jelavich, B. (2006a). *Balkan Tarihi 1: 18. ve 19. Yüzyıllar*. (çev. Z. Savan ve H. Uğur). Küre Yayınları, İstanbul.
- Jelavich, B. (2006b). *Balkan Tarihi 2: 20.Yüzyıl*. (çev. Z.Savan ve H. Uğur). Küre Yayınları, İstanbul.
- Kabacalı, A. (2007). *Türkiye'de Gençlik Hareketleri*. Gürer Yayınları, İstanbul.
- Karakaş, M. (1999). "Birinci Büyük Millet Meclisinin Açılışı". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8: 97-104.
- Karakoç, J. (2013). "Konstrüktivizmde Dış Politika ve Etnik Kimlikler". *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 28(2): 131-160.
- Karpat, K. (2016). "Balkanlarda İslam", M. S. Kafkasyalı (Ed). *Balkanlarda İslam: Miadı Dolmayan Umut*, TİKA Yayınları, Ankara: 93-128.
- Kaya, S. (2008). "Uluslararası İlişkilerde Konstrüktivist Yaklaşımlar". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 3(63): 84-111.
- Kekevi, S. ve Kılıçoğlu, G. (2012). "Uluslararası İlişkilerde Kültür ve Kimlik", *Batman University Journal of Life Sciences*, 1(1): 1183-1192.
- Keyman, F. (2006). "Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler ve Hegemonya". *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 3(9): 1-20.
- Kissenger, H. (1994). *Diplomacy*, Simon and Schuster, New York.
- Knaus, G. (2013). "Türkiye-AB-Balkanlar". *Analist*, Haziran(28): 36-37.

- Kolbaşı, A. (2009). "1878 Berlin Kongresi Sonrasında Osmanlı Ermenilerinin Siyasi Kimlikleşmesi Sürecinde Rus ve İngiliz Etkisi". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, VII(14): 27-38.
- Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı*. Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Koslowski, R. ve Kratochwil F. (1994). "Understanding Change in International Politics: The Soviet Empire's Demise and the International System". *International Organization*, 48(2): 215-247.
- Korkmaz, E. (2011). "Mondros Mütarekesi Döneminde Sansür", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (19-20): 29-56.
- Kovaci, K. (2014). "Democracy in Albania: Shortcomings of Civil Society in Democratization due to the Communist Regime's legacy". *Undergraduate Journal of Global Citizenship*, 2(1): 1-28.
- Köse, S. (2010). *Türk Demokrasi Hayatında 12 Mart 1971 Muhrırası*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Kratochwil, F. (1988) "Regimes, Interpretation and the 'Science' of Politics: A Reappraisal". *Millennium-Journal of International Studies*, 17(2): 263-284.
- Kratochwil, F. (1991). *Rules, Norms and Decisions: On the Conditions of Practical and Legal Reasoning in International Relations and Domestic Affairs*, Cambridge University Press, New-York.
- Kut, Ş. (2005). *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kutlay, M. (2013). "İki Dünya Arasında Türkiye'nin Balkanlar Politikası". *Analist*, Haziran(28): 32.
- Küçük, M. (2009). "Uluslararası İlişkiler Kuramında 'Konstrüktivist Dönüşü' Anlamak". *Ege Academic Review*, 9(2):771-795.
- Lorenz, C. (2013). "Senin Tarihin Sana, Benimki Bana: Tarihteki Hakikat ve Nesnellik Üzerine Düşünceler", T. Aydoğdu (Ed). *Cogito:Tarih Yazıcılığı*, Yapı Kredi Yayınları, 168-191.
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern Durum*. (çev. İ. Birkan). BilgeSu Yayıncılık, Ankara.
- Mihallari, K. (2014). "Albania in the Warsaw Treaty". *The Public Administration and Social Policies Review*, 1(12): 5-11.

- Mustafa, L. (2013). Medeniyetleşmenin Kesişme Noktasında Balkanlar: Destekçiler ve Muhalifler Arasında Yeni Osmanlıcılık. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakfı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Nedim, E. (2014). Arnavutluk Siyasetini Anlama Kılavuzu: SETA Rapor, SETA Yayınları, İstanbul.
- Oğuzlu, T. (2012). "NATO ve Türkiye: Dönüşen İttifakın Sorgulayan Üyesi". Uluslararası İlişkiler, 9(34): 99-124.
- Oğuzlu, T. (2014). "Liberalizm", Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed). Uluslararası İlişkilere Giriş. Küre Yay, İstanbul, 97-108.
- Onuf, N. (1989). World of Our Making: Rules and Rule in Social Theory and International Relations. University of South Carolina Press, Columbia.
- Onuf, N. (1998). "Constructivism: A User's Manuel," Kubalkova V., Onuf, N. ve Kowert P. (Ed). International Relations In A Constructed World, M. E. Sharpe, Newyork, 58-78.
- Oran, B. (2004). Türk Dış Politikası 2. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Oklay, E. (2014). "Ahmet Cevdet Paşa'nın Türk Eğitim Tarihi Açısından Önemi Üzerine Bir İnceleme". Tarih İncelemeleri Dergisi, 29(1): 233-251.
- Özal, C. (2016). "Postmodern Sanatın Anlamlandırılması ve Bireyin İç Huzursuzluğu". MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi, 3(SI): 1-8.
- Özdemir, H. (2006). "Küreselleşme Avrupa Birliği ve Türkiye Üçgeninde Kimlik Parçalanması ve Kimlik Yönetişimi". Uluslararası İlişkiler Dergisi, 3(9): 173-203.
- Özdoğan, M. (2015). "Türkiye'de Ulus İnşası ve Dil Devrimi", Akademik Hassasiyetler Dergisi, 2(3): 227-262.
- Özkan, A. (2012). Enver Hoca Dönemi Arnavutluk(1945-1985). Yayınlanmamış Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Özkan, A. (2013). "Enosis, Kanlı Noel Olayı ve Birleşmiş Milletlerde Kıbrıs Sorununda Arnavutluk Desteği". The Journal of Social Science Studies, 6(2): 765-796.
- Özmkas, U. (2003). "Öteki", Anafilya Türkçe Edebiyat Kültür ve Sanat Dergisi, 30(30): 40-41.
- Öztürkmen, A. (1998). Türkiye'de Folklor ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özüçetin, Y. (2004). "Milli Mücadele İçerisinde 19 Mayıs 1919", Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi, 5(2): 65-74.
- Pacukaj, S. (2013). "The Independence of Albania". Mediterranean Journal of Social Sciences, 4(11): 763-769.

- Patomaki, H. (2009). "Neo Liberalism and Global Financial Crisis". *New Political Science*, 31(4): 431-442.
- Payaslı, V. (2014). "Tek Parti İktidarı'ndan Doğmuş Bir Denetim Organı: Müstakil Grup". *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, XIV(28): 175-197.
- Progonati, E. (2013). "Etnik Arnavutların Arnavutluk Dış Politikasına Etkisi", *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, Bahar(37): 159-182.
- Reus-Smit, C. (2012). "Konstruktizm", S. Burchill ve A. Linklater (Ed). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, (çev: A. Aslan ve M. A. Ağcan). Küre yayınları, İstanbul, 279-310.
- Rossos, A. (2008). *Macedonia And The Macedonians A Modern History*. Hoover İnstitution Press, Toronto.
- Ruggie, J. G. (1988). "What Makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge". *International Organization*, 52(4): s.855-885.
- Rumelili, B. (2016). "İnşacılık/Konstruktivizm" E. Balta (Ed.) *Küresel Siyasete Giriş: Kavramlar, Teoriler ve Süreçler*, İletişim Yay, İstanbul. 2016, 151-174.
- Sadoğlu, H. (2003). *Türkiye'de Ulusçuluk ve Dış Politikaları*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Saretzki T. (2015). "Habermas, Critical Theory and Public Policy", F. Fischer, D. Torgerson ve A. Durnova (Ed). *Handbook of Critical Policy Studies*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, 67-91.
- Shpuza, G. (1993). "Atatürk ve Arnavutluk-Türkiye İlişkileri". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 2(6): 335-347.
- Skendi, S. (1997). *The Albanian National Awakening: 1878-1912*. Princeton University Pres, New Jersey.
- Sönmezoğlu, F. (2006). *İkinci Dünya Savaşı'ndan Günümüze Türk Dış Politikası*. Der yayınları, İstanbul.
- Şahin, E. ve Tunç, B. (2015). "Demokrat Parti'nin Kuruluş Süreci ve DP-CHP Siyasi Mücadelesi (1945-1947)". *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2): 31-69.
- Şavklı, C. ve Aydın, T. (2014). , "Kemalizm'in Yeni Türk Kimliğinin İnşası Sürecindeki Rolü", 21.yüzyıl penceresinden Kültür ve Kimlik: Uluslararası Sempozyumu, 26-28 Mayıs 2014, Bakü.
- Şener, B. (2014). "Uluslararası İlişkilerde Hegomanya Olgusu ve ABD Hegomanyasının Siyasal ve Kültürel Kaynağı: 'Amerikan İstisnacılığı ya da 'Açık/Kaçınılmaz Yazgı'". *International Journal of Social Science*, 26(2): 405-420.

- Şimşek, S. (2002). "Günümüzde Kimlik Sorunu ve Bu Sorunun Yaşandığı Temel Çatışma Eksenleri". *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(3): 29-39.
- Şimşek U. ve Ilgaz S. (2007). "Küreselleşme ve Ulusal Kimlik", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(1): 189-199.
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü. (2008). *Osmanlı Arşiv Belgelerin Arnavutluk. Düzey Matbaacılık, İstanbul.*
- Tekeli, İ. (2013). "Siyasetçilerin Tarihle İlişki Kurma Ahlakı Üzerine", T. Aydoğdu (Ed). *Cogito:Tarih Yazıcılığı, Yapı Kredi Yayınları*, 292-293.
- Tërshana, M. (2016). "Correspondence between Jeronim De Rada and Thimi Mitko", *Anglisticum Journal*, 5(3): 2016: 78-94.
- Tuncer, F. F. (2012). *Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı*,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Tuncer, F. F. (2014). "Kosova", Mehmet Hacısalihoglu(Ed). *Balkan ve Karadeniz Ülkelerinde Güncel Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı. TÜBİTAK (Program Kodu:1001, Proje NO:110K571), İstanbul*, 135-157.
- Türbedar, E. (2004). "Yunanistan-Arnavutluk İlişkileri: Balkanların Tedirgin Dostları". *Karadeniz Araştırmaları Dergisi, Yaz(2): 109-120.*
- Uşul, A. R. (2011). *Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 2010: Türk Dış Politikası Yıllığı. SETA Yayınları, Ankara.*
- Ülger, İ. K. (2003). *Yugoslavya Neden Parçalandı?: Balkan Dramının Perde Arkası. Seçkin Yayıncılık, Ankara.*
- Ünlü, A. (2007). "Tiyatromuzda "Kimlik Sorunu" Üzerine Düşünceler". *Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 7: 36-41.
- Vickers, M. (2006). *The Albanians A Modern History*, İ.B.Tauris, London.
- Wachtel, A. B. (2009). *Dünya Tarihinde Balkanlar*, (çev. A. Akkoyunlu). Doğan Kitap, İstanbul.
- Wallerstein, I. (2004). *World System Analysis: An Introduction*. Duke University Press, London.
- Walter, C. (1992). "The Agency-Structure Problem in Foreign Policy Analysis". *International Studies Quarterly*, 46(2): 245-270.
- Wendt, A. (1987). "The Agent-Structure Problem in International Relations Theory", *International Organization*, 41(3): 335-370.
- Wendt, A. (1995). "Constructing International Politics". *International Security*, 20(1): 71-81.

- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wendt, A. (2012). *Uluslararası İlişkilerin Sosyal Teorisi*. (çev. S. Ertem). Küre Yayınları, İstanbul.
- Wendt, A. (2013a). “Anarşi Devletler Ne Anlıyorsa Odur: Güç Politikalarının Sosyal İnşası”, (çev. Ş. G. Gezer). *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(39): 3-43.
- Wendt, A. (2013b). “Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet”, ”, Diri Esra (Ed). *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, (çev. E. Erşen). Röle Akademik Yayıncılık, İstanbul, 679-708.
- Yalçın, O. (2012). “Varlık Vergisi Kanunu ve Uygulaması”. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1(1): 313-354.
- Yalvaç, F. (2010). “Eleştirel Gerçekçilik: Uluslararası İlişkiler Kuramında PostPozitivizm Sonrası Aşama”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 6(24): 3-32.
- Yalvaç, F. (2011). “Uluslararası İlişkiler Kuramında Anarşi Söylemi”. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 8(29): 71-99.
- Yalvaç, F. (2014). “Eleştirel Teori”, Ş. Kardaş ve A. Balcı (Ed). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Küre Yay, İstanbul, 149-160.
- Yılmaz, M. (2005). *Kosova Bağımsızlık Yolunda*. İlke Yayınları, İstanbul.
- Zehfuss, M. (2009). *Constructivism in International Relations*. Cambridge U. Press, Cambridge.
- Zeyrek, S. (2012). “II. Meşrutiyet’te Demokratik Muhalefetin Sonu: Arnavut İsyanları ve Sonuçları”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (33): 299-336.
- Zürcher, E. J. (2005). *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- Akgül, E., “6-7 Eylül 1955’i Basın Nasıl Gördü”. <http://bianet.org/bianet/medya/149698-6-7-eylul-1955-i-basin-nasil-gordu>. (erişim tarihi: 14.11.2016).
- Akyol, T., “Kürt Meselesi ve Seçenekler”, <http://www.milliyet.com.tr/kurt-meselesi--seccenekler/taha-akyol/siyaset/yazardetayarsiv/03.01.2008/231862/default.htm>. (erişim tarihi: 27.01.2017).
- Arslan, R., “Sivas 1993: Madımak Oteli’nde Ne Oldu?”, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150702_sivas_1993. (erişim tarihi: 21.12.2016).

- Arslan, R., “Recep Tayyip Erdoğan’ın 12 Yılı”,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/08/140828_erdogan_12_yil. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- Aymalı, Ö., “Ordu içinden muhalefet: Halaskaran Zabitan (Kurtarıcı Subaylar)”.
<http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/284174/ordu-icinden-muhalefet-halaskaran-zabitan-kurtarici-subaylar>. (erişim tarihi: 04.11.2016).
- Aytulu, G., “1990’lar Suikastlar ve koalisyonlar ve pop furyası”.
<http://www.radikal.com.tr/turkiye/1990lar-suikastlar-koalisyonlar-ve-pop-furyasi-1034494/>. (erişim tarihi: 19.12.2016).
- Bardakçı, M., “Abdülhamit’in Oğlu Babasını Anlatıyor”,
<http://www.haberturk.com/yazarlar/murat-bardakci/885518-abdulhamidin-oglu-babasini-anlatiyor>. (erişim tarihi: 02.01.2017).
- Behraves, M., “Constructivism: An Introduction”. <http://www.e-ir.info/2011/02/03/constructivism-an-introduction/>. (erişim tarihi: 22.10.2016).
- Bostanoğlu, B., “Postmodernizm ve Uluslararası Poilitika”.
<http://www.foreignpolicy.org.tr/arkaplan/mart04/index.htm>. (erişim tarihi: 23.09.2016).
- Büyükaşahin, T., “Sizin İnancınızı Binlerce Kişi Hiç Aynı Anda Yuhladı mı?”,
<http://t24.com.tr/haber/sizin-inancinizi-binlerce-kisi-ayni-anda-hic-yuhladimi,206585>. (erişim tarihi: 22.12.2016).
- Civaoğlu, G., “Milosevic de Esad da Aynı”, <http://www.milliyet.com.tr/milosevic-de-esad-da-ayni-siyaset/ydetay/1764033/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- Çal, İ., “Türkçe Ezan ve Türkçe İbadetin Kısa Tarihçesi”,
<http://www.dunyabulteni.net/tarihten-olaylar/144205/turkce-ezan-ve-turkce-ibadetin-kisa-tarihcesi>. (erişim tarihi: 14.11.2016).
- Çelikkan, E., “Başbakan Ahmet Davutoğlu İstifasını Sundu, Binali Yıldırım Görevi Aldı”,
<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-ahmet-davutoglu-istifasini-sundu-binali-yildirim-gorevi-aldi-40107477>. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- Davutoğlu, A., “Dy miq historikë: Turqia dhe Shqipëria”, <http://gazeta55.al/dy-miq-historike-turqia-dhe-shqiperia/>. (erişim tarihi: 19.01.2017).
- Demir, A., “Shpetim Idrizi ile Çamerya soykırımı üzerine”,
<http://www.dunyabulteni.net/haberler/369041/shpetim-idrizi-ile-camerya-soykirimi-uzerine>. (erişim tarihi: 01.11.2016).

Elekdağ, Ş., “Küba Füze Krizi ve Türkiye”,

<http://www.milliyet.com.tr/1997/10/06/yazar/elekdag.html>. (erişim tarihi: 15.11.2016).

Elwell, F., "Wallerstein's World-Systems Theory".

<http://www.faculty.rsu.edu/~felwell/Theorists/Essays/Wallerstein1.htm>. (erişim tarihi: 30.09.2016).

Engelbrekt, K., “The Socialization of States: Transmitting Security Policy Prescriptions to ‘Peripheral Europe’”. <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/587bb11f-7957-4e96-8842-7ad620c2ee21.pdf>. (erişim tarihi: 29.10.2016).

Freeman, C., “Inside Kacanik, Kosovo’s Jihadist Capital”,

<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/kosovo/11818659/Inside-Kacanik-Kosovos-jihadist-capital.html>. (erişim tarihi: 03.02.2017).

Gall, C., “How Kosovo Was Turned Into Fertile Ground for ISIS”,

https://www.nytimes.com/2016/05/22/world/europe/how-the-saudis-turned-kosovo-into-fertile-ground-for-isis.html?_r=0. (erişim tarihi: 03.02.2017).

Gashi, A., “Osmanlı Meydan Okuması-2”,

<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=94996>. (erişim tarihi: 15.02.2017).

Gjekmarkaj, A., “Neo-Ottomanizmi streha e te frustruarve”.

<http://www.mapo.al/2012/05/15/agron-gjekmarkaj-neo-otomanizmi-streha-e-te-frustruarve/>. (erişim tarihi: 15.02.2017).

Gürsel, K., “Kıbrıs Ya Bu Yıl Çözülür, Ya Da...”, [http://www.milliyet.com.tr/kibris-ya-bu-yil-cozulur--ya-da---/kadri-](http://www.milliyet.com.tr/kibris-ya-bu-yil-cozulur--ya-da---/kadri-gursel/dunya/yazardetayarsiv/13.01.2008/234018/default.htm)

[gursel/dunya/yazardetayarsiv/13.01.2008/234018/default.htm](http://www.milliyet.com.tr/kibris-ya-bu-yil-cozulur--ya-da---/kadri-gursel/dunya/yazardetayarsiv/13.01.2008/234018/default.htm). (erişim tarihi: 27.01.2017).

Gürsel, K., “Baas Rejimini Çökertmeden Cezalandırmak”, <http://www.milliyet.com.tr/baas-rejimini-cokertmeden/dunya/ydetay/1756142/default.htm>. (erişim tarihi:

02.02.2017).

Hamsici, M., “10 Soruda: 17-25 Aralık Operasyonları”,

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda. (erişim tarihi: 21.12.2016).

Hobsbawn, E., “Etnicity and Nationalism in Europe Today”,

http://faculty.washington.edu/charles/562_f2011/Week%209/Hobsbawm%201992.pdf. (erişim tarihi: 04.02.2016).

- Hooton, C., “The Albanian Prime Minister Paid a Classy Sartorial Tribute at the Charlie Hebdo Paris Rally”. <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/the-albanian-prime-minister-paid-a-classy-sartorial-tribute-at-the-charlie-hebdo-paris-rally-9971728.html> (erişim tarihi: 25.12.2016).
- Horkheimer, M., “Critical Theory: Selected Essays”. https://monoskop.org/images/7/74/Horkheimer_Max_Critical_Theory_Selected_Essays_2002.pdf. (erişim tarihi: 01.10.2016).
- İlıcak, N. “Askeri Vesayet ve Ergenekon”, <http://www.sabah.com.tr/yazarlar/ilicak/2011/08/02/askeri-vesayet-ve-ergenekon>. (erişim tarihi: 17.04.2017).
- İpekşen, S. ve Duman, D., “1983-1987: Altı yıl Sonra Sandık Başı”. <http://bianet.org/bianet/siyaset/164709-1983-1987-alti-yil-sonra-sandik-basi>. (erişim tarihi: 15.11.2016).
- Jazexhi, O., “Vëllazëria Shqiptaro-Turke dhe Kërcënimi nga Turkofobët”. <http://revistakuvendi.org/?p=536>. (erişim tarihi: 15.02.2017).
- Kaboğlu, İ., “Anayasa Krizi mi, Kriz Anayasası mı?”, <http://www.birgun.net/haber-detay/anayasa-krizi-mi-kriz-anayasasi-mi-12291.html>. (erişim tarihi: 15.11.2016).
- Kalkan, E., “Son 1244 Rum”, <http://bianet.org/bianet/bianet/53401-son-1244-rum>. (erişim tarihi: 17.04.2017).
- Keyman, F., “Suriye’ye Askeri Müdahale: Çok Kritik Bir Döneme Giriyoruz”, <http://www.milliyet.com.tr/cok-kritik-bir-doneme-giriyoruz/dunya/ynetay/1755648/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- Kızıllarlan, Y., “27 Mayıs Darbesi Kronolojisi ve Yassıada Duruşmaları”, <http://bianet.org/bianet/siyaset/107229-27-mayis-darbesi-kronolojisi-ve-yassıada-durusmalari>. (erişim tarihi: 15.11.2016).
- Kohen, S., “Kosova Kararı Kıbrıs İçin Örnek Olabilir mi”, <http://www.milliyet.com.tr/kosova-karari-kibris-icin-ornek-olabilir-mi-/sami-kohen/dunya/dunyayazardetay/24.07.2010/1267657/default.htm>. (erişim tarihi: 02.01.2017).
- Kohen, S., “Kosova Dikkat Gerektiriyor”, <http://www.milliyet.com.tr/kosova-dikkat-gerektiriyor/sami-kohen/dunya/yazardetayarsiv/27.12.2007/230449/default.htm>. (erişim tarihi: 27.01.2017).
- Koka, Ş., “Türkiye’nin Batı Balkanlara Dönüşü”, <http://www.kosovahaber.net/?page=2,14,390>. (erişim tarihi: 15.02.2017).

- Küçük, A., “40 Soruda 40.Yılında Kıbrıs Barış Harekâtı”. <http://t24.com.tr/haber/40-soruda-40nci-yilinda-kibris-harekati-ve-sonrasi,264948>. (erişim tarihi: 16.11.2016).
- Lalaj, A., Ostermann, C. F. ve Gage, R., “Albania is not Cuba: Sino-Albanian Summits and Sino-Soviet Split”, https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/CWIHPBulletin16_p3_1.pdf. (erişim tarihi: 23.12.2016).
- Masuroğlu, S., “Köy Enstitüleri Neden Kuruldu, Neden Kapatıldı?”, <http://www.birgun.net/haber-detay/asilamayan-bir-deneyim-koy-enstituleri-neden-kuruldu-neden-kapatildi-109271.html> (erişim tarihi: 13.11.2016).
- Misha, P., “Neo-otomanizmi dhe Shqipëria”. http://www.zemrashqiptare.net/news/id_13170/rp_0/act_print/rf_1/Printo.html. (erişim tarihi: 15.02.2017).
- Moisiu, A., “Arnavutluk’un Hayali”, <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/turkish/special.html#top>. (erişim tarihi: 14.01.2017).
- Morgenthau, H., “Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace”. <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/morg6.htm>. (erişim tarihi: 05.05.2016).
- Nicoll, W., “Edi Rama’s Albanian Renaissance”, <http://europe.newsweek.com/edi-ramas-albanian-renaissance-331699>. (erişim tarihi: 24.12.2016).
- Nicholson, D., “The Land That Time Remembered: 'Investable' Albania Heads For EU Accession” <http://www.forbes.com/sites/davidnicholson/2014/11/03/the-land-that-time-remembered-investable-albania-heads-for-eu-accession/3/#1339a9cc7329>. (erişim tarihi: 17.01.2017).
- Onuf, N., “Rule and Rules in International Relations”. http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%20%204-2-14.pdf. (erişim tarihi: 21.10.2016).
- Ortaylı, İ., “Ayastefanos Antlaşması”, <http://www.milliyet.com.tr/ayastefanos-antlasmasi/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/02.03.2014/1844812/default.htm>. (erişim tarihi: 09.12.2016).
- Ortaylı, İ., “Prizren’de Yaşayan Osmanlı”, <http://www.milliyet.com.tr/prizren-de-yasayan-osmanli/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/17.04.2011/1378682/default.htm>. (erişim tarihi: 09.12.2016).

- Önder, S.S., “Alevi Katliamının Asıl Nedeni”,
http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/353442/Alevi_katliamının_asıl_nedeni.html. (17.04.2017).
- Özhan, T., “Dünya Sistemi Teorisi”, <http://yarin1ist.tripod.com/temmuz2002/6.htm>, (erişim tarihi: 03.01.2017).
- Özfatura, M. N., “Kosova’da Barış Kolay Olmayacak”,
<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/yazarlar/m-necati-ozfatura/7415.aspx?/yazarlar/m-necati-ozfatura/7415.aspx&>. (erişim tarihi: 25.01.2017).
- Öztañ, G. G., “Neo-Liberal Milliyetçilik ve AKP”, <https://bianet.org/bianet/siyaset/144811-neo-liberal-milliyetcilik-ve-akp>. (erişim tarihi: 22.12.2016).
- Peel, Q., “Greek Cyprus Watches Kosovo’s Move”, <https://www.ft.com/content/77743fe0-d441-11dc-a8c6-0000779fd2ac>. (erişim tarihi: 27.01.2017).
- Pechlivanis, P., “Anarchy and War: A Critique of Waltz’s Third İmage”, <http://www.e-ir.info/2012/07/18/anarchy-and-war-a-critique-of-waltzs-third-image/>, (erişim tarihi: 08.05.2016).
- Rakipi, A., “Perspektiva Evropiane E Shqipërisë 2011”, http://www.fes-tirana.org/media/publications/pdf-files/2012/pub_Perceptime%20dhe%20realitete%202012.pdf. (erişim tarihi: 18.01.2017).
- Sulstarova, E., “Qarkullimi i ‘Orientit’ si Efekt Politik”. <http://www.mapo.al/2012/05/15/enis-sulstarovaqarkullimi->. (erişim tarihi: 15.02.2017).
- Taşçı, İ., “Süre Azalıyor, Hükümet Kurulamıyor”,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150805_koalisyon_sure_azaliyor. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- Türbedar, E., “Balkanlar’da Osmanlı İmgesi: Kosova Örneği”,
<http://www.tepav.org.tr/tr/kose-yazisi-tepav/s/2692>. (erişim tarihi: 04.02.2017).
- Türköne, M., “Türk Milliyetçiliğinin Mezarı”. <http://www.turkishny.com/mumtazer-turkone/105-mumtazer-turkone/114057-turk-milliyetçiliğinin-mezari>. (erişim tarihi: 18.02.2017).
- Türmen, R., “Suriye’ye Bir Müdahale Kosova Gibi Olabilir mi?”,
<http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/dusunenlerin-dusuncesi/suriye-ye-bir-mudahale-kosova-gibi-olabilir-mi--1757753/>. (erişim tarihi: 02.02.2017).

- Ukaj, N., “Besëtytnitë Turke dhe Poshtërimi i Shqiptarëve”, <http://telegrafi.com/besetytnite-turke-dhe-poshterimi-i-shqiptareve/>. (erişim tarihi: 15.02.2017).
- Uluengin, H., “Kosovanın Yolu”, <http://www.hurriyet.com.tr/kosova-nin-yolu-8259322>. (erişim tarihi: 23.10.2016).
- Ülsever, C., “27 Nisan Muhtırası Millete Hayırlı Olsun!”, <http://www.hurriyet.com.tr/27-nisan-muhtirasi-millete-hayirli-olsun-6426009>. (erişim tarihi: 20.12.2016).
- Ünal, A., “AB ve Türkiye Kim Kimden Uzaklaşıyor?”, <http://www.yenisafak.com/yazarlar/aydinunal/ab-ve-turkiye-kim-kimden-uzaklasiyor-2034336>. (erişim tarihi: 17.01.2016).
- Vardar, N., “1 Mayıs 1977, Neden ve Nasıl Kana Bulandı?”, <https://m.bianet.org/bianet/toplum/146248-1-mayis-1977-neden-ve-nasil-kana-bulandi>. (erişim tarihi: 17.04.2017).
- Vickers, M., “Ramiz Alia: Albania’s Last Communist Ruler and The Architect of His Country’s Perestroika”, <https://www.theguardian.com/world/2011/oct/07/ramiz-alia>. (erişim tarihi: 02.01.2017).
- Waltz, K., “Theory of International Politics”. <https://tr.scribd.com/doc/40007016/Kenneth-Waltz-Theory-of-International-Politics>. (erişim tarihi: 07.05.2016).
- Xhaferi, A., “Sinsi Hileler Dönemi”, <http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=94994>. (erişim tarihi: 14.02.2017).
- Yalçın, S., “Mustafa Kemal Paşa’nın Dokuzuncu Ordu Müfettişliğine Tayininde Osmanlı Genekurmayının Rolü”, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-29/mustafa-kemal-pasanin-dokuzuncu-ordu-mufettisligine-tayininde-osmanli-genekurmayinin-rolu>, (erişim tarihi: 01.02.2017).
- Yayman, H., “Uğur Mumcu’yu kim, neden öldürdü?”. <http://www.hurriyet.com.tr/ugur-mumcuyu-kim-neden-oldurdu-22430246>. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- Zorbozan, S., “Hobsbawn’dan Türkiye’ye Küçük Bir Patika Açarken”, <http://www.arkakapak.com/genel/hobsbawmdan-turkiyeye-bir-kucuk-patika-acarken/>. (erişim tarihi: 04.02.2017).
- “AB Genişlemesi: 2014 Öncelikleri”. <http://avrupa.info.tr/tr/bilgi-kaynaklari/haber-arsivi/news-single-view/article/ab-genislemesi-2014-oencelikleri.html>. (erişim tarihi: 24.12.2016).
- “Agolli: Bayrağımızı Yırtmak İstediler”. <http://www.milliyet.com.tr/agolli-bayragimizi-yirtmak---1954993-skorerhaber/>. (erişim tarihi: 03.02.2017).

- “Akdoğan: Sürece İhanet Ettiler”.<http://www.milliyet.com.tr/akdogan-surece-ihanet-ettiler/siyaset/detay/2094288/default.htm>. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- “Albania”. <http://www.policy.hu/cernoch/ALBANIA.htm>. (erişim tarihi: 16.01.2017).
- “Albania”. <http://www.worldbank.org/en/country/albania/overview>. (erişim tarihi: 24.12.2016).
- “Albanian Genocide Turkey”.<https://www.facebook.com/Albanian-Genocide-Turkey-1385-1912-1572324429685415/>. (erişim tarihi: 13.02.2017).
- “Ankara’da Bir Kadın Meclis Başkanı”.<http://www.milliyet.com.tr/ankara-da-bir-kadin-meclis-baskani/siyaset/haberdetayarsiv/06.12.2007/226420/default.htm>. (erişim tarihi: 25.01.2017).
- “Armenians: Kosovo is Serbia, Karabakh is Armenia”.
<https://inserbia.info/today/2014/10/armenians-kosovo-is-serbia-karabakh-is-armenia/>. (erişim tarihi: 03.02.2017).
- “Arrestohen Tre Shqiptare, te Dyshuar Per Sulmin e Fundit Terrorist ne Turqi”.<http://archive.koha.net/?id=27&l=3683>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Arnavutluk”. <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=49992&l=1>. (erişim tarihi: 24.12.2016).
- “Arnavutluk’u Kosova’ya Bağlayan Tünel Açıldı”.<http://www.milliyet.com.tr/arnavutluk-u-kosova-ya-baglayan-tunel-acildi-ekonomi-1101365/>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Arnavutluk’ta Seçimi Muhalefet Kazandı”. <http://www.dw.com/tr/arnavutlukta-se%C3%A7imi-muhalefet-kazand%C4%B1/a-16910709>. (erişim tarihi: 24.12.2016).
- “Arnavutluk ve İslamiyet”.
<http://www.dunyabulteni.net/index.php?aType=haber&ArticleID=99073>. (erişim tarihi: 25.12.2016).
- “Arnavutluk Dışişleri Bakan Yardımcısının Ziyareti”.<http://www.trakya.edu.tr/news/arnavutluk-cumhuriyeti-disisleri-bakan-yardimcisinin-ziyareti>. (erişim tarihi: 12.01.2017).
- “Arnavutluk Bölgede Stratejik Ortağımız”.<http://www.balkangunlugu.com/2009/12/arnavutluk-boelgede-stratejik-ortamz.html>. (erişim tarihi: 11.01.2017).
- “Arnavutluk’u Kosova’ya Bağlayan Yolu Berisha ve Erdoğan Açtı”.<http://www.milliyet.com.tr/arnavutluk-u-kosova-ya-baglayan-otoyolu-erdogan-ve-berisa-acti-ekonomi-1110859/>. (erişim tarihi: 30.01.2017).

“Arnavutluk Dışişleri Bakanı Buşati Cumhurbaşkanlığı

Külliyesinde” <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/55758/arnavutluk-disisleri-bakani-busati-cumhurbaskanligi-kulliyesinde.html>. (erişim tarihi: 14.01.2017).

“Arnavutluk Balkanların Barış ve İstikrarı İçin Kilit Bir

Ülkedir” <https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/67455/arnavutluk-balkanlarin-baris-ve-istikrari-icin-kilit-bir-ulkedir.html>. (erişim tarihi: 14.01.2017).

“Arnavutluk Cumhurbaşkanı

TBMM’de” http://www.meclishaber.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=139119. (erişim tarihi: 14.01.2017).

“Arnavutluk Ziyareti” <https://www.tccb.gov.tr/yurt-disi-ziyaretler/355/32313/arnavutluk.html>. (erişim tarihi: 13.01.2017).

“Arnavutluk’u Kosova’ya Bağlayan Yolu Erdoğan ve Berişa Açtı”.

<http://www.milliyet.com.tr/Ekonomi/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetayArsiv&ArticleID=1110859&Kategori=ekonomi&b=Arnavutluku%20KOSOVAya%20baglayan%20otoyolu%20Erdogan%20ve%20Berisa%20acti>. (erişim tarihi: 12.01.2017).

“Arnavutluk Ülke Raporu” <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Arnavutluk.pdf>. (erişim tarihi: 02.01.2017).

“Arnavut Vekil: Erdoğan Açtığı Cami Karşılığında ‘Türk Okullarında Kapatın’ dedi, böyle kardeşlik mi olur?”. <http://t24.com.tr/haber/arnavut-vekil-erdogan-actigi-cami-karsiliginda-turk-okullarini-kapatin-dedi-boyle-kardeslik-mi-olur,296809>. (erişim tarihi: 19.02.2017).

“Association” <http://euroclio.eu/association/>. (erişim tarihi: 09.02.2017).

“Arşiv

Arama” <http://www.milliyet.com.tr/Milliyet.aspx?Keyword=kosova&aType=ArsivAramaSonuc&PAGE=1>. (erişim tarihi: 27.01.2017).

“Atlantik Zirvesinde Önemli Açıklamalar” <http://www.hurriyet.com.tr/atlantik-zirvesinde-onemli-aciklamalar-40016034>. (erişim tarihi: 13.01.2017).

“Avrupalılar Utanmalı”. Milliyet, 15 Şubat 2007, <http://www.milliyet.com.tr/-avrupalilar-utanmali-/dunya/haberdetayarsiv/15.02.2008/239786/default.htm>. (erişim tarihi: 27.01.2017).

“Babacan’ın Kosova Ziyareti

Ertelendi” <http://www.cnnturk.com/2007/turkiye/12/24/babacanin.kosova.ziyareti.ertelendi/413999.0/index.html>. (erişim tarihi: 27.01.2017).

- “Bağımsızlık Bugün”.<http://www.milliyet.com.tr/bagimsizlik-bugun/dunya/haberdetayarsiv/17.02.2008/240227/default.htm>. (erişim tarihi: 27.01.2017).
- “Bahçeli’den Suriye Çıkışı”.<http://www.milliyet.com.tr/bahceli-den-suriye-cikisi-siyaset/detay/1755974/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2013).
- “Başbakan Yıldırım, Arnavutluk Dışışleri Bakanı Ditmir Bushati’yi Kabul Etti”.<http://www.hurriyet.com.tr/basbakan-yildirim-arnavutluk-disisleri-bakani-40259813>. (erişim tarihi: 14.01.2017).
- “Başbuğ’un Tutuklu Olmasına Üzgünüm”.<http://www.milliyet.com.tr/basbug-un-tutuklu-olmasina-uzgunum-siyaset-1663505/>. (erişim tarihi: 17.04.2017).
- “Beşiktaş’tan UEFA’ya Güvenlik Talebi”.<http://www.milliyet.com.tr/besiktas-tan-uefa-ya-guvenlik--besiktas-1955499-skorerhaber/>. (erişim tarihi: 03.02.2017).
- “Bosna Hersek ve Arnavutluk’a Vize Serbestisi”. <http://www.dw.com/tr/bosna-hersek-ve-arnavutluka-vize-serbestisi/a-5628020>. (erişim tarihi: 24.12.2016).
- “Celebration of the 4th anniversary of Albania’s membership in NATO”.
http://www.mod.gov.al/arkiv/eng/index.php?option=com_content&view=article&id=2102:celebration-of-the-4th-anniversary-of-albanias-membership-in-nato&catid=87&Itemid=465. (erişim tarihi: 15.01.2017).
- “CHP Bugüne Kadar 6 Başkan Gördü”.http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/146654/CHP_bugune_kadar_6_baskan_gordu.html. (erişim tarihi: 12.11.2016).
- “Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in, Arnavutluk Ziyareti Öncesinde Esenboğa Havalimanı’nda Yaptıkları Basın Açıklaması”. <https://www.tccb.gov.tr/basin-aciklamalari-ahmet-necdet-sezer/1720/5190/cumhurbaskani-ahmet-necdet-sezerin-arnavutluk-ziyareti-oncesinde-esenboga-havaalaninda-yaptiklari-basin-aciklamasi.html>. (erişim tarihi: 10.01.2017).
- “Çankaya’nın Arnavutluk’a İmza Jesti”.<http://www.milliyet.com.tr/cankaya-da-arnavutluk-a-imza-jesti-siyaset-1021381/>. (erişim tarih: 29.01.2017).
- “Çözüm Süreci”.<http://www.aljazeera.com.tr/konular/cozum-sureci>. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- “Davutoglu: Kemi pasur 28 kryeministra me origjinë shqiptare”.<http://www.preshevajone.com/davutoglu-kemi-pasur-28-kryeministra-me-origjine-shqiptare/>. (erişim tarihi: 13.02.2017).

- “Davutoğlu: Türkiye Artık Sürükleyici Ülke”.<http://www.milliyet.com.tr/davutoglu--turkiye-artik-surukleyici-ulke/dunya/dunyadetay/25.05.2009/1098824/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Davutoğlu’ndan Arnavutluk’a Cevap”.<http://www.zambak.ba/davutoglu?ndan-arnavutluk?a-cevap-1361h.htm>. (erişim tarihi: 16.02.2017).
- “Davutoğlu, Bosna’nın Başarısına Ortak Oldu”.<http://www.haber7.com/siyaset/haber/445336-davutoglu-bosnanin-basarisina-ortak-oldu>. (erişim tarihi: 13.02.2017).
- “Davutoğlu: Arnavutluk Stratejik Ortağımız”.<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/politika/25350.aspx>. (erişim tarihi: 12.01.2017).
- “Dışişleri Bakanı Sayın Mevlüt Çavuşoğlu’nun Arnavutluk Dışişleri Bakanı Ditmir Buşati ile Ortak Basın Toplantısı”.http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-mevlut-cavusoglu_nun-arnavutluk-disisleri-bakani-ditmir-busati-ile-ortak-basin-toplantisi_-26-ekim-2016.tr.mfa. (erişim tarihi: 19.01.2017).
- “Dışişleri 2012 Yılı İdari Faaliyet Raporu”.<http://www.mfa.gov.tr/data/bakanlik/2012-faaliyet-raporu.pdf>. (erişim tarihi: 12.01.2017).
- “Dışişleri 2013 Yılı İdari Faaliyet Raporu”.http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2014_mali_rapor.pdf. (erişim tarihi: 12.01.2017).
- “Dışişleri 2014 Yılı İdari Faaliyet Raporu”.<http://www.mfa.gov.tr/data/BAKANLIK/2014-faaliyet-raporu.pdf>. (erişim tarihi: 12.01.2017).
- “Dışişleri Bakanı Davutoğlu “Türkiye ve Arnavutluk arasında Yüksek Düzeyli İşbirliği Konseyi” kurulmasını kararlaştırdık”.<http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-davutoglu-turkiye-ve-arnavutluk-arasinda-yuksek-duzeyli-isbirligi-konseyi-kurulmasinin-kararlastirdik.tr.mfa>. (erişim tarihi: 19.01.2017).
- “Dinçer Tarih Ders Kitaplarında Değişiklikler Yapılmalı”.<http://www.kosovahaber.net/?page=2,14,8102>. (erişim tarihi: 04.02.2017).
- “Dünden Bugüne Adım Adım Susurluk”.
<http://www.milliyet.com.tr/content/dosya/susurluk/susur1.html>. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- “Erdogani eshte perktyer keq, ai nuk tha Kosova eshte Turqi?”.<http://old.zeri.info/artikulli/18863/erdogani-eshte-perkthyer-keq-ai-nuk-tha-kosova-eshte-turqi>. (erişim tarihi: 02.02.2017).

- “Erdoğan’ın Sözlerine Tepki”.<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-in-sozlerine-tepki/dunya/detay/1782035/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Erdoğan’ın Sözleri Yanlış mı Çevrildi?”.<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-in-sozleri-yanlis-mi/dunya/detay/1783224/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Erdoğan Partilere Uğur Getirdi”.<http://www.milliyet.com.tr/-erdogan-partilere-ugur-getirdi-/dunya/dunyadetay/21.12.2010/1329153/default.htm>. (erişim tarihi: 01.02.2017).
- “Erdoğan ve Blair Kosova’ya Gidiyor”.<http://www.milliyet.com.tr/erdogan-ve-blair-kosova-ya-gidiyor/dunya/dunyadetay/02.06.2010/1245779/default.htm>. (erişim tarihi: 01.02.2017).
- “Erdoğan, Arnavutluk’un NATO üyeliğini Destekliyor”.
<http://www.gazetevatan.com/erdogan-arnavutluk-un-nato-uyeligini-destekliyor-47055-gundem/?f=mobil>. (erişim tarihi: 15.01.2017).
- “Erdoğan Arnavutluk’a NATO ve Doğal Gaz Sözü Verdi”.<http://www.milliyet.com.tr/--siyaset-509747/>. (erişim tarihi: 29.01.2017).
- “Erdoğan Tören Alanına Edi Rama İle Kol Kola Geldi”.<http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/07/01/erdogan-toren-alanina-edi-rama-ile-kol-kola-geldi>. (erişim tarihi: 13.01.2017).
- “Erdoğan: Kılıçdaroğlu Sen Alevi Olabilirsin...”http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/101147/Erdogan_Kilicdaroğlu_sen_Alevi_olabilirsin....html. (erişim tarihi: 22.12.2016).
- “EU Relations with Albania”.[http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-95-136_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-95-136_en.htm) (erişim tarihi: 16.01.2017).
- “Feshane’de Kosova Şöleni”.<http://www.milliyet.com.tr/feshane-de-kosova-soleni-magazin-500980/>. (erişim tarihi: 28.01.2017).
- “FETO’s structure in Albania, negotiations with Turkey to destroy them”.<http://www.balkan.eu.com/fetos-structure-albania-negotiations-turkey-destroy/>. (erişim tarihi: 14.01.2017).
- “FETÖ’nün Darbe Girişimine Dünyadan Tepki Yağıyor”.<http://aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/fetonun-darbe-girisimine-dunyadan-tepki-yagiyor/609329>. (erişim tarihi: 13.01.2017).
- “Gül Uçak Gönderdi; Bami Topi’yi getirtti”.<http://www.milliyet.com.tr/gul-ucak-gonderdi-bami-topi-yi-getirtti-gundem-1449224/>. (erişim tarihi: 12.01.2017).

“Gül, Tiran’da Kosova Konusunda

Bastırdı” <http://arsiv.sabah.com.tr/2007/02/03/siy112.html>. (erişim tarihi: 10.01.2017).

“Haziran 1992” <http://ayintarihi.byegm.gov.tr/turkce/haber/haziran-1992/3668>. (erişim tarihi: 02.01.2017).

“History” <http://www.gei.de/en/the-institute/history.html>. (erişim tarihi: 05.02.2017).

“Historianet Turq ne Tirane: Osmanet, Jo Pushtues”.

<https://sot.com.al/kultura/historian%C3%ABt-turq-n%C3%AB-tiran%C3%AB-osman%C3%ABt-jo-pushtues>. (erişim tarihi: 11.02.2017).

“Interview: Francis Fukuyama on the war in Ukraine and NATO expansion”.

<http://dfwatch.net/interview-francis-fukuyama-on-the-war-in-ukraine-and-nato-expansion-68239-31015>. (erişim tarihi: 11.05.2016).

“İŞİD İddiası Şerefsizliktir” <http://www.milliyet.com.tr/isid-iddiasi-serefsizliktir/siyaset/detay/1946526/default.htm>. (erişim tarihi: 03.02.2017).

“İşte 7 Haziran’dan 1 Kasım’a Seçime Etki Eden Olaylar” <https://t24.com.tr/haber/iste-7-hazirandan-1-kasima-secime-etki-eden-olaylar,315129>. (erişim tarihi: 21.12.2016).

“İKT’ye Kosova’yı Tanıma Çağırısı” <http://www.milliyet.com.tr/ikt-ye-kosova-yi-tanima-cagrisi/dunya/dunyadetay/11.03.2009/1069756/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).

“İlker Başbuğ Tutuklandı” <http://www.sabah.com.tr/gundem/2012/01/06/ilker-basbug-tutuklandi>. (erişim tarihi: 21.12.2016).

“İstanbul’da Sürpriz Üçlü Balkan Zirvesi” <http://www.kosovahaber.net/?page=2,9,868>. (erişim tarihi: 19.01.2017).

“Jeremic: Kosova Jeruselemi Serb” <http://telegrafi.com/jeremic-kosova-jerusalem-serb/>. (erişim tarihi: 30.01.2017).

“Joint History Project” <http://www.cdrsee.org/projects/education-projects/joint-history-project>. (erişim tarihi: 09.02.2017).

“Kosova’dan Erdoğan’a Büyük Destek”.

<http://www.sabah.com.tr/dunya/2016/07/20/kosovadan-erdogana-buyuk-destek> (erişim tarihi: 18.02.2017).

“Kosova’dan Erdoğan’a Destek Geldi” <http://www.milliyet.com.tr/kosova-dan-erdogan-a-destek-geldi/siyaset/detay/1726576/default.htm>. (erişim tarihi: 18.02.2017).

- “Kosova Türklerinin Dil Mücadelesi Sürüyor”.<http://www.milliyet.com.tr/kosova-turklerin-dil-mucadelesi-suruyor/dunya/dunyadetay/08.05.2008/525459/default.htm>. (erişim tarihi: 29.01.2017).
- “Kosova’da Türkler Türkçe Kimlik İstiyor”.<http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-turkler-turkce-kimlik-istiyor/dunya/dunyadetay/23.12.2008/1031797/default.htm>. (erişim tarihi: 29.01.2017).
- “Kosova’da Zafer Bayramı Kutlamaları”.<http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-zafer-bayrami-kutlamalari/dunya/dunyadetay/30.08.2008/984704/default.htm> (erişim tarihi: 29.01.2017).
- “Kosova, Arnavutluk Üzerinden Denize Çıkış Arıyor”.<http://www.milliyet.com.tr/kosova--arnavutluk-uzerinden-denize-cikis-ariyor/dunya/dunyadetay/24.02.2009/1063676/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Kosova’da Mamuşa’ya Atatürk Lisesi”.<http://www.milliyet.com.tr/kosava-da-mamusa-ya-ataturk-lisesi/dunya/dunyadetay/02.02.2009/1054747/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Kosova Elektriği LİMAK-Çalık Konsorsiyumu’nun”.<http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/889422-kosova-elektrigi-limak-calik-konsorsiyumunun>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Kosova Liderleri İKT’nin Kararlarından Memnun”. 27 Mayıs 2009, Milliyet, <http://www.milliyet.com.tr/kosova-liderleri--ikt-nin-kararindan-memnun/dunya/dunyadetay/27.05.2009/1099759/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Kosova’nın İlk Türk Diplomatı”. Milliyet, 26 Eylül 2008, <http://www.milliyet.com.tr/kosava-nin-ilk-turk-diplomati/dunya/dunyadetay/26.09.2008/996271/default.htm>. (erişim tarihi: 29.01.2017).
- “Kosova İKT’te Gözlemci Olmak İstiyor”.<http://www.milliyet.com.tr/kosova--ikt-de-gozlemci-olmak-istiyor/dunya/dunyadetay/25.05.2009/1098721/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Kosova’da Türkçe’ye Kısıtlama”. Milliyet, 23 Şubat 2010, <http://www.milliyet.com.tr/kosova-da-turkce-ye-kisitlama/dunya/dunyadetay/23.02.2010/1203029/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).

- “Kosova Açık Yara”.<http://banuavar.com.tr/kosova-acik-yara/>. (erişim tarihi: 29.01.2017).
- “Kosova Meydan Savaşı İçin Toplandılar”. <http://www.milliyet.com.tr/kosova-meydan-savasi-icin-toplandilar/dunya/dunyadetay/29.06.2009/1111903/default.htm>. (erişim tarihi: 30.01.2017).
- “Ky është vizioni i Turqisë për Kosovën: Do të vazhdojmë të ndërtojmë xhami dhe medrese”.
<http://www.gazetaexpress.com/lajme/zevendeskryeministri-turk-thote-se-agjencia-tika-qe-operon-ne-kosove-nuk-ka-lidhje-me-isis-45538/?archive=1>. (erişim tarihi: 03.02.2017).
- “Kthimi i kokës së Ali Pashës qeveria kërkesë zyrtare Turqisë”.
<http://shqiptarja.com/home/1/kthimi-i-kokes-se-ali-pashes-qeveria-kerkese-zyrtare-turqise-142900.html>. (erişim tarihi: 16.02.2017).
- “Lavdrim Muhaxheri Pret Koka Njerezish”.
<http://www.gazetatema.net/web/2014/07/29/Görselt-tronditese-lavdrim-muhaxheri-pret-koka-njerezish-ne-siri/>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Limak’ın İlk Yurt Dışı Havalimanı”.<http://www.milliyet.com.tr/limak-in-ilk-yurtdisi-havalimani/ekonomi/detay/1780969/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “LİMAK Yurtdışına Açıldı”.<http://www.airporthaber.com/havacilik-haberleri/limak-yurtdisina-acildi-23737h.html>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Madrid Declaration on Euro-Atlantic Security and Cooperation”.<http://www.nato.int/docu/pr/1997/p97-081e.htm>. (erişim tarihi: 14.01.2017).
- “Membership Action Plan”.http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_27444.htm. (erişim tarihi: 14.01.2017).
- “Milletler Arası Andlaşma: Karar Sayısı: 2009/15238”.<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/08/20090801-1.htm>, (erişim tarihi: 14.01.2017).
- “Milli Birlik Komitesi (27) Numaralı Tebliği”.<http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10515.pdf>. (erişim tarihi: 15.11.2016).
- “Montreux Boğazlar Sözleşmesi”.http://sam.baskent.edu.tr/belge/Montro_TR.pdf. (erişim tarihi: 12.11.2016).
- “Motto Arnavutluk Raporu”.<http://matto.com.mk/files/dokumenti/ulke%20raporu/MATTO%20Arnavutluk%20Ulke%20RAPOUR-2016.pdf>. (erişim tarihi: 03.01.2017).

- “NATO’s Relations With Albania”. http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48891.htm. (erişim tarihi: 15.01.2017).
- “Ndryshimi i Historisë” <http://top-channel.tv/lajme/artikull.php?id=217282>. (erişim tarihi: 10.02.2017).
- “Ndryshimi i Historisë: Në kohën e Perandorisë Osmane – s’kishte dhunë, s’kishte hakmarrje, s’kishte vrasje...!” <http://telegrafi.com/ndryshimi-i-historise-ne-kohen-e-perandorise-osmane-skishte-dhune-skishte-hakmarrje-skishte-vrasje/>. (erişim tarihi: 10.02.2017).
- “Neo-Osmanlı Meydan Okuması-3”. http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=95324. (erişim tarihi: 19.02.2017).
- “Nishani, Vizitë zyrtare në Turqi” <http://koha.net/?id=27&l=148202>. (erişim tarihi: 14.01.2016).
- “Nishani Meets with TAP Project’s Executive Director” <https://www.ata.gov.al/en/nishani-mets-with-tap-projects-executive-director/>. (erişim tarihi: 13.01.2017).
- “Nuk Ka Fjalë Fyese Për Turqit Në Tekstet e Historisë, Thonë Historianët” <http://archive.koha.net/?id=8&arkiva=1&l=66791>. (erişim tarihi: 10.02.2017).
- “President Woodrow Wilson’s Fourteen Points”. http://avalon.law.yale.edu/20th_century/wilson14.asp. (erişim tarihi: 19.08.2016).
- “President Nishani Participated in the Solemn Swearing in Ceremony of the New Head of State of Turkey” <http://president.al/?p=20430&lang=en>. (erişim tarihi: 13.01.2017).
- “Priorities: Foreign Policy” <http://www.punetegashtme.gov.al/en/mission/priorities>. (erişim tarihi: 26.12.2016).
- “Projekti Neo-Otoman” <http://www.mapo.al/2012/03/letra-e-editorittradhtia-e-elitave/1>. (erişim tarihi: 15.02.2017).
- “Rama dhe Thaçi e quajne vella, Erdogan: Kosova është Turqi e Turqia është Kosovë” <http://www.panorama.com.al/rama-dhe-thaci-e-quajne-vella-erdogan-kosova-eshte-turqi-e-turqia-eshte-kosove/>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Rumları Kosova Korkusu Bastı” <http://www.milliyet.com.tr/rumlari-kosova-korkusu-basti/dunya/dunyadetay/24.07.2010/1267687/default.htm>. (erişim tarihi: 02.01.2017).
- “She’s not President yet! Hillary Clinton gets monument in Albania” <https://www.rt.com/usa/349065-hillary-clinton-monument-albania/>. (erişim tarihi: 14.01.2017).

- “Saldırı Anında Türkiye’ye İniş Yaptı”.<http://www.gazetevatan.com/saldiri-aninda-turkiye-ye-inis-yapti--961711-dunya/>. (erişim tarihi: 13.01.2017).
- “Sayılarla 1 Kasım Seçim Sonuçları”.http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151102_1_kasim_secim_sayilarla. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- “Sayın Bakanımızın Bosna-Hersek Dışişleri Bakanı Sven Alkalaj ile Ortak Basın Toplantısı”.http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-bosna-hersek-disisleri-bakani-ile-ortak-basin-toplantisi_-29-temmuz-2009.tr.mfa. (erişim tarihi: 11.02.2017).
- “Sayın Bakanımızın Arnavutluk Dışişleri Bakanı Lulzim Basha ile Heyetlerarası Görüşmelerden Sonra Ortak Basın Toplantısı”.http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-arnavutluk-disisleri-bakani-lulzim-basha-ile-heyetlerarasi-gorusmelerden-sonra-ortak-basin-toplantisi_-ankara_.tr.mfa. (erişim tarihi: 19.01.2017).
- “Sırrı Sakık: Bu Ülkenin Sahibi Siz Değilsiniz!”. <http://www.mynet.com/haber/politika/sirri-sakik-bu-ulkenin-sahibi-degilsiniz-676045-1>. (erişim tarihi: 15.11.2016).
- “Sipas akademikut turk, Sami Frashëri nuk e shkroi ‘Shqipëria ç’ka qenë, ç’është dhe ç’do të bëhet’”. <http://klankosova.tv/sipas-akademikut-turk-sami-frasheri-nuk-e-shkroi-shqipëria-cka-qene-ceshte-dhe-cdo-te-behet/>. (erişim tarihi: 21.01.2017).
- ”Taksim Gezi Parkı Olayları”.https://tr.sputniknews.com/trend/taksim_gezi_parki_olaylari/. (erişim tarihi: 21.12.2016).
- “Tarih Ders Kitapları Tartışmaya Sunulacak”.<http://www.kosovahaber.net/?page=2,38,18461>. (erişim tarihi: 11.02.2017).
- “TBMM Genel Kurul Tutanağı: 4.Birleşim”.https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/Tutanak_B_SD.birlesim_baslangic?P4=333&P5=B&page1=1&page2=1. (erişim tarihi: 03.01.2017).
- “Tekstet e historisë Janë përmirësuar Nga Termat Fyes”.<http://www.botasot.info/aktuale-lajme/576790/tekstet-e-historise-jane-permiresuar-nga-termat-fyes/>. (erişim tarihi: 11.02.2017).
- “The ICHS Board”.<http://www.cish.org/index.php/en/presentation/the-ichs-board/>. (erişim tarihi: 09.02.2017).
- “THP: Ohri Çerçeve Antlaşmasında Türkler Unutuldu”.<http://www.yenibalkan.com/siyaset/thp-ohri-cerceve-anlasmasinda-turkler-unutuldu-h4320.html>. (erişim tarihi: 10.01.2016).

- “Times: AB, Türkiye’nin üyelik süreci saçmalığını bitirmeli”.http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160524_times_turkiye_ab. (erişim tarihi: 19.01.2017).
- “Tiran’la Dirsek Teması”.<http://www.radikal.com.tr/yorum/tiranla-dirsek-temasi-738077/>. (erişim tarihi: 10.01.2017).
- “Tunçeri’nin Basketi Kosova’yı Karıştırdı”.<http://www.milliyet.com.tr/tunceri-nin-basketi-kosova-yi-karistirdi/dunya/dunyadetay/13.09.2010/1288277/default.htm>. (erişim tarihi: 01.02.2017).
- “Turqia: Nuk kthejmë eshtrat e Sami Frashërit, është thesari”.<http://shqiptarja.com/home/1/turqia-nuk-kthejm-eshtrat-e-sami-frash-rit-thesari-yn-144721.html>. (erişim tarihi: 11.01.2017).
- “Türk Büyükelçiliğine Saldırı”.<http://www.hurriyet.com.tr/turk-buyukelciligine-saldiri-8284995>. (erişim tarihi: 28.01.2017).
- “Türk F-16’larından Tam İsabet”.<http://www.hurriyet.com.tr/turk-f-16-larindan-tam-isabet-39082715>. (erişim tarihi: 20.01.2017).
- “Türkçe Resmi Dil Oldu”.<http://www.milliyet.com.tr/besiktas-tan-uefa-ya-guvenlik--besiktas-1955499-skorerhaber/>. (erişim tarihi: 02.02.2017).
- “Türkiye-AB İlişkileri Kronolojisi”. <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>. (erişim tarihi: 16.01.2017).
- “Türkiye’de AB’ye destek yüzde 75’e çıktı”.<http://t24.com.tr/haber/turkiyede-abye-destek-yuzde-75e-cikti,339764>. (erişim tarihi: 17.01.2017).
- “Türkiye Lider Konumuyla Kosova’nın Bağımsızlığında Çok Önemli Bir Rol Oynayacak”.<http://www.prizrenliler.org/content/view/585/91/>. (erişim tarihi: 25.01.2017).
- “Türkiye 45 Koyup 3 Aldı”. <http://www.hurriyet.com.tr/turkiye-45-koyup-3-aldi-38422864>. (erişim tarihi: 15.11.2016).
- “Türkiye Tanıdı”.<http://www.milliyet.com.tr/turkiye-tanidi/dunya/haberdetayarsiv/19.02.2008/240655/default.htm>. (erişim tarihi: 28.01.2017).
- “Türkiye Cumhuriyeti ve Arnavutluk Cumhuriyeti Arasındaki Dostluk, İyi Komşuluk ve İşbirliği Antlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”.https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc077/kanuntbmmc077/kanuntbmmc07703929.pdf. (erişim tarihi: 02.01.2017).
- “Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”.<http://www.mfa.gov.tr/turkiye-arnavutluk-siyasi-iliskileri.tr.mfa>. (erişim tarihi: 26.12.2016).

“Türkiye ile Ticaret:

Arnavutluk”.<http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Arnavutluk/>. (erişim tarihi: 02.01.2017).

“Türkiye Cumhuriyeti ile Arnavutluk Cumhuriyeti Arasında Serbest Ticaret

Anlaşması”.<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2008/03/20080312M1-1.htm>. (erişim tarihi: 02.01.2017).

“UÇK’dan Türkiye’ye Çağrı: Mültecileri Geri Gönderin”.<http://www.hurriyet.com.tr/uckdan-turkiyeye-cagri-multecileri-geri-gonderin-39074494>. (erişim tarihi: 21.01.2017).

“Urdhrat e Vezirit”.<http://www.kosovahaber.net/?page=1,9,8120>. (erişim tarihi: 04.02.2017).

“Üçüncü Terörist de Yakalandı”.<http://www.milliyet.com.tr/ucuncu-terorist-de-yakalandi-/gundem/detay/1854935/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).

“Ülkemizde Verdiğimiz Mücadele Yeni Bir Kurtuluş

Mücadelesidir”.<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/41157/ulkemizde-verdigimiz-mucadele-yeni-bir-kurtulus-mucadelesidir.html>. (erişim tarihi: 13.01.2017).

“Visa Liberalisation for Albania and Bosnia and

Herzegovina”.https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/117555.pdf. (erişim tarihi: 16.01.2017).

“Yalçın Akdoğan: O Cemaat Orduya Kumpas Kurdu”.<http://www.hurriyet.com.tr/yalcin-akdogan-o-cemaat-orduya-kumpas-kurdu-25431903>. (erişim tarihi: 21.12.2016).

“Yugoslavya’da Miloseviç Dönemi”.<http://arsiv.ntv.com.tr/news/74528.asp>. (erişim tarihi: 20.01.2017).

“Zirvede Kosova Çatışması”.<http://www.milliyet.com.tr/zirvede-kosova-catismasi/dunya/dunyadetay/14.03.2008/505165/default.htm>. (erişim tarihi:

29.01.2017).

“12 Dev Adam İçin Çatışma Çıktı”.<http://www.milliyet.com.tr/12-dev-adam-icin-catisma-cikti-/dunya/dunyadetay/12.09.2010/1287997/default.htm>. (erişim tarihi:

01.02.2017).

“23 Nisan Kosova’da Resmi Bayram”.<http://www.hurriyet.com.tr/23-nisan-kosova-da-resmi-bayram-9017290>. (erişim tarihi: 29.01.2017).

“1990’lardaki Kürt Siyasi Hareketi”.<http://www.aljazeera.com.tr/dosya/1990larda-kurt-siyasi-hareketi>. (erişim tarihi: 21.12.2106).

“1998 Constitution of The Rebuplic of

Albania”.<http://publicofficialsfinancialdisclosure.worldbank.org/sites/fdl/files/assets/>

[law-library-files/Albania_Constitution_1998_amended_2008_EN.pdf](#). (erişim tarihi: 19.12.2016).

“1999’un Kosova’sı Gibi” <http://www.milliyet.com.tr/1999-un-kosovasi-gibi/dunya/detay/1755153/default.htm>. (erişim tarihi: 02.02.2017).

“Yunanistan FETÖ’yü Koruyor, DHKP-C’yi Besliyor” <http://www.kanalahaber.com/haber/gundem/yunanistan-fetoyu-koruyor-dhkp-cyi-besliyor-341628/>. (erişim tarihi: 17.04.2017).

“Türkiye Balkan Kartını Eline Aldı”, Milliyet Gazetesi, 31.12.1991.

“Yugoslavya’da Yaşayan Türklerin Sorunları”, Milliyet Gazetesi, 13.01.1992.

Batur, N., “Yunanistan’da Türk Fobisi”, Milliyet Gazetesi, 18.01.1992.

“Ankara’nın Politikasına Övgü”, Milliyet Gazetesi, 24.01.1992.

“İç Savaş Sırası Kosova’da”, Milliyet Gazetesi, 22.05.1992.

“Güreşten Uyarı: Balkan Harbi Çıkabilir”, Milliyet Gazetesi, 22.11.1992.

Kohen, S., “Arnavutluk’a Destek”, Milliyet Gazetesi, 20.02.1993.

“Kosova İçin Destek Sözü”, Milliyet Gazetesi, 06.04.1994.

Ercan, Ö. “Kosova Sırat Köprüsünde: “Ölüme Barışla Direnenler”, Milliyet Gazetesi, 30.09.1996.

“Kosova’dan İmdat Çağrısı”, Milliyet Gazetesi, 04.03.1998.

“Kosova Kan Gölü”, Milliyet Gazetesi, 06.03.1998.

“Jetler Bombaladı”, Milliyet Gazetesi, 08.06.1998.

“Rahatlatan İstifa”, Milliyet Gazetesi, 30.09.1998.

“Objektifteki Mülteciler”, Milliyet Gazetesi, 19.02.1999.

“Dram Sahneye Çıktı”, Milliyet Gazetesi, 20.03.1999.

“Pandora’nın Kutusu Açıldı”, Milliyet Gazetesi, 25.03.1999.

“Türk Askeri Arnavutluk’ta”, Milliyet Gazetesi, 19.05.1999.

Bereket, M., “Hedefimiz Bağımsızlık”, Milliyet Gazetesi, 01.06.1999.

“Barış Bekçileri Prizren’de”, Milliyet Gazetesi, 05.07.1999.

“Elçiliğimize Tereza Madalyası”, Milliyet Gazetesi, 14.08.1999.

“Balkan Gazeteciler İmajı Karşı Gerçeğin Peşinde”, Milliyet Gazetesi, 09.01.2000.

“Kosova Türkleri İçin Girişim”, Milliyet Gazetesi, 29.02.2000.

“NATO’nun Balkan Senaryolarında Barış Yok”, Milliyet Gazetesi, 20.03.2001.

Gürsel, K. “Kürtler İçin Kosova Senaryosu”, Milliyet Gazetesi, 11.05.2003.

“Zirvede Liderler Arasında Tartışma Çıktı”, Milliyet Gazetesi, 26.06.2007.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI : Fatih Fuat TUNCER

Doğum Yeri - Tarihi: Antalya- 10.08.1985

Eğitim Durumu

Mezun Olduğu Lise : Özel Manavgat Lisesi

Lisans Diploması : Yıldız Teknik Üniversitesi

Yüksek Lisans Diploması : Akdeniz Üniversitesi

Tez Konusu : “Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmajı”

Doktora Diploması : Akdeniz Üniversitesi

Tez Konusu : “Türkiye-Arnavutluk İlişkilerinde Kimlik ve Ötekilik Söylemi: Süreklilik/Değişim”

Yabancı Dil / Diller : İngilizce (ielts: 5,5), Arnavutça (B1), Almanca (Başlangıç)

Bilimsel Faaliyetler

Ulusal ve Uluslararası Sempozyumlarda Sunulan Bildiriler

Tuncer, F, F. (2011) “Kosova Tarih Yazımında I. Dünya Savaşı”, Yıldız Teknik Üniversitesi BALKAR, Tarih Ders Kitaplarında I. Dünya Savaşı Konferansı, İstanbul, 7 Aralık 2011.

Tuncer, F, F. (2012) “Osmanlı’dan Bağımsızlığa Giden Süreçte Arnavut Milliyetçiliği”, Ege Üniversitesi, XI. Uluslararası İlişkiler Kongresi: Geçmişten Geleceğe Balkanlar, İzmir, 3 Mayıs 2012.

- Tuncer, F, F. (2012) “Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi”, Karabük Üniversitesi, Osmanlı: Esasi Birliktelikler Konferansı, Karabük, 27 Eylül 2012.
- Tuncer, F, F. (2013) “Ahmet Davutoğlu Diplomasisinde Balkanlar Söylemi ve Balkanlar’da Yeni Osmanlıcılık Tartışmaları”, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara Uluslararası İlişkiler Lisansüstü Sempozyumu, Ankara, 27 Nisan 2013.
- Tuncer, F, F. (2013) “Teoriden Pratiğe Türk Dış Politikası ve Ahmet Davutoğlu Söylemi: İmgeler ile Mısır ve Arap Baharı Tartışması”, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Sempozyumu: 2013, Antalya, 27 Aralık 2013.
- Tuncer, F, F. (2014) “Siyasal Eleştiri Alanı Olarak Mizah Dergileri: IŞİD Örneği Üzerinden Mizah Dergilerinde AK PARTİ Dönemi Türk Dış Politikası”, Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Sempozyumu: 2014, Antalya, 6 Kasım 2014.
- Tuncer, F, F. (2014) “Kosova Tarih Ders Kitaplarında I. Dünya Savaşı ve İşgalci İmgesi”, Akdeniz Üniversitesi, Savaşan Devletlerin Tarihçilerinin Gözüyle 100. Yılında I. Dünya Savaşı Konferansı, Antalya, 15 Kasım 2014.
- Tuncer, F, F. (2015) “Affedersiniz Bilinçaltım Açık Kalmış: Türk Siyasetinde Öteki”, II. Siyasal Psikoloji Çalıştayı, Antalya, 14 Mayıs 2015.
- Tuncer, F, F. (2017) “Uluslararası İlişkilerde Kimlik Tartışmaları: Karşılıklı İmgeler Üzerinden Türkiye-Arnavutluk İlişkileri”, Innovation and Global Issues in Social Sciences: 2017, Antalya, 30 Nisan 2017. (Ramazan İzol ile Birlikte)

Yayınlar

- Tuncer, F, F. (2008) “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Uluslararası Aktörlerin Yaklaşımı”, Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Lisans Bitirme Çalışması.
- Tuncer, F, F. (2012) “Kosova’da Tarih Yazımı Tartışmaları: Osmanlı ve Türk İmajı”, Balkan Araştırmaları Dergisi, Sayı: 6, s.37-51.
- Tuncer, F, F. (2013) “The Discussion About The Ottoman Turkish Image in Kosovo’s History Writing: Kosova War and Skanderbeg in History Textbooks”,

- Ottoman World: Foundational Coexistences, Devrim Ümit(ed.), Cambridge Schoolar Publishing, Cambridge, 2015.(Basım Aşamasında)
- Tuncer, F, F. (2015) “Uluslararası İlişkilerde Politika Aracı Olarak Din: Balkanlar Örneği”, Yeni Türkiye Dergisi: Rumeli Balkanlar Özel Sayısı-V, Hasan Celal Güzel (ed.), s.6014-6026.
- Tuncer, F, F. (2015) “Hırvatistan’da Din ve Devlet”, Avrupa Birliği’nde Din ve Devlet İlişkileri, Bekir Zakir Çoban (ed.). (Basım Aşamasında)
- Tuncer, F, F. (2016) “Avrupalılık ve Türkiye Tartışmaları”, 21. Yüzyılda Avrupa, Ramazan İzol, Senem Atvur ve Tolga Öztürk(ed), Seçkin Yayınları. Ankara, s. 417-434.

Atıflar:

- Şimşek, A. (2016) “Başka Ülkelerin Tarih Ders Kitaplarında Türk/Osmanlı İmajını Konu Eden Tez Araştırmaları Hakkında Bir İnceleme”, ISHE 2016, Muğla (2016), Tam Metin Kitabı, ISBN: 978-605-4397-56-3, s.243 ve 247.

Projeler:

- 2012: Balkan ve Karadeniz Ülkeleri Tarih Ders Kitaplarındaki Türk ve Osmanlı İmgesi, TÜBİTAK 1001 Projesi, “Kosova Tarih Ders Kitaplarında Osmanlı/Türk İmgesi”, (Burslu Araştırmacı)

Katıldığı Kurs ve Programlar

- 2012: Arnavutça B1 Dil Kursu, M. Language School, Tirana.
- 2011: Arnavutça A2 Dil Kursu, M. Language School, Tirana.
- 2011: Arnavutça A1 Dil Kursu, M. Language School, Tirana.
- 2011: AB Gençlik Programı, “Çevre”, Kruşevo, Makedonya. (Ekip Lideri-Eğitmen)
- 2011: AB Gençlik Programı, “Önyargılar”, Durres, Arnavutluk. (Raportör)
- 2010: AB Gençlik Programı, “Çatışma ve İnsan Hakları”, Belgrad, Sırbistan. (Ekip Lideri)

- 2010: AB Gençlik Programı, “Avrupa Gönüllülük Hareketi”, Durres, Arnavutluk. (Ekip Lideri)
- 2009: AB Gençlik Programı, “Demokrasi ve İnsan Hakları”, Durres, Arnavutluk. (Katılımcı)
- 2009: AB Gençlik Programı, “Medya ve Demokrasi”, Valcea, Romanya. (Katılımcı)
- E-Posta** : fftuncer@gmail.com

